

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİ'NİN DOĞU POLİTİKASI(1949-1990):
ALMANYA SORUNUNUN GÖLGESİNDE KRİZ VE UZLAŞI**

Yüksek Lisans Tezi

Abdullah Pekel

Ankara-2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİ'NİN DOĞU POLİTİKASI(1949-1990):
ALMANYA SORUNUNUN GÖLGESİNDE KRİZ VE UZLAŞI**

Yüksek Lisans Tezi

Abdullah Pekel

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Melek M. Fırat

Ankara-2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

Abdullah Pekel

ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİ'NİN DOĞU POLİTİKASI(1949-1990):

ALMANYA SORUNUNUN GÖLGESİNDE KRİZ VE UZLAŞI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Melek M. Fırat

Tez Jürisi Üyeleri

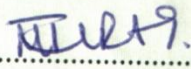
Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Melek M. FIRAT

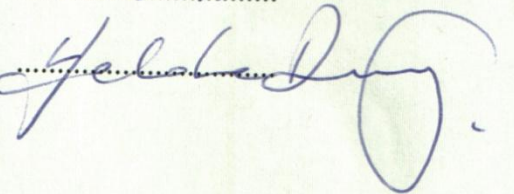
Prof. Dr. Erel TELLAL

Prof. Dr. Yelda DEMİRAĞ

İmzası

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi: 10/01/2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

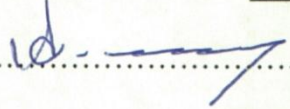
Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(10/01/2018)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Abdullah Pekel

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1
I.BÖLÜNMEDEN BERLİN KRİZİ'NE ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİ'NİN İKİ KUTUPLU SİSTEMDEKİ YERİ(1945-1958)..	10
A. ALMANYA'NIN BÖLÜNME SÜRECİ	11
1. İkinci Dünya Savaşı'nın Son Yılları.....	12
2. Almanya'nın İşgali ve Batı Almanya'nın Ekonomik Örgütlenmesi	21
3. Almanya Federal Cumhuriyeti'nin Kuruluşu	33
B. İKİ KUTUPLU SİSTEMİN BAŞLARINDA ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİ'NİN DIŞ POLİTİKASI.....	42
1. Yeni Devletin Dış Politikasını Etkileyen Unsurlar.....	44
a. Dış Etkenler	44
b. İç Etkenler.....	46
c. Doğu Politikasını Belirleyen Etkenler	48
2. Tam Egemenliği Kazanma ve Yeniden Silahlanma Süreci.....	50
3. Almanya Federal Cumhuriyeti'nin Doğu Politikasının Temelleri	59
C. BATI BLOKUNDA YÜKSELEN ALMANYA VE DOĞU POLİTİKASI	66
1. İşgalin Sona Ermesi	67
2. Batı Bloku İçinde Almanya'nın Ekonomik Gücü	73

3. Almanya Federal Cumhuriyeti'nin 1955-1958 Yılları Arasında Doğu Politikası.....	79
II.KRİZDEN UZLAŞIYA DOĞU POLİTİKASI(1958-1975).....	89
A. KRİZLER DÖNEMİNDE ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİ'NİN DIŞ POLİTİKASINDAKİ ÖNEMLİ GELİŞMELER.....	90
1. Berlin Krizi	91
2. Berlin Duvarı'nın İnşası	100
3. Almanya Federal Cumhuriyeti ve Fransa Yakınlaşması	109
4. Berlin Duvarı Sonrası Doğu Politikası	116
B. YENİ DOĞU POLİTİKASI.....	122
1. Büyük Koalisyon, Willy Brandt ve Doğu Politikası	123
a. Sosyal Demokrat Parti'nin Yükselişi	123
b. 1960 Sonrası Almanya Sorununun Dönüşümü	125
2. Büyük Koalisyon'un İlk Yıllarında Dış Politika.....	128
3. Yeni Doğu Politikası	136
III.BİRLEŞMEYE DOĞRU ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİ (1975 -1990)	145
A. YUMUŞAMA DÖNEMİNDE YENİ DOĞU POLİTİKASI	146
1. Gelen Tepkiler	148
a. İç Siyaset	148
b. Doğu Bloku'nun Tutumu	151
c. Amerika Birleşik Devletleri'nin Yaklaşımı.....	154
d. Fransa ve Birleşik Krallık'ın Tepkisi	156

2. Doğu Açılımının Ekonomik İlişkilere Etkisi.....	159
3. Helsinki Süreci ve Almanya Sorunu	165
B. YUMUŞAMA SONRASINDA VE ALMANYA’NIN YENİDEN BİRLEŞME	
SÜRECİNDE DOĞU POLİTİKASI	176
1. Almanya Federal Cumhuriyeti’nin Güvenlik Endişeleri.....	177
2. Bonn’un Süper Güçler Arasında Dengeli Bir Politika Uygulama	
Çabaları.....	186
3. Soğuk Savaş’ta Tansiyonun Yükseldiği Dönemde Doğu Politikası	193
4. Koalisyon Ortaklarının Değişmesi ve Doğu İlişkilerine Etkileri	199
5. Almanya’nın Birleşme Süreci	208
SONUÇ.....	214
KAYNAKÇA.....	223
ÖZET.....	254
ABSTRACT	255

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADC	Almanya Demokratik Cumhuriyeti
ADK	Avrupa Danışma Konseyi
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AFC	Almanya Federal Cumhuriyeti
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AST	Avrupa Savunma Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
BAB	Batı Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
DBK	Dışişleri Bakanları Konseyi
DM	Batı Almanya Markı
ÇTHG	Çok-Taraflı Hazırlık Görüşmeleri
HDB	Hristiyan Demokrat Birliği
HDP	Hür Demokrat Parti
HSB	Hristiyan Sosyal Birliği
MKK	Müttefik Kontrol Konseyi
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı
NPT	Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması
SBP	Sosyalist Birlik Partisi
SDP	Sosyal Demokrat Parti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı, önce Alman İmparatorluğu'nun ve ardından Japon İmparatorluğu'nun kayıtsız şartsız teslim olmasıyla birlikte sona erdi. Yapılan anlaşmalar uyarınca Amerika Birleşik Devletleri(ABD), Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği(SSCB), Birleşik Krallık ve Fransa tarafından işgal edilen Almanya topraklarında, işgal mutabakatında olmayan bir gelişme yaşandı ve iki Alman devleti kuruldu. Bu çalışmanın konusu, ABD, Birleşik Krallık ve Fransa tarafından işgal edilen bölgeler üzerine kurulan Almanya Federal Cumhuriyeti(AFC)'nin bölünmeden birleşmeye kadar Doğu Bloku'yla ilişkilerinde uyguladığı politika, yani doğu politikasıdır.

1949 sonrasında Almanya'nın bölünmüşlüğü ve yeniden nasıl birleşeceği konusu, Almanya sorununu ortaya çıkardı. Almanya'nın bölündüğü dönemde dünya da iki ayrı bloka ayrılmıştı. Bu zamansal yakınlık, Almanya'nın bölünmesine neden olan bazı etkenlerin, iki kutuplu sistemin ortaya çıkmasında da etkili olmasından ileri geliyordu. İki kutuplu sistem, Avrupa güç dengesini önemli ölçüde şekillendirdi; savaş sonrasında Orta Avrupa'da oluşan güç boşluğunu doldurmak, savaştan sonra dünyanın iki büyük gücü haline gelen SSCB ve ABD için stratejik açıdan önemliydi. Çıkarları çatışan bu iki devlet, müttefikleriyle birlikte uluslararası sistemde iki ittifak blokunun ortaya çıkmasına öncülük etti. Bu iki blokun 1945 sonrası giriştiği mücadele Soğuk Savaş olarak adlandırıldı. Soğuk Savaş'ta AFC, Batı Bloku ile yakın ilişkiler kurmayı tercih ederken, Almanya'da kurulan ikinci devlet olan Almanya Demokratik Cumhuriyeti(ADC) Doğu Bloku'yla yakınlaştı. Ekonomik potansiyeli ve stratejik konumuyla Avrupa güç dengesinde önemli bir yere sahip olan AFC'nin dış ilişkilerinde, hem işgal devletleri arasında yer almaları hem de Avrupa'nın büyük güçleri olmaları nedeniyle Birleşik Krallık'ın ve Fransa'nın önemli bir yeri vardı. Bütün bu çerçevede

Almanya sorunu, Soğuk Savaş'ın ve Avrupa siyasetinin önemli bir bileşeni haline geldi.

AFC ve ADC, işgal altındaki topraklarda kuruldukları için başta egemen-eşit devletler olarak ortaya çıkmadılar. Bu nedenle Almanya sorununun oluşmasında dört işgal devletinin politikaları önemli rol oynadı. Sorunun merkezinde Almanya'nın temsili, Berlin'in statüsü, Polonya Halk Cumhuriyeti ile yaşanan sınır problemi ve Almanya'nın hangi koşullarda yeniden birleşeceği gibi Alman devletlerini birinci derecede etkileyecek konular vardı. Bunun yanı sıra sorununun nasıl bir gelişim seyri izleyeceği, Avrupa güç dengesi ve Soğuk Savaş'ın gidişatı açısından önemli olduğu için dört işgal devletini de yakından ilgilendiriyordu. Özetle işgal devletleri, yeni kurulan dünya düzeninin büyük güçleri konumunda olmaları sebebiyle aynı anda Almanya sorununu ve iki kutuplu dünya düzenini şekillendirdiler.

Bölünmüşlük, stratejik ve sembolik önemi olan Berlin'in statüsü gibi konular kadar Almanya'nın temsili konusu ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sınır ihtilafları da Almanya sorunun bir parçasıydı. Öyle ki Federal Cumhuriyet, işgal altındaki bütün Almanya'nın yegane temsilcisi olduğu iddiasıyla kuruldu. Ardından kurulan Demokratik Cumhuriyet'i tanımadı. Bu doğal olarak, ADC ve Polonya arasında imzalanan sınır antlaşmasını ve iki Alman devleti arasındaki sınırı da tanımamasını gerektiriyordu.

Almanya sorunu, sınır ihtilafı ve Almanya'nın temsili çerçevesinde şekillendi. Başta SSCB olmak üzere Doğu Bloku devletlerinin temel hedefleri, sınırların ve Demokratik Cumhuriyet'in Batı Bloku tarafından kabul edilmesiydi. Bunun karşısında AFC başta olmak üzere Batı Bloku ADC'yi tanımayarak iki Alman devleti arasındaki sınırı reddetti. Ancak, Polonya'nın batı sınırı söz konusu olduğunda, AFC müttefiklerinin desteği olmadan yalnız başına itiraz ediyordu. Dolayısıyla en başından itibaren Doğu Bloku devletleri soruna yekvücut yaklaşıırken, AFC dışında Batı Bloku devletleri yalnızca Demokratik Cumhuriyet'i tanımayı reddediyordu. İki bloku ve

Alman devletini karşı karşıya getiren Almanya sorunu, Avrupa siyaseti ve Soğuk Savaş'ın en önemli meselelerinden birisi oldu.

1945 sonrası çizilen sınırların tanınmaması ve tarafların birbirlerine hasmane yaklaşımı sebebiyle Almanya sorunu kapsamında çatışmacı bir ilişkiler ağı ortaya çıktı. Bu noktada belirtmek gerekir ki tezde Almanya sorunu çerçevesinde şekillenen bu ilişkilerin yalnızca siyasi, ekonomik ve güvenlik boyutları incelemiştir. İlişkiler ağının içinde olan devletler, çalışma kapsamında, olgudan etkilenme veya olguyu etkileme ölçüsüne göre sınıflandırılmıştır. Buna göre, AFC, ADC ve Polonya, soruna birinci derecede taraf devletler olup, ilk halkayı oluşturmaktadır. İkinci halka devletler grubu, savaş sonunda Almanya'yı işgal eden, yeni dünya düzeninin dört büyük devletinden ve üçüncü halka ise Almanya sorununa dolaylı olarak taraf olan diğer devletlerden oluşmaktadır. Özetle içerik ve kapsam olarak Almanya sorunu, öncelikle ilk halka devletlerin ve daha sonra da sırasıyla diğer devletlerin sorunu olarak ele alınmıştır.

İlk halka aktörlerden biri olan Federal Cumhuriyet'in doğu politikası¹, sorun çerçevesinde oluşan ilişkiler ağının en önemli konusudur. Bu çalışmanın kapsamı, doğu politikası merkezinde Almanya sorununun, devletlerarası ilişkilerin siyaset, ekonomi ve güvenlik boyutlarına yansımalarıyla sınırlı tutulacaktır; Federal Cumhuriyet'in iç siyasetinde, doğu politikasıyla doğrudan ilgisi olmayan gelişmeler çalışma dışında bırakılacaktır. Fakat Almanya sorununun iç siyasetteki etkisi, elbette doğu politikasının

¹Almanca '*ostpolitik*' kelimesinin Türkçeye çevirisi 'doğu politikası'dır. Şansölye Willy Brandt ile özdeşleşen bu terim, aslında genel bir anlam ifade etmektedir. Brandt'ın döneminde uygulanan doğu politikası, Almandaca '*neue ostpolitik*'(yeni doğu politikası) olarak geçmektedir. Çalışmanın odaklandığı tarih aralığında 'doğu politikası' terimi, 1969-74 arası dönem dışında devletin Doğu ilişkilerinde benimsediği politikayı belirtmek için kullanılacaktır. Belirtilen dönemde ise Doğu ilişkilerinde benimsenen politika, 'yeni doğu politikası' olarak adlandırılacaktır. '*Deutschlandpolitik*', yani 'Almanya politikası' terimi ise Federal Cumhuriyet'in Almanya'nın birleşmesi konusundaki politikalarını ifade etmektedir. Ancak bu politikanın dış ilişkilere yansımaları, doğu politikası aracılığıyla olmuştur.

belirlenmesiyle sınırlı değildir. Batı Almanya, Doğu Almanya² ve Doğu Avrupa topraklarında yaşayan Almanların savaş sonrası devletlerle olan vatandaşlık bağları, göçe zorlanmaları veya isteyerek vatan değiştirmeleri gibi olgular, çalışma kapsamında doğu politikasını etkiledikleri ölçüde ele alınacaktır. Almanya sorununun dış ilişkilere yansımada ise birinci ve ikinci halka devletler arasındaki ilişkiler merkeze alınarak bir değerlendirme yapılacaktır. Almanya sorununa doğrudan taraf olmayan üçüncü halka devletlerin politikaları, tarihsel süreçte bu olguyu etkiledikleri ölçüde tezde yer bulacaktır. Ayrıca, Almanya sorunu Soğuk Savaş'ın önemli konularından birisi olduğu için özellikle ikinci halka devletlerin Avrupa'da veya Avrupa dışında cereyan eden olaylarda sergiledikleri tutumları ve birbirleri arasındaki ilişkiler de Almanya sorununu etkilediği ölçüde ele alınacaktır.

Federal Cumhuriyet'in doğu politikasını Almanya sorunu bağlamında açıklamak için, taraf olan aktörlerin soruna yaklaşımları, birbirleriyle ilişkileri ve nasıl politikalar uyguladığı tarihsel bir bütünlük içerisinde ele alınacaktır. Bu noktada araştırmanın ana problemi, AFC'nin doğu politikasının belirlenen tarih aralığında hangi unsurlardan etkilendiği, neyi hedeflediği ve nasıl sonuçlar elde ettiğidir. Buradan hareketle, İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği tarihten Soğuk Savaş'ın sonuna kadar geçen süreçte doğu politikasının, Almanya sorunuyla birlikte, Avrupa ve dünya siyaseti içinde ne anlam taşıdığını değerlendirme çabası temel araştırma motivasyonu olmuştur.

1945 sonrasında bölünen ve 1990'da birleşen Almanya'nın bu iki olay arasında nasıl bir süreç geçirdiği, iki kutuplu sistem ve Avrupa güç dengesi göz önüne alındığında merak uyandırıcı bir durumdur, çünkü ortaya çıkan Almanya sorunu, bir yanıyla İkinci Dünya Savaşı'nın, diğer yanıyla da Soğuk Savaş'ın bir sonucudur. Bu noktada Almanya, yalnızca ikiye bölünmemiş, aynı zamanda iki bloka da ayrılmıştır. Batı sisteminde kalan devletin, Avrupa güç dengesinin de etkisiyle diğer bloka ve

² 'Batı Almanya' ve 'Doğu Almanya' terimleri, çalışma boyunca coğrafi anlamıyla kullanılacaktır.

Alman devletine karşı nasıl bir yaklaşım sergilediği sorusu, bu çalışma kapsamında cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Tez, Soğuk Savaş'ın başında Batı ile kapsamlı bir işbirliği kuran Federal Cumhuriyet'in, yumuşama döneminden birleşmeye kadar benzer ilişkileri Doğu'yla da kurduğu varsayımı üzerine kurulmuştur.

Tezin amacı, Almanya sorununda Federal Cumhuriyet'in nasıl bir rol oynadığını açıklamak olarak belirlenmiştir. Doğu politikasının Almanya sorunu bağlamında nasıl konumlandığı ve sorunun seyrini nasıl etkilediği, sorunun başlamasından bitişine etkili olan koşullarla nasıl bir bağlantısının olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Doğal olarak, Almanya sorununun kapsamını ve gelişim seyrini tanımlamak da çalışmanın hedefleri arasında yerini almıştır. Kaynakça, resmi belgeler, gazete ve kurum arşivleri, seçilmiş kitaplar, tezler ve makalelerden oluşturulmuştur. Türkçe ve İngilizce yazılmış kaynaklardan yararlanılan çalışmada, Almanca kaynaklardan beslenen metinler kullanılmasına özen gösterilmiştir. Bu noktada araştırma, ikinci el bilginin kullanılmasından doğan riskleri de üstlenmek durumunda kalmıştır.

Türkçe literatürde özellikle birleşme sonrası Alman dış politikasına ilgi duyulmasına rağmen, Soğuk Savaş döneminde Almanya sorunu bağlamında doğu politikasını inceleyen tek çalışma 2015'te Cafer Tayyar Karadağ tarafından yapılmıştır.³ Yine 2015'te Avrupa Birliği'nin genişleme süreçleri bağlamında Almanya'nın yeni doğu politikasının incelendiği bir çalışma Oktay Hekimler⁴ tarafından kaleme alınmıştır. Taşkın Dayangaç⁵ ise 1945 sonrası Alman dış politikasını incelediği çalışmasında, yalnızca Federal Cumhuriyet'in dış politikasına ve ağırlıklı birleşme sonrası gelişmelere yer vermiştir. Bu tezle ciddi anlamda yolu kesişen Karadağ'ın

³Cafer Tayyar Karadağ, **Almanya'nın Yeni Doğu Politikası: "Ostpolitik" (1969-1974)**, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2015.

⁴Oktay Hekimler, **Avrupa Entegrasyonu Bağlamında Almanya'nın Yeni Doğu Politikası**, (yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2015.

⁵Taşkın Dayangaç, **II. Dünya Savaşı Sonrasında Alman Dış Politikası**, (yayınlanmamış doktora tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Strateji Bilimi Anabilim Dalı), 2006.

alışması, odağına 1969-74 arası dönemi alsa da 1945'ten itibaren Federal Cumhuriyet'in genelde dış politikası ve özelde doğu politikasının yapım süreçlerini, iç siyaset açısından detaylandırmıştır. Almanca kaynaklardan da beslenen kıymetli alışma, Federal Cumhuriyet'in siyasi mekanizmalarında doğu politikasının ve Almanya sorununun nasıl algılandığı konusunda önemli bir araştırmanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Doğu politikası ve Almanya sorunu konusunda İngilizce literatürde çok sayıda çalışma mevcuttur. Özellikle 2000'den sonra yayınlanan çalışmalarda Soğuk Savaş'ta doğu politikası, Avrupa tarihi ve Almanya sorunu üzerine yeni belgeler ve yorumlar yer almaktadır. Bu tez, doğu politikasını Soğuk Savaş'ta Almanya sorunu olgusunun başından sonuna kadar ele almaya çalışarak önemli bir açığı doldurmayı hedeflemektedir. Konuyla ilgili hem Türkçe hem de İngilizce literatürde doğu politikası, genel olarak belirli bir dönemin konusu olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada ise Almanya sorununun başlamasından bitimine kadar doğu politikası, herhangi bir dönemin ya da liderin konusu olarak değil, Almanya'nın bölünmesinden birleşmesine kadar geçen sürenin tamamını kapsayacak şekilde incelenmiştir. Ayrıca, çoğunlukla siyasi ilişkiler ışığında irdelenen doğu politikası, ekonomi ve güvenlik boyutlarıyla birlikte değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tezin ilk bölümünde, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya'nın işgal edilmesinden Berlin Krizi'ne kadar geçen dönem incelenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarının ve uluslararası sistemdeki kamplaşmanın etkisiyle işgal sürecinin nasıl Almanya'nın bölünmesiyle sonuçlandığına bu bölümde yer verilmiştir. 1945 sonrasında Avrupa'da siyasetinin Federal Cumhuriyet'e etkileri, ekonomi ve güvenlik ilişkileri de eklenerek irdelenmiştir. Batı Almanya topraklarındaki egemenliğini Batılı işgal devletleriyle paylaşan Bonn hükümetinin, Almanya sorunu ve batı ilişkilerinin etkisiyle benimsediği doğu politikasının temel hedefleri ve başlıca araçları tespit edilmeye

alışılmıştır. Federal Cumhuriyet'in ABD, Fransa ve Birleşik Krallık'la ilişkileri, batı politikası kapsamında değerdendirilmesine rağmen, bu devletlerin Almanya sorunuyla doğrudan ilgili aktörler oldukları da unutulmamalıdır. Bu bağlamda, Bonn'un Doğu Bloku'yla ilişkileriyle batı ilişkileri arasında, hem egemenlik haklarını Batılı büyük güçlerle paylaştığı hem de Almanya sorunu konusunda bu devletlere bağlı olduğu için bir bağlantı kurması gerekmiştir.

Batı'yla sürdürülen müzakereler sonucuda egemenliğini ve silahlanma hakkını elde eden Bonn hükümeti, doğu politikasının merkezine Almanya sorununu almıştır. Bir yandan Batı'yla bütünleşme politikası sayesinde Batı Bloku'nun önemli bir parçası olan AFC, kısa zamanda elde ettiği ekonomik gücü Doğu ile ilişkilerinde avantaja dönüştürmeye çalışmıştır. Bonn'un benimsediğı doğu politikası, müttefiklerinden de destek görmüştür ve Demokratik Cumhuriyet, Batı Bloku tarafından tanınmamıştır. Ayrıca Soğuk Savaş konjonktürü ve AFC'nin şiddetli muhalefeti nedeniyle Batı, Polonya'nın batı sınırı konusunda da Potsdam'dan sonra yeni bir düzenleme yapmaya yaklaşmamıştır. Ancak Federal Cumhuriyet, Almanya'nın temsili ve Berlin'in statüsü gibi konularda Oder-Niesse sınırına kıyasla müttefiklerinden daha çok destek görse de genel olarak Almanya sorununda Batı'dan istediğı desteğı bulamamıştır.

ADC, Polonya ve SSCB başta olmak üzere Doğu Bloku'nun Almanya sorununa yaklaşımından taviz vermemesi nedeniyle Batı'dan da istediğı desteğı alamayan AFC'nin doğu politikası çıkmaza girmiştir. Bununla birlikte siyasi ilişkilerdeki sorunların ekonomik ilişkileri olumsuz etkilemesi nedeniyle Doğu Bloku'yla ticaret hacminin artmasını talep eden AFC sermayesinin hükümetin doğu politikasından memnuniyetsizliğı gün geçtikçe artmıştır. Dolayısıyla Bonn hükümeti, doğu politikası konusunda hem dışarıda hem de içeride ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu çerçevede birinci bölüm, Almanya sorununu ve Bonn hükümetinin doğu politikasını, Soğuk Savaş etkisiyle şekillenen Avrupa güç dengesi içinde konumlandırmayı amaçlamaktadır.

Ayrıca hükümetin Doğu'ya yaklaşımına AFC iç siyasetinden gelen tepkiler de irdelenmiştir. Kısaca Berlin Krizi öncesinde doğu politikası, AFC'nin hem dış ilişkileri hem de iç siyaseti açısından tahlil edilmiş, uluslararası sistem ve Avrupa siyaseti bağlamında Almanya sorununun, 1945'ten 1958'e nasıl bir dönüşüm geçirdiği incelenmiştir.

Tezin ikinci bölümü, Berlin Krizi'nden yeni doğu politikasının mimarı Willy Brandt'ın istifasına kadar geçen dönemi ele almaktadır. SSCB'nin 27 Kasım 1958'de ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'ya verdiği ültimatomla başlayan Berlin Krizi, ortaya çıkışı ve sonuçları itibarıyla yalnızca Avrupa'yı ilgilendiren bir olay değil, aynı zamanda iki kutuplu sistemin etkisiyle dünyanın yakından takip ettiği bir süreçtir. Batılı güçlerin Orta Avrupa'daki gücünü artırmasına karşılık Doğu Bloku'nun gösterdiği tepkinin, Berlin üzerinden somutlaşmasıyla oluşan bu kriz, AFC'nin doğu politikası ve Almanya sorununu doğrudan, Avrupa'daki silah yarışını ve iki kutuplu sistemi de dolaylı olarak etkilemiştir. Bu bölümde, 1961'de Berlin Duvarı'nın inşa edilmesiyle sonuçlanan Berlin Krizi ve AFC'nin doğu politikası arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır. Almanya sorununda iki kutuplu sistemin ne kadar etkili olduğunu gözler önüne seren bu süreç, AFC'nin doğu ilişkilerinde sürdürmeye çalıştığı güç politikasının Doğu Bloku karşısında ne kadar zayıf kaldığını ortaya çıkarmıştır. Berlin Duvarı sonrasında AFC, batı ilişkilerinde Fransa ile yakınlaşırken, doğu ilişkilerindeki katı tutumunu görece esnetmiştir. Benzer şekilde önce Berlin Krizi ve daha sonra Küba Füze Krizi'nin etkisiyle Avrupa'da ve dünyada iki kutuplu sistemin çatışmacı atmosferinden vazgeçilmeye başlanmıştır.

1960'larla birlikte büyük güçler, Doğu ve Batı arasında diyalog kurulması gerektiğini vurgularken Federal Cumhuriyet, doğu komşularıyla uzlaşya ve işbirliğine yönelik adımlar atmıştır. Bu süreçte, Almanya sorunu üzerine 1945'ten itibaren kullanılan düşmanca söylemleri dile getirenlerin etkisi azalırken, Federal Cumhuriyet ve

Doğu Bloku arasındaki sorunların bir kenara bırakılmasını ve işbirliğine gidilmesini önerenlerin etkisi artmaya başlamıştır. 1960 sonrasında uluslararası boyutta olduğu kadar iç etkenler açısından Bonn'un doğu ilişkilerine yaklaşımını gözden geçirmesi yönünde önemli gelişmeler olmuştur. Bu bağlamda tezin ikinci bölümünde, AFC iç siyasetinde Doğu'yla yakınlaşmayı savunan sosyal demokratların, önce hükümete girmesi ve daha sonra koalisyonun en güçlü ortağı olmasıyla birlikte doğu politikasında gerçekleşen köklü değişim süreci değerlendirilecektir. Ayrıca, Berlin Krizi öncesinde olduğu gibi AFC'nin batı ilişkilerindeki gelişmelerin doğu ilişkilerine yansımaları tespit edilmeye çalışılacaktır. Willy Brandt'ın başlattığı yeni doğu politikasıyla birlikte Federal Cumhuriyet ve Doğu Bloku arasındaki ilişkilerde hangi gelişmelerin ve dönüşümlerin yaşandığı anlatılarak bu bölüm sonlandırılacaktır.

Üçüncü bölüm, 1974'ten Almanya'nın birleşmesine kadar geçen dönemde doğu politikasını, yumuşama konjonktürü ve ortaya çıkan siyasi atmosfer çerçevesinde ele almıştır. Brandt'ın başlattığı açılıma içeriden ve dışarıdan nasıl tepkiler geldiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte yeni doğu politikasıyla birlikte ekonomik ilişkilerin nasıl bir dönüşüm geçirdiği irdelenmiştir. Federal Cumhuriyet ve Doğu Bloku arasındaki ilişkilerin normalleşmesiyle eş zamanlı gelişen Helsinki süreci, Almanya sorunu bağlamında değerlendirilmiştir. Soğuk Savaş'ın yumuşama döneminde ve sonrasında, sosyal demokratların yürüttüğü doğu politikasının, Federal Cumhuriyet'in süper güçlerle ilişkilerinde nasıl bir anlam taşıdığı açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, doğu ilişkilerinin normalleşmesinin, iki Alman devleti arasındaki ilişkileri nasıl etkilediği de tespit edilmeye çalışılmıştır. Soğuk Savaş'ın son döneminde ve Almanya'nın birleşme sürecinde, Almanya sorunu ve doğu politikasının nasıl bir gelişim seyri izlediği incelenerek tez sonlandırılmıştır.

I. BÖLÜNMEYEN BERLİN KRİZİ'NE ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİ'NİN İKİ KUTUPLU SİSTEMDEKİ YERİ(1945-1958)

Dünya, İkinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yıkımın izleri silinmeden Soğuk Savaş'ın başlamasına şahit oldu. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına büyük ölçüde neden olan devlet Almanya'ydı. Savaş sonunda galip gelen müttefikler, Almanya'yı işgal ettiler ve işgal devam ederken aralarında yeni bir güç mücadelesine giriştiler. Dolayısıyla, 1945 sonrası Almanya sorunu hemen hemen Soğuk Savaş ile birlikte başlamış oldu. Almanya sorununun Soğuk Savaş'ın başlamasından Berlin Krizi'ne kadar geçen zamanda nasıl bir seyir izlediği bu bölümde ele alınacaktır.

Almanya işgal altındayken Soğuk Savaş'ın başlaması, işgalci güçlerin Almanya toprakları üzerindeki nüfuz mücadelesini belirgin hale getirdi. Sonuçta, işgal başta planlandığından farklı bir yönde devam etti ve ortaya iki Alman devleti çıktı. Batılı devletlerin işgal bölgelerinin birleşmesiyle vücuda gelen Almanya Federal Cumhuriyeti(AFC), öncelikle Batı ile ilişkilerini geliştirdi. AFC kurulduğunda tam anlamıyla egemen bir devlet değildi. Ülkesi üzerindeki egemenliği işgal devletleri ile paylaşıyordu. Ancak, 1955'e gelindiğinde Birleşik Krallık ve Fransa ile yapılan müzakereler sonucunda işgalin resmen sona ermesini sağladı, Batı Bloku içerisinde egemen-eşit bir devlet oldu ve yeniden silahlanabilmesinin önündeki engelleri kaldırdı. Bu süre zarfında AFC, ciddi ve nitelikli bir ekonomik büyümeyi gerçekleştirebildi. İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri tarafından işgal edildiğinde ciddi yaptırımlara maruz kalan Batı Almanya üzerine kurulan AFC, işgalden 10 yıl sonra uluslararası sistemde önemli bir aktör haline gelmeyi başardı. Egemen-eşit bir devlet olduktan hemen sonra SSCB'nin 1955 yılında yaptığı davet üzerine AFC ve SSCB arasında diplomatik ilişkiler kuruldu. Böylelikle AFC, kurulduğu günden itibaren temellerini attığı doğu

politikasını, resmen uygulama fırsatı buldu.

Batı Almanya'nın, 1945'ten 1961'de Berlin Duvarı'nın inşa edilmesine kadar geçen zamanda Almanya sorununa yaklaşımı, Berlin Krizi sonrası doğu politikasını büyük oranda şekillendirdi. Benzer şekilde, 1949-1958 arasında AFC'nin benimsediği dış politika ve özel olarak doğu politikası, büyük oranda, 1945 sonrası savaş galibi devletlerin işgal politikaları ve işgal politikalarını etkileyen olaylar tarafından şekillendirildi. Buradan hareketle bu bölümde, 1945'te galip devletlerin Almanya topraklarını işgal ederken uyguladıkları politikalar, AFC'nin kuruluşuna giden süreç ve kurulduktan sonra Batı ile ilişkileri inceledikten sonra doğu politikasına giriş yapılacaktır. 1958 yılına kadar AFC'nin Almanya sorunu bağlamında nasıl bir rol oynadığı irdelenmeye çalışılacaktır. Böylelikle, dönemin koşullarını göz önünde tutarak AFC'nin benimsediği doğu politikasının etkilediği/etkilendiği uluslararası dinamikler ve aktörler tespit edilecektir. Özetle bu bölümde, AFC'nin, Berlin Krizi'ne kadarki doğu politikasını uluslararası sistemin büyük resmi içerisinde anlamlı bir yerde konumlandırabilmek amaçlanmaktadır.

A. ALMANYA'NIN BÖLÜNME SÜRECİ

İkinci Dünya Savaşı devam ederken ABD, SSCB ve Birleşik Krallık savaş sonu düzenini tartışmak için birçok görüşme yaptı. Bu görüşmelerin ana başlıklarından biri Almanya konusuydu. Müttefikler bazı konularda fikir birliği içindeyken bazı konuları, Almanya koşulsuz teslim olduktan sonra müzakere etmeyi uygun gördüler. Savaş suçlusu olarak görülen Almanya'nın işgalinde nasıl bir yol izleneceği, Nazilerin tasfiyesi, Almanya'nın ekonomik gücünün zayıflatılması ve askeri gücünün ortadan kaldırılması gibi hususlarda büyük ölçüde anlaşmaya varıldı. Savaş tazminatının

belirlenmesi ve Almanya topraklarında kurulacak yeni yönetim şekli konusunda ise bir mutabakata varılamadı. Savaşın son yıllarında sürdürülen müzakerelerde müttefiklerin her birinin savaş sonu Avrupa düzeninden ve bu düzen içerisinde Almanya'nın yerinden beklentisi farklıydı. Savaş esnasında müttefikleri bir arada tutan neden, düşmanın mağlup edilmesi idi. Almanya mağlup olduktan sonra ortaya çıkan anlaşmazlıklar sonucunda müttefiklik sona erdi. Almanya'nın tamamını kapsayan bir barış antlaşması imzalanamadı. Batı Almanya'yı işgal eden üç devlet ve Doğu Almanya'yı işgal eden SSCB, Almanya'nın batısında ve doğusunda iki ayrı Alman devletinin kurulmasına müsaade etti. Böylelikle savaş sonunda dört parçaya bölünmüş şekilde işgal edilen Almanya toprakları iki devlet arasında parçalanmış oldu.

1. İkinci Dünya Savaşı'nın Son Yılları

Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı patlak verdi ve Almanya hızla toprak kazanmaya başladı. 1941 sonunda ABD savaşa girdiğinde, Almanya'nın ilerlemesi henüz durdurulamamıştı. Almanya karşısında, SSCB büyük kayıplar vermekteydi ve Birleşik Krallık askeri ve ekonomik gücünü büyük oranda tüketmişti. ABD savaşa girdikten sonra Almanya'nın ilerleyişi durduruldu ve ABD, SSCB ve Birleşik Krallık'ın oluşturduğu Büyük İttifak, savaşın gidişatını lehine çevirmeyi başardı. ABD'nin savaşa girmesi, yalnızca askeri gücüyle değil, aynı zamanda ekonomik gücüyle de müttefiklerine destek olması açısından önemliydi. İttifakta yer alan üç devletin savaş sonuna kadar mücadeleye devam edebilmesi için kurdukları askeri koordinasyon ve ekonomik işbirliği savaşı kazanmalarında en önemli etkeni.

ABD, SSCB ve Birleşik Krallık'ın zorlukla ayakta duran ekonomilerine destek

verebilmek amacıyla Ödünç Verme – Kiralama ve Karşılıklı Yardım Programı'nı⁶ başlattı. İflasın eşiğine gelen Birleşik Krallık ekonomisi, ABD'nin desteği ile ayakta durabildi.⁷ SSCB ise 1943 yılını program kapsamında aldığı destek ile daha az sorun yaşayarak geçirdi.⁸ ABD'nin savaşa girmesi ve müttefiklerine ekonomik olarak geniş ölçüde destek olması, Roosevelt yönetimini, iç siyasette, müttefiklere ödünç verilecek veya kiralanacak malların ABD ekonomisine yük olacağı eleştirisiyle karşı karşıya bıraktı.⁹ Ekonomileri zayıflayan her iki müttefik devletin(SSCB ve Birleşik Krallık) altın rezervi azalmış ve dolayısıyla para birimlerinin değeri düşmüştü. ABD, yardımları doların değerini düşürmeyecek şekilde organize etti. Bu organizasyondan sorumlu olan Henry Morgenthau ve Edward Stettinius hem ABD çıkarlarını gözettiler hem de ittifakın ekonomik açıdan muntazam biçimde sürdürülebilmesi için gerekli düzenlemeleri yaptılar¹⁰ Morgenthau, ABD maliyesinin başındaki kişi olarak doların değer kaybetmemesi için çalıştığı gibi savaş sonrası düzeni de tahayyül ederek uluslararası ticaretin istikrarlı şekilde yürütülmesi için bütün müttefikleri kapsayacak bir istikrar planı hazırlanmasını Harry Dexter White'dan istedi.¹¹ Ancak savaş sırasında öncelikli olan askeri konulardı.

Müttefikler savaşın gidişatı hakkında sürekli temas halindeydiler. Almanya'nın ilerleyişi durdurulmuştu ve savaşta üstünlük Büyük İttifak'ın eline geçmişti. Ekim 1943'te müttefik devletlerin dışişleri bakanları, savaşın genel stratejisi ve savaş sonu

⁶William McNeill, **America, Britain and Russia: Their Cooperation and Conflict 1941-1946**, Londra, Oxford University Press, 1953, s. 772.

⁷Alexander Hill, "British Lend Lease Aid and The Soviet War Effort, June 1941-1942", **The Journal of Military History**, 2007, Cilt 71, Sayı 3, s. 778.

⁸Roger Munting, "Lend-Lease and the Soviet War Effort", **Journal of Contemporary History**, 1984, Cilt 19, Sayı 3, s. 502.

⁹McNeill, **op. cit.**, s. 773-779.

¹⁰**Idem.**

¹¹Margaret Garritsen de Vries, "The Bretton Woods Conference and the Birth of the International Monetary Fund", Orin Kirshner ed., **The Bretton Woods-GATT System: Retrospect and Prospect After Fifty Years**, New York, M. E. Sharpe, 1996, s. 5.

düzeni hakkında fikir alışverişinde bulunmak için Moskova'da bir araya geldiler. Müttefikler arasında üstü kapalı bir uzlaşma vardı; savaşın sürdüğü cephelerde hangi devlet daha çok mücadele ediyorsa savaş esnasında ve sonrasında o bölgede o devlet uygulanacak politikalarda daha belirleyici olacaktı. Örneğin İtalya'da Birleşik Krallık ve ABD, Finlandiya'da SSCB ve Pasifik'te ABD, Büyük İttifak için yönlendirici ve belirleyici olacaktı. Moskova Konferansı'nda müttefikler, düşmanla yapılacak bütün barış görüşmelerini birbirlerine bildirme ve danışma konusunda uzlaştılar. Savaşın bitiminde Avrupa'nın ve Almanya'nın durumunu görüşmek üzere Avrupa Danışma Komisyonu'nun(ADK) kurulmasına karar verildi.¹² Ayrıca Birleşik Krallık ve ABD'nin, Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olması ve silahlardan arındırılması, Nazi rejiminin ortadan kaldırılması gibi önerileri bir araya getirerek sundukları taslağın SSCB tarafından kabul edilmesiyle, Almanya'nın teslimi konusunda temel prensipler üzerinde anlaşma sağlandı. Buna rağmen, Almanya'nın savaş başlamadan önceki nüfuz alanına, savaş sonrası hangi devletin hakim olacağı konusunda müttefiklerin ciddi kaygıları vardı. SSCB, yeniden bir Alman saldırganlığına maruz kalmak istemiyordu. Birleşik Krallık ise Orta Avrupa'da SSCB'nin üstün olacağı bir düzenin kurulmasından endişe ediyordu. ABD'nin savaş sonrası Avrupa düzenine karışmak istememesi, İngilizlerin Almanya konusundaki endişelerini artırıyordu. Birleşik Krallık, üç müttefikin Almanya konusunda ortak hareket etmesini ve SSCB'nin Polonya ve Almanya sınırı konusundaki önerilerini daha sonra müzakere etmeyi önerdi.¹³

Konferans sonunda Almanya konusunda, yalnızca teslim şekli üzerinde bir anlaşmaya varılmış, savaş sonu düzenine dair diğer konuların daha sonra görüşülmesi kararlaştırılmıştı. Büyük İttifak, Almanya'yı geriletmeyi başarmış olsa da Avrupa'yı

¹²“FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES: DIPLOMATIC PAPERS, THE CONFERENCE OF BERLIN (THE POTSDAM CONFERENCE), 1945, VOLUME I”, **Office of the Historian**, <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945Berlinv01/d233>>, (11.05.2017).

¹³Herbert Feis, **Churchill, Roosevelt, Stalin**, New Jersey, Princeton University Press, 1957, s. 220-222.

henüz kurtarmamıştı. Bu sebeple Alman ordusunu, Almanya sınırlarının içine hapsedmeden ve teslim almadan Orta Avrupa'daki güç dengesini planlamak, savaş sonunda oluşabilecek fırsatları kaçırmak anlamına gelebilirdi. Müttefiklerden hiçbiri daha fazla nüfuz alanı kazanma ihtimalini savaş süresince yapılan müzakerelerle sınırlandırmaya yanaşmadı. Büyük İttifak, savaş alanındaki askeri koordinasyon kadar ekonomik yanı da ağır basan bir ittifaktı¹⁴ ve müttefiklerin tek ortak amacı savaşı kazanmaktı. İttifak, siyasi işbirliğinden daha çok askeri amaçlarla kurulmuştu ve bu nedenle müttefikler, sonuç alınmayan müzakere başlıkları, yarım bırakılan konular olsa da savaşın gidişatı lehlerine olduğu için Moskova Konferansı'ndan memnun ayrılmışlardı.¹⁵

Moskova Konferansı'nda, devlet başkanlarının bir araya geleceği bir zirvenin planı da yapıldı. ABD, SSCB ve Birleşik Krallık'ın devlet başkanları yaklaşık iki ay sonra Tahran'da bir araya geldiler. 28 Kasım-1 Aralık 1943 arasında toplanan Tahran Konferansı'nda savaş sonrasında Almanya'nın bölünmesi konusunda fikir alışverişi yapıldı.¹⁶ Bundan yaklaşık bir ay sonra, ilk ADK toplantısı 14 Ocak 1944'te yapıldı¹⁷. ADK toplantılarında, savaş sonrası Avrupa düzeniyle birlikte Almanya'nın koşulsuz teslim olması, Alman ekonomisi üzerinde kurulacak denetim mekanizması ve işgal bölgelerinin tespit edilmesi gibi konular da ele alındı.¹⁸ 12 Eylül 1944'te gerçekleştirilen komisyon toplantısında, "İşgal Bölgeleri ve Büyük Berlin'in Yönetimi"

¹⁴McNeill, **op. cit.**, s. 150.

¹⁵Feis, **op. cit.**, s. 239-240.

¹⁶A.A. Gromıko vd., **Uluslararası İlişkiler Tarihi**, Cilt 5, çev. Ali Rıza Dırık, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2013, s. 318-322.

¹⁷Bruce Kuklick, "The Genesis of the European Advisory Commission", **Journal of Contemporary History**, Cilt 4, Sayı 4(The Great Depression), 1969, s. 200.

¹⁸**Ibid.**, s. 190,201.

protokolü imzalandı.¹⁹ Protokole göre, Almanya'nın ve Berlin'in doğusu SSCB tarafından işgal edilecekti. Almanya ve Berlin'in batısı, kuzey ve güney olmak üzere işgal bölgelerine ayrılrsa da 12 Eylül'de imzalanan protokolde, hangi devletin kuzeyi veya güneyi işgal edeceği kararlaştırılmamıştı. ABD ve Birleşik Krallık bu konuda müzakerelerini sürdürüyorlardı, ancak işgal bölgeleri ve SSCB'nin nereyi işgal edeceği kesinlik kazanmıştı. ADK çalışmalarında gözden kaçırılmaması gereken bir nokta ise Berlin'e ulaşım konusuydu. SSCB işgal bölgesi içinde kalan Berlin de tıpkı Almanya gibi ABD, SSCB ve Birleşik Krallık tarafından işgal edilecekti. Buna rağmen ABD ve Birleşik Krallık'ın, Sovyet işgal bölgesinden geçerek Berlin'e nasıl ulaşacağı planlanmamıştı. Ulaşımın hangi yollardan sağlanacağı belirsizliğini korumakla birlikte, SSCB ulaşım konusunda sorun çıkarmayacağına dair taahhütte bulununca, bu "teknik" konu işgal orduları komutanlarına bırakıldı.²⁰

Tahran'dan sonra Büyük İttifak savaştaki üstünlüğünü artırmaya başladı. Almanya'yı iyice sıkıştıracak olan Overlord askeri harekâtının hazırlıkları hızlandı ve 1944 ortasında Batı Avrupa üzerinden operasyon başladı.²¹ Savaşın bir an önce bitirilmesi için askeri hareketlilik ve savaş sonrası Avrupa siyasi düzeni hakkında görüşmeler devam ederken, ABD ve Birleşik Krallık öncülüğünde savaş sonrası dünya ekonomisi üzerine çalışmalar da hız kazandı. Savaş sonu uluslararası ekonomi düzenini planlamak üzere 1-22 Temmuz 1944'te Bretton Woods'ta 44 ülkeden 700'ün üzerinde

¹⁹“Protocol on Zones of Occupation and the Administration of Greater Berlin”, **German History in Documents and Images (GHDI)**, <http://germanhistorydocs.ghidc.org/pdf/eng/Allied%20Policies%201_ENG.pdf>, (02.11.2016).

²⁰Feis, **op. cit.**, s. 358-365.

²¹Savaşın gidişatını önemli ölçüde değiştiren hareket, askeri tarihe geçen iyi hazırlanmış bir çıkarma operasyonu ile başladı. 6 Haziran 1944'te başlayan Normandiya Çıkarması sonrasında müttefikler, kısa bir sürede Fransa'nın batı sahillerinden Paris'e kadar ilerledi. Overlord harekâtıyla birlikte üstünlüğün elde edilmesi sayesinde Almanya taaruzuna yönelik hazırlıklara başlanabildi. Bkz. History.com Staff, “D-Day”, **History.com**, <http://www.history.com/topics/world-war-ii/d-day#section_3>, (11.06.2015).

delegenin katılımıyla “Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı” yapıldı.²² Konferansın temel amacı, döviz kurlarında istikrarı sağlamak, dünya ticaretini iyileştirmek ve uluslararası rezerv²³ sorununu çözmektir.²⁴ Bretton Woods Konferansı bu bağlamda, savaş sonrası barışın korunması için ekonomik düzenlemeleri istişare etmek üzere toplandı. İki savaş arası dönemde başarısız olan uluslararası ekonomiyi düzenleyici politikaları daha katı biçimde uygulamanın, savaş sonrası oluşabilecek ekonomik krizleri hafifletebileceği veya önleyeceği varsayıldı.

Konferansta tartışılan sorunların çözümüne ilişkin ABD ve Birleşik Krallık’ın hazırladığı planlar öne çıktı.²⁵ ABD’nin planı, konferansın sonucunu büyük ölçüde etkiledi ve savaş sonrası uluslararası ekonominin şekillenmesinde ana çerçeveyi oluşturdu. Bu bağlamda Bretton Woods Konferansı sonunda Uluslararası Para Fonu(IMF) ve Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası(Dünya Bankası) adında iki uluslararası kurumun oluşturulmasına karar verildi.²⁶ IMF statüsünü kabul edecek her devlet kendi para birimine, altına veya Amerikan dolarına göre değer biçecek ve bu değer istisnai durumlar dışında sabit kalacaktı.²⁷ Böylelikle Amerikan doları ve altın, savaş sonrası kurulacak ekonomik düzende temel yapıtaşları oldu. Doların, altının muadili olarak Bretton Woods’ta planlanan sistemde yerini almasının nedeni,

²²Ben Stell, **The Battle of Bretton Woods**, New Jersey, Princeton University Press, 2013, s. 6.

²³Uluslararası ödemelerde geçerli olan aktiflerin genel adı.

²⁴Bu konular, 1. Dünya Savaşı sonrasında da uluslararası ekonomiyi düzenlemek için gündeme gelmiş, fakat yapılan düzenlemeler 1929 Bunalımı’nın etkisiyle sonuç vermemişti. 1929 sonrasında devletler, milli gelir ve istihdam seviyelerini korumak için dünya ticaretinin daralmasına yol açacak önlemler almaya başladılar. 1929 ve 1939 yılları arasında ekonomik rekabeti kızıştıran bu daralma, İkinci Dünya Savaşı’nın ekonomik nedenleri arasındaydı. Bkz. İlker Parasız, **Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar**, 2. Baskı, Ezgi Yayınevi, 2009, s. 5-6.

²⁵Idem..

²⁶“Proceedings and Documents of The United Nations Monetary and Financial Conference, Bretton Woods, New Hampshire, July 1-22, 1944 Cilt 1”, **United States, Department of State**, <<https://fraser.stlouisfed.org/title/430#7570>>, (10.05.2016), s. 1014-1015.

²⁷**Ibid.**, s. 660,771,876,945.

1934'ten itibaren ABD'nin 35 dolar karşılığında 1 ons (31.1 gram) altın ödemeyi kabul etmesiydi.²⁸ Bretton Woods sistemi²⁹ planlanırken ABD en güçlü ekonomiye sahip devletti ve dünyadaki altın rezervinin büyük kısmını elinde tutuyordu.³⁰ Bu güç ABD'ye savaş sonrası ekonomik ilişkilerde üstünlük sağladı.

1944'te savaş nedeniyle bozulan dünya ekonomisini yeniden düzenlemek için dünya ödemeler sisteminin iyileşmesine katkı yapmak, uluslararası para sistemini kurmak ve sürdürebilmek, istikrarlı ekonomik büyümeyi tesis etmek ve istikrarlı dünya ticaretini inşa edebilmek için uluslararası işbirliği Bretton Woods'ta sağlandı.³¹ Bu amaçlar IMF'nin kuruluş statüsünün 1. maddesinde açıkça belirtildi.³² ABD Başkanı Roosevelt'in 12 Şubat 1945'te ABD Kongresi'ne hitap ettiği mesajında belirttiği gibi, Bretton Woods gibi kapsamlı bir sistemin kurulmasında ve sürdürülmesinde ABD'nin öncü bir rol üstlenmesi³³, savaş sonrası dünya ekonomisi üzerinde ABD'nin konferansa katılan diğer devletlere göre daha etkin bir nüfuzunun olacağının işaretiydi.

Müttefikler, savaşı bitirmek için son hamlelerini planlarken 4-11 Şubat 1945'te Yalta'da devlet başkanlarının katılımıyla bir konferans daha düzenlediler. Bu buluşma, Almanya teslim olmadan önceki son buluşmaydı. Gerek tartışılan konuların ehemmiyeti gerekse ortak düşmanı mağlup etmeden önceki son ortak iradeyi temsil etmesi

²⁸Diane B. Kunz, **Butter and Guns America's Cold War Economic Diplomacy**, New York, The Free Press, 1997, s. 9.

²⁹'Bretton Woods sistemi' ifadesi, bu çalışmada ve uluslararası ekonomi terminolojisinde Bretton Woods konferansında düzenlenen geniş kapsamlı uluslararası para sisteminin kısaltması olarak kullanılmaktadır. Bkz. Margaret Garritsen de Vries, **op. cit.**, s.15.

³⁰"Historical Data – Annual Time Series on World Official Gold Reserves Since 1845", **World Gold Council**, <<http://www.gold.org/research/historical-data-annual-time-series-world-official-gold-reserves-1845>>, (17.03.2016).

³¹ William McConnell Scammel, **International Monetary Policy: Bretton Woods and After**, Londra, The Macmillan Press, 1975, s. 4-10.

³²Parasız, **op. cit.**, s. 8.

³³Arthur M. Schlesinger, **The Dynamics Of World Power; A Documentary History of United States Foreign Policy, 1945-1973**, New York, Chelsea House Publishers, 1973, s.19.

dolayısıyla Yalta, tarihi bir önem taşıyordu. Savaşın bitmesi ve savaş sonrasında barışın inşa edilmesi için ABD, SSCB ve Birleşik Krallık, Yalta Konferansı'nda mümkün olduğunca işbirliğini sağlama çabası gösterdiler. Savaş atmosferi içinde düşünülürse, konferansın sonunda yayımlanan bildiri müttefikleri genel olarak memnun etti.³⁴ Yalta'da, müttefiklerin Almanya'ya yönelik politikaları dışında, SSCB'nin Japonya'ya karşı sürdürülen savaşa katılması, hazırlıkları devam eden Birleşmiş Milletler(BM) Güvenlik Konseyi'nin çalışma şekli ve Polonya konuları görüşüldü. SSCB'nin Japonya'ya karşı yapılan savaşa katılması ve Güvenlik Konseyi'nin nasıl düzenleneceği ABD için daha fazla önem taşıırken, Birleşik Krallık için Doğu Avrupa'da SSCB hâkimiyetinin kurulmasını engellemek öncelikliydi. SSCB ise, Polonya'da kendisine dost bir hükümet kurulmasını ve Almanya'nın savaş sonrasında yeniden tehdit olmaması yönünde kararlar alınmasını istiyordu. Bu çerçevede Roosevelt, SSCB'nin ve Birleşik Krallık'ın karşı karşıya geldiği konularda uzlaştırmacı bir tutum sergiledi; Moskova'nın nüfuz etmeye çalıştığı bölgeler konusunda Londra'nın sert şekilde tavır almasını, Pasifik'te devam eden savaş ve Güvenlik Konseyi'nin şekillenmesi konularında sorun çıkmasına yol açabileceği için anlamsız ve zamansız buldu. SSCB, konferansta dünya düzenine dair önemli konular görüşülürken görece daha az önem arz eden Polonya konusunu diğer konularda uzlaşmak için ön şart olarak sunuyordu. ABD Başkanı, Stalin'e uzlaştırmacı olduğu sürece Polonya konusunda anlaşma sağlanabileceğini ve savaş sonunda Almanya konusunda kendisi ile işbirliği içinde olmayı planladığını belirtti. Böylelikle SSCB'nin Doğu Avrupa'da sıkı bir denetim peşine düşmesi engellenecekti.³⁵

Yalta'da, ADK'nın önerileri doğrultusunda Berlin'in ve Almanya'nın işgal bölgeleri tespit edildi ve Berlin'de Almanya'nın bütününe ilgilendiren konularda oy

³⁴Diane Shaver Clemens, **Yalta**, New York, Oxford University Press, s. 287.

³⁵Wilson D. Miscamble, **From Roosevelt to Truman: Potsdam, Hiroshima, and the Cold War**, New York, Cambridge University Press, 2008, s. 61-71.

birliğiyle karar almak üzere Müttefik Kontrol Konseyi(MKK) kurulmasına karar verildi.³⁶ Her devlet kendi işgal bölgesine hükmedecekti. Savaş tazminatı için bir protokol metni imzalandı.³⁷ Tazminat protokolüne göre müttefikler, savaştan kaynaklı zararlarını Almanya'nın ulusal zenginliklerine el koyarak, savaş sonrası üretimden pay alarak ve Alman işgücünü kullanarak tazmin edecekti. Ayrıca, toplam savaş tazminatının miktarını belirlemek ve bu miktarın müttefikler arasında dağılımını tespit etmek üzere Moskova'da bir komisyon kurulması kararlaştırıldı.³⁸ Konferansta Fransa'ya, Almanya'nın güneybatısından bir işgal bölgesinin verilmesi kararıyla işgal devletlerinin sayısı dörde yükseldi. ABD, Almanya toprakları üzerinde Fransa'nın da söz hakkının olmasını SSCB'yi dengelemek için kerhen de olsa kabul etti. Yalta Konferansı sonunda siyasi konulardaki uyuşmazlıklar, savaşın devam etmesi nedeniyle Büyük İttifak'ın işbirliğine gölge düşürmediyse de, savaş sonrası Avrupa düzeni için ciddi anlaşmazlıkların belirtileri gün yüzüne çıkmaya başladı.

İkinci Dünya Savaşı'nın son yılları, bir taraftan Almanya'yı teslim olmaya zorlama, diğer taraftan savaş sonrası dünya düzenini inşa etme çabasıyla geçti. 1945 Nisan'ı biterken toplanan San Francisco Konferansı sonunda son halini alan Birleşmiş Milletler Antlaşması, barışın korunması için kurulan BM'nin doğuş belgesi idi.³⁹ Savaşın sonunda, uluslararası yapıların denetimi ve yönlendiriciliği ile barışın korunması için ulusların siyasi ve ekonomik işbirliği ya da en azından uzlaşısı içinde olmasına çalışılacaktı. Ancak, 1. Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi yeniden çatışma

³⁶Gromiko., **op.cit.**, s. 426.

³⁷**The Tehran, Yalta and Potsdam Conferences: Documents**, Moskow, Progress Publishers, 1969, s. 143-144.

³⁸Komisyon, ABD ve SSCB arasında geçen toplam tazminat miktarı görüşmesini temel alarak çalışacaktı. Bu görüşmede yarısı SSCB'ye verilmek üzere toplam 20 milyon dolar tazminat alınması konuşuldu. Birleşik Krallık, böyle bir görüşmenin komisyon çalışmalarında temel alınmasına karşı çıktı. Komisyon çalışmalarında bu görüşme, bir öneri olarak ele alındı. Bkz. **Idem.**

³⁹Mehmet Hasgüler ve Mehmet B. Uludağ, **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe-Organlar-Belgeler-Politikalar**, 3. Baskı, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2007 s. 94-104.

üretebilecek bir sistem meydana gelmemesi için gerek Bretton Woods'ta gerekse San Francisco'da denetime dayalı ekonomik ve siyasi bir düzen kurma çabası ile devletlerin nüfuz alanlarını genişletme istekleri arasında ikiliğin ortaya çıkması engellenemedi.

2. Almanya'nın İşgali ve Batı Almanya'nın Ekonomik Örgütlenmesi

Hitler'in intihar etmesiyle şansölye olan Amiral Doenitz, 7 Mayıs 1945'in sabah saatlerinde Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olduğunu müttefiklere bildirdi. Alman ordusu Mayıs ayının başından itibaren teslim olmaya başlamıştı ancak Doenitz, ABD ve Birleşik Krallık kuvvetleri daha çok bölgeyi işgal edebilsin ve daha çok Alman askerini teslim alabilsin diye 7 Mayıs'a kadar bekledi.⁴⁰ Bolşevizmi asıl düşman olarak gören Doenitz, savaşarak geriye çekildiği doğu cephesinden olabildiğince askeri ve sivil, ABD ve Birleşik Krallık'ın işgal bölgesine getirmeyi planlıyordu.⁴¹ Doenitz anılarında, ABD ve Birleşik Krallık'ın gizlice bu plana destek olmasının yollarını aradığını, çünkü SSCB'ye kayıtsız şartsız teslim olmak istemediğini belirtmektedir. Batılı işgal güçlerinin bu plana destek vermemesi halinde savaşı son ana kadar sürdürmeyi düşündüğünü ifade etmektedir.⁴² Ancak, ABD ve Birleşik Krallık, Almanya'nın teslimi konusunda SSCB aleyhine taviz vermeyince doğu cephesinde savaş 9 Mayıs'a dek sürdü.

Avrupa'da savaşın noktalanmasıyla birlikte müttefiklik ilişkisi bozulmaya başladı. ABD ve Birleşik Krallık'ın, Kuzey İtalya ve Almanya'nın teslimi konusunda

⁴⁰Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984, s. 402.

⁴¹Karl Doenitz, **Memoirs Ten Years and Twenty Year**, Çev. R. H. Stevens, Londra, Wellington House, 2002, s.445.

⁴²**Ibid.**, s. 450.

Büyük İttifak'ın aldığı kararlara uygun davranmamasına⁴³ ek olarak ABD'nin, Ödünç Verme – Kiralama ve Karşılıklı Yardım Programı'nı Almanya teslim olur olmaz kısmen kesmesi SSCB'de büyük bir hayal kırıklığına sebep oldu.⁴⁴ Almanya'yı kayıtsız şartsız teslim olmaya zorlayan irade, savaşın bitmesiyle sanki ortadan kalktı. ABD ve Birleşik Krallık, Polonya'da SSCB lehine olan gelişmelerden memnun olmadıklarını dile getirdiler.⁴⁵ Müttefikler, savaş sonrasında nasıl bir işbirliği sağlanacağını tespit etme imkanı bulamadan, siyasi memnuniyetsizliklerini karşılıklı olarak dile getirmeye başladılar.

İşgal ile birlikte Almanya'nın savaş kapasitesini azaltma, Nazilerden arındırma ve savaş tazminatı alma konularında müttefikler anlaşmıştı. Fakat ekonomik yapının nasıl kurulacağı, ulaşım ve sağlık hizmetlerinin nasıl sağlanacağı gibi konular üzerine ciddi bir istişare yapılmamıştı.⁴⁶ Örneğin, batıdaki işgal devletlerinin, kendi işgal bölgelerinden Berlin'e nasıl ulaşacakları konusunda bir mutabakat oluşmamıştı. Bir diğer örnek ise işgalin ekonomik planlamasının olmamasıydı. İşgal süresince Alman halkının asgari yaşam koşullarını işgalci devletlere yük olmadan korumak, ancak ülkeyi ekonomik açıdan bir bütün olarak düşünmek ve işgal bölgeleri arasında ekonomik

⁴³ABD ve Birleşik Krallık, İtalya ile yürütülen ateşkes ve teslim müzakereleri konusunda SSCB'yi doğru ve zamanında bilgilendirmeleri gerekirken, bunu yapmadılar. SSCB'nin, İtalya konusunda ABD ve Birleşik Krallık'ın planlarına itiraz etmesi ihtimaline karşı yapılan bu hareket, müttefikler arasındaki güvenin henüz savaş bitmeden zarar görmesine neden oldu. Gerek ABD ve Birleşik Krallık gerekse SSCB savaş sonrası Avrupa güç dengesinde avantajlı bir konum elde etmeye çalışıyordu, ancak karşılıklı verilen taahhütlere uyulmaması, savaş sırasında kurulan işbirliği zincirlerinin tek tek kopmasına neden oldu.

⁴⁴Herbert Feis, **Between War and Peace: The Potsdam Conference**, New Jersey, Princeton University Press, 1960, s. 13-18.

⁴⁵**Ibid.**, s. 37-38.

⁴⁶**Ibid.**, s. 52-53.

işbirliğini sağlamakla mümkün olabilirdi.⁴⁷ Bununla birlikte, işgal kuvvetleri Almanya'nın ekonomik bütünlüğünü sağlamak için nasıl bir işbirliği yapacakları konusunda kayda değer bir çaba sergilemediler. Ayrıca makul bir savaş tazminatı tespit edebilmek için ortada işleyen bir ekonominin de olması gerekiyordu. Aksi takdirde 1. Dünya Savaşı sonunda yapılan hatalar⁴⁸ tekrarlanırdı.

Almanya işgal edildi ve teslim alındı. Naziler yenilgiye uğratıldı, dağıtıldı ve derhal yargılamalar başladı. İşgal sürecinin ve yeni düzenin nasıl olması gerektiğine dair müttefikler 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Berlin yakınlarında toplandılar. Potsdam Konferansı olarak bilinen bu toplantıda, barış düzeninin kurulması ve sürdürülmesi maksadıyla bir Dışişleri Bakanları Konseyi kurulması kararlaştırıldı. Potsdam Konferansı'ndan itibaren galip devletler arasında Almanya ve Avrupa üzerinde belirgin bir mücadele başladı. Konferanstan hiçbir konuda tam anlamıyla bir uzlaşma çıkmadı. Giderilmeyen birçok pürüz vardı. Bu pürüzler ve uzlaşmazlıkların arasında barış yapmaya, sürdürmeye ve korumaya yetecek bir ortak payda bulunamadı.⁴⁹ Savaş elbirliğiyle sonlandırılrsa da o tarihte zihinlerde yeniden bir savaşın çıkma ihtimaline karşı önlemler düşünölmeye başlamıştı. Yapılan paylaşımların yarattığı memnuniyetsizlikler yeni bir savaşın nedeni olabilirdi.

Potsdam Konferansı'nda alınan kararlar sonucunda, işgalin birlikte yürütölmesi konusunda koordinasyonu sağlamak için Berlin'de Müttefik Kontrol Konseyi(MKK)

⁴⁷Almanya'nın savaş öncesi ekonomisi ve savaş sonrası işgal bölgelerinin ekonomileri konusunda detaylı bir inceleme için bkz. X.Y.Z., "The Allies Zones of Occupation in Germany: Their Economic Features Compared", **The World Today**, Cilt 1, Sayı 1, 1945, s. 13-23.

⁴⁸1919 sonrasında savaş suçlusu sayılan Almanya, kaldıramayacağı ekonomik yaptırımlara maruz bırakıldı. Savaş tazminatı ve borçlarını ödeyemeyecek hale geldi. Efsanevi bir enflasyon yaşadı. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, ekonomisi mahvolmuş bir Almanya'dan doğdu.

⁴⁹Yalta Konferansı'na katılan ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt, SSCB ile savaş sonrası düzende uzlaşmak gerektiğini savunurken, Roosevelt'in 12 Nisan 1945'te ölmesi sonucu göreve gelen Harry Truman, böyle bir uzlaşma peşinde koşmadı. SSCB'ye başından itibaren şüpheli yaklaşan Churchill ve Truman, Potsdam Konferansı esnasında, Yalta'daki gibi uzlaşmacı bir tavır sergilemediler. Bkz. Wilson D. Miscamble, **op. cit.**, s. 187.

kuruldu. Berlin, Almanya gibi işgal kuvvetleri arasında paylaşıldı. Berlin'in ve Almanya'nın genelini ilgilendiren konuların MKK'de istişare edilmesi öngörüldü. Almanya'nın silahtan arındırılmasına ve ordusunun dağıtılmasına, askeri endüstrinin yok edilmesine veya tamirat borçlarına mahsuben el konulmasına karar verildi. Tamirat borçlarını her devletin işgal bölgesinden tahsil etmesi gerekiyordu ama SSCB'ye bu konuda uğradığı zarara karşılık bir ayrıcalık⁵⁰ tanındı. İşgalin bir yağmaya dönüşmemesi için, Almanların hayatını sürdürebileceği asgari standardı sağlamak müttefiklerin sorumluluğuna bırakıldı. İşgal bölgelerinin birbirleriyle ekonomik anlamda uyum içinde olması ve Almanya'nın ekonomik bir bütün olarak düşünülmesi esastı. Bu genel ilkenin benimsenmesine karşın, uygulamanın nasıl olacağına dair ayrıntılar belirlenmedi. Almanya'nın silahsızlandırması konusunda, askeri endüstrinin yok edilmesine ve sanayi tesis sökümünün gerçekleştirilmesine karar verildi. Ekonomik yaptırımlar konusunda ise bazı sanayi tesislerine el konulması uygun bulundu. Bu sürecin sonunda, Almanların işbirliği ve gayretleriyle dünyanın özgür ve barışçıl insanları arasında kendilerine yeniden yer bulabilecekleri de belirtildi. Ayrıca Oder-Niesse Hattı'nın doğusunda kalan topraklar Polonya'ya verildi. Çekoslovakya, Polonya ve Macaristan'da yaşayan Almanların sınır dışı edilerek Almanya'nın işgal altındaki topraklarına sürülmesine ilişkin bir karar alındı.⁵¹

Potsdam Bildirisi, işgalin nasıl sürdürüleceği konusunda 1945 yazında varılan ortak mutabakatın belgesiydi. Almanya'da kurulacak ekonomik yapı gibi bildiride açıkça belirtilmeyen konularda, işgal kuvvetleri özerk hareket ettiler. İşgal bölgelerinde siyasi yapının nasıl kurulacağı konusunda da bir açıklık yoktu; yalnızca ademi-merkeziyetçi bir idarenin demokratik ilkelerle kurulması gerektiği belirtilmişti. Siyasi

⁵⁰ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'nın, işgal bölgelerinden tazminat olarak aldıkları endüstriyel donanımların %10 kadarını SSCB'ye karşılıksız olarak transfer etmelerine karar verildi.

⁵¹“Potsdam Declaration: TEXT OF BIG THREE COMMUNIQUE”, **Vital Speeches of the Day**, Cilt 11, Sayı 21, 1945, s. 667-672.

yapıya ilişkin olarak işgal kuvvetleri diledikleri gibi hareket edebilirdi. Almanlar tüm işgal bölgelerinde yönetime çeşitli görevler verilerek yönetime dahil edildiler, ancak işgal bölgesi hangi devletin yönetimi altındaysa, o devletin politikaları doğrultusunda hareket etmeye mecbur tutuldular. İlk siyasi partiler SSCB bölgesinde kuruldu, daha sonra diğer işgal bölgelerinde de kurulan siyasi partiler meclis seçimlerine girdiler.⁵² İşgal bölgesinde siyasi yapının kurumsallaşmasını en çok İngilizler, en az Fransızlar destekledi.⁵³ İşgal sonunda oluşacak düzenin tohumları, işgal bölgelerinde Almanların sınırlı da olsa yönetime katılmasıyla atıldı.

Savaşın sona Almanyada gündelik hayatın normale dönmesi için ekonominin normalleşmesine öncelik verildi. Ülkenin bütününde ekonomik örgütlenmenin oluşturulması Batılı müttefikler için önemliydi. Almanya, 1890'dan itibaren Avrupa ekonomik sisteminin oldukça önemli bir parçası idi ve savaşın meydana getirdiği yıkımın sorumlusu olmasına rağmen, yeniden yapılanmanın da bir parçası olacaktı.⁵⁴ Özellikle Batı Almanya'nın hammadde ve endüstriyel potansiyeli, Naziler gibi saldırgan amaçlar uğruna kullanılmadıkça Avrupa için büyük değer taşıyordu. Birleşik Krallık ve ABD'nin, SSCB'nin Avrupa'da nüfuz alanını artırmasını önlemek ve Batı Avrupa ekonomisini güçlendirmek; Batı Avrupa ekonomisinin güçlenmesi için ise Almanya ekonomisini yeniden Avrupa ekonomisine kazandırmak yönünde planları vardı.⁵⁵ Savaş suçlusu Almanya'nın teslim olmasının üzerinden bir yıl geçmeden,

⁵²İşgal bölgelerinde seçimler, Yalta Konferansı sonunda ilan edilen Özgür Avrupa Demeci'nde yer alan "Avrupa'da düzenin kurulması için...Nazizm ve faşizmi yok edip özgür insanların kendi seçimlerini yaptığı demokratik kurumların oluşturulmasının gerekliliği..." ifadesinde belirtildiği üzere, demokratikleştirme amacı çerçevesinde gerçekleştirildi. Bkz. Diane Shaver Clemens, **op.cit.**, s. 300.

⁵³J.K.A. Thomanek ve Bill Niven, **Dividing and Uniting Germany**, Londra, Routledge, 2001, s.13-14.

⁵⁴Alan S. Milward, **The Reconstruction of Western Europe 1945-51**, Londra, Taylor & Francis e-Library, 2004, s. 10.

⁵⁵Birleşik Krallık'ın, savaş sonrasında SSCB'ye direnebilecek bir Almanya'nın var olması konusunda duruşu zaten netti. ABD, Almanya'yı çok dar bir ekonomiye hapsedmeyi öngören Henry Morgenthau'nun ortaya koyduğu plan çerçevesinde Genelkurmay Başkanlığı(The Joint Chiefs of Staff), JSC 1067 adıyla

ekonomik gücünün azaltılması yönünde savaş esnasında yapılan planlar ABD ve Birleşik Krallık tarafından unutulmaya başladı.

Savaş, Avrupa'yı ve Avrupa kadar Almanya'yı da tüketmişti. Bu tükenmişliğin üstüne bir de teslim olmadan önce müttefikler tarafından ağır bombardıman altında tutulan Almanya, başta sanayi tesisleri olmak üzere ağır bir tahribata maruz kaldı. Bütün bu yıkımdan sonra, Potsdam'da Alman ekonomisini sınırlandıran kararların alınması, işgal süresince ABD ve Birleşik Krallık'ın, SSCB'ye karşı Avrupa ekonomisini güçlendirme planının uygulanabilirliğini kısıtlıyordu. Ayrıca, ABD ve Birleşik Krallık bir sonraki başlıkta değinileceği üzere kendi ekonomileri açısından oldukça maliyetli bir işgal sürdürüyorlardı. Hal böyle iken öncelikle işgal masraflarını azaltma yönünde bir çaba içerisini girdiler ve nitelikli bir üretime başladılar. Bu bağlamda, 1946 yılına gelindiğinde kendi işgal bölgelerinde ciddi bir üretim kapasitesine ulaşmışlardı.⁵⁶ Batı Almanya'nın üretim potansiyeli ABD ve Birleşik Krallık'ın politikaları neticesinde işlerlik kazanmaya başladı. Sonra da Batı Almanya'nın ekonomik örgütlenmesinin, Almanların da teşvik edilmesi ile Batı Avrupa'nın ekonomik örgütlenmesiyle eşgüdüm

bir işgal direktifi yayımlamıştı. Buna göre ekonomik faaliyetler, yalnızca Almanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede tutulacaktı. ABD'nin işgal güçleri komutanı General Lucius Clay, JSC 1067'yi, Avrupa ve dünya ekonomisinin bir an önce toparlanmasında Almanya'nın oynayacağı rolü göz önünde tutup, olabildiğince esnek yorumlayarak uyguladı. Bir başka ifadeyle ABD, kendi planı da dahil olmak üzere Almanya ekonomisinin yeniden örgütlenmesinin önünde engel olacak hiçbir yaklaşımı dikkate almadı. Bkz. Curtis F. Morgan, Jr, **James F. Byrnes, Lucius Clay, and American Policy in Germany, 1945-1947**, New York, The Edwin Mellen Press, 2002, s. 72,76. Ayrıca Morgenthau Planı ve planın ABD dış politikasındaki yeri için bkz. John L. Chase, "The Development of the Morgenthau Plan Through the Quebec Conference", **The Journal of Politics**, Cilt 16, Sayı 2, 1954, ss. 324-259. ve John Dietrich, **The Morgenthau Plan: Soviet Influence on American Postwar Policy**, New York, Algora Publishing, 2002.

⁵⁶ABD işgal bölgesinde yapılan üretimi detaylı olarak sunan bir kitapçık 1946 yılında yayınlandı. İşgalden bir yıl sonra üretim, porselenden makineye geniş bir ürün çeşitliliği içinde canlandı. Bkz. Arthur Settler, **A Year of Potsdam: The German Economy Since The Surrender**, Office of Military Government For Germany(OMGUS), 1946. Benzer şekilde 1946'da İngiliz işgal bölgesinde kalan ve bugün Volkswagen olarak bilinen otomobil fabrikasında ayda bin araç üretme kapasitesine ulaşıldı.

içerisinde yürümesi için adımlar atıldı.

Almanya'nın işgali süresince işgal bölgeleri arasında nasıl bir ekonomik bağlantı olacağının konuşulmaması, Batı Almanya ile Doğu Almanya arasında çok önemli bir farkın oluşmasına neden oldu. Bu fark, Bretton Woods'ta planlanan ekonomik sistemin, batı işgal bölgelerini etkilemesinden, fakat doğu işgal bölgelerine tesir etmemesinden kaynaklandı. Sonuçta, batılı işgal güçleri benimsedikleri ekonomik rejim doğrultusunda plan yapıyordu. Böylelikle Batı Almanya'nın ekonomide yeniden örgütlenmesi, savaş esnasında alınan kararlar(Bretton Woods) başta olmak üzere, işgal sürecindeki uygulamaların Alman işçilerin savaş öncesinden aktarabildikleri iş bilgisiyle bir araya gelmesi sonucunda sağlanabildi. Başta Birleşik Krallık'ın ve sonra ABD'nin intikam duygularını bir kenara bırakarak işgal bölgelerinde ekonomik faaliyetleri canlandırmaya çalışması ve Almanların üstün iş bilgileriyle ekonomik açıdan toparlanmaya dört elle sarılmış olmaları ekonomik örgütlenmenin hızlı bir biçimde gerçekleşmesi ve sürdürülmesinin başlıca unsurlarıydı. Savaş devam ederken Bretton Woods'ta planlanan sistem, savaş bittikten sonra işlerlik kazandı. Bretton Woods Konferansı'nda yer alan SSCB, savaş bittikten sonra ABD'nin liderliğini yaptığı bu sisteme dahil olmadı. Birleşik Krallık ve Fransa ise bu sistemin bir parçası oldular ve bu sayede Batı Almanya'daki ekonomik örgütlenme dolaylı olarak sistem kurallarına tabii şekilde gerçekleşti. Böylece Batı Almanya ile Doğu Almanya arasında ekonomik bir bütünlüğün kurulması bir yana, ciddi anlamda yapısal farklılıklar oluşmaya başladı.

SSCB, Almanya'nın batısının Bretton Woods'un etki alanında kalacağını muhtemelen hesap etmedi, çünkü savaş tazminatı talep etmekten ve Almanya'nın ekonomik gücünün zayıflatılmasından başka hiçbir ekonomik konuyu müttefiklerle istişare etmemişti. SSCB, savaş sonrası Almanya'nın ekonomik yapısının genel çerçevesi hakkındaki görüşlerini ortaya koymuştu ama detaylandırılmasına önem vermemişti. Haliyle, Doğu Almanya dışında kalan işgal bölgelerine, içinde yer almak

istemediği Bretton Woods sisteminin etki etmesini engelleyebilecek araçlardan mahrum kaldı. Potsdam’da Almanya ekonomisi üzerine daha detaylı hesaplar yapılabilseydi, Batı Almanya ekonomisi üzerinde ABD ve Birleşik Krallık’ın politikalarına direnç gösterebilme fırsatı bulabilirdi. Nitekim Moskova, bu durumu fark ettiğinde⁵⁷ Almanya konusunda mutabakat sağlamak için Vaşington ve Londra ile mevcut irtibat kanallarının Potsdam ve daha önceki Büyük İttifak müzakerelerinden çok daha verimsiz olduğunu gördü.

Potsdam sonrasında SSCB’nin Doğu Avrupa üzerindeki nüfuzunun olası sonuçlarını iktisadi ve siyasi açıdan düşünen Birleşik Krallık, şayet Almanların 1942 yılından beri maruz kaldığı açlık ve kıtlık bitirilmezse, faşizmin yeniden beslenebileceği bir ortam oluşabileceğini veya halk kitlelerinin komünizme yönelebileceğini işgale başlarken göz önünde tutuyordu.⁵⁸ Bu yüzden, işgal bölgesinde en başından itibaren ekonomik faaliyetlere önem vererek, Almanların bir an önce ekonomik olarak kendi kendilerine yetebilmeleri gerektiğini düşündü. Bu düşünce, uluslararası dengeler kadar Birleşik Krallık’ın mali dengesi için de önemliydi, çünkü Londra savaş tazminatı ödüyormuşçasına maliyetli bir işgal sürdürüyordu. ABD’li diplomat George Kennan’ın da benzer şekilde görüşleri vardı. Kayıtsız şartsız teslimin, işgal esnasında tüm sorumluluk ve maliyeti işgal edenin üzerine bıraktığını belirtti.⁵⁹ Ayrıca ABD

⁵⁷MKK toplantılarında, SSCB Almanya ekonomisi hakkında yeni öneriler sundu, ama Batılılar dikkate almadı. Bkz. The Department of State, **Germany 1947-1949 The Story in Documents**, Vaşington, U.S. Government Printing Office, 1950, s. 57-75.

⁵⁸Kissinger, Churchill’in henüz savaş neticelenmeden Wilson idealizmi ve Sovyet yayılmacılığı arasında sıkıştığını belirtmektedir. Roosevelt’in savaş sonrası barış düzenini, SSCB ile uzlaşarak kurma düşüncesi karşısında Moskova’nın Avrupa’da nüfuz alanını artırmaya çalışması, Birleşik Krallık’ın Almanya konusundaki hassasiyetini artırıyordu. Öyle ki Batı, işgal altındaki Almanya’ya, Almanların kabul edebileceği bir gelecek sunamazsa, sonuç Nazizm ya da SSCB’nin etkisinde bir Almanya olacaktı. Bkz: Henry Kissinger, **Diplomasi**, 7. Baskı, çev. İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006, s. 381.

⁵⁹Tony Judt, **A History of Europe Since 1945**, New York, The Penguin Press, 2005, s. 122-123.

askerlerinin Avrupa'da kalmaya devam ettiği her gün bütçeye ilave yük oluyordu.⁶⁰ Vaşington kısa bir süre sonra Londra'nın düşüncesini benimseyerek, işgalden kaynaklanan masraflarını, yeniden işlevsel hale getirilecek olan Alman ekonomisine devretmeyi düşündü. Bu süreçte alınan kararlarda Polonya'daki gelişmelerin etkisi vardı.⁶¹ SSCB'nin Polonya⁶² ile yakın ilişkiler tesis etmesi sonucunda, Almanya'da kurulacak siyasi yapının da Sovyet etki alanına girmesinden endişe ediliyordu. Almanya'nın ekonomisinin yeniden örgütlenmesi ve mümkünse Avrupa'nın merkezindeki bu bölgenin ekonomik ve siyasi açıdan ABD'den başka bir gücün etkisine girmemesi Vaşington'un savaş sonrası kurmayı planladığı kapitalist düzen için bir gereklilikti.⁶³ Diğer müttefiklerden Fransa'nın işgaldeki amacı, Almanya'yı olabildiğince küçük bir ekonomiye hapsetmektir.⁶⁴ SSCB ise her fırsatta Potsdam'a riayet edilmesi gerektiğini vurguluyordu.

ABD, Bretton Woods sisteminde planlanan istikrarlı ekonomik büyüme projesinden, Avrupa ekonomisi belli bir büyüklüğe ulaşmadıkça faydalanamayacaktı. Dolayısıyla, Batı ekonomilerinin öncüsü olarak dünya ticaretinin istikrarlı şekilde sürmesini hedefliyordu. Bretton Woods sisteminin yapısı hiyerarşikti ve ekonomisi güçlü veya dolar birikimi fazla olanın, faiz oranlarına ve ekonomi politikalarına etki edebilir konuma yükselmesini olanaklı kılmıştı. Ancak bu hiyerarşik sistem yalnızca birkaç devletle değil, geniş ticaret ağları ve ekonomik ilişkiler içinde olan çok devletle

⁶⁰Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 16. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2007, s. 229.

⁶¹Churchill, SSCB'nin yönlendirdiği Polonya hükümetinin milyonlarca Almanı sürgün etmesini eleştirdi. Bkz. Marcin Zaborowski, **Germany, Poland and Europe Conflict, Cooperation and Europeanisation**, Manchester, Manchester University Press, 2004, s. 42.

⁶²Idem..

⁶³Avrupa, ekonomik ve askeri potansiyeli çok büyük bir yerdı ve bir güç boşluğu içersindeydi. Bu boşluğu dolduracak tek dinamik güç SSCB'ydi. Eğer ABD, SSCB'nin bu boşluğu doldurmasına müsaade ederse, dünya üzerinde kurmaya çalıştığı kapitalist ekonomik düzen ve yararlanmak istediği kaynaklar tehlikeye girecekti. Bkz. John Foster Dulles, **War and Peace**, Londra, George G. Harrap & Co. Ltd., 1950, s. 100.

⁶⁴John Gimbel, **The Origins of the Marshall Plan**, California, Stanford University Press, 1976, s.144.

gerçekleştirilebilirdi. Sistemin sürdürülebilmesi asgari düzeyde ürün arzı ile mümkün olabilirdi ve bu asgari düzey, savaş öncesi Avrupa'nın üretim miktarına ulaşmadan aşılamazdı. Asgari bir seviyede ürün arzı, kolaylaştırılmış ve serbest dış ticaret, arz edilen ürünler karşılığında birikecek dolar, kısıtlanmış sermaye hareketleri ve son olarak ABD'nin hiyerarşik üstünlüğü, savaş sonrası Batı'nın ekonomi rejiminin temel bileşenleri olarak öngörüldü.

Bretton Woods kapsamında Avrupa ekonomisinin bu denli ön planda olması, Batı Almanya'nın ekonomisinin önemini de artırdı. İşte bu noktada Batı Almanya ekonomik büyümesini hızlandırmakta dikkate değer bir avantaja sahipti. Öyle ki, Bretton Woods sisteminin getirdiği kurallara ve imkanlara büyük oranda benzeyen bir sistem Naziler tarafından Avrupa ekonomisi için öngörülmüştü.⁶⁵ Buna göre Almanya liderliğinde, Reichsmark Avrupa'nın para birimi olarak belirlenmişti ve Almanya'nın işgali altındaki her devletin yerel para biriminin değerini Reichsmark'a göre ayarlaması planlanmıştı. Almanya kreditor olup, her ekonomik faaliyeti denetleyecekti. Bu plan, Almanların yalnızca siyasi üstünlüğünü Avrupa ekonomisine yansıtma girişimi olarak tasarlanmamıştı; hiyerarşik bir ekonomi rejimi kurmak isteyen Naziler, Almanya'nın, Avrupa ekonomisinde üstün üretici olmasına da güveniyorlardı. Öyle ki, savaş öncesi dönemde gerekli hammaddeyi sağlayabilen ve gelişmiş bir endüstriye sahip imparatorluk, savaş sonrasında bu planla birlikte Avrupa'ya ekonomik olarak da hükmedebilecekti. Ancak, Naziler gibi bu plan da savaştan sonra tarihe gömüldü. Planın temel mantığı, yani üstün üreticinin Avrupa ekonomisinde etkinliğini artırmasına imkan verecek koşullar ise Bretton Woods ile birlikte yeniden gündeme geldi. Batı Almanya, imparatorluğun en sanayileşmiş bölgesiydi ve bu nedenle ciddi bir üretim potansiyeline sahipti. Bu bölgenin üretim araçları ve kaynakları, 1940-44 arası döneme göre ciddi

⁶⁵Armand Van Dommel, **Bretton Woods: Birth of a Monetary System**, Londra, The Macmillan Press, 1979, s. 5-6.

anlamda azalmıştı; buna rağmen, Avrupa'da diğer devletlere ve bölgelere kıyasla üstün üretici olabilirdi, çünkü savaşın getirdiği yıkım nedeniyle bütün kıta ekonomik örgütlenmesine neredeyse sıfırdan başlamak zorundaydı. Avrupa ekonomisinin mümkün olan en kısa sürede kapitalizme kazandırılması yönünde bir tutum sergileyen Batılı güçlerin,⁶⁶ Batı Almanya'nın ihtiyacı olan üretim araçları ve kaynaklarına erişimini kolaylaştırması, Nazilerin planı kadar Alman hakimiyetini ön plana getirmese de Batı sistemi içinde Almanya'nın ekonomik gücünü yeniden kazanması için büyük bir fırsat sunuyordu. Diğer bir ifadeyle, Nazilerin siyasi projelerinden sonsuza kadar arındırılan Batı Almanya'ya Avrupa ekonomisinde etkili hale gelme imkanı veriliyordu. İronik bir şekilde Nazilerin planlarını anımsatan yeni koşullar, bu siyasi ideolojiyi ortadan kaldırmayı hedefleyen devlet(ler)in desteğiyle oluşturuluyordu.

Avrupa'nın bir an önce toparlanması için 1947 yılının Haziran ayında resmi adı Avrupa Kalkınma Planı olan Marshall Planı açıklandı. Plana göre ABD, Batı Avrupa devletlerine yardım ve kredi olarak 13 milyar dolar verecekti. Almanya bu miktarın yaklaşık onda birini aldı.⁶⁷ Avrupa ekonomisinin canlanması için tasarlanan Marshall Planı'ndan sonuç alabilmek için Avrupa ekonomisinin önemli bir parçası olan Almanya ekonomisinin yeniden ve üretken biçimde örgütlenmesi gerekti.⁶⁸ Bu bağlamda Batı Almanya için Birleşik Krallık dışındaki işgalcilerin devreye sokmak istediği can yakıcı planlar kadük kaldı.⁶⁹ ABD, gelecekte Batı Almanya'da veya Almanya'nın tamamında SSCB'nin etki alanına girebilecek kadar güçsüz bir siyasi yapının oluşmasının, Avrupa

⁶⁶Batı Almanya ekonomisinin güçlenmesi konusunda işgalci devletler ve Batı Avrupa devletleri görüş birliği içinde değildi, fakat ABD'nin ısrarcı tutumu ve işbirliğini teşvik edici politikalarıyla bu konudaki pürüzler giderildi.

⁶⁷Anthony Best vd., **Uluslararası Siyasi Tarih 20. Yüzyıl**, çev. Taciser Ulaş Belge/ Emel Kurt, İstanbul, Yayın Odası, 2008, s. 220.

⁶⁸Judt, **op. cit.**, s. 98.

⁶⁹ABD Morgenthau Planı'yla, SSCB olabildiğince tazminat talebiyle ve Fransa da Almanya'nın güçsüz kalması düşüncesiyle işgale başladı.

kapitalizmi açısından ne kadar tehlikeli olabileceğini anlayarak, katı yaptırımlar içeren işgal direktifini uygulamaktan vazgeçti. Fransa, Batı Almanya'nın güçlü bir ekonomiye sahip olmasını, ABD ve Birleşik Krallık'ın politikalarına karşı durarak engelleyebilecek durumda değildi. Eğer Almanya ekonomisi, Fransa'nın yeniden güçlü bir devlet olmak için toparlaması gereken ekonomik gücünü gölgeleyecek şekilde kuvvetlenirse, Paris, işgaldeki asıl amacına ulaşamayacaktı.⁷⁰ Bu sebeple işgal amaçlarını gerçekleştirebilmek için Londra ve Vaşington ile pazarlık yaparak Batı Almanya'nın ekonomik ve siyasi yapısının planlarına uygun şekilde kuvvetlenmesine itiraz etmedi. Üç işgal devletinin Almanya'nın batısında, doğudan gelebilecek tehditlere karşı dirençli bir siyasi ve ekonomik yapı kurmaya başlaması karşısında SSCB, bu bölgenin tehdit olabilecek şekilde yeniden güçlenmesini engelleyecek durumda değildi. Hukuken, Doğu Almanya dışında sadece tüm ülkeyi ilgilendiren konular hakkında söz sahibiydi.⁷¹

ABD'nin kısa dönemde Avrupa'yı içinde olduğu darboğazdan kurtarmak amacıyla hazırladığı Marshall Planı, özellikle Avrupa'nın kömür ihtiyacını büyük oranda giderecek Ren Vadisi'ni üretken hale getirmeyi merkeze aldı ve planın amaçlarından biri de Avrupa'da ekonomik ilişkiler ağının canlanmasıydı.⁷² Bu ağın istikrarlı biçimde işlemesi, Batı Almanya'nın ve Avrupa'nın istikrarlı bir siyasi yapı kurmasını da gerektirirdi.⁷³

Batı ekonomilerini düzene sokacak büyük planlar böylelikle Almanya ekonomisinin hızlıca örgütlenmesinin gerekliliğini ortaya çıkardı. İlk önce Birleşik

⁷⁰Fransızlar, Almanların ekonomik gücünün sınırlı tutulmasını iki nedenle önemsiyordu. Öncelikle ve ilk olarak, savaş tazminatı ve Almanya topraklarından elde edilecek diğer kaynaklarla Fransa ekonomisi hızlıca toparlanacaktı. İkinci olarak bu toparlanma sonunda, savaş suçlusu Almanya'nın yeniden güçlenmesi engellenecek ve Fransa en güçlü Avrupa devleti olacaktı.

⁷¹Her devlet kendi işgal bölgesinden sorumluydu ve diğer işgal bölgelerine müdahale etme imkanı ve hakkı yoktu.

⁷²Gimbel, **op. cit.**, s. 11.

⁷³Thomaneck ve Niven, **op. cit.**, s. 16.

Krallık, daha sonra ABD, işgal bölgelerinde ekonomi yönetimini savaştan geri kalan ekonomik birimlere zarar vermeden gerçekleştirmeye çalıştılar ve gelecekte Batı Almanya'nın ekonomisine büyük katkıları olacak Prof. Dr. Ludwig Erhard gibi Alman uzmanlarla çalışmaya başladılar.⁷⁴ ABD ve Birleşik Krallık, işgal bölgelerinde ivedilikle altyapı çalışmalarını hızlandırdılar ve ağır bombardıman olsa da ana bileşenlerini kaybetmeyen sanayi tesislerini sökmediler; ABD ve Birleşik Krallık'ın işgal bölgeleri beraber düşünüldüğünde, Alman ekonomisini yeniden örgütlemek için girişilen çaba neticesinde 1948 yılında bu işgal bölgelerindeki toplam üretim, savaş öncesi üretimin %60'ını yakalamayı başardı.⁷⁵

Savaş devam ederken çerçevesi çizilen Bretton Woods sistemi, savaşın bitiminde ve hemen sonrasında Almanya'da faşizmin veya sosyalizmin rağbet görmemesi için alınan önlemler, bu önlemlerin Birleşik Krallık ve ABD'ye mali yük getirmesi, Batı'nın yeni ekonomi rejimi için savaş sonrası Avrupa'nın toparlanmasının gerekliliği, bu bağlamda Marshall Planı'nın devreye girmesi ve son olarak bu planın başarısı için Almanya'nın ekonomik yapılanmasının hızlandırılması gerekliliği 1949 yılında kurulacak AFC'nin ekonomide yeniden örgütlenmesinde başlıca unsurları oluşturdu.

3. Almanya Federal Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

Müttefikler, Almanya'nın işgal sürecini her fırsatta bir savaş sonrası barış inşa süreci olarak tanımladılar. Her ne kadar barış vurgulansa da sürecin başından sonuna işgalcilerin her birinin bağlı kaldığı planlar, Avrupa'nın merkezinde bulunan bu toprak parçası üzerinde barış ortamı oluşturamayacak kadar çatışmaktaydı. Nazilerle

⁷⁴Settel, *op. cit.*, s. 220.

⁷⁵Alan Kramer, *The West German Economy, 1945-1955*, New York, St. Martin's, 1991, s. 200-222.

savaşırken bir araya gelen müttefiklerin savaşın bitmesiyle birlikte bir arada kalamadıkları açıkça görülmektedir. Yeniden Almanya kaynaklı savaş ihtimalini önlemek ve Nazileri ortadan kaldırmak için harcanan çabanın, müttefiklerin işgal süresince Almanya konusunda harcadığı son ortak çaba olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

Alman yöneticiler daha teslim olurken çeşitli sebeplerden ABD ve Birleşik Krallık'ın daha çok toprağı işgal etmesini istemişlerdi. Batı Almanya'da kurulacak devletin ilk şansölyesi olacak Konrad Adenauer 1945 yılında verdiği bir mülakatta, ABD ve Birleşik Krallık'ın kendi işgal bölgelerinde ekonomik birliktelik kurması gerektiğini vurgulamış, Almanya'nın geleceğinin SSCB ve Doğu Almanya olmadan da inşa edilebileceğini ima etmişti.⁷⁶ ABD ve Birleşik Krallık'ın işgalini kabullenirken SSCB'nin işgalini kabullenmemek gerçeğı değiştirecek bir tutum değildi ve Batı Almanya'da filizlenen devleti kuracak kişiler istese de istemese de SSCB, kendi işgal bölgesinin yegane hakimiydi ve bu hakimiyeti kolay kolay terk etmeyeceğinin sinyallerini vermekteydi. Almanya'nın bölünmesi önce zihinlerde belirdi; somut anlamda bölünme ise gerek Almanya özelinde gerekse uluslararası sistemin genelinde ortaya çıkan Batı ve Doğu arasındaki güç mücadelesinin eseri oldu.

Müttefikler işgali sürdürürken Potsdam'da kurulan Dışişleri Bakanları Konseyi (DBK) birçok kez toplandı. 25 Nisan-16 Mayıs 1946 tarihleri arasında Paris'te gerçekleşen DBK toplantısında Birleşik Krallık, işgal bölgeleri arasında ekonomik birliğin sağlanmasını ve bunun takibiyle ilgili görevliler tayin edilmesini önerdi. Benzer şekilde yönetim yapısının da işbirliğiyle şekillenmesi gerektiğini ileri sürdü. SSCB ise 40 yıllık bir plan dahilinde Almanya'nın silahsızlandırılmasının gerekliliğine dikkat çekti. Ayrıca savaş tazminatı konusunda, kendi payının artırılması ve mutabık kalınan

⁷⁶Michael Balfour ve John Mair, **Four-Power Control in Germany and Austria 1945-1946**, Londra, Oxford University Press, 1956, s. 58.

tazminat paylaşımının muntazam şekilde ödenmesi gerektiğini vurguladı. ABD, Birleşik Krallık'ın önerilerine yakın bir tutum sergileyerek Almanya ekonomisinin kendi kendine yeter bir noktaya getirilmesini ve ihracat yaparak, ithal ettiği ürünler yüzünden oluşan dış ticaret açığının kapatılması gerektiğini savundu. Fransa ise Ruhr bölgesinin durumunu gündeme getirerek, SSCB ile birlikte merkeziyetçi bir devlet yapısının olmaması ve federal devlet yapılanmasının teşvik edilmesi gerektiğini öne sürdü. Toplantılar sona erdiğinde hiçbir öneri kabul görmedi ve müttefikler kendi tezlerini savunurken, karşı tezleri reddettiler.⁷⁷

Mayıs ayı biterken ABD, SSCB'ye gönderdiği tazminatı kesti, iki ay sonra Birleşik Krallık da aynısı yaptı.⁷⁸ Bu hamlelerde ekonomik nedenlerin yanı sıra George Kennan'ın uyarılarının da etkisi vardı.⁷⁹ Kennan, Orta ve Doğu Avrupa'nın Batı'dan destek almazsa SSCB'nin kontrolü altına gireceğini ısrarla dile getiriyordu. 6 Eylül 1946 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı James Byrnes işgal bölgelerinin geleceğini yakından ilgilendiren bir açıklama yaptı. Almanya'da asgari seviyede ekonomik faaliyet yürütülmesi için tamirat borçları ve tazminat ödemelerinin engel teşkil ettiğini dile getirdi. Ayrıca işgal bölgelerinin arasındaki sınırların devlet sınırlarından daha katı olduğunu belirterek işgal bölgeleri arasında ekonomik ve siyasi ilişkileri engelleyen bariyerlerin kaldırılmasını talep etti. Byrnes'a göre, her devletin işgal kuvvetlerinin güvenliğini sağlamak amacıyla konulmuş olan bu sınırlar, Almanya topraklarını ayırma işlevi görmemeliydi. Stalin'e gönderme yapan bu açıklamada, şayet SSCB'nin işgal sürecine yönelik niyeti değişmediyse ABD'nin de niyetini değiştirmeyeceği vurgulandı. ABD işgal bölgesini, ekonomik ve siyasi açıdan geliştirmek ve ilerletmek için, diğer

⁷⁷Charles Scribner, **Germany and Eastern Europe Since 1945; From the Postdam Agreement to Chancellor Brandt's "Ostpolitik"**, USA, Keesing's Publications, 1973, s. 15.

⁷⁸Judt, **op. cit.**, s. 124.

⁷⁹Bkz. John Lamberton Harper, **American Visions of Europe**, New York, Cambridge University Press, 1996, s. 184.

işgal bölgeleriyle birleştirme niyetini ortaya koymuştu. Bu bağlamda Birleşik Krallık ve ABD, 2 Kasım 1946'da, gelecek yılın ilk gününden başlayacak şekilde işgal bölgelerini birleştirecek bir anlaşma imzaladı.

1947'den itibaren ABD ve Birleşik Krallık'ın işgal bölgelerini birleştirmesiyle oluşan toprak parçasını ifade etmek için "İki-bölge (bizone)" terimi kullanıldı. İki-bölge'de Alman Ekonomi Konseyi ve Alman Yönetim Konseyi kuruldu. Bu konseyler, AFC'nin kuruluşuna kadar olan süreçte İki-bölge'nin Almanlara ait yönetim birimleriydi ve federal bir parlamentonun çalışma prensiplerini ABD-Birleşik Krallık gözetiminde uyguladılar. 10 Mart-24 Nisan 1947'de DBK'nın Moskova toplantısında da uzun tartışmalar sonucunda ortak bir tutum oluşturamayan müttefikler, bu tarihten sonra uzlaşının olmamasıyla alakalı birbirlerini suçlamaya başladılar. Suçlamalar, Potsdam kararlarının uygulanmaması ve ekonomik işbirliğinin sağlanmaması konularında yoğunlaşıyordu. Ancak bu ortamda, SSCB İki-bölge'nin kurulmasına 20 Ocak 1948'e kadar karşı çıkmadı.⁸⁰

SSCB, Almanya üzerinde halen bir uzlaşının sağlanabileceğini düşünse de tezlerinden bir adım bile geri atmadı. İşgal bölgeleri fiilen ABD-Birleşik Krallık, SSCB ve Fransa denetiminde olmak üzere üçe düşmüştü ve bu durum, Almanya'nın Batı ve Doğu arasında bölünmesine bir adım kaldığına işaret ediyordu. Batılı işgal güçleri ve SSCB arasında Almanya'nın geleceği konusundaki tartışmaların özünde, işgal sürecindeki teknik veya siyasi uyuşmazlıklar değil, daha geniş ölçekte bir neden yatıyordu. SSCB, Almanya'nın yeniden kuvvet kullanmaya cüret edebilecek bir güç olmasını kesinlikle istemezken, özellikle ABD ve Birleşik Krallık, SSCB'nin etki alanına girmeyecek kadar güçlü ve müttefik bir Almanya'nın ortaya çıkmasına çabalıyordu. Moskova, işgal süresince Almanya'nın askerden arındırılması konusunda

⁸⁰Scribner, **op. cit.**, s. 16-27.

mücadele etti.⁸¹ Almanya'nın silahlı gücünün, kendisi açısından tehdit olmaması için, savaş tazminatının muntazam olarak alınması ve Almanya ekonomisinin kontrol altında tutulması gerekiyordu. Vaşington ve Londra ise Batı Almanya'yı güçlendirirken bir taraftan Avrupa ekonomisinin toparlanmasını, diğer taraftan Orta Avrupa'nın Moskova'nın nüfuz alanına girmemesini hedefliyorlardı. Hal böyle iken, taban tabana zıt planların karşılaştığı müzakere masalarında bir uzlaşmanın olması beklenemezdi.

İki-bölge'nin kurulmasına SSCB yaklaşık 13 ay ciddi bir tepki göstermedi. Yalnızca, Fransa ile birlikte, İki-bölge'nin kuruluşundan memnun olmadığını belli etti. Birleşik Krallık, SSCB'nin Batı'nın benimsediği politikalar sonucu kısıktılmaması gerektiğini savunmasına rağmen, Almanya konusunda sadece Fransa'nın memnuniyetsizliğini gidermeyi tercih etti ve 4 Mart 1947'de, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve Fransa ile Dunkirk Antlaşması'nı imzaladı.⁸² Söz konusu antlaşmaya göre imzacı devletler, Almanya'dan gelebilecek herhangi bir saldırıya birlikte karşı koymayı taahhüt ediyorlardı. Fransa, Almanya'ya karşı bu güvenceyi elde edince, işgal bölgesinde baskıcı politikasından yavaş yavaş vazgeçerek, ABD ve Birleşik Krallık çizgisine yaklaşmaya başladı. 27 Haziran-2 Temmuz 1947 DBK toplantısında, Almanya'nın, Marshall Planı yardımlarına dahil edilmesi tartışıldı. Birleşik Krallık bu öneriyi destekledi. Zaten bu konuya ilişkin, 23 Mayıs'ta ABD ile aralarında mutabakata varmışlardı. İşgal güçleri arasında, 1947 sonunda Londra'da son kez bir araya gelen DBK'dan da bir uzlaşma çıkmadı. Hiçbir konsey toplantısı netice vermemişti ve artık toplantılar için takvim belirlenmesine son verildi. ABD'nin işgal biriminin danışmanlarından Robert K. Murphy 1947 Moskova toplantısıyla birlikte gerçek demir perdenin Avrupa'yı ikiye böldüğünü ifade etmişti.

Hareketli geçen 1947 sona ermeden, Batı Almanya'da yeni bir devlet kurulması

⁸¹Caroline Kennedy-Pipe, *Stalin's Cold War: Soviet Strategies in Europe, 1943 to 1956*, Manchester, Manchester University Press, 1995, s. 48.

⁸² Judt, *op. cit.*, s. 125.

niyetini açıkça belli eden iki sembolik olaydan bahsetmek gerekir.⁸³ Bunlardan ilki, Alman Ekonomi Konseyi'nin 25 Haziran 1947 tarihindeki ilk toplantısında siyah-kırmızı-altın rengi Weimar Cumhuriyeti Bayrağı'nın 14 yıl aradan sonra Frankfurt'ta, toplantı binasına asılması oldu. Almanya'nın demokratik yönünü yansıtmayı amacıyla asılan bayrak, daha sonra ABD ve Birleşik Krallık'ın uyarısıyla kaldırıldı. İkinci sembolik olay ise, 23 Temmuz'da, Alman Yönetim Konseyi'nin bu tarihten sonraki faaliyetlerinde bir yasama organı gibi çalışacağına dayanak olacak bir yasayı ABD ve Birleşik Krallık'ın da onayı ile kabul etmesi oldu. Zihinlerdeki bölünmenin dışavurumu her iki olayda da tespit edilebilir. Esasında İki-bölge'deki uygulamalar, bir süre sonra bütün Almanya'yı kapsayacağı varsayımıyla gerçekleştirildi. SSCB'nin Almanya üzerindeki nüfuzu bu bağlamda ya üstesinden gelinecek bir engel gibi düşünülmüş ya da gerçek anlamda hesaba katılmamıştı. Oysa SSCB, işgal süreci fiilen bittiğinde, nüfuzu altındaki bölgeye kabul etmediği hiçbir uygulamayı sokmayacağını gösterecekti.

23 Şubat 1948'de SSCB dışındaki müttefikler Almanya'nın durumunu tartışmak için Londra'da toplandılar.⁸⁴ Fransa, Saar ve Ruhr bölgelerindeki hakimiyetini onaylamaları karşılığında ABD ve Birleşik Krallık'ın Marshall Planı'na Almanya'yı da katmasını kabul etti. Aynı tarihlerde gerçekleşen Prag darbesi⁸⁵, Dunkirk Anlaşması'nın Brüksel Paktı'na⁸⁶ dönüşmesine vesile oldu. Daha kapsamlı bir güvenlik işbirliğini

⁸³Denis L. Bark and David R. Gress, **A History of West Germany Volume 1: From Shadow to Substance 1945-1963**, Oxford, Basil Blackwell, s. 189.

⁸⁴Judt, **op.cit.**, s. 124-126.

⁸⁵Çekoslovakya Komünist Partisi'nin yönetimde etkinliğini artırma çabası karşısında Başkan Edvard Beneš'in, 25 Şubat'ta kabinedeki 11 bakanın istifasını kabul etmesiyle neticelenen olaylar, Batı tarafından SSCB güdümüyle yapılan bir darbe olarak nitelendirildi. Bkz. Ben Fowkes, **The Rise and Fall of Communism in Eastern Europe**, Houndmills, St. Martin's Press, 1993, s. 20-23.; Igor Lukes, "The 1948 Coup d'État in Prague Through the Eyes of the American Embassy", **Diplomacy and Statecraft**, 2011, Cilt 22, Sayı 3, *passim*.

⁸⁶Almanya'dan gelebilecek bir tehdide karşı, Fransa, Birleşik Krallık ve Benelüks devletlerinin birbirlerine destek vereceğini taahhüt ettiği pakt. Bkz. Sinem Akgül Açıkmeşe ve Cihan Dizdaroğlu,

öngören bu anlaşma daha sonra Batı Avrupa Birliği'ne (BAB) dönüşecek süreci başlattı.

1948'in başından itibaren SSCB belirgin bir şekilde ABD ve Birleşik Krallık'ın politikalarına tepki göstermeye başladı ve Şubat ayında Londra'da SSCB olmadan yapılan toplantılar bardağı taşıran son damla oldu. 20 Mart 1948 tarihinde SSCB Müttefik Yüksek Komiseri Mareşal Sokolovsky, SSCB'nin onayı olmadan Almanya'nın devlet yapısı, Ruhr ve Marshall Planı konularında karar verilemeyeceğini dile getirdikten sonra MKK toplantısını terk etti.⁸⁷ ABD ve Birleşik Krallık, Londra toplantılarının tavsiye niteliğinde kararlar aldığını savunsa da SSCB bu açıklamadan tatmin olmadı. Tepkisini somut biçimde 1 Nisan 1948 tarihinde Batı Berlin'e ulaşımı daha sıkı bir denetime tabi tutarak gösterdi. Berlin'e gönderilen trenleri birçok kontrol noktasında ayrıntılı şekilde aramak için teşebbüslerde bulundu. İlaveten, Berlin şehrinin içinde ABD ve Birleşik Krallık'ın ulaşımında sıkıntı yaşaması için bir dizi blokaj uyguladı.⁸⁸ ABD ve Birleşik Krallık, SSCB'nin tepkisine karşı konuyu daha da kızdırtmayacak biçimde önlemlere başvurdu ve bu durum krize dönüşmeden kontrol altına alındı. Yaklaşık 15 ay sonra yaşanacak Berlin Ablukası'nın provasını niteliğindeki bu krizle SSCB, Batılı müttefiklere Almanya'nın doğusunun kimin kontrolünde olduğunu hatırlatmış oldu.

Batı Almanya'nın ekonomik olarak bir bütün olduğunu tescil eden en büyük olay, para reformunun yapılmasıydı. SSCB'nin onayı olmaksızın Almanya toprakları üzerinde yeni bir devlet gibi hareket edilerek yeni bir tür markın tedavüle sokulması, ciddi bir mesajdı. 1948 yılına kadar Batı Almanya'daki ekonomik faaliyetlerde çözülmemiş birkaç sorun bu para reformu ile birlikte ortadan kaldırıldı.⁸⁹ Bunlar özel

NATO-AB İlişkileri İşbirliği ve Çatışma Dinamikleri, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 10.

⁸⁷Scribner, *op. cit.*, s. 28-29.

⁸⁸*Idem.*

⁸⁹Bark ve Gress, *op. cit.*, s. 196-209.

mülkiyetin artmaması ve özel sektörün gelişmemesi, uzun vadeli ekonomik programı uygulamaya imkan vermeyen karaborsa ve takasın ticari ilişkilerde büyük oranda var olması, ekonomik hayatın sosyalizasyonun tamamlanmaması, bir anlamda aynı ekonomik dilin konuşulmaması, işçi-işveren veya alım-satım mekanizmalarının tam anlamıyla oluşmaması gibi sorunlardı.

Para reformu Alman ekonomisinin rayına oturmasında ve yukarıda sayılan sorunların büyük oranda çözülmesinde etkin rol oynadı. Bunu sağlayan temel etken İki-bölge Ekonomi Direktörü Ludwig Erhard'ın politikalarıydı. Erhard'ın serbest piyasa üzerine düşünceleri ve ekonomi yönetiminde aldığı riskler⁹⁰, işlevsiz kısa dönem kazanımlarını, uzun dönem kazanımlarına dönüştürebildi.⁹¹ Örneğin, temel tüketim mallarında enflasyon olmaması için uygulanan fiyat kısıtlamalarıyla uzun vadeli fiyat istikrarı yakalanamazdı. Fiyat kısıtlamaları olmadan enflasyon artmazsa uzun dönemde fiyat istikrarının sağlandığı iddia edilebilirdi. Erhard tarafından alınan kararların neticesinde 1948'de üretim %50 artış gösterdi. Önceki yılın Ekim ayından 1948 Nisan ayına kadar ABD'de basılan yeterli miktarda mark⁹² 18 Temmuz 1948'de tedavüle girdi. Eldeki RM stokunu eritecek biçimde RM ile değiştirilmesine izin verilen yeni paranın, tüccarlara ve çiftçilere ayrıcalıklı dağıtıldığını da belirtmek gerekir. 1 ABD doları 4.2 DM'ye eşdeğerdi. Bu kadar düşük bir kur belirlenmesinin sonucunda, Batı Almanya, dolar bazında hesaplandığında düşük üretim maliyetiyle Avrupa ve dünya piyasasına ucuz mal arz edebilirdi. Batı Almanya mallarının kalitesi, rakiplerinin ürettiği mallardan yüksek olursa bu ciddi bir fırsata dönüşebilirdi. Sonuçta Batı Almanya, dolar bazında düşük bir fiyatla çok geniş bir ürün yelpazesini kaliteli bir

⁹⁰Armin Grünbacher, **The Making of German Democracy West Germany During the Adenauer Era, 1945-65**, Manchester, Manchester University Press, 2010, s. 78.

⁹¹**Ibid.**, s. 79.

⁹²Hem AFC hem de ADC'de kullanılan para birimini 'mark' olarak adlandırılrsa da özünde iki farklı para birimi mevcuttu. AFC, 'DM' şeklinde kodlanan Alman markını kullanırken ADC, 'DDM' olarak kodlanan Doğu Alman markını kullanıyordu.

şekilde üretmeyi başardı.

18 Haziran 1948'de Batı Almanya'da para reformunun gerçekleşmesine SSCB'nin tepkisi, Doğu Almanya'nın bastığı banknotları tedavüle sokmak oldu. Batılı müttefikler birkaç saat içerisinde bu banknotları Batı Berlin'de yasakladı. Buna karşılık 24 Haziran'da SSCB, tarihe Berlin Ablukası olarak geçen, Batı Berlin'e giden bütün yolların kapatılmasını ve elektrik-su şebekesi dahil bütün altyapı kanallarının kesilmesini kapsayan bir dizi kararı uygulamaya koydu. ABD ve Birleşik Krallık, ablukaya alınan bölgenin günlük ihtiyacını karşılamak için günümüzde bile gerçekleştirilmesi çok zor bir operasyon başlattı. Kapanan kara ulaşımının etkisi, Operation Vittles adıyla sayısız uçuşun yapıldığı bir hava köprüsüyle aşılarak Batı Berlin'e bir yılı aşkın süre boyunca her türlü ihtiyaç malzemesi götürüldü.

SSCB bu abluka ile Batı Berlin'i aç bırakmak niyetinde değildi, isteyenlere karne ile yiyecek dağıtmayı teklif etti, fakat ablukaya maruz kalan halkın yalnızca %5'i bu karneleri alarak yardımı kabul etti.⁹³ Ablukanın asıl amacı, ABD ve Birleşik Krallık'ın Almanya'dan aşama aşama kopardığı topraklara karşılık Berlin'i nüfuz bölgesine katmaktı ancak hava köprüsü, SSCB işgal bölgesinin ortasında kalan Berlin'e ulaşarak Doğu'nun bu konudaki stratejik üstünlüğünü dengeledi. Üstelik SSCB, Batı Berlin'de ve Batı Almanya'da Batılı işgal güçlerine, Alman halkının gözünde daha fazla prestij kazanma fırsatı vermiş oldu. Berlin, Batı Almanya'da yaşayan halkın nazarında, Batılı işgal devletleri sayesinde hayatta kaldı ve uzun bir süre bu halk, 'SSCB zorbalığının, hangi devletlerin yardımı' ile atlatıldığını unutmadı.⁹⁴ 8 Nisan 1949'da Fransa'nın işgal bölgesi İki-bölgeye katılarak, Batı Almanya'yı Üç-bölge'den(trizone) oluşan bir bütün haline getirdi. Almanya üzerinde artık somut anlamda mücadele eden müttefiklerle görüşmeleri sonucunda SSCB de Almanya'nın bölündüğünü kabullendi ve

⁹³Pol, O'dochartaigh, **Germany Since 1945**, New York, Palgrave MacMillan, 2004, s. 30-33.

⁹⁴Bianca Kaiser, **Fırtınanın Ortasındaki Ülke: Almanya'nın Avrupa Politikası**, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 38.

ablukayı 12 Mayıs 1949'da kaldırdı. Batı Almanya'da 23 Mayıs 1949'da Almanya Federal Cumhuriyeti ve Doğu Almanya'da 7 Kasım 1949'da Alman Demokratik Cumhuriyeti (ADC) ilan edildi. Fiilen biten işgalin sonucunda, dört işgal bölgesinden, iki devlet ortaya çıktı. İşgal devletleri, Potsdam'dan kaynaklanan haklarını saklı tuttuklarını bildirdiler; Almanya'nın ve Berlin'in tamamını ilgilendiren konularda doğrudan söz hakkına sahip olacaklardı. Ayrıca, her iki Alman devleti de henüz hukuken tam egemen değildi. Demokratik Cumhuriyet ve Federal Cumhuriyet, egemen-eşit devlet statüsüne eriştiğinde bile Almanların tamamını temsil eden bir otorite, bir barış antlaşması imzalamadığı sürece, işgalci devletler, hukuken Potsdam'da elde ettikleri hakları saklı tutabilirdi.

B.İKİ KUTUPLU SİSTEMİN BAŞLARINDA ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİ'NİN DIŞ POLİTİKASI

Tarihçiler arasında, Soğuk Savaş'ın başladığı tarih üzerine bir uzlaşısı olmasa da Soğuk Savaş'ın getirdiği iki kutuplu yapı 1950 yılından itibaren uluslararası sisteme hakim olmuştu. Federal Cumhuriyet, iki kutuplu sistemin içine doğdu ve Batı Bloku'nun gölgesi altında kuruldu. Bonn'un dış politikası, her şeyden önce içine doğduğu ortamın koşullarından etkilendi. Bununla birlikte, 1945 sonrasında oluşan Avrupa güç dengesi de yeni devletin dış politikasını önemli ölçüde etkiledi. Dış politikayı şekillendiren unsurlar arasında iç etkenler de vardı. Öyle ki, devletin kurulma süreci ve kurulduğu anda egemen-eşit bir devlet olmaması gibi özel durumlar, yeni devletin dış politikasının şekillenmesinde oldu. Bu çerçevede yeni devletin dış politikası, uluslararası konjonktürün, Avrupa güç dengesinin ve iç siyasetin dinamiklerinin etkisinde şekillendi.

AFC, işgal güçlerinin denetimi altında kurulmuş bir devletti. Egemen-eşit bir devlet olabilmesi için işgal devletleriyle paylaştığı tüm egemenlik haklarını geri alması gerekiyordu. Egemenliğin kazanılması yönünde atılan adımlar, ABD ve Birleşik Krallık'ın, Almanya'nın yeniden silahlanması konusunda girişimde bulundukları bir zaman dilimine denk geldi. Bu sebeple, Bonn hükümeti ve işgal devletleri arasında sürdürülen müzakerelerde tam egemenliğin kazanılması ve yeniden silahlanma konuları birlikte ele alındı. Federal Cumhuriyet, işgal devletleriyle ilişkilerini, bir taraftan egemenlik ve silahlanma müzakereleri, diğer taraftan Batı Bloku'na entegre olma girişimleri üzerinden sürdürdü.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan Avrupa düzeni, Federal Cumhuriyet'in doğu politikasını etkileyen en önemli olguydu. 1937 yılında Almanya'ya ait topraklardan, Oder-Niesse nehrinin doğusu Polonya'ya verilmişti. Doğu Almanya'da, yani SSCB'nin işgal bölgesinde ise Demokratik Cumhuriyet kurulmuştu. AFC, kurulduğu andan itibaren bütün Almanya topraklarının tek temsilcisi olduğu iddiasını sürdürdü. Oder-Niesse sınırını da tanımadı. Bu sebeple, 1945 sonrası çizilen siyasi sınırlar, Bonn'un doğu politikasını belirleyen başlıca etkendi. Doğu politikasını şekillendiren diğer etkenler, “siyasi sınırların reddedilmesi” konusunun etrafına kümelenerek doğu ilişkilerinin gidişatını belirledi.

Soğuk Savaş'ın başlarında Federal Cumhuriyet, benimsediği dış politikasıyla yalnızca uluslararası sistemin iki kutuplu yapısıyla nasıl baş edileceği sorusuna değil, aynı zamanda yeni bir devletin ilk dış politika hamlelerini nasıl yapacağı sorusuna da cevap verdi. Öyle ki satrançtaki ilk hamlelerin oyunun geri kalanını büyük ölçüde etkilemesi gibi, Bonn'un başlangıçtaki hamleleri, uzunca bir süre dış politikasını ve doğu politikasını belirledi. Buradan hareketle iki kutuplu sistemin başlarında yürütülen dış politikayı ve nedenlerini incelemek, 1960'larda ve daha sonrasında AFC'nin dış politikasını ve özellikle doğu politikasını analiz etmeyi mümkün kılabilir.

1. Yeni Devletin Dış Politikasını Etkileyen Unsurlar

a. Dış Etkenler

Dünyanın iki kampa bölünmesi, AFC'nin dış politikasını etkileyen başlıca olguydu. Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısında Federal Cumhuriyet, SSCB'nin Avrupa üzerindeki nüfuzunu engelleyecek bir set görevi görecekti coğrafi konumdaydı. Kurulduktan yaklaşık 15 ay sonra Kore Savaşı'nın başlaması, Batı'nın ve AFC'nin güvenlik kaygılarını ciddi anlamda artırdı ve bu kaygılar yeniden silahlanma sürecinin önünü açtı. Bonn, Kore Savaşı'nın çıkması ile birlikte Batı'yla bütünleşme politikasını devreye soktu. Doğu'dan Federal Cumhuriyet'in topraklarına gelebilecek tehditlerin önüne geçmek, ancak Batı ile bütünleşmekle mümkün olabilirdi.⁹⁵ Yeni kurulmuş devlet, ilk dış politika hamlesini Batı'ya yaklaşmak yönünde yaptı. İki kutuplu sistem böylelikle AFC'nin dış politikasını ilk anda etkileyen unsur oldu.

İkinci önemli dış etken, Avrupa güç dengesiydi. Savaş sonrası Avrupa'da güç dengesinin şekillenmesinde Birleşik Krallık ve Fransa'nın ihtiyaç duyduğu devlet Federal Cumhuriyet oldu. SSCB'nin dengelenmesinde Fransa tek başına yeterli olamayacağı için AFC'nin güçlenmesi gerekmekteydi. AFC güçlenirse Fransa'nın Avrupa'nın batısında tek büyük güç olarak kalması da önlenebilecekti. Ayrıca Birleşik Krallık'ın yaklaşımının ihtiyatlı bir tarafı vardı; AFC'nin güçlenmesi hem SSCB'yi kışkırtmayacak hem de Fransa'yı endişelendirmeyecek şekilde sınırlı olmalıydı.⁹⁶ Fransa, Yalta'da işgal güçlerine katılmasıyla Alman siyaseti üzerinde kazandığı etkiyi,

⁹⁵Hans-Peter Schwarz, **Konrad Adenauer: A German Politician and Statesman in a Period of War, Revolution, and Reconstruction - Vol 1**, Providence, Berghahn Books, 1995, s. 413.

⁹⁶Spencer Mawby, **Containing Germany Britain and the Arming of the Federal Republic**, Londra, Macmillan Press, 1999, s. 49.

güçlü bir Almanya oluşmasını engellemekte tereddüt etmeden kullandı. Ancak, ABD ve Birleşik Krallık'ın AFC politikalarına karşı direnç gösteremediğinden, kontrol altında tutmaya çalıştığı AFC'nin güç kazanmasına, kendisine tehdit olmayacak şekilde katkıda bulundu. Fransa'nın bir taraftan AFC'nin güçlenmesine gönüllü olmaması, diğer taraftan güçlenmesine kontrollü bir destek vermek zorunda kalması biçiminde özetlenebilecek çift yönlü politikası, Bonn ve Paris ilişkilerinin gelişmesinin önünü açtı. Bu şekilde, Almanya sorununda her tartışmada söz sahibi olan Fransa, birinci endişesinin gerçekleşmemesini de sağlayabildi. Büyük güçlerin Almanya sorununa yaklaşımlarını, AFC'yi kontrolü altında tutmak için avantaja dönüştürmeye çalışan Fransa⁹⁷, sonuçta Yalta'da kazandığı nüfuzu kaybetmedi. Ruhr Bölgesi'nin durumu⁹⁸ veya AFC ile İşgal Statüsü⁹⁹ üzerine yapılan müzakereler, Fransa'nın AFC dış politikasını ne derece etkilediğini tespit etmek için önemli örnekler sunmaktadır. Bu bağlamda Avrupa güç dengesinde, batı komşularının ve Birleşik Krallık'ın işbirliğine yönelik politikaları, AFC dış politikasını önemli ölçüde biçimlendirdi.

Avrupa güç dengesinde SSCB'nin rolü, AFC dış politikasını belirleyen önemli etkenlerden biriydi. Öyle ki, Stalin'in İki Kamp Teorisi¹⁰⁰ ve SSCB'nin Doğu Avrupa ile kurduğu yakın ilişkiler, AFC'nin dış politikasını doğrudan ilgilendiriyordu. Bir tarafta, İki Kamp Teorisi'ne göre SSCB'nin müttefiklerince rahatlıkla tehdit olarak algılanabilir bir AFC ve diğer tarafta, AFC perspektifinden, Almanya'nın topraklarını

⁹⁷Bir tarafta ABD ve Birleşik Krallık'ın Almanya hakkında politikalarını etkilerken, diğer tarafta SSCB ile iletişim kanallarını açık tuttu. Bkz. John Foster Dulles, **op.cit.**, s. 104.

⁹⁸*supra.*, s. 67-69.

⁹⁹“France-United Kingdom-United States: Occupation Statue for Germany”, **The American Journal of International Law**, Cilt 43, Sayı 4, 1949, s. 172-174.

¹⁰⁰Dünyanın, saldırgan kapitalist devletler ve demokratik devletler olmak üzere iki kampa bölündüğünü iddia eden teoriye göre demokratik devletler, karşı karşıya kaldıkları saldırıya birlikte karşı koymalıydılar. George Von Rauch, “Soviet Foreign Policy 1922-1932”, **A History of Soviet Russia**, 4th ed., New York, Praeger Publishers, 1970, s. 200.

gasp eden ADC ve Polonya vardı.¹⁰¹ Almanya topraklarında iki devletin kurulması, Polonya'nın savaş sonrası çizilen batı sınırı ve SSCB'nin Alman intikamcılığını bir tehdit olarak algılaması gibi unsurlar AFC'nin dış politikasını doğrudan etkiledi.

b. İç Etkenler

AFC kurulduktan kısa bir süre sonra, çoğunluğu Hristiyan Demokrat Birliği(HDB) ve Hristiyan Sosyal Birliği(HSB)¹⁰² üyelerinden oluşan bir koalisyon hükümeti kuruldu. 1949 seçimlerinde HDB, en yakın rakibi olan Sosyal Demokrat Parti(SDP)'den yalnızca %2 fazla oy aldı, çünkü 1945 yılından itibaren Doğu Avrupa'dan sürgün edilen yaklaşık 10 milyon Almanın¹⁰³ büyük çoğunluğunun oylarını HDB/HSB'ye vermesi sonucunda SDP'nin lehine olan oy dağılımı, HDB/HSB lehine döndü.¹⁰⁴ Farkın bu denli az olması koalisyonun dış politikasını iki karşıt yönde etkiledi. Bunlardan ilki, tehciye maruz kalan ve SSCB ile müttefiklerine büyük öfke duyan Almanları taleplerinin baskısıyla¹⁰⁵ AFC'nin elinden alınan toprakları geri kazanmaya yönelik bir dış politika benimsemek zorunda kalmasıydı. Bu noktada hükümet, aldığı oyları korumak istiyorsa, 1945 sonrası ortaya çıkan sınırları asla kabul

¹⁰¹ADC hemen kuruldu, kısa bir zaman içinde Polonya ve ADC arasındaki sınır her iki devlet tarafından tanındı.

¹⁰²Yalnızca Bavyera eyaletinde faaliyet gösteren HSB partisi, Batı Almanya'nın geri kalanında faaliyet gösteren HDB partisi ile hemen hemen her konuda fikir birliği içindeydi. Bu sebeple HDB/HSB koalisyonu hep birlikte hareket ederek, AFC iç siyasetinde muhafazakar kanadı oluşturdu.

¹⁰³ Savaş sonrasında Doğu Avrupa'da yaşayan Almanlar, Potsdam uyarınca Alman topraklarına sürgün edildi. Sürgünle gelen nüfusun neredeyse tamamı Doğu Avrupa devletlerine karşı büyük bir nefret duyuyordu.

¹⁰⁴A.J. Ryder, **Twentieth-Century German From Bismarck to Brandt**, Londra, The Macmillan Press, 1973,s. 495.

¹⁰⁵Matthew James Frank, **Expelling the Germans: British Opinion and Post-1945 Population Transfer in Context**, New York, Oxford University Press, 2007, s. 1.

etmemeliydi. İkinci olarak, SSCB ve müttefikleriyle de müspet ilişkiler geliştirmeyi savunan Sosyal Demokrat Parti(SDP) muhalefeti karşısında muhafazakarlar, Doğu Bloku ile ilişkilerde çatışmacı bir üslupla hareket etmelerinden ötürü Federal Meclis'te ciddi eleştirilere maruz kalıyorlardı. Muhalefetin dış politika üzerine etkisi bu anlamda önemliydi, çünkü HDB'nin Batı eksenli politikasının¹⁰⁶ aksine SDP'nin Batı ile Doğu arasında dengeyi savunan dış politika anlayışı, bölünmüş Almanya'nın yeniden birleşmesi durumunda iktidara ciddi bir alternatif oluşturuyordu.¹⁰⁷ Muhafazakarların Almanya sorunda takındıkları sert tavır sonuç vermediği takdirde, doğu ilişkilerinde uzlaşmacı bir tutum benimsenmesi gerektiğini savunan sosyal demokratların popülerliği artabilirdi. Diğer bir ifadeyle, Batı Almanya halkı, AFC'nin kaybedilen toprakları geri kazanmak için Doğu'yla uzlaşması gerektiğinde, muhafazakarların sert yaklaşımını değil, sosyal demokratların uzlaşmacı tavrını tercih edebilirdi.

AFC'nin dış politikasını etkileyen bir diğer önemli konu ABD, Birleşik Krallık ve Fransa tarafından hala işgal altında tutuluyor olmasıydı. 8 Nisan 1949'da yayımlanan ve 21 Eylül 1949'da uygulamaya konulan İşgal Statüsü¹⁰⁸ uyarınca, ABD, Birleşik Krallık ve Fransa, AFC hükümetinin, meclisinin ve diğer yönetim birimlerinin, dış ilişkilerinin, ticaretinin ve yargı sisteminin üzerinde, kontrol ve denetleme haklarını saklı tutuyorlardı. Bu haklar işgal kuvvetlerini, halkın günlük ihtiyaçlarını karşılamak gibi basit yönetim işlemlerinden uluslararası ilişkilere kadar geniş bir yelpazede söz sahibi yapıyordu. AFC bu noktada egemen-eşit bir devlet değildi. Batılı işgal kuvvetleri, işgal süresince Batı Almanya'nın idaresini, kendi çıkarlarını tehlikeye düşürmeyecek şekilde Almanlara devretme yönünde bir tutum sergilediler. Özellikle ekonomik ve mali

¹⁰⁶Ronald J. Granieri, **The Ambivalent Alliance: Konrad Adenauer, The CDU/CSU, and the West, 1949-1966**, New York, Berghahn Books, s. 28-29.

¹⁰⁷ Stephen Padgett ve Tony Burkett, **Political Parties and Election in West Germany: The Research for a New Stability**, Londra, C. Hurst & Co. Ltd., 1986, s. 48.

¹⁰⁸“France-United Kingdom-United States: Occupation Statue for Germany”, **The American Journal of International Law**, Cilt 43, Sayı 4, 1949, ss. 172-174.

sistem üzerindeki denetimlerin kalkmadığı her gün AFC'nin ekonomik büyümesi sekteye uğruyordu. Bunun dışında, İşgal Statüsü sebebiyle yeni devlet, kurulduktan sonraki 24 ayı bir dışişleri bakanı olmadan geçirmek zorunda kalmıştı. Sonuçta İşgal Statüsü, AFC'nin dış politikasını işgal bitene kadar biçimlendirdi.

c. Doğu Politikasını Belirleyen Etkenler

AFC'nin siyasi otoritesi Batı tarafından tanınıyordu, ancak egemen-eşit bir devlet değildi. Egemenliği uzun müzakere süreçlerinden sonra kabul edildi. Egemenlik dışında, savaş sonrası çizilen sınırlar da temel dış politika konusuydu. AFC başta, Almanya'nın savaşta kaybettiği toprakları geri alabilmenin peşine düşecek kadar hayalperest bir politika izlemedi. Yalnızca 1945 sonrası çizilen sınırları istikrarlı şekilde reddetti. Öncelikle Batı'yla en üst düzeyde bütünleşme politikası izledi, daha sonra doğu ilişkilerini şekillendirdi. Doğu politikasının odağında Doğu Almanya'yı tanımamak ve Oder-Niesse sınırına itiraz etmek vardı. AFC'nin doğu politikasının çerçevesini, bu iki konuyu ön şart olarak gündeme getirmek ya da getirmemek arasındaki tercihi oluşturdu. 1945'ten beri süregelen sınırların kabullenilmesini engellemek için her platformda yüksek sesle itiraz etmek bu çerçevenin bir yönünü oluşturdu.¹⁰⁹ Diğer yönünü ise hassas dengelerin kurulmaya çalışıldığı Almanya sorununda, bu iki konuda sürekli direnç gösterecek güce sahip olmadığının farkında olarak, doğu politikasının mevcut durumunu kabullenmeden ve gündeme getirmeden yürütülebilmesi oldu.

Tam egemenliğin kazanılması gibi bir sorun, hem dış ilişkilerde hem iç siyasette doğrudan sonuç verebilecek önemdeydi. Bu sebeple bu sorunu çözerken izlenen

¹⁰⁹Carl G. Anthon, "ADENAUER'S OSTPOLITIK, 1955-1963." **World Affairs**, 1976, Cilt 139, Sayı 2, s.117-120.

politika, kısa sürede hem dışarıdan hem de içeriden karşılık bulacaktı. Benzer bir şekilde doğu politikası, Almanya sorunu konusunda AFC'nin hem uluslararası sistemde hem de Avrupa siyasetindeki duruşunu belirleyecek ve aynı zamanda iç siyasette doğrudan sonuç verecekti. Bu sebeple doğu politikasını şekillendiren etkenler, aynı zamanda doğu politikası tarafından şekillendirilecekti. Doğru politikası, iç siyasette ise yeniden birleşme¹¹⁰ konusunda kat ettiği ilerleme ile değerlendirilecekti. Bu nedenle, doğu politikası analiz edilirken iç siyasetteki dengelerin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

AFC dış politikasını yürütürken, Almanların önceden yaptığı gibi askeri gücünü artırarak caydırıcı olabilme seçeneğine sahip değildi. Büyük güçler tarafından sunulan seçeneklerden, hassas dengeleri gözeterek zor seçimler yapması gerekecekti.¹¹¹ AFC, güç biriktirebilme ve zayıf olduğu alanları takviye etme şansına sahip olabileceği bir konjonktürün içine doğdu. Soğuk Savaş'ın gidişatı göz önüne alındığında Avrupa kıtası dışında cereyan eden olaylar ve kurulan güç dengelerine ABD, SSCB, Birleşik Krallık ve Fransa'nın müdahil oluşu, AFC'nin güç biriktirmesinde avantaja dönüştü. AFC kıta dışındaki konulara, büyük güçler gibi müdahale etme şansı olmadığı için harcayacağı enerjiden ve mali külfetten büyük oranda kurtulmuş oluyordu.

İki kutuplu mücadelenin başlarında herhangi bir blokun Almanya üzerinde hâkimiyetini tamamen kurabilmesi veya tamamen kaybedebilmesi ihtimali karşısında, sistemin büyük güçleri bu kumarı oynamak yerine Almanya'nın bölünmesini tercih etti.¹¹² Sorunun daha da büyüüp büyük bir krize dönüşmesinin getireceği güvenlik

¹¹⁰Yeniden birleşme hedefi, tek temsil iddiasının doğal bir sonucuuydu. "Birleşme" ifadesi, Demokratik Cumhuriyet tanınmadığı için resmi Doğu Almanya halkı ve Batı Almanya halkının yeniden aynı hükümet çatısı altında Almanya topraklarında bir arada yaşamasını kastediyordu.

¹¹¹Thomas Banchoff, **The German Problem Transformed Institutions, Politics, and Foreign Policy, 1945-1995**, United States of America, The University of Michigan Press, 1999, s. 2- 4.

¹¹²W. R. Smyser, **From Yalta to Berlin: The Cold War Struggle Over Germany**, New York, St. Martin's Griffin Press, 1999, s. 67-68.

tehdidinin karşısında daha güvenli bir yol benimsendi. Bonn hükümeti, politika tercihlerinde bütün dengeleri kapsayacak ölçekte seçimler yaptığında büyük güçlerin politikalarını, AFC çıkarları doğrultusunda işlevselleştirebilirdi. Hal böyle iken Almanya sorununun değişkenleri AFC'nin hareket alanını hem daraltabilir hem de genişletebilirdi. Son tahlilde Almanya sorununu dönüştürecek her etken, AFC'nin çıkarlarını elde etmesi için kriz anlarında alternatif yollar oluşturdu.

2. Tam Egemenliği Kazanma ve Yeniden Silahlanma Süreci

Almanya Federal Cumhuriyeti'nde 14 Ağustos 1949'da yapılan ilk seçimin ardından 12 Eylül'de Theodor Heuss devlet başkanı ve üç gün sonra da Konrad Adenauer ilk şansölye olarak seçildi. Dış ilişkiler bizzat Adenauer tarafından yürütülecekti, zira şansölyelik dışında o tarihte dış ilişkileri icra edecek bir kurum yoktu. İşgal Statüsü'nün kaldırılması, Ruhr, Saar ve hala devam eden tesis sökümünün durdurulması konularının AFC lehine değiştirilmesi için derhal çalışmalara başlandı.¹¹³ Bu konular, netice elde edilene kadar AFC'nin dış politikasının öncelikleriydi. İşgal Statüsü, devletin egemenliğini paylaştığını belirten bir metindi ve yeni şansölye bunu bir an önce sonlandırmayı hedefliyordu.¹¹⁴ Ayrıca ekonominin daha fazla etkilenmemesi için tesis sökümünün sona erdirilmesi gerekiyordu. Adenauer istediklerini alabilmek için ya işgal devletlerine imtiyazlar sunacak ya da bir an önce egemenliğini kazanması için “SSCB'nin yayılmacı politikalarını” gerekçe göstererek bu devletlerin SSCB ile giriştikleri güç mücadelesinden faydalanacaktı. İkinci seçenek tercih edilirse, işgalci devletler arasında Bonn'a en çok güçlük çıkaracak olan Fransa'ydı. İki kez Almanların saldırısına maruz kalıp ciddi kayıplar veren Fransızlar, kolay kolay Almanya'nın

¹¹³Schwarz, **op. cit.**, s. 599.

¹¹⁴ David Marsh, **The New Germany: At The Crossroads**, Londra, Century, 1990, s. 78.

yeniden güç kazanmasına rıza göstermezdi. Ancak, Adenauer'in Fransızların en çok güvendiği Alman siyasetçi¹¹⁵ ve AFC'nin Batı ile iyi ilişkiler geliştirmesini savunan bir şansölye olması nedeniyle Batı'yla bütünleşme politikası sonuç verebilirdi.

İşgal Statüsü'nden anlaşılabacağı üzere, AFC'nin egemenlik haklarını kazanması, Batılı işgal kuvvetlerinin taleplerini ne derecede karşılayacağına bağlıydı.¹¹⁶ Örneğin, Ruhr konusunda Fransa'nın sunduğu planı(Schuman Planı)¹¹⁷ AFC'nin kabul etmeme veya planın uygulanmasını zorlaştırma lüksü yoktu. İşgal Statüsü'nde Fransa, ABD ve Birleşik Krallık ile aynı haklara sahipti. Schuman Planı, Fransa'nın Ruhr konusunda önerdiği yeni bir model olmanın yanı sıra Bonn'un, Paris ile yakınlaşmasını da sağlayacak niteliklere sahipti. AFC, Batılı işgal kuvvetleri içinde kendisine en sert yaklaşım sergileyen Fransa ile işbirliği fırsatlarını ne kadar iyi kullanırsa, İşgal Statüsü ve Saar konusunda o kadar avantaj elde edebilirdi.

1949 sonunda Almanya'yı çok iyi tanıyan Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın, AFC'yi ziyaret etmesiyle Fransa ve AFC arasındaki sertlik ortadan kalkmaya başladı.¹¹⁸ Fransa ve AFC yakınlaşması, yalnızca yöneticilerin kişisel yakınlıklarından değil, aynı zamanda Ruhr bölgesinin durumundan ileri geliyordu. Fransa, Şubat 1947'den itibaren Ruhr'da maden işletiminin kurumsallaşmasını ABD ve Birleşik Krallık'dan talep etti. Ancak, İki-bölge'nin oluşturulmasıyla Almanların hakim olduğu bir yapı kuruldu, çünkü ABD ve Birleşik Krallık, Ruhr üzerinden Avrupa

¹¹⁵Muhtemelen, Nazilerle bir ilgisinin bulunmaması ve Ren Vadisi'nin iki yakasının işbirliği içinde olması yönünde görüşlerini dile getirmesi ile Adenauer, bu güvenin oluşmasına neden oldu. Bkz. Ryder, **op. cit.**, s. 497.

¹¹⁶Metnin 9. maddesinde Statü'nün, Alman otoritelerinin yürütme ve yargı alanlarında uygulamaları değerlendirilerek yeniden ele alınabileceği ifade edilmişti. Bkz. "France-United Kingdom-United States: Occupation Statue for Germany", **The American Journal of International Law**, Cilt 43, Sayı 4, 1949, s. 174.

¹¹⁷Avrupa'nın ekonomik işbirliğini ve günümüz AB'sinin gelişim sürecini başlattı. Plan, Avrupa devletlerinin katılımıyla oluşacak bir denetim mekanizmasının kömür ve çelik üretimini denetlemesini öngörüyordu. Bkz. Schwarz, **op. cit.**, s.504.

¹¹⁸Ryder, **op.cit.**,s. 499.

ekonomisine Fransa'nın hakim olmasına sıcak bakmadılar ve Ruhr'da üretim yapan Alman şirketleriyle Fransa'nın bölge üzerindeki taleplerini dengelemeye çalıştılar.¹¹⁹ Paris'in talepleri karşılıksız yerine getirilmedi¹²⁰ ve Fransa, Ruhr'da uluslararası bir yapı kurulmasına karşılık, AFC'nin Marshall yardımından yararlanmasına razı olmak durumunda kaldı.¹²¹ 1949 yılında kurulan ve çalışmaya başlayan Uluslararası Ruhr Otoritesi'ne¹²² (URO), Petersberg Sözleşmesi sonrasında AFC'nin katılması, Fransa'nın Ruhr politikasını değiştirmesine neden oldu; URO aracılığıyla ABD ve Birleşik Krallık'ın bölge üzerindeki denetimi yerine, AFC ile bölge kaynaklarından ortak yararlanabilmenin yollarını¹²³ aramaya başladı. ABD ve Birleşik Krallık, bu yakınlaşmayı destekliyordu, çünkü bölge, Fransa'nın Avrupa ekonomisinin en büyük gücü olabilmesine imkan sağlayacak potansiyele sahipti. Schuman Planı ve bu bağlamda kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu¹²⁴ (AKÇT) bu yakınlaşmanın sonucunda ortaya çıktı.

Adenauer, egemenliği kazanmak, tesis sökümelerini durdurmak gibi başlıca dış politika hedefleri ile Batı'yla bütünleşme politikasını bir arada yürüteceğinin ilk sinyalini "Petersberg Sözleşmesi"nin hazırlanmasında gösterdiği çaba ile verdi. 22

¹¹⁹A.W. Lovett, "The United States and the Schuman Plan. A Study in French Diplomacy 1950-1952", **The Historical Journal**, Cilt 39., Sayı 2, 1996, s. 446-448.

¹²⁰Fransa, savaş sonrasında yeniden ekonomisini toparlarken büyük oranda ABD'den destek aldı. ABD ise Fransa'ya, Avrupa ekonomisini işler hale getirmesi amacıyla AFC ile işbirliği içinde olmasını telkin ediyordu. Dulles, **op. cit.**, s. 105-110.

¹²¹İşgal süresince Fransa, ABD'den sürekli Batı Almanya ekonomisini dizginlemesi için talepte bulundu. Bu taleplerin üstüne Ruhr konusunda da Almanların etkisini azaltma isteği geldiğinde, ABD, Marshall yardımlarının AFC'ye de ulaşmasını Fransa'ya kabul ettirdi. Bkz. Charles S. Maier and Günter Bischof, **The Marshall Plan and Germany: West German Development within the Framework of the Recovery Program**, Oxford, Berg Publisher Limited, 1991, s. 184-188.

¹²²"Agreement for an International Authority for the Ruhr", **CVCE**, <http://www.cvce.eu/obj/agreement_for_an_international_authority_for_the_ruhr_london_28_april_1949-en-39099742-20be-484c-b7b2-95a7c03c972f.html>, (18.10.2016).

¹²³Kees Van Der Pijl, **Küresel Rekabetler**, çev. Kamil Kurtul, Ankara, İmge Kitabevi, 2014, s. 75.

¹²⁴Beril Dedeoğlu, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, İstanbul, Boyut Yayın Grubu, 2011, s. 48.

Eylül 1949’da imzalanan sözleşmeyle AFC’nin Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü, Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütlere katılabilmesinin önü açıldı. ABD ile karşılıklı ekonomik işbirliği sağlandı. AFC, Ruhr Otoritesi’ne üye oldu. Tesis sökümüleri ve gemi yapımı konusunda ciddi kazanımlar elde etti. Sözleşmenin 9. maddesinde savaş durumunun bitirilmesi için görüşmeler yapıldığı belirtildi. AFC’nin barışçıl ve istikrarlı Avrupa uluslar topluluğuna katkısı vurgulandı.¹²⁵

Batı’nın güvenlik konusunda AFC’yi yeniden silahlandırma düşüncesi, Doğu’nun hakimiyet alanını artırmasını engellemek için benimsendi ve bu SSCB’ye ciddi bir mesajdı. Birleşik Krallık, hem SSCB’nin dengelenmesi noktasında stratejik pozisyonu hem de AFC’nin yeniden silahlanması durumunda silah ihraç edilebilecek pazar olma potansiyeli¹²⁶ nedeniyle konuya olumlu baktı. Birleşik Krallık’da İşçi Partisi hükümeti, SSCB’yi kışkırtmamak gerektiğini düşünürken¹²⁷ aynı zamanda ABD’nin Avrupa’da kalıcı olmama ihtimalinin endişesini taşıyordu.¹²⁸ Nihayetinde makul bir planlamayla AFC’nin silahlandırılmasında bir sakınca görülmedi. ABD’nin çevreleme politikasındaki yeri¹²⁹ nedeniyle AFC’ye yapması gereken askeri yığınak, savunma bütçesine getireceği külfetle birlikte düşünüldüğünde yeniden silahlandırmayı gerekli kılıyordu. Nitekim Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü(NATO)’nün¹³⁰ ileri savunma¹³¹ anlayışıyla bir yılda dört kat artan savunma harcamalarına AFC’nin katkıda bulunması, 12-18 Eylül 1950 NATO Dışişleri Bakanları toplantısında ABD Dışişleri Bakanı Dean

¹²⁵“The Petersberg Agreement” (November 22,1949), **German History Documents and Images**, http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=2857, (10.10.2016).

¹²⁶Pijl, **op. cit.**, s. 101.

¹²⁷ R. Gerald Hughes, **Britain, Germany and the Cold War**, New York, Routledge, 2007, s. 17.

¹²⁸Mawby, **op. cit.**, 50.

¹²⁹**Idem.**

¹³⁰ABD ve diğer on bir devletin, SSCB’nden gelebilecek tehditlere karşı 1949’da kurdukları siyasi ve askeri işbirliği örgütü.

¹³¹SSCB’ye karşı kurulacak savunma cephesini olabildiğince Federal Cumhuriyet’in doğu sınırlarına yaklaştırma planı.

Acheson tarafından dile getirildi. Fransa, AFC konusunda hassasiyeti nedeniyle konuya en ihtiyatlı yaklaşan taraf oldu.¹³² Nazi işgalinin izleri henüz çok taze iken, yeniden silahlandırma fikrini ancak ciddi kontrol mekanizmaları getirilmesiyle benimseyebilirdi.

Batı'nın büyük güçlerinin silahlanma konusunu gündeme getirmelerinde Adenauer'in de katkısı vardı. 25 Haziran 1950'de başlayan Kore Savaşı, tüm Batı Bloku'nu tedirgin etmekle birlikte AFC'de inanılmaz bir panik havası yarattı. AFC yaşadığı panikle Bonn'u boşaltma planları yaparken, Federal Meclis üyeleri yanlarında siyanür hapları taşımaya başladı.¹³³ Adenauer önce ABD Yüksek Komiseri McCloy ile 18 Ağustos'ta bir toplantı gerçekleştirdi, ardından 30 Ağustos'ta Müttefik Yüksek Komiserliği'ne verdiği memorandumda, NATO'nun olası bir Sovyet saldırısında AFC'yi koruyacak personel ve ekipmana sahip olmadığını, Batı'nın korumasının yeterli olmayacağını Alman halkının hissetmemesi gerektiğini ve AFC polis gücüyle NATO'ya destek olmaya hazır olduklarını bildirdi.¹³⁴ McCloy, Adenauer'in her zamanki gibi konuyu biraz abartarak klasik baskı kurma çabası içerisinde olduğunu düşünse de Bonn hükümetinin Batı Almanya'nın savunmasına katkı sağlama teklifini olumlu karşıladı.

Adenauer'in girişimleri yalnızca diplomatik kanallarla sınırlı kalmadı. Şansölye, müttefiklerin onayını alarak AFC'nin yeniden silahlanmasıyla ilgili bir çalışma yapılması talimatını verdi. 9 Ekim'de Himmerod Manastırı'nda başlayan bir konferans dört gün boyunca yeniden silahlanmayı konu edindi. Toplantıya Reich ordusunun askerleri ve uzmanları da davet edildi. Tam adı "Birleşik Avrupa Ulusüstü Kuvvetleri Çerçevesinde Alman Birliklerinin Kurulmasına Dair Bir Çalışma" olan 50 sayfayı aşkın bir bildiri yayımlandı. Himmerod Bildirisi olarak anılan bu metinde mevcut duruma dair kaygılar tekrarlanarak kapsamlı bir yeniden silahlanma projesi ortaya kondu. 250.000

¹³²Judt, *op. cit.*, s. 151-153.

¹³³David Reynolds, *One World Divisible A Global History Since 1945*, New York, W.W. Norton & Company, 2000, s. 117.

¹³⁴Grünbacher, *op. cit.*, s. 156-161.

askeri personeli, toplam 12 kolorduya dağıtarak Alman birliklerinin kurulması teklif edildi. Bu, hem NATO'nun o günkü stratejisi bağlamında çok mantıklı¹³⁵ hem de AFC'nin ekonomisi için uygun bir teklifti. Adenauer iki hafta sonra, bildirinin öngördüğü şekilde hazırlıkların yapılması için HDB'nin kurucularından ve 1949 seçimlerinde Federal Meclis üyesi olan Theodor Blank'ı görevlendirdi.¹³⁶

12 Ekim-20 Ekim 1950 tarihlerinde gerçekleşen New York Konferansı'nda AFC'nin silahlanması konusundaki tartışmalar sırasında Fransa, müttefiklerinin bir şekilde bu konuyu gündemde tutacağını sezinledi.¹³⁷ 24 Ekim 1950'de Pleven Planı'nı¹³⁸ duyurarak AFC'yi SSCB'ye karşı savunmayı sağlayacak kadar güçlü, Fransa'ya tehdit oluşturmayacak kadar zayıf bir biçimde silahlandırabilecek bir proje açıkladı.¹³⁹ Buna göre, Almanlar kurulacak Avrupa ordusuna komutanlık yapamayacaktı ve Alman birlikleri küçük birimler halinde örgütlenecekti. 18-19 Aralık'ta Brüksel'deki NATO toplantısında Fransa'nın planına yönelik eleştiri ve

¹³⁵NATO, Doğu'dan Avrupa'ya yönelik bir saldırı durumunda Batı Almanya topraklarında kurulacak muhtemel cepheler sayesinde zaman kazanıp, düşmanın hızlı şekilde Batı Avrupa'ya ulaşmasını engelleyecek askeri stratejiler üzerinde çalışıyordu. Federal Cumhuriyet topraklarına yapılacak böyle bir saldırı, mevcut NATO askerlerine ilave en az 12 Alman tümeni ile durdurulabilirdi. Bkz. John J. Mearsheimer, "Maneuver, Mobile Defence, and NATO Central Front", **International Security**, Kış 1981/1982(Cilt 6, Sayı 3), s. 106-110. 1952 yılına gelindiğinde Himmerod Bildirisi'nde yer alan 12 kolordu, NATO stratejisinin 100 kolordu kurma planının bir parçası olacaktı. Reynolds, **op. cit.**, s. 118.

¹³⁶Adenauer'in Şansölye Özel Temsilcisi olarak atadığı Theodor Blank, resmi görevi müttefiklerin silahlı birliklerinin güçlendirmek olan Blank Ofisi'ni kurdu. Aynı zamanda bu ofis, yeniden silahlanma konusunda muhtemel imkanları araştırma görevini de üstlendi. Bkz. Thomas Vogel, "The Himmerod Momerandum and the Beginning of West Germany Security Policy", James S. Corum (ed.), **Rearming Germany**, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2011, s. 2-28; Lowry, **op. cit.**, s. 65; "Former Minister of Defence/The Hardthöhe", **Federal Ministry of Defence**, <<https://www.bmvg.de/en/history/former-ministers-of-defence>>, (22.11.2016).

¹³⁷Mawby, **op. cit.**, s. 41-48.

¹³⁸Fransız Başbakanı Rene Pleven tarafından hazırlanan plan, dört yıl sürecek Avrupa Savunma Topluluğu projesini başlattı.

¹³⁹Arnold J. Zurcher, **The Struggle to Unite Europe 1940-1958**, Vaşington, New York University Press, 1958, s. 83.

katkılar dile getirildi.¹⁴⁰ ABD ve Birleşik Krallık bu planı kerhen kabullenmek durumunda kaldı. Planla ilgili memnuniyetsizliğin asıl sebebi, Fransa'ya sağladığı avantajdan çok içeriğinin askeri ve siyasi açıdan yetersiz bulunmasıydı. AFC için bu plan, egemenliğini ve eşitliğini kazanma yolunda bir adımdı. Bu esnada Kore Savaşı'na Çin Halk Cumhuriyeti'nin(ÇHC) de katılmasıyla ABD kuvvetlerinin ricat etmesi üzerine, Batı daha da tedirgin oldu.

SSCB, 16 Ağustos 1953'te Almanya topraklarından bütün işgal kuvvetlerinin çekilmesi çağrısı yaptı. Birleşik Krallık ve Fransa bu çağrı üzerine Paris'te bir toplantı düzenlediler. Adenauer, AFC taleplerinin dikkate alınmadığı bir uzlaşmaya varılmasından endişe etti. AFC iç siyasetinde, Batı bütünleşmesine muhalif partilerin ve grupların da böyle bir uzlaşmaya destek verebileceğini düşündü; hem içeride hem dışarıda yalnız kalma ihtimalinden rahatsız oldu. Tüm iktidarı boyunca bu endişeleri sürekli taşıyacak olan Adenauer'i kaygılandıran nedenler, SSCB'nin Batı ile uzlaşması halinde AFC'nin, Potsdam koşullarına geri dönebileceği veya SSCB'nin gücü karşısında Batı'nın desteği olmadan direnemeyeceğiydi. Şansölye, devletin Potsdam koşullarından tamamen kurtulması ve SSCB'ye karşı direnebilmesi için fırsat yaratması nedeniyle Batı-Doğu çatışmasından faydalanmaya çalışıyordu.

Batı'nın, SSCB'yi durdurmak için benimsediği politikalar AFC'nin uluslararası pozisyonunu güçlendirirken, Bonn hükümetinin doğu sınırlarını reddedebilmesine imkan sağlıyordu. Eğer, Batı ile Doğu arasındaki çatışmacı ortam ortadan kalkarsa, AFC 1945 sonrası sınırları reddederek barışı tehlikeye düşüren devlet konumunda olacaktı. Almanya topraklarında Soğuk Savaş'tan kaynaklanan çatışma yerini uzlaşmaya bırakırsa Bonn'un, Moskova'nın nüfuz alanındaki sınırları kabullenmekten başka bir seçeneği kalmazdı. AFC'yi yalnızca mevcut sınırların kabul edilmesi durumu değil, SSCB karşısında savunmasız kalacağı düşüncesi de endişelendiriyordu. Şansölye, bir an

¹⁴⁰Bark ve Gress, **op. cit.**, s. 287.

önce egemenliği kazanma amacıyla, Batı tarafından teklif edilen yeniden silahlanma konusundaki hiçbir fırsatı kaçırmadı ve Pleven Planı ile başlayan süreçte her dengeyi gözeterek arkasına aldığı rüzgarı, AFC çıkarları doğrultusunda fırsata dönüştürebilmek için müzakerelere hazırlık yapılması talimatını¹⁴¹ verdi.

AFC'nin davet aldığı Avrupa Konseyi'ne katılımı 1 Temmuz 1950'de gerçekleşti. Ardından, Petersberg Sözleşmesi'nde öngörüldüğü gibi, İşgal Statüsü'nün yeniden düzenlenmesi görüşmeleri neticesinde 6 Mart 1951'de iç ve dış işlerinde yönetim tamamen Almanlara bırakıldı. Aynı tarihte AFC, Nazilerin borçlarını ödeyeceğini taahhüt etti. 15 Mart'ta Dışişleri Bakanlığı kuruldu ve Adenauer, şansölye olmasının yanı sıra dışişleri bakanlığını görevini de üstlendi. 18 Nisan'da kurulan AKÇT ile Ruhr konusu da çözümlenmiş oldu. Fiilen eşit bir devlet muamelesi görmeye başlayan Federal Cumhuriyet, Batı ile bütünleşmeyi başarılı bir biçimde gerçekleştirmeye başladı. 1945'te ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'nın işgal ettiği bölgede kurulan devlet, bu üç devletin de müttefiki konumuna gelmişti.¹⁴²

Pleven Planı, Petersberg, Paris, Lizbon, Roma ve Vaşington'da yaklaşık on sekiz ay boyunca görüşüldü. Ağırlıkla Paris ve Bonn arasında geçen görüşmelerde Almanlar, Avrupa Savunma Ordusu yönetiminde eşitlik taleplerini Fransa'ya sundular. Fransızların sergilediği tutum, İngilizlere bu planın uygulanamayacağını düşündürdüysede AFC'nin bir an önce yeniden silahlanmaya başlaması noktasında, hem Benelux devletlerinin endişelerini gidermek hem de ABD'nin tepkisini çekmemek için destek vermeyi sürdürdüler. Planın uygulanmasıyla kurulacak Avrupa Savunma Topluluğu'na(AST) katılmayacağını, ancak destek vereceğini bildiren Birleşik Krallık ve SSCB'ye karşı savunma hattını derhal kurmak isteyen ABD, politik açıdan kabul

¹⁴¹**Ibid.**, s. 288.

¹⁴²Frank Schumacher, "From Occupation to Alliance: German-American Relations, 1949-1955", Detlef Junker (ed.), **The United States and Germany In The Era of The Cold War, 1945-1968 A Handbook Volume 1**, Cambirdge, Cambridge University Press, 2004, s. 91.

edilebilir ve askeri açıdan mantıklı bir sonuç elde etme arzusundaydı. Siyasi boyutuyla Fransa'nın hakim olacağı ve askeri açıdan Batı Avrupa'nın savunmasına yeterince katkı sağlayamayacağı düşünülen AST'ye ilişkin Fransız tezleri, AFC'nin silahlanmasından başka hiçbir noktada ABD ve Birleşik Krallık'ın Avrupa savunmasına ilişkin tezleriyle örtüşmüyordu. Üstelik Fransa, AFC'nin NATO'ya katılımı gibi birkaç konuda anlaşılması güç tartışmalar çıkarıyordu. ABD ve Birleşik Krallık desteği olmaksızın zaten kurulamayacak Avrupa savunmasında AFC'yi yalnızca Fransa üzerinden bu savunma sistemine entegre etme planına ABD ve Birleşik Krallık'ın onay vermesi mümkün değildi. Üstelik Vaşington ve Londra, Paris'in Moskova'ya karşı ılımlı tavrının farkındaydı. Bu durum Bonn'un tepkisini çekebilir ve AST süreci tamamen boşa gidebilirdi.¹⁴³

ABD, NSC-68'in¹⁴⁴ NATO planlarına etki ettiği bir zamanda uzayan AST sürecinin en geç 1951-1952 kışında sonuca ulaştırılması telkininde bulundu. Müzakereler devam ederken Federal Meclis, AST'yi onaylar nitelikte bir karar aldı. Yeni seçilen Fransa parlamentosu ise yeniden silahlanma konusunda çekinceleri olduğunu ifade etti, buna rağmen Pleven Planı ile başlayan süreç 26-27 Mayıs 1952'de Bonn ve Paris'te imzalanan konvansiyon metinleriyle sonuçlandı. AFC işgalinin bitirilmesi ve egemenliğinin düzenlenmesi, AFC'nin savunma amaçlı askeri harcama yapması konuları Bonn Konvansiyonu¹⁴⁵ çerçevesinde kabul edildi. Paris

¹⁴³AST, etkili bir örgütlenme olmadığı takdirde Batı Avrupa'nın savunması için Fransa ve Federal Cumhuriyeti başka bir platformda işbirliğine teşvik etmek gerekecekti. Böyle bir durum hem zaman hem de motivasyon kaybına yol açacaktı.

¹⁴⁴68. Ulusal Güvenlik Belgesi, ABD'nin SSCB ile giriştiği mücadelede önemli bir dönüm noktası oldu. Buna paralel olarak NATO, Sovyet tehdidi karşısında kitlesel karşılık stratejisini benimsedi.

¹⁴⁵“Convention on Relations Between the Three Powers and the Federal Republic of Germany”, CVCE, <https://www.cvce.eu/content/publication/2003/10/1/b1885d93-c91a-4fa7-80bd-e1d3b3171b87/publishable_en.pdf> , (11.09.2015).

Konvansiyonu¹⁴⁶ ile de AST kuruldu ve topluluğun, Birleşik Krallık ile karşılıklı yardım içinde olacağı belirtildi. Ayrıca, NATO anlaşmasının üyelere verdiği garantilere AFC de dahil edildi.¹⁴⁷

3. Almanya Federal Cumhuriyeti'nin Doğu Politikasının Temelleri

Kuruluşundan egemenliğini yeniden elde edene kadar işgal altında olan AFC'nin, işgalcilerin çizdiği çerçevenin dışında bağımsız bir doğu politikası benimsemesi elbette beklenemezdi. Doğu politikası, esasında batı politikasına bağlıydı. AFC'nin dış politikasında Batı'yla ilişkilerinin ağır basmasının çok geçerli nedenleri vardı. Adenauer'in egemenliği elde etmek için 1949-1951 yılları arasında Batılı devletlerle müzakereler yapması kaçınılmazdı. Batılı güçlerin onayı olmadan izlenecek bir doğu politikası, hedeflenen kazanımdan daha büyük bir zarara yol açabilirdi. Hal böyle iken Adenauer ancak Batı'ya karşı bağımsız dış politika izleyebilirdi; doğuyla ilişkileri ancak batı ilişkilerinin tanıdığı imkan dahilinde olabilirdi.

Almanya'nın iki devletli yapısının, yeniden nasıl birleşeceği konusunda bir takım tezler ileri sürüldü. Söz konusu birleşme 1990 yılında gerçekleşebildiyse de 1950 yılında, alternatif Almanya modelleri üzerine tartışmalar yapıldı. En çok tekrarlanan tez, Avusturya'ya benzer bir modelin Almanya'ya uygulanmasıydı; Batı veya Doğu güdümünde olmayan, tarafsız bir Almanya öngörülmekteydi.¹⁴⁸ Ancak bu tez hiç gerçekçi değildi, çünkü Soğuk Savaş'ın başlarında hiçbir ülke Almanya kadar ABD ve

¹⁴⁶“Resolution adopted by the Conference” <https://www.cvce.eu/en/obj/resolution_adopted_by_the_conference_1952-en-87879034-18bf-4ffd-8a8c-860a5aea3779.html>, (11.09.2015).

¹⁴⁷Montecue J. Lowry, **The Forge Of West German Rearmament**, New York, Peter Lang Publishing, 1990, s. 135-184.

¹⁴⁸Frank R. Pfetsch, **West Germany; Internal Structures and External Relations**, New York, Praeger Publishers, 1988, s. 176-178.

SSCB'nin rekabet alanı değildi.

Şansölye Adenauer, müzakereleri birkaç adım ileri götürerek ciddi anlamda Batı'yla bütünleşmeyi hedefledi. Bu temel hedef Doğu'ya sırtını dönmek anlamına gelmiyordu ama savaş sonrası sınırların kabul edilmemesi, doğu ilişkilerinin sancılı başlamasına neden oldu. Doğu Avrupa'da ve ADR üzerinde güçlü etkisi olan SSCB'nin Almanya sorunu kapsamında dengelenmesinin ancak AFC'nin Batı ile güçlü bağlar kurmasıyla sağlanabileceği düşüncesi, Batı'yla müzakereler sürdürülürken önemli bir motivasyon oldu.¹⁴⁹ 1945 sonrasında Batı'dan aranan desteğin ve kurulması planlanan bağların, doğu ilişkilerinde belirlenen hedefler açısından büyük önemi vardı. Öyle ki, AFC bölünmüş Almanya'nın yalnızca batı tarafını değil tamamını temsil iddiasındaydı. Batı ve Doğu Almanya sınırı, AFC'nin reddettiği ilk sınırdı. Polonya ve ADC sınırı olarak belirlenen Oder-Niesse hattı ise reddedilen ikinci sınırdı. Bu sınırın doğusunda yer alan toprakların Almanya'ya ait olduğu iddiası uzunca bir süre sürdürüldü. AFC bu iddialarını ne kadar yinelese de sınırların güç kullanmadan kısa zamanda değişmeyeceğini kabullenecekti. AFC'nin doğu politikasını 1955 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak gerekir. 1955 öncesinde AFC'nin doğu politikasının temelleri atıldı, 1955'ten sonra da uygulandı.

Doğu politikasının temelinde yer alan sınırlar konusunda, Federal Cumhuriyet'in kontrolü dışında gelişen ilk olay, 6 Temmuz 1950'de ADC ile Polonya arasında Zgorzelec(Görlitz) Anlaşması'nın imzalanmasıydı.¹⁵⁰ Anlaşmaya göre ADC, Oder-Niesse sınırını tanıdı ve Polonya ile ilave bir takım kültürel, ticari ilişkiler tesis etti. Anlaşma Niesse nehrinin üzerinde imzalandı, Oder-Niesse hattı barış çizgisi olarak tanımlandı. 9 Temmuz'da AFC, anlaşmaya şiddetle karşı çıkan bir açıklama yaptı. ADC ve Polonya tarafından 27 Ocak 1951'de yapılan açıklamada ise, bu sınırın

¹⁴⁹Ryder, **op. cit.**, s. 496.

¹⁵⁰Scribner, **op. cit.**, s. 58.

değiştirilmeye çalışılmasının savaş anlamına geleceği belirtildi.¹⁵¹ Herhangi bir değişim talebi Polonya'nın varlığına ve ADC'nin hayati çıkarlarına karşı yapılmış bir hareket olarak algılanacaktı. Yine ADC, Çekoslovakya ile 21 Temmuz 1950'de, Macaristan ile 24 Temmuz 1950'de ortak deklarasyon yayımlayarak işbirliği içerisinde olduklarını beyan etti.¹⁵² Açıkça görüldüğü üzere AFC'nin Batı'ya dönük politikasının karşısında ADC de Doğu'ya dönük politikasıyla uluslararası işbirliği arayışı içerisindeydi.

1950 Kasım ayı ADC Devlet Başkanı Otto Grotewohl'un, Adenauer'a barışçı biçimde birleşme önerisini sunmasıyla geçti.¹⁵³ Böylelikle, Potsdam'da uzlaşıldığı gibi silahlardan arındırılmış tek bir devlet ortaya çıkabilir ve Batı Almanya, Doğu için tehdit olmaktan çıkabilirdi. Grotewohl, önce bir mektup kaleme aldı, sonra müzakereye hem doğrudan hem de dolaylı davet gönderdi. Adenauer başta bu daveti reddetmedi ve barışçı bir birleşmenin AFC açısından şartlarını sundu. Bunlar özgür seçimler, hukukun üstünlüğü, bireysel özgürlüklerin korunması, siyasi aktivitelerin serbestçe yapılması ve ADC Halk Polisi yapılanmasının dağıtılmasıydı. Daha sonra ise Şansölye bu öneriyi, AFC'nin Batı'yla bütünleşme politikasını sabote etme çabası olarak nitelendirdi ve davetleri reddetti.

AFC ve ADC'nin birleşme üzerine sürdürdükleri/sürdürecekları tartışmalarda ileri sürülen argümanların görünüşteki benzerliği ve arka plandaki farklılıkları incelemeye değerdir. Her iki devlet de birleşmeyi ve barışı istediklerini ifade eden açıklamalar yapmaktaydı. Birleşmenin nasıl olacağı konusunda ihtilaflar çıktı ve bu ihtilaflar Soğuk Savaş çerçevesinde düşünüldüğünde Almanya toprakları üzerindeki mücadeleden kaynaklanıyordu. Birleşmek için öne sürülen şartların görünüşteki benzerlikleri ve arka plandaki farklılıkları çarpıcıydı. Örneğin, her iki devlet (ya da her iki blok), birleşme şartı olarak özgür seçimlerin yapılması gerektiğini öne sürdü. Batı

¹⁵¹ *Ibid.*, s. 59-60.

¹⁵² *Ibid.*, s. 61-62.

¹⁵³ *Ibid.*, s. 70-73.

için özgür seçimler uluslararası gözlemcilerin¹⁵⁴ bulunduğu seçimler anlamına gelirken, Doğu için gözlemciler özgür seçimlerin önkoşulu değildi. Benzer biçimde Doğu seçimlerin bir barış antlaşmasından sonra olmasının gerekliliğini öne sürerken, Batı önce seçimleri sonra anlaşmayı yapmanın doğru olacağını savundu. Doğu, yapılacak bir barış antlaşmasının Potsdam'da tasarlandığı şekilde kaleme alınacağını varsaydığı için, Batı ise yapılacak şeffaf bir seçimde oluşacak iktidarın, Batı yanlısı olacağını varsaydığı için seçimler ve antlaşma konusu böyle bir çıkmaz içine giriyordu. Eğer Potsdam şartlarında bir antlaşma imzalanırsa, yapılacak seçimden çıkan sonuç ne olursa olsun SSCB'nin nüfuz alanı tehlikeye girmeyecekti. Eğer önce seçimler yapılır da Batı yanlısı bir hükümet kurulursa, SSCB Almanya toprakları üzerindeki müttefikini de kaybedecek ve yapılacak antlaşmada pazarlık gücünü yitirecekti. Önce antlaşma imzalanırsa, halihazırda geçerliliğini yitirmeyen Potsdam şartları, yeni antlaşma maddelerini doğal olarak etkileyecekti. Önce seçimler yapıldığı takdirde, Batı Almanya'nın nüfusu Doğu Almanya'nın birkaç katı olduğu için muhtemelen Batı Almanya'da kurulan siyasi partiler seçimleri kazanacaktı ve SSCB'nin taleplerine sonuna kadar direnecekti. Özellikle 1952 boyunca karşılıklı notalarda seçim ve antlaşma çıkmazı açıkça tespit edilebilir. İdeolojik yaklaşım farklılıkları ışığında, Almanya sorunu için özgür seçimlerin ne kadar farklı anlam taşıdığı ortadaydı. 1945 sonrası için 'Almanya'da özgür seçimler, büyük güçlerin ondan ne anladığıdır' ifadesi çok yanlış olmayacaktır.

10 Mart 1952'de SSCB, eski müttefiklerine Almanya'nın birleşmesi konusunda bir nota verdi ve 23 Eylül'e kadar sürecek notalaşmalar başladı. Almanya konusunda Potsdam'ı hatırlatan ilk SSCB notası, AFC'nin NATO'ya girmemesi ve işgal güçlerinin tamamen çekilmesi gerektiğini öne sürüyordu. Almanya'nın birleşip, savunma amaçlı silahlanma yapabilmesini, ekonomisini dilediği gibi inşa etmesini, demokratik seçimlerin yapılmasını öneriyor ve ülkenin bu sayede barışçıl biçimde eski saygınlığına

¹⁵⁴Sowden, **op. cit.**, s. 134.

kavuşacağını belirtiyordu. ABD, Fransa ve Birleşik Krallık'a ayrı ayrı verilen bu notaya karşı bu devletlerin cevabı aynı oldu. Taraflar dörder nota ile Almanya konusundaki tezlerini karşı tarafa sundular. Batı Avrupa ve SSCB arasında hiçbir şekilde silahlı mücadele yaşanmaması ve olası bir silahlı çatışmada tarafların dengeli olması gerektiğini savunan Londra, nota konusunda Vaşington ve Paris'in tepkisine göre hareket etmek için sessiz kaldı. ABD, işgal sürecinin başından itibaren benimsediği Almanya politikasını boşa çıkaracak öneriler sıralayan SSCB notasına karşı durdu. Şayet işgal bu şekilde sonlanırsa ABD askeri gücünün Avrupa'da bir işi kalmamış olacaktı. Fransa, Saar bölgesinde kendisinden başka büyük güç istemiyordu. Nota Fransa'nın Saar stratejisini ve Pleven Planı'nı boşa çıkaracaktı. SSCB notasına uyulduğu takdirde SSCB ile bağ kuracak Almanya yeniden büyük bir ekonomik güç olacak, bu güç ister istemez askeri gücü peşinden getirecekti. Fransa'nın güçlü bir Almanya endişesi varken mevcut durum üzerinden SSCB ile pazarlık yapması daha makul bir seçenek olacaktı. SSCB tezlerine Batı, özgür seçimlerin uluslararası gözlemci bulunmadan yapılamayacağı ve barış anlaşmasından önce seçimlerin yapılması gerektiği cevabını verdi.¹⁵⁵

23 Eylül'de verilen son notaya kadar çeşitli notalarla tezler tekrarlandı. Bu süre zarfında Adenauer'in tutumu, doğu politikasının nasıl şekilleneceği konusunda ciddi emareler taşımaktadır. Potsdam benzeri koşullara geri dönmek istemeyen Bonn, Almanya sorunu konusunda SSCB tezlerinin hepsini reddetti. Adenauer, müttefiklere nota alışverişi esnasında öyle bir baskı kurmaya çalıştı ki, Fransız bir diplomat Adenauer'e kimin yetkili olduğunu hatırlatma ihtiyacı hissettiğini müttefik temsilcileriyle paylaştı.¹⁵⁶ Bu süreçte Adenauer, SSCB tezlerinin tartışılmasına dahi

¹⁵⁵Konuda çok kapsamlı bir çalışma olarak bkz. Dolf Steininger, **The German Question: The Stalin Note of 1952 and the Problem of Reunification**, New York, Columbia University Press, 1990.

¹⁵⁶Saki Dockrill, **Britain's Policy for West German Rearmament 1950-1955**, Cambridge, Cambridge University Press, 1991, s. 135.

engel olmaya çalıştı ve sonuç itibariyle muvaffak oldu. SSCB'nin bu girişimi de Batı'yla bütünleşmeyi sabote etmeye yönelik bir çaba olarak algılandı.

Stalin'in ölümü ve Kore'de ateşkesin sağlanması sonrasında yeni SSCB yönetimi Batı'ya iki kutuplu sistemin geriliminin azalacağına dair sinyaller verdi.¹⁵⁷ Almanya sorunu açısından bu sinyaller yumuşamanın belirtisi olsa da kısa sürede siyasi sınırların değişmeyeceği anlaşıldı. 1953 gelişmeleri karşısında Adenauer'in doğuya bakış açısı değişmedi. Zira, SSCB'nin hidrojen bombasını bulması ve ADC'nin silahlanması, Stalin sonrası dönemin genel havasının aksine AFC'nin güvenlik endişelerini artırdı. Doğunun gerilimi sürekli artırdığı gibi bir algı içinde bütün enerjisini Batı'yla bütünleşme için harcayan Şansölye, Doğu Bloku'nun Doğu Avrupa'daki etkisini genişletmesini olabildiğince engellemek istiyordu.¹⁵⁸ Birleşme ancak AFC'nin kurduğu yönetim düzenini bozmayacak şekilde olabilirdi: ADC yönetimi Almanya üzerinden silinmeliydi. Adenauer bu hedefini gerçekleştirmek için mıknaş teorisini ortaya koydu.¹⁵⁹ Buna göre doğudaki Almanlar, batıda yaşayan Almanların refah içerisinde yaşamasına öykünerek, zamanla AFC yönetimine tabi olmak isteyeceklerdi. Bu gerçekleşene kadar iki süper gücün Almanya konusunda uzlaşmaya varıp, Potsdam benzeri koşulları dayatması engellenecekti.

Soğuk Savaş atmosferinde tarafsız bir politika benimsenemeyeceğini düşünen AFC, SSCB'nin Almanya sorununa dair her argümanına şüphe ile yaklaştı ve SSCB de en az AFC kadar katı bir yaklaşım sergiledi.¹⁶⁰ Dolayısıyla SSCB gibi bir süper güce karşı AFC, arkasında Batı desteği olsa bile, doğu sınırlarının değişmesi konusunda yakın zamanda bir sonuç elde edemeyeceğinin farkındaydı. Bu bağlamda doğu

¹⁵⁷“Notes of the Month”, **The World Today**, Cilt 9, Sayı 5, 1953, s. 189.

¹⁵⁸William E. Griffith, **The Ostpolitik of the Federal Republic of Germany**, Massachusestts, the MIT Press, 1978, s. 62-65.

¹⁵⁹Karadağ, **op.cit.**, s. 33.

¹⁶⁰Anthony, **op. cit.**, s. 125.

politikasının kısa dönemde temel hedefi mevcut durumun kabullenilmesini veya AFC aleyhine dönüşmesini engellemektir. Kısa dönemde sınırları değiştirecek güce sahip olmadığının bilincinde olan Adenauer'ın söylemlerindeki sert tutumu yalnızca iç siyasete yönelik yorumlamak bile mümkündür. Adenauer birleşme söylemini ve sınırları reddetmeyi, iç siyasette Batı'yla bütünleşme üzerinden tamamen köşeye sıkıştırılmamak için kullandı.

AST sürecinde SSCB ile yapılan görüşmelerden ve 1954 Berlin Konferansı'ndan¹⁶¹ hiçbir taraf özünde tezlerini değiştirmedigi için sonuç çıkmadı. 1950-55 arasında bir değişime neden olmasa da Almanya sorunu konusunda yürütülen diplomasi hakkında iki noktaya dikkat çekmek gerekir. Bunlardan ilki, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısı gibi Almanya'nın iki devletli durumunun da giderek kabullenilmeye başlanmasıdır. Avrupa'da büyük ölçekli yeni bir savaş çıkarmaya her iki taraf da niyetli değildi. Bu bağlamda her iki taraf hakimiyet alanından taviz vermeyince müzakereler en makul çözüme yönelmiş, bölünmüşlük hali kendiliğinden pekişmişti. AFC, oluşan statükoyu kabullenmekten başka bir yol olmadığını anlayana kadar reddetti ve doğu politikasını bu doğrultuda şekillendirdi. İkinci nokta, tarafların, özellikle büyük güçlerin müzakereleri devam ettirmesi Adenauer'ın aklına, AFC dışarıda bırakılarak bir anlaşmanın imzalanacağı endişesini¹⁶² yerleştirdi.

¹⁶¹Churchill'in önerisiyle toplanan ve dört işgal devletinin dışişleri bakanlarının katıldıkları konferansta Almanya sorunu konusunda hiçbir anlaşma sağlanamadı. Ayrıca konferansta Vietnam ve Hindini gibi Uzakdoğu'daki gelişmeler de tartışıldı. Bkz. "Statement by the Foreign Ministers of the Western Powers on the Berlin Conference (February 20, 1954)", **GHDI**, <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=3039>, (18.07.2017).

¹⁶²Potsdam benzeri bir anlaşma, AFC'nin ve Almanların geleceğini son derece olumsuz etkileyecekti. İkinci Dünya Savaşı'nı kazanan devletler, Almanya'nın geleceği konusunda anlaştıkları anda AFC'nin yeniden silahlanma veya siyasi bütünlüğünü koruma konusunda hiç şansı olmazdı.

C. BATI BLOKUNDA YÜKSELEN ALMANYA VE DOĞU POLİTİKASI

AFC'nin egemenliğini yeniden kazanma süreci, sancılı da olsa 1955'te sonuçlandı. AFC resmen NATO'ya katıldı. Bunun karşısında SSCB, Varşova Paktı'nın kurulmasına öncülük etti. NATO ve Varşova Paktı, sorumluluk alanlarına son şeklini verdiğinde, bir bakıma Avrupa'da Soğuk Savaş sınırları da son şeklini aldı. AFC ve ADC arasındaki sınır, iki blok arasındaki sınırların bir kısmını oluşturuyordu. AFC'nin doğu politikası, Soğuk Savaş'ın ve Avrupa güç dengesinin etkisi altında şekillendi.

Egemen-eşit bir devlet olarak Batı ile işbirliğini olabildiğince artıran AFC, Avrupa ekonomisinde en büyük güç oldu. Batı ile ilişkilerini giderek kuvvetlendirirken, doğu politikasını resmen uygulamaya başladı. Ekonomik araçları, siyasi kazanım elde etmek için kullanmaya çabalayan Bonn, Berlin Krizi'nden sonra bu yaklaşımın sonuç getirmediğini kabullendi. Federal Cumhuriyet'in doğu politikası, mevcut sınırların kabullenilmemesi üzerine kuruluydu. Mevcut durum kabul edilmeyecek, mümkünse uygulamaya koyduğu zorlayıcı diplomasi araçları ve elde ettiği ekonomik güçle AFC lehine değiştirilecekti. Adenauer hükümeti, 1950'lerde uluslararası sistemin çatışmacı atmosferinden de yararlanarak doğu ilişkilerinde takındığı sert tavırla Almanya Sorunu'nda bir kazanım elde edilebileceğine inanıyordu. Bonn'un uyguladığı güç politikası, sadece ekonomik güçten ibaretti. Federal Cumhuriyet, caydırıcı bir silahlı güçten yoksun olması nedeniyle yumuşak güç ve zorlayıcı diplomasi kanallarıyla kazanım elde etmeye çalıştı. 1958 Berlin Krizi'ne kadar Almanya Sorunu'nun tarafları, karşı tarafın tezlerinden ödün vermesi için mücadele etti.

1. İşgalin Sona Ermesi

Egemenlik, bir devletin yalnızca topraklarının tamamında nihai otorite olmasını değil, aynı zamanda uluslararası topluma üyelik iddiasında bulunabilme yeterliliğini de ifade eder.¹⁶³ AFC, yeniden egemenliğini kurarken, bir yandan Almanların son 40 yılda iki kere Avrupa'yı savaşa sürüklemesinin yükü nedeniyle bunun tekrarlanmayacağına dünyayı ikna etmeye, diğer taraftan da Batı'yla bütünleşme politikasıyla bu süreci tamamlamaya çaba gösterdi. Adenauer, söz konusu politikayı izlerken danışmanları, Federal Meclis'i, kendi partisini ve muhalefeti zaman zaman karşısına almaktan çekinmedi. AFC dış politikasının, iç siyasete iz düşümleri başka bir çalışmanın konusu olsa da Şansölye, gerek seçim dönemlerinde kullandığı söylemlerle gerekse iç politikada kurduğu ittifaklarla¹⁶⁴ alternatif dış politika anlayışlarını olabildiğince gündem dışına itti.

İşgal sonrasında Saar konusu, AFC ve Fransa arasında çözüm bekleyen bir sorundu. AFC, 1952 ortasına kadar Batı ile münasebetlerini bozmamak için Saar konusunda Fransa'ya açıkça muhalefet etmedi. Paris, Saar ile ekonomik birlik kurmayı ve bölgenin siyasal otonomi sahibi olmasını planlıyordu. 3 Mart 1950'de siyasi ve ekonomik ilişkilerle birlikte sağlıktan ulaşım kadar birçok konuda düzenlemeler içeren Fransa-Saar Konvansiyonları imzalandı.¹⁶⁵ Saar halkı, Fransa'nın madenleri işletme şeklinden ve bölgeye eksik yatırım yapmasından şikayet ederken, Federal Cumhuriyet ile iletişimini de sürdürüyordu. Konvansiyon sonrasında, Saar'da Almanya'nın politik

¹⁶³Graham Evans ve Jeffrey Newnham, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, çev. H. Ahsen Utku, İstanbul, Gökkubbe, 2007, s. 189.

¹⁶⁴Padgett ve Burkett, **op. cit.**, s. 129-30.

¹⁶⁵“Conventions between France and the Saar (Paris, 3 March 1950)”, **CVCE**, <https://www.cvce.eu/en/obj/conventions_between_france_and_the_saar_paris_3_march_1950-en-45a9f16d-8f25-4511-b474-03d79579b7ca.html>, (11.10.2016).

gücünü azaltmak için Alman yanlısı partiler kapatıldı. AFC bu konuyu Müttefik Yüksek Komiserliği'ne dilekçe ile taşıdıktan sonra yeniden açılan partilerin ömrü uzun olmadı. Saar'da sendika başkanları Alman olsa da Fransa'nın gücüne direnemeyecek kadar zayıf kaldılar.¹⁶⁶

AST müzakereleri sürerken Fransa, net şekilde, Saar'ın durumu belli olmadan imzalanan konvansiyonları parlamentodan geçirmeyeceğini dile getirdi. 1952'de Saar seçimleri, Alman partilerinin seçime girmesinin engellenmesi üzerine Almanların seçimi boykot etmesine rağmen, %75lik bir katılımıla gerçekleşti ve Almanya yanlısı olmayan bir başkan seçildi. Bu durumda Bonn ve bölgede yaşayan Almanlar sessiz kalmayı tercih ederek, işçilerin ve orta sınıfın Fransa ile yaşadığı sorunların artmasını bekledi. Nitekim yeni başkan göreve gelir gelmez Fransa ile görüşmelere başladı ama bir sonuç elde edemedi. Yeni başkan köşeye sıkışmaya başlayınca Adenauer müzakere kapısını açık tuttuğunun sinyalini verdi.¹⁶⁷ Bununla birlikte Federal Cumhuriyet'in gözettiği denge nedeniyle Fransa ile açıkça yürütülen bir mücadele hiç olmadı. Paris ile yaşanacak bir gerginliğin dolaylı olarak Vaşington ve Londra'yı rahatsız etme olasılığı bulunduğundan, muhafazakarlar, batı ilişkilerindeki kazanımların gölgelenmesi riskini almadan Saar politikasını yürüttüler. Fransa 1952'de Saar'a elçi atadı.¹⁶⁸ 20 Mayıs 1953'de ise Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bidault ve Saar Başbakanı Johannes Hoffmann, ekonomik ve siyasi işbirliğini 1950'de imzalanan konvansiyonlardan daha kapsamlı şekilde düzenleyen Fransa-Saar Konvansiyonları'nı imzaladılar.¹⁶⁹ Paris'in kaleme alınmasında büyük oranda etkili olduğu bu antlaşmayı Saar'ın kabullenmesinin en önemli nedeni, Federal Cumhuriyet ile Fransa arasında imzalanması muhtemel bir

¹⁶⁶ E. W., "The Saar as an International Problem", **The World Today**, Cilt 8, Sayı 7, 1952, s. 299-307.

¹⁶⁷ E. W., "The Future of the Saar", **The World Today**, Cilt 9, Sayı 5, 1953, s. 194-195.

¹⁶⁸ O'dochartaigh, **op. cit.**, s. 60.

¹⁶⁹ "Conventions between France and the Saar (20 May 1953)", **CVCE**, <https://www.cvce.eu/en/obj/conventions_between_france_and_the_saar_20_may_1953-en-b51f937b-4773-4ade-aa0f-8029d91560e9.html>, (11.10.2016).

barış antlaşması neticesinde AKÇT üzerinden Saar madenlerinin Avrupa ekonomisine yeniden eklemeneceği varsayımıydı.¹⁷⁰ AFC ise, Fransa-Saar ilişkilerindeki çatlakların kendi çıkarına olduğunu düşünüp, taleplerini Paris'in eline koz vermeden ifade etmeye devam etti. Saar'daki Alman yanlısı siyaseti bastırmayı tercih eden Fransa ise, AST'nin onaylanmasında bu bölgeyi bahane gösterse de müttefiklerini ikna edemedi ve AFC'nin yeniden silahlanmasının geciktirilmesi için makul gerekçeler öne süremedi; bu tutumuyla da sadece AFC ile alakalı konulara nüfuz edebilme kredisini tüketti.

6 Mart 1953'de Stalin'in ölmesi ve 27 Temmuz 1953'de Kore'de ateşkes ilan edilmesiyle, yeniden silahlanmayı hızlandıran gerekçeler ortadan kalktı. Fransa'da aynı yıl değişen hükümet AFC ile ilgili konuları yeniden gözden geçireceğini¹⁷¹ her fırsatta dile getirdi. AST halen Fransa ve İtalya tarafından onaylanmamıştı ancak Fransa onayladığında İtalya'nın da onaylayacağı varsayılmaktaydı.¹⁷² Yeni Fransız hükümeti AST'de revizyon talep etmeye başladı. SSCB ve Demokratik Cumhuriyet ise, Fransa'nın bu süreci sürüncemede bırakmasını hem Doğu Almanya topraklarını silahlandırmak hem de AST projesini önlemek için fırsat olarak gördüler. SSCB, Theodor Blank'ın çalışmalarını kastederek Fransa'ya, Federal Cumhuriyet'in ABD'nin desteğiyle yeniden silahlanma çalışmalarını sürdürdüğünü bildirdi.¹⁷³ ADC, Fransa meclisine gönderdiği mektupta Batı Almanya'nın silahlanmasının kalıcı barışı tehdit edeceğini bildirdi. Fransa, AST'nin onay sürecini, SSCB ile Hindicini'nde yapabileceği bir uzlaşya karşılık kullanacağını açıkça belli ederek AST planlamasında revizyona gidilmesi, ortak irade ile ulus-üstü yapının inşa edilmesinden vazgeçilmesi ve ABD-

¹⁷⁰ W., *loc. cit.*, s. 196-198.

¹⁷¹ Başbakan Rene Mayer'in hükümeti, önceki hükümetten farklı olarak Federal Cumhuriyet ile işbirliğine sıcak bakmıyordu. Zira AST sürecinin başından itibaren Fransız parlamentosundan da bu sürece ciddi eleştiriler yükselmişti. Son tahlilde, 1953'te ne yürütme ne de yasama organı, işbirliğini kurmak ve geliştirmek yönünde istekli değildi.

¹⁷² Lowry, *op. cit.*, s. 234-236.

¹⁷³ *Ibid.*, s. 237-238.

Birleşik Krallık ile biraz daha mesafeli olunması gerektiğini ifade etti.¹⁷⁴

Fransa, revizyon konusunda 19 Ağustos 1954'te AFC hariç diğer AST üyelerini ikna edebildi. Birleşik Krallık ve ABD, Fransa'nın tutumuna karşı çıktılar. Fransa parlamentosu, Temmuz ayındaki Hindiçini Konferansı'nda SSCB ile ilişkilerdeki olumlu havayı, BM bünyesinde gerçekleşen silahsızlanma görüşmelerinde Birleşik Krallık'ın silahsızlanmayı destekleyici tutumunu AFC'nin yeniden silahlanma süreciyle birlikte düşünerek 30 Ağustos 1954'te AST'yi reddetti.¹⁷⁵ Fransa'yı dolaylı olarak eleştiren Adenauer, basına verdiği bir demeçte bu karar yüzünden Fransızlarla karşı safta olmadıklarını belirtti.¹⁷⁶ Şansölye kendi devletinin güvenliğini sağlamaya çalışırken yeniden silahlanma ve egemenlik konusunda müttefikleriyle ilişkilerini bozmamaya gayret gösteriyordu.

İki yıllık AST süreci Fransa hariç herkesin gözünde zaman kaybı olmuştur. AST'nin başarılı olmayacağını ilk sezinleyen Birleşik Krallık, AFC'nin yeniden silahlanması konusuna çözüm buldu. Bu konuda öncü rol üstlenmesinin birçok nedeni vardı. İlk olarak, eğer Federal Cumhuriyet'in yeniden silahlanması sağlanamazsa, ABD'nin Avrupa savunmasından vazgeçeceğinden endişe ediyordu. İkinci olarak, SSCB'nin karşısında Fransa ve AFC'nin ortak hareket etmeyeceğini düşünüyordu. Üçüncü neden ise, SSCB'yi dengelemek için ortak hareket etmenin dahi yeterli olmayacağı varsayımıyla AFC'nin önünde sonunda silahlanmasının gerekliliği idi. Avrupa'da bir çatışma olmaması için elinden geleni yapmaya hazır görünen Birleşik Krallık, olası bir çatışma vuku bulduğunda tarafları bir şekilde dengede tutmayı önemsiyordu. Birleşik Krallık, ABD ile benzer kaygılardan ötürü, Almanya sorununda SSCB'nin etkisini kırmak istiyordu ve henüz AST'nin onaylanıp onaylanmadığı belli olmadan, yeniden silahlanma için alternatif aramaya başladı.

¹⁷⁴ *Ibid.*, s. 239.

¹⁷⁵ *Ibid.*, s. 241-242.

¹⁷⁶ *Ibid.*, s. 244-245.

5-12 Temmuz 1954 tarihlerinde Birleşik Krallık ve ABD'nin kurduğu komisyon, AST'nin yürürlüğe girmemesi halinde AFC'ye bir takım egemenlik hakları ve savunma amaçlı harcama yapma imkanı tanıyan Bonn Konvansiyonu'nu, Paris Konvansiyonu'ndan ayırarak geçerli kılabilmeyi tartıştı.¹⁷⁷ Komisyon çalışmaları aynı zamanda Fransa'ya AST'yi onaylaması için zaman kazandıracaktı. Fransız parlamentosunun ret kararından sonra 1 Eylül'de Adenauer'e komisyon çalışmaları konusunda bilgi verildi. Şansölye 1952'den itibaren geciktirilen egemenlik haklarının zaten yetersiz olduğunu, Bonn Konvansiyonu'ndan daha geniş haklar tanınmadıkça benzer düzenlemeleri Federal Meclis'in de kabul etmeyeceğini belirterek pazarlığı yükseltti.¹⁷⁸ Beklenmeyen bu tavır karşısında Birleşik Krallık telaşlandı ve soruna çözüm bulmaya çalıştı. Adenauer'in tutumu, taleplerinin karşılanmaması durumunda yaklaşık 10 yıldır işgal edilerek bastırılan Alman halkının kendi başının çaresine bakacağı gibi üstü kapalı bir anlam taşıyordu. Bu sayede AFC, Fransa'nın çıkardığı sorunu, ABD-Birleşik Krallık ekseninde çözmek üzere bir girişimde bulunmuş oldu. Aynı şekilde SSCB'nin Almanya sorununda dengelenmesi de aynı eksenin çözmesi gereken bir sorundu.

Eylül ayındaki müzakereler Birleşik Krallık'ın öncülüğünde yapıldı. Bulunan çözüm, 1948 yılında imzalanan Brüksel Anlaşması'yla oluşan pakta AFC'nin ve İtalya'nın davet edilmesi idi. Başbakan Anthony Eden, konuyla ilgili hızlı bir Avrupa turuna çıktı. Fransa hariç bütün devletler olumlu karşılık verdiler. ABD ise bazı çekinceler ortaya koysa da daha iyi bir yol olmadığını ifade ederek destek verdi.¹⁷⁹

Fransa'nın yeni süreci geciktirecek kadar söz hakkı kalmadığı için konuyla ilgili olumsuz görüşleri sadece müzakere salonlarında kaldı. 28 Eylül'de AST'yi imzalayan 6 ülkeye ilave olarak Birleşik Krallık, Kanada ve ABD temsilcileri Londra'da toplanan

¹⁷⁷Dockrill, **op.cit.**, s. 140-145.

¹⁷⁸Mawby, **op. cit.**, s. 110.

¹⁷⁹Dockrill, **op.cit.**, s. 147.

Dokuz Güç Konferansı'nda bir araya geldi ve 3 Ekim'de yayımlanan nihai senette işgal sürecinin bitirilme niyeti, İtalya ile AFC'nin Brüksel Paktı'na katılımı ve AFC'nin NATO'ya davet edildiği ilan edildi.¹⁸⁰ Adeanuer de silah üretimini AFC'nin kendi içinde sınırlandıracağını bildirdi. Batı'nın Londra'da toplanan konferans sonunda Almanya sorununa getirdiği yenilikler¹⁸¹ şöyle özetlenebilir: 1952 Mayıs konvansiyonları gibi parlamento onayına bağlı bir düzenleme yerine, imzalanınca yürürlüğe giren düzenlemeler yapıldı; AFC yalnızca öz bütünlüğü olan bir Avrupa federasyonu gibi değil, klasik manada egemen-eşit bir devlet statüsüne erişti; AFC doğrudan NATO'ya davet edilerek Batı'yla o ana kadarki en ciddi müttefiklik ilişkisini kurdu ve yeniden silahlanma sürecinin başlamasının önünde bir engel kalmadı. Batı, AFC'nin durumunu tartışmayı bitirdi. Aslında, müttefiklerin denetimi altında belirlenecek savunma harcamaları ve silahlanmanın AFC idari yapısında değil, NATO hiyerarşisinde kurulacak askeri yönetim birimleri aracılığıyla yapılması, silahlanmanın sınırlı olduğunun işaretiydi. NATO'nun ve Brüksel Paktı'nın uygun göreceği durumlarda sınırlandırıcı etkenler değiştirilebilirdi. Sınırlı da olsa savunmasının artırılması ve ordunun kurulması, AFC iç siyasetinde sürekli tartışmaya açılan Batı'yla bütünleşme politikasını güçlendirdi.

23 Ekim'de Paris'te düzenleyici ve tamamlayıcı dört protokol¹⁸² daha imzalandı. Bunlardan biri, AFC ve Fransa arasında Saar bölgesini konu ediyordu. Paris Anlaşmaları derhal uygulanmaya başlandı. 5 Mayıs 1955'e kadar gerekli düzenlemeler yapıldı ve öğlen saat 12'de işgal rejimi sona erdi. İşgalin sona ermesiyle Brüksel Paktı, Batı Avrupa Birliği (BAB)'ne dönüştü. Ayrıca AFC, 9 Mayıs 1955'te NATO üyesi oldu. Paris'te Saar'ın BAB bünyesinde (güvenlik ve dış politika) bir otonomiye sahip

¹⁸⁰“Notes of the Month”, **The World Today**, Cilt 10, Sayı 11, 1954, s. 459-460.

¹⁸¹**Ibid.**, s. 461-462.

¹⁸²“Modified Brussels Treaty(Paris, 23 October 1954)”, **CVCE**, <https://www.cvce.eu/content/publication/2003/11/26/7d182408-0ff6-432eb7930d1065ebe695/publishable_en.pdf>, (11.12.2016).

olması ve Fransa ile gümrük-para birliği içinde bulunması planlanmıştı. Bu plan Saar halkı tarafından 23 Ekim’de reddedildi. Birkaç ay sonra Alman yanlısı partilerin de girmesine izin verilen ilk seçimde %64 çoğunlukla Almanya yanlısı Hubert Ney seçildi. Saar parlamentosu 31 Ocak 1956’da AFC’ye katılımı oyladı, 27 Ekim 1956’da AFC-Fransa yeni bir anlaşma imzaladı ve buna göre 1 Ocak 1957’de Saar bölgesi, AFC’ye bağlı bir eyalet oldu.¹⁸³ Böylelikle AFC, Ruhr, Saar, egemenlik ve yeniden silahlanma sorunlarını çözdü. Kuruluşundan itibaren benimsenen Batı’yla bütünleşme politikası, ekonomi, siyaset ve güvenlik alanlarında büyük oranda gerçekleşti. On yıl önce Batı’nın işgal ettiği topraklarda kurulan yeni devlet, Batı’nın resmen müttefiki oldu.

2. Batı Bloku İçinde Almanya’nın Ekonomik Gücü

AFC kısa sürede Avrupa’nın en güçlü ekonomisi haline geldi. Savaş sonrası Avrupa’da en küçük ekonomi iken, 10 yılda en büyük ekonomi olmasının çeşitli sebepleri olduğu gibi doğu politikasını etkileyen sonuçları da vardı. İşgal sürecinden itibaren kapitalist dünya ekonomisine hızlı şekilde eklemlenerek ekonomi yönetimini başarılı biçimde sürdürüp, dolar rezervini yalnızca Avrupa’da değil, dünyada ABD’den sonra en yüksek seviyeye getiren devlet olarak AFC’nin ekonomik yükselişinin içeriğini, yapısal unsurlar ve konjonktür açısından değerlendirmek ve daha sonra doğu politikasına yansımalarına değinmek gerekmektedir.

Batı ekonomilerinin Bretton Woods sistemi çerçevesinde düzenlenmesinin kısa dönemde bazı sonuçları oldu. Sistemde bir devletin ekonomisinin gücü, üstün üretici olması ve dış ticaret fazlası vermesiyle ölçülmekteydi. Ancak kreditor konumunda olan devletin büyüme hızı, sistemin ihtiyacını karşılayabilecek seviyede olmalıydı. Aksi

¹⁸³ O’dochartaigh, **op. cit.**, s. 61.

takdirde sistemdeki para talebi, kreditorün kapasitesinin üzerinde büyüyebilir ve kreditor devlet bundan zarar görürdü. Şayet kredilendirme, dolar gibi reel bir para değil, soyut bir değer parası olsaydı, ABD tek başına böyle bir sorumluluk altına girmemiş olurdu. Soyut değer parası üzerinden yapılacak kredilendirme, daha rahat bir şekilde talebe uygun olarak düzenlenebilirdi. Böylelikle devletler, uluslararası finans sisteminin muntazam sürdürülmesi için doğan maliyetlere birlikte katlanırlardı. Ancak 1945 sonrasında ABD, bu sorumluluğu tek başına üstlenerek sistemin dolar talebini, vaat ettiği altın paritesini koruyarak karşılamak zorunda kaldı. Kısa bir süre sonra ABD ekonomisinin büyüme hızı, diğer devlet ekonomilerinin büyüme hızını karşılayamadığı için bir takım sorunlar çıkmaya başladı. Bu sorunların başında iktisatçı Triffin'in işaret ettiği bir paradoks vardı: Sürekli dış ticaret açığı veren bir devlet, kreditor konumunda nasıl kalabilirdi? Bu bir anlamda doların sorgulanması demektir.¹⁸⁴

Değerinin sorgulanmaya başlaması, doların dünya ekonomisinin temel parası olduğu gerçeğini değiştirmese de diğer para birimlerinin de konvertibl olması durumunda alternatif rezerv birimleri ortaya çıkabilirdi. Parasını dünya ekonomisine arz etmeye başlayan devlet, aslında, dolar karşısında alternatif bir rezerv ortaya koymuş oluyordu. Konvertibl olan para birimi, Bretton Woods sisteminin kuruluşunda olduğu gibi, ekonomisi üretime dayalı olan ve dış ticaret fazlası veren bir devletinse, dolar kadar saygınlığı olmasa da büyük oranda geçerli bir para olabilirdi. Böyle bir senaryo sonucu, Avrupa paralarının 1958'de konvertibl olmasıyla euro-dollar¹⁸⁵ piyasası ortaya çıktı. AFC ekonomisi, bu piyasanın güçlü bir bileşeniydi. Bu, Bretton Woods sisteminin, düzenlediği ekonomik büyüme maratonunda AFC'ye sağladığı avantajların

¹⁸⁴“The Triffin Dilemma Revisited”, **European Central Bank**, < <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2011/html/sp111003.en.html>>, (11.05.2015).

¹⁸⁵ Dolar yatırımı için ABD'den sonra en güvenilir dolar piyasası oluşturuldu. Bkz. Klaus Friedrich, **A Quantitative Framework for the Euro-Dollar System**, New Jersey, Princeton University Press, 1970, s. 1-3.

sonucuydu. Öyle ki AFC, para birimi olan DM'nin değerinin güvencesini Bretton Woods sistemi; dolar rezervinin büyüklüğünü katma değerli üretim kapasitesi; ihracat rakamlarını muntazam işleyen dünya ticareti ve düşük üretim maliyeti sayesinde elde etti.

İkinci Dünya Savaşı'nda birbirinden kopan Batı ekonomilerini birleştiren ABD, 1945 yılında mal ve hizmet arz edebilecek tek devlettir. Avrupa, ABD'den temin ettiği kredi, mal ve hizmet ile kısa sürede kendisini toparladı ve kendi ayakları üzerinde durabilecek seviyeye geldi. Ekonomik büyümenin sürekliliği, yüksek istihdam ve garantili bir talep yaratarak sağlanabilecekti. Maden, imalat ve enerji sektörlerinde Avrupa, kısa sürede büyük mesafe kat etti. Savaş öncesi üretim kapasitesini veya iş bilgisini savaş sonuna aktarabilmenin yanında işçi-işveren mutabakatı, yüksek istihdamı ve garantili talebi devam ettirmekte önemli rol oynadı. Sosyal devlet, bu çerçevede hem Batı değerlerinin hem de Avrupa ekonomilerinin birlikte yürütülmesi gerekliliği karşısında bulunan özgün bir Avrupa ürünüydü. SSCB'nin işçi sınıfına sunduğu imkanlara karşılık, işçi sınıfını Batı ekonomik rejimine eklemleyebilmek için Batı'da üretilen bir alternatifti.¹⁸⁶

Batı Avrupa'nın ve özelinde AFC'nin, sosyal devleti inşa ettikten sonra yüksek büyüme rakamlarıyla ortaya çıkarttığı refah devleti, ekonominin istisnai bolluk döneminde en önemli toplumsal sınıfı olan orta sınıfı yarattı. Ekonominin dinamik sınıfı haline gelen orta sınıf, savaş sonrasında, kapitalist ekonomik rejimin meşruiyetini sağlayan çözüm mekanizmasının anahtarı oldu. Orta sınıflar aynı anda refah devletinin savunucusu ve tüketim toplumunun kitleselleşmesinin aracıydı. Piyasa ekonomisinin sosyalleşmesi olarak özetlenebilecek bu sistemin uygulamasında AFC kusursuz bir

¹⁸⁶Bilsay Kuruç, "Cumhuriyet Dönemi İktisat Politikaları Üzerine Gözlemler", **Bilanço 1923-1998: "Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış" Uluslararası Kongresi II. Cilt: Ekonomi-Toplum-Çevre**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 27.

örnekti.¹⁸⁷ Kuruluşundan itibaren ekonomi-siyaset ilişkisini ekonomik büyümeye endeksleyebilme kapasitesi, Batı ekonomilerine eklemlenme becerisi ve katma değerli üretim yapabilmesi AFC'yi Avrupa'nın en büyük ekonomik gücü haline getiren önemli etkenlerdi.

AFC'nin ihracat ve ithalatla kazandığı dinamizmin temel nedeni katma değerli ve kaliteli ürünlerin düşük maliyetle üretiminden ileri geliyordu. DM'nin dolar paritesi, diğer Avrupa paralarından düşüktü¹⁸⁸ fakat Alman endüstrisinin ürünleri belki de Avrupa'nın en kaliteli ürünleriydi. AFC, dolar bazında üretim maliyetleri düşük olduğundan Kore Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte yüksek ihracat rakamlarına ulaştı.¹⁸⁹ Yakaladığı ihracat ve ithalat rakamlarını dış ticaret fazlasına dönüştüren AFC, sermaye-işçi-devlet üçgeninde ekonomik büyümeyi sürdürebildi.

AFC, sermayesini ve işçisini korurken kademe kademe Avrupa piyasasında söz sahibi olma imkanı bulabildi. Öyle ki, Bretton Woods sisteminin Avrupa'daki kurumsal yapılarından Avrupa Ödeme Birliği'nin 1950'de en büyük borçlusu iken, 1955'de en büyük kreditörü durumuna geldi. 1955'e kadar ciddi bir askeri harcama yapmayan AFC, yeniden silahlanmanın yükünü bile, ekonomisine olumlu yönde aktarabildi.¹⁹⁰ Bütün müttefikleri ödemeler dengesinde ciddi problemler ile karşı karşıya iken AFC, dış ticaret fazlası verdiği gibi, ekonomik büyüme yakaladığı dönemde düşük enflasyon

¹⁸⁷ Graham Hallet, **The Social Economy of West Germany**, Londra, The Macmillan Press Ltd, 1973, s. 17.

¹⁸⁸“The Extent of Depreciation of Money Since 1950, and the Prospective Trend of The Value of Money”, **Deutsche Bundesbank**, <https://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Downloads/Publications/Monthly_Report_Articles/1968/the_extent_of_depreciation.pdf?__blob=publicationFile>, (14.06.2015).

¹⁸⁹Kramer, **op. cit.**, s. 183.

¹⁹⁰Silah sanayinin kurulması, mevcut endüstriyel yapının ihtiyacı olan bir takım boşlukları doldururken aynı zamanda istihdam kapasitesini artıracığı için yapılan yatırım ekonomiye büyük bir yük getirmeyecekti. Bkz. M. G., “Economic Implications of German Rearmament”, **The World Today**, Cilt 11, Sayı 3, 1955, s. 123-129.

rakamlarıyla avantaj elde etti.¹⁹¹ İçinde bulunduğu tarihsel dönemin avantajlarını iyi ekonomi yönetimi ile birleştirebilen AFC, öyle bir ekonomik yapı kurdu ki bütün Batı krize girmeden AFC'nin krize girmesi, ekonomi matematiği gereği mümkün değildi.

Avrupa'nın Marshall Planı çerçevesinde aldığı kredi ve yardımın organizasyonunu Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü üstlenmişti. Avrupa Ödemeler Birliği, Avrupa ekonomisinin canlanması için Avrupa devletlerinin birbirlerine yapacağı ödemeleri kolaylaştırmak ve talep eden devletlere kredi açabilmek¹⁹² amacıyla kuruldu. Bu iki kuruluş, Avrupa ekonomisinin kurumsallaşma sürecinin başlangıcı oldu. Kurumsallaşma çabasının devamında Avrupa Ekonomik Topluluğu(AET) kuruldu. AFC, adı geçen her kuruluşta önemli konumda olup, Avrupa ekonomisinin entegre bir bütün olabilmesinde büyük rol oynadı.

Batı Avrupalı devletlerin tekil politikalarının birbiriyle uyumu, dengeli büyüme ve dolayısıyla Batı Avrupa'yı tarihte birbirine düşüren savaşların ekonomik sebeplerini ortadan kaldırmak açısından önemliydi. Uyumun getireceği kazancın farkına varan Avrupa devletleri daha geniş çaplı entegrasyon politikaları belirleyeceklerdi. Avrupa paralarının hep birlikte 1958'de konvertibl olmasında AFC'nin uyum politikasının rolü büyüktü.¹⁹³ AFC ekonomik kazanımlarının devamlılığı için diğer Avrupa devletleriyle ekonomik uyum içinde olmayı benimsedi ve büyüme sürekliliğini devam ettirebilmek için yalnızca kendi ekonomisinin değil, bütün Avrupa ekonomilerinin de korunmasına önem verdi.

AFC, Batı Bloku'nda ekonomik bir güç olarak yükselirken Doğu Bloku ile ticari ilişkiler kurmayı ihmal etmedi. SSCB ve Doğu Avrupa devletleriyle kurulan ticari

¹⁹¹R. G. H., "The Future of the European Payments Union", **The World Today**, Cilt 10, Sayı 6, 1954, s. 255-258.

¹⁹²"The European Payments Union", **CVCE**, <<https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/ab473e40-d7d8-419b-b507-ac6d7a7ffe76>>, (14.05.2017).

¹⁹³E. P., "The German Approach to Convertibility", **The World Today**, Cilt 10, Sayı 10, 1954, s. 430-439.

ilişkilerin iki temel nedeni vardı. Birincisi, Adenauer kurulan ticari ilişkileri, siyasi ilişkilerde koz olarak kullanmayı planlıyordu. Diğer neden ise AFC'nin ihracatını daha da artırmaktı.¹⁹⁴ Siyasi ilişkilerin aksine 1950'den itibaren AFC'nin Doğu Bloku ile ticaret kapasitesi sürekli artış gösterdi.¹⁹⁵ Adenauer, ABD'nin 1948 yılında SSCB'ye karşı başlattığı katı ambargonun Doğu Avrupa devletlerine daha yumuşak şekilde uygulamasını avantaja çevirmeye çalıştı.¹⁹⁶ Buna göre, Doğu Avrupa ile kurulacak ticari ilişkiler, AFC'nin doğu politikasında siyasi kazanımlar elde etmek için kullanılacaktı,¹⁹⁷ fakat 1945 öncesine göre oldukça düşük miktarda gerçekleşen bu ticaret¹⁹⁸, siyasi ilişkilerde neredeyse hiçbir avantaja dönüştürülemedi.

Adenauer, doğu komşularıyla ticari ilişkilerinde siyasi çıkarlar için ekonomik bazı fedakarlıklar yapmayı planlamıştı ancak bir süre sonra ekonomik kazançlar için siyasi fedakarlıklar yapması yönünde baskıyla karşılaştı. AFC'deki sermaye grupları doğu komşularındaki pazar potansiyelini bir an önce değerlendirme arzusundaydılar. 1957 yılında ABD'nin ambargosunu görece esnetmesinden¹⁹⁹ sonra Adenauer, SSCB ile ticari ilişkilerin artırılması yönünde sermaye gruplarının taleplerini dinlemek durumunda kaldı. İlk anda SSCB üzerinde ticari ilişkilerde kazanılacak bir üstünlüğün, siyasi bir takım imtiyazlar sağlayacağını düşünen Şansölye, SSCB'nin ekonomik ilişkiler için siyasi tavizler vereceğini varsaydı. Bu varsayımın altında yatan düşünce, Doğu Avrupa devletlerinin Federal Cumhuriyet'le ticari ve ekonomik ilişkiler

¹⁹⁴ Robert Mark Spaulding, **Osthandel and Ostpolitik: German Foreign Trade Policies in Eastern Europe From Bismark to Adenauer**, Providence, Berghahn Books, 1997, s. 378.

¹⁹⁵ **Ibid.**, s. 411.

¹⁹⁶ Schwarz, **op. cit.**, s. 602.

¹⁹⁷ Güçlenen Batı Almanya ekonomisi ile Batı Avrupa, en üst düzeyde işbirliği yapmaya istekliydi. Şansölye, Doğu Avrupa'nın da aynı şekilde istekli olacağını düşündü.

¹⁹⁸ William S. Grenzebach, **Germany's Informal Empire in East-Central Europe**, Stuttgart, Franz Steiner Verlag Wiesbaden GMBH, 1988, s. 12.

¹⁹⁹ Mark Gilbert, **Cold War Europe The Politics of a Contested Continent**, Maryland, The Rowman & Littlefield Publishing Group, 2015, s. 67.

geliştirmeye yöneleceğiydi. Şansölye, devletin bölgede ve hatta dünyada çok önemli bir ekonomik güç olduğunu bilerek, Doğu Avrupa ekonomilerinin büyümek için böyle bir ekonomi devi ile işbirliği içinde olmak isteyeceğini düşünüyordu. Bir noktaya kadar Adenauer'in varsayımı doğrudu. Doğu Avrupa devletleri, Federal Cumhuriyet ile ticari ilişki kurmaktan imtina etmediler, ancak bu ilişkiler kurulduktan sonra Şansölye'nin planladığı şekilde siyasi taviz vermediler.

AFC, kısa bir zaman içinde, siyasi kazanımlar için ekonomik araçların kullanılması düşüncesinin yerine ekonomik kazanımlar için siyasi araçların kullanılması düşüncesini benimsedi. Bunun başlıca sebebi, Batı sistemi içerisinde büyük bir ekonomi olmayı başaran AFC'nin artan sermaye kapasitesini değerlendirip, ekonomik gücünü artırabilme ve koruyabilme isteğiydi. Bunun sağlanabilmesi için Doğu Bloku ile yapılabilecek ticari işbirliği potansiyeli fark edildi. Bu potansiyeli AFC hükümetinden önce fark eden Alman sermaye grupları, Adenauer'den ekonomik ilişkilerin gelişmesi için doğu politikasından bir takım tavizler vermesi yönünde talepte bulundu, çünkü Doğu Bloku ile yapılan ticaret, siyasi anlaşmazlıklardan etkileniyordu. AFC'nin ekonomik gücü, askeri ve siyasi gücünden çok daha fazlaydı ve AFC sermayesi bunu korumak için doğuyla olabildiğince büyük hacimde ticaret yapmak istiyordu.

3. Almanya Federal Cumhuriyeti'nin 1955-1958 Yılları Arasında Doğu Politikası

1954 Paris Anlaşmaları'ndan sonra SSCB, AFC'nin Batı entegrasyonunu ve bağımsızlığını kabul etti. 23 Ocak 1955'te Almanya ile savaş durumunu sonlandırdı. Potsdam'da edindiği hakları saklı tuttuğunu belirterek Almanya toprakları üzerinde iki

devlet teorisini benimsedi.²⁰⁰ 4 Nisan'da Fransa ve Birleşik Krallık ile İkinci Dünya Savaşı esnasında yapmış olduğu ittifak anlaşmalarını, Paris Anlaşmaları'nı gerekçe göstererek sonlandırdı.²⁰¹ SSCB, Almanya topraklarında iki devletin varlığını tanıyan iki devlet teorisi ile Almanya sorunu konusunda yeni adımlar atmaya başladı. Bu sayede AFC'nin Batı'yla bütünleşme ve bağımsızlığını kazanmasına, ADC'nin bağımsızlığını tanıyarak karşılık verdi.

7 Haziran'da AFC'nin Fransa büyükelçisi, SSCB büyükelçisinden bir davet aldı. SSCB, AFC ile diplomatik ilişki kurma niyetini beyan ediyordu. Adenauer bunu kabul etmediği takdirde yeni SSCB Komünist Parti Birinci Sekreteri Nikita Hruşov, Şansölye'nin kalıcı barışı engelleyen kişi olduğu yönünde kamuoyu oluşturma fırsatını yakalayabilirdi.²⁰² Bu hamle ile SSCB bir anlamda AFC'yi statükoyu kabul etmeye davet ediyordu. SSCB'nin yeni politikasını ve amacını netleştiren bir diyalog, Fransa ve Birleşik Krallık temsilcileri ile Bulganin arasında 18-29 Temmuz 1955 arasında düzenlenen Cenevre Konferansı²⁰³ esnasında geçti.²⁰⁴ Fransa ve Birleşik Krallık temsilcileri, silahlanmanın sınırlandırılması ile ilgili Avrupa'da yapılabilecek düzenleme önerilerini sıralarken konu Almanya'ya geldiğinde Bulganin, Almanya'da artık birbirine eşit iki sistemin, iki devletin olduğunu ve bunların birleşmesi için

²⁰⁰Kennedy-Pipe, **op. cit.**, s. 73.

²⁰¹J. K. Sowden, **The German Question 1945-1973: Continuity in Change**, New York, St. Martin's Press, 1975, s. 160.

²⁰²**Ibid.**, s. 159-167.

²⁰³Soğuk Savaş'ın yükselen tansiyonunu düşürmek için toplanan Cenevre Konferansı, 1945 sonrasında ABD, Birleşik Krallık, Fransa ve SSCB'nin devlet başkanlarının bir araya geldiği ilk konferanstı. Silahsızlanma, Almanya sorunu ve uluslararası ekonomik yapı başta olmak üzere birçok konu tartışılrsa da uluslararası sistemi etkileyecek bir sonuç elde edilemedi. Bkz. Antonio Varsori, "The Western Powers and the Geneva Summit Conference(1955)", Antonio Varsori (ed.), **Europe 1945-1990s: The End of an Era?**, Houndmills, Macmillan Press Ltd., 1995, s. 227-229;"The 'Geneva spirit'", **CVCE**, <<https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/55c09dcc-a9f2-45e9-b240-eaef64452cae/4d5e0a8a-5965-4b8d-ae5a-65eeb8d54c85>>, (11.10.2016).

²⁰⁴"Notes of Month", **The World Today**, Cilt 11, Sayı 9, 1955, s. 360.

SSCB'nin daha kapsamlı şartlar öne süreceğini belirtti. Ayrıca, NATO dağılmadıkça ve bütün Avrupa üzerinde etkili bir barış düzeni kurulmadıkça yeniden birleşecek Almanya planlamadıklarını ifade ederek bu konudaki müzakereleri bundan sonra Adenauer ile sürdüreceklerini bildirdi. Bulganin, SSCB'nin Federal Cumhuriyet'i tanıma yönünde adım attığını ama Batı'nın Demokratik Cumhuriyet konusunda aynı tutumu göstermediğini ve bu koşullarda, birleşme müzakerelerinde ADC Batı tarafından tanınana kadar muhatap olarak AFC'nin alınacağını ifade etti.

SSCB, AFC'nin egemenliğini kazanmasını, mevcut sınırların kabul edilmesi yönündeki politikasının bir aracı haline getirmeyi ustalıkla başardı. Öyle ki, AFC'nin bütün Almanya'yı temsil etme iddiası, bu iddiayı dünyaya kabul ettirmek için uygulamaya çalıştığı ve büyük oranda başarılı olduğu diplomatik blokaj bile mevcut sınırların kabulünü engelleyemedi. Ayrıca AFC'nin giderek güçlenmesi, SSCB'ye Almanya sorunu konusunda hesap edilmeyen bir avantaj kazandırdı. AFC'nin aktör haline gelmesiyle birlikte SSCB, bundan sonra Almanya sorununda dilediğinde tek başına AFC'yi, dilediğinde ise ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'yı muhatap alabilecekti. SSCB, AFC'nin baş edebileceği bir kuvvet olmadığı gibi, Moskova'nın müttefikleri de bu konuda AFC'ye taviz vermediler. AFC'nin müttefikleri ise, Bonn'un doğu politikasında mevcut sınırları kabullenmemesine destek olmuyordu. ABD, Birleşik Krallık ve Fransa, AFC'nin doğu politikası nedeniyle SSCB ile mücadele etmeye yanaşmadılar. Hal böyle iken, Almanya sorununda AFC'nin egemenliğini kazanması, SSCB'ye bu konuda daha baş edebileceği bir cephe kazandırmıştı. Soğuk Savaş'ın ilerleyen yıllarında bu durum daha da belirginleşecektir.

Adenauer, danışmanlarının muhalefetine rağmen SSCB'nin 1955 Haziran'ındaki davetini kabul etti. Müttefiklerin onayını da alarak 8-13 Eylül tarihlerinde Moskova'yı ziyaret etti. Görüşmelerde diplomatik ilişkilerin kurulması ve savaş esirleri konuları müzakere edildi. SSCB'nin koz olarak kullanmayı planladığı savaş esirleri konusu

(aylar öncesinden iade edilmeleri kararlaştırılmıştı) üzerinde sözlü bir anlaşmaya varıldı ve bu konu, AFC halkı için o kadar önemliydi ki Almanlar, ölümünden sonra yapılan ankette Adenauer'ın en büyük hizmetini savaş esirlerinin bırakılmasını sağlamak olarak belirttiler.²⁰⁵ AFC ile diplomatik ilişki kurduktan hemen sonra SSCB, ADC ile 20 Eylül 1955'te bir anlaşma imzaladı.²⁰⁶ Buna göre ADC egemen-eşit bir devlet olarak tanındı. SSCB silahlı kuvvetlerinin ADC topraklarında kalabilmesi için gerekli düzenlemeler yapıldı. Almanya topraklarında iki devletin varlığı böylelikle tescil edilmiş oldu. İki devlet teorisiyle ADC'nin de AFC ile eşit bir konuma yükselmesi için SSCB üzerine düşeni yaptı. Ancak, oluşan ikili temsil durumuna karşılık AFC, tek temsil iddiasını sürdürmeye devam etti.

1955 Aralık ayında AFC, büyükelçilerini Bonn'da bir toplantıya çağırdı. Bu toplantının gündemi, ADC'yi uluslararası sistemde yalnızlaştırma stratejisiydi. Almanya'yı gerçekte AFC'nin temsil ettiğini diğer devletlere kabul ettirmeyi amaçlayan bu strateji 1958 yılından sonra Hallstein Doktrini olarak anılacaktı. Bu stratejinin kökeni, AFC'nin Almanya'nın tek temsilcisi olduğu iddiası ile birlikte İki-bölge'nin kurulmasından itibaren müttefik desteğiyle ortaya konmuştu ve AFC ile diplomatik ilişki kuran her devletin bunu kabul ettiği varsayılmıştı. Almanya konusunda ADC de tanınırsa, AFC bunu dostça olmayan eylem(unfriendly act) olarak kabul edecekti.²⁰⁷

Strateji, Nisan 1954'te Dışişleri Bakanlığı danışmanı Eric Kaufmann'ın önerisi ile şekillendi.²⁰⁸ 22 Eylül 1955 meclis konuşmasında Adenauer tarafından tekrarlandı ancak dostça olmayan eyleme karşı nasıl bir tepki gösterileceği hiçbir zaman resmen

²⁰⁵ Karadağ, **op.cit.**, s. 60.

²⁰⁶ Sowden, **op cit.**, s. 173-174.

²⁰⁷ Grünbacher, **op. cit.**, 183-184.

²⁰⁸ Glenn William Gray, **Germany's Cold War The Global Campaign to Isolate East Germany**, North Carolina, The University of North Carolina Press, 2003, s. 23.

açıklanmadı.²⁰⁹ Moskova’da her iki Alman devletinin temsilciliğinin olması, izolasyon politikasına SSCB’nin dahil olmadığını gösteriyordu. Bu durumun ve bu duruma benzeyen istisnaların varlığı bir anlamda çelişkili gibi görünse de dostça olmayan eylemin karşılığında nasıl bir angajman uygulanacağı resmen ilan edilmediği için AFC kendisine hareket alanı bırakmıştı.

AFC’nin doğu politikasında diğer bir başlık Oder-Niesse sınırıydı. ADC’nin tanınmaması gibi Polonya’nın batı sınırı da kabullenilmedi, tanınmadı. AFC ve Polonya ilişkileri bu sebeple gergin başladı. Oder-Niesse sınırının tanınmaması, AFC iç siyasetinde bütün aktörlerin mutabık olduğu bir konuydu. Özellikle muhalefet partilerinin, Polonya sınırı konusunda Adenauer’e desteği, genel doğu politikasının kabul görmesi yolunda HDB’nin elini güçlendiriyordu. Polonya’nın iç siyasetinde ise bu konu, iktidarın dış politika tartışmalarında muhalefeti bastırmasına yardımcı oluyordu. Polonyalılar büyük oranda AFC ve Batı karşıtı oldukları için, Moskova ile gereğinden daha yakın bir dış politika yürütüldüğüne dair muhalefetin eleştirileri, Polonya hükümetince Oder-Niesse sınırının korunmasında SSCB’nin rolü ön plana çıkarılarak karşılanıyordu. AFC ve Polonya arasında sorunların başlıca kaynakları toprak iddiası ve zorunlu göçtü. İkinci Dünya Savaşı esnasında Polonya hükümetinin değişmesiyle SSCB ve Polonya sınırı sorunsuz şekilde belirlendi ancak Polonya’nın batı sınırını düzenleyen Potsdam Anlaşması, Oder-Niesse hattının sorun olmasına yol açtı. AFC, bu sınıra itiraz ederken, ABD’nin Soğuk Savaş’ın başlamasıyla Oder-Niesse hattı için verdiği garantiyi kaldıracağına güvendi. Fakat AFC müttefikleri tarafından bu konuda yalnız bırakıldı. ABD, Birleşik Krallık ve Fransa, AFC’nin taleplerini görmezden geldiler, çünkü SSCB ile bu konu yüzünden karşı karşıya gelmeye niyetli değillerdi ve Federal Cumhuriyet’in Almanya’nın geçmişinde olduğu gibi toprak kazanma hırsına yenik düşüp düşmeyeceğini Oder-Niesse’nin doğusundan toprak

²⁰⁹ Grünbacher, **op. cit.**, s. 189.

talepleri üzerinden tespit edeceklerdi.²¹⁰ Şayet itiraz edilen sınırlar konusunda Batılı büyük güçler bir girişimde bulunacaksa bu ancak ADC ve Berlin konusunda olabilirdi. 1956 Ekim ayında Polonya'nın yeni hükümetinin göreve başlamasıyla ADC ve Oder-Niesse sebebiyle oldukça gergin olan ilişkiler biraz yumuşamaya başladı. Bir takım ticari ilişkiler tesis edildi ancak siyasi ilişkilerde bir değişiklik olmadı.²¹¹

Bonn, doğu politikasını siyasi açıdan Moskova odağında şekillendirdi. Ancak ticarete yalnızca SSCB ile kurduğu ilişkileri merkeze almadı. Ticari ilişkiler, siyasi ilişkilere göre daha verimliydi. Bu durum, Adenauer'ın düşündüğü gibi siyasi çıkarlara fayda sağlamadı, tam tersine mevcut doğu politikasının uygulanmasını zorlaştırdı. Öyle ki bir taraftan siyasi diğer taraftan ekonomik araçlarla, nihai hedefi sınırların yeniden düzenlenmesi olan politika, uygulanabilirliğini kaybetmeye başladı. Batılı müttefiklerin, doğu politikasının uygulanmasında gönülsüz davranması AFC'nin elini zayıflatırken, ekonomik ilişkilerin gün geçtikçe daha verimli hale gelmesi, Doğu ve AFC arasında siyasi kanalların sürekli tıkanık olması nedeniyle HDB üzerine baskı kurdu.²¹² Doğu Bloku, ekonomik ilişkilerin artması sonucunda, siyasi konularda taviz vermedi. Dahası, kurulan ekonomik ilişkilerin, AFC sermayesi tarafından desteklenmesi, HDB hükümetini iç siyasette sıkıştırıyordu. HDB'yi destekleyen sermaye dahi, mevcut doğu politikası uğruna ekonomik ilişkilerin bozulmasından hoşnut değildi. ADC'yi izolasyon politikası, mevcut ilişkilerin de tehlikeye girmesine neden olabilirdi. AFC, siyasi sınırların diplomatik ilişkileri bu denli etkilemesine müsaade ettikçe Doğu'da kendisine muhatap bulmakta zorlanacaktı. Zira gelişmeler bu yönde seyretti ve 1955'te benimsenen doğu politikasının uygulanması uğruna Yugoslavya ile 1951'den itibaren

²¹⁰ Debra J. Allen, **Oder-Niesse Line: The United States, Poland, and Germany in the Cold War**, Westport, Praeger, 2003, s.81.

²¹¹ Zaborowski, **op. cit.**, s. 18-67.

²¹² Angela Stent, **From Embargo to Ostpolitik, The Political Economy of West German-Soviet Relations 1955-1980**, Cambridge, Cambridge University Press, 1981, s. 35.

süregelen diplomatik ilişkiler²¹³ sonlandırıldı. Haliyle, Yugoslavya ile ticaret yapan AFC sermayesi bu durumdan etkilendi.

AFC'nin ADC'yi izolasyon politikası, diplomatik bir blokaj olarak başladı. Bu politikanın yaptırım araçları dünya genelinde Suriye, Mısır, Hindistan gibi devletlere ve Afrika kıtasına yönelik ekonomik yardımların kesilmesi veya diplomatik ilişkilerin askıya alınması gibi caydırıcı unsurlardı. AFC'nin artan gücüyle sürdürdüğü bu politikaya ADC, stratejik birkaç hamle ile karşılık verdi. Örneğin, Arap-İsrail çatışmasında Arap devletlerine AFC'nin İsrail'in silahlanmasına destek olduğu yönünde propaganda yaptı. Neredeyse Suriye'nin kendisini tanımasını sağlayacaktı. Bir başka örnek, Tito üzerinden Nasır ve Nehru'yu etkilemeye çalışmasıydı. ADC, AFC'nin gücü baskın geldiği için, Avrupa dışında maruz kaldığı izolasyonu aşamadı. Ancak Doğu Avrupa'da durum çok farklıydı. Federal Cumhuriyet, SSCB ve Yugoslavya'nın yakınlaşmasını lehine çevirebildi. 1956 yılında AFC ve Yugoslavya ilişkilerinde uzun erimli bir anlaşmanın hazırlığı yapılırken Tito, SSCB'nin teşvik etmesiyle Doğu Avrupa'da bir takım temaslarda bulundu. Önce Oder-Niesse sınırını tanıdı ve daha sonra da ADC ile diplomatik ilişkiler kurdu. AFC, bu konu üzerine uzun tartışmalardan sonra benimsediği izolasyon politikasının caydırıcılığını yitirmemesi için 1957 Ekim ayında Yugoslavya ile diplomatik ilişkilerini kesti. Bu olaydan sonra Federal Cumhuriyet'in politikası 1958 Ocak ayından sonra Hallstein²¹⁴ Doktrini olarak anıldı. AFC, Hallstein Doktrini'ni uygularken Varşova Pakti'ndan olmayan ve Doğu Avrupa'da önemli bir aktör olan muhatabı Yugoslavya'yı kaybetti. Son durumda Doğu Avrupa'da AFC'nin doğu politikasının argümanlarını dikkate alacak aktör kalmadı.²¹⁵

AFC'nin Doğu Bloku ile ilişkilerinin girdiği siyasi çıkmazın daha da pekişmesi

²¹³ Griffith, **op. cit.**, s.54.

²¹⁴ Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Walter Hallstein'in, basın tarafından stratejinin mimarı olarak görülmesi nedeniyle böyle bir adlandırma yapılmıştı.

²¹⁵ Gray, **op. cit.**, s. 10-86.

çok uzun sürmedi. 1957 Aralık ayında, muhtemelen Sputnik'ten²¹⁶ tedirgin olan NATO, AFC'ye kısa-orta menzilli nükleer füze konuşlandırılmasını onayladı.²¹⁷ SSCB'nin kısa-orta menzilli füzelerin AFC'de konuşlandırılmasına, hiçbir şey olmamış gibi ses çıkarmaması beklenemezdi. AFC, hali hazırda sürdürdüğü ve sonuç vermeyen doğu politikasıyla yeterince yalnız kalmıştı. Ortamın yumuşamasına katkı sağlayacak fırsatları da değerlendirememişti. Bu fırsatlardan birisi Rapacki Planı'ydı. Polonya Dışişleri Bakanı Adam Rapacki, Orta ve Doğu Avrupa'nın nükleer silahlardan arındırılmasıyla ilgili bir plan sundu²¹⁸ ve Adenauer bu plana ADC'nin tanınmasına vesile olacağı gerekçesiyle itiraz etti.²¹⁹ 1958 yılına gelindiğinde, doğu politikası Adenauer'un adeta kontrolünden çıktı. Dış politikadaki gelişmelerin yanında, AFC'nin sermaye grupları, hükümetin aksi yöndeki telkinlerine rağmen SSCB ile ticari müzakereler yürütmeye başladı.²²⁰ Hükümet, olayların gidişatını kontrol altına almak için hem siyasi hem de ekonomik açıdan girişimlerde bulundu ancak AFC'nin iç siyaseti, Avrupa'nın güç dengesi ve Soğuk Savaş'ın gidişatı, bu girişimleri sonuçsuz bıraktı.

Orta Avrupa'da nükleer silahların konuşlandırılmasını engellemeye çalışan Moskova, daha önce de konvansiyonel silahsızlanma konusunda önerilerde bulunmuştu. Daha önceki önerileri dikkate almayan Adenauer, ilk olarak, 1958 başında Moskova'nın sunduğu silahsızlanma teklifini Almanya sorununun gidişatını AFC lehine dönüştürmek

²¹⁶Sputnik 1 uzay aracı, uzaya fırlatılan tarihteki ilk yapay uyduydu. Uzay çağını başlatan bu olayın, Soğuk Savaş'a önemli yansımaları oldu. SSCB'nin geliştirdiği teknoloji sayesinde dünyanın neredeyse tamamını nükleer silahla vurabilecek güce erişmesiyle birlikte ABD'nin çevreleme politikasıyla sağladığı jeopolitik üstünlük ortadan kalktı. Bkz. "Sputnik 1", <https://www.nasa.gov/multimedia/imagegallery/image_feature_924.html>, (9.03.2017).

²¹⁷Karl- Heinz Kamp, "Germany, the United States and the Enlargement of the North Atlantic Alliance", ed. Gustav Schmidt, **A History of NATO – The First Fifty Years Volume 1**, Wiltshire, Palgrave Publishers Ltd. , s. 219.

²¹⁸Griffith, **op. cit.**, s. 80-81.

²¹⁹**Ibid.**, s. 82-83.

²²⁰Stent, **op. cit.**, s. 80-85.

için fırsat olarak gördü. ADC'nin Avusturya gibi tarafsız bir bölge olması durumunda birleşme için şartlarını yumuşatacaklarını gizlice SSCB'ye bildirdi.²²¹ Gerilen siyasi atmosfer, Adenauer tarafından yumuşatılmaya çalışılırken SSCB Mart ayında yapılan bu teklifi reddetti. Özellikle Batı'nın askeri üstünlüğünü dengeledikten sonra böyle bir teklifi kabul etmek mantıklı olmazdı.

Adenauer'in oldukça mantıksız görünen böyle bir teklifi sunmasının altında yatan neden şuydu: Şansölye, 1945'ten beri SSCB'nin Almanya sorununda asla taviz vermeyişini görmezden geliyordu. Batı'yla bütünleşme politikaları ile güçlenen Federal Cumhuriyet, Almanya sorununu lehine çözmek için bu gücü kullanmaya çabalıyordu. Eğer bu konuda Batı, SSCB ve müttefikleri gibi birlikte hareket edebilseydi, yani AFC'ye sınırlar konusunda tek vücut destek olsaydı, Adenauer'in düşüncesi mantıksız değildi. Fakat böyle olmadı; 1955-1958 yılları arasında yalnız kalan AFC, son tahlilde Batı'nın bir parçasıydı, ancak benimsediği doğu politikasını sürdürmek için tek başına hareket etmek durumundaydı.

Adenauer'in ikinci girişimi 1957 yazından itibaren süregelen ticaret anlaşması müzakerelerini, 1958 Nisan ayında AFC ve SSCB arasında geniş kapsamlı bir anlaşma ile neticelendirmek oldu.²²² Şansölye, bu hareketiyle muhalefetin ve sermaye gruplarının üzerinde kurmuş olduğu baskıyı biraz hafifletmek istedi. ABD ambargosunun bir takım engellemeleri ve birkaç ay sonra çıkacak Berlin Krizi, bu anlaşmanın potansiyel getirisini sınırlandırdı. Doğu politikası sebebiyle iç siyasi dengelerde de köşeye sıkışan Şansölye, bu hamlesiyle de dilediği sonucu elde edemedi. 1958'de çıkan Berlin Krizi, Almanya sorununu başka bir boyuta taşıdı.

Federal Cumhuriyet, kurulduğu günden itibaren uyguladığı batı politikası aracılığıyla Batılı büyük güçlerle mümkün olan en kısa sürede iyi ilişkiler tesis etti. Batı

²²¹Griffith, **op. cit.**, s. 85.

²²²**Idem.**

Bloku'nun bir parçası olarak Batı Almanya ekonomisini, Avrupa'nın en büyük ekonomisi haline getirdi. İşgal altında ve daha sonrasında, dönemin gelişmiş devletleriyle eş duruma gelen AFC, Almanya sorununda çıkarlarını korumak için Batı'yla bütünleşerek kazandığı gücü kullanmak istedi. Zorlayıcı diplomasi hamleleri ve ekonomik üstünlükle sürdürülmeye çalışılan güç politikası, Berlin Krizi öncesindeki dönemde büyük oranda başarısız oldu. Güç politikasından sonuç alınamayınca, daha uzlaşmacı bir yaklaşım ile doğu politikasının sürdürülmesi hedeflendi. Güç politikasının yanında uzlaşma kanallarını da canlı tutmak için yapılan bu manevralar, muhafazakar hükümetin müttefiklerinden destek alabilmek ve daha etkili bir güç haline gelmek için zaman kazanmaya yönelik hamleleriydi. Öyle ki, doğu ilişkilerinin merkezine oturtulan güç politikasından vazgeçildiğinde, muhafazakar HDB/HSB hükümetinin kurguladığı doğu politikası olduğu gibi çökecek ve bunun AFC'nin iktidar yarışında ciddi sonuçları olacaktı.

SSCB ile uzlaşmaya dönük girişimlerin başladığı bir dönemde cereyan eden Berlin Krizi, Federal Cumhuriyet'in güç politikasına karşı bir güç gösterisi niteliğindedir. Adenauer'in, başından itibaren benimsediği doğu politikasını sürdürebilmek için yaptığı uzlaşmacı manevraları bütünüyle sonuçsuz bırakacak büyüklükteki kriz, SSCB'nin güç politikasına verdiği en güçlü karşılıktı. Bu bağlamda Berlin Krizi, Federal Cumhuriyet'in doğu politikasında ciddi bir dönüm noktası oldu.

II. KRİZDEN UZLAŞIYA DOĞU POLİTİKASI(1958-1975)

Soğuk Savaş ile başlayan Almanya sorununa taraf olan devletler, yirmi yıl boyunca statükonun değişmesini sağlayamadı. Statüko, yalnızca 1945 sonrası Avrupa’da çizilen sınırlardan ibaret değildi; sınırlar sebebiyle ihtilafa düşen devletlerin sınırların tanınıp tanınmaması konusundaki politikalarıyla da oluşmuştu. Federal Cumhuriyet’in ısrarla vurguladığı tek temsil iddiası ve Oder-Niesse sınırına muhalefet etmesi karşısında Doğu Bloku’nun Avrupa’daki sınırların dokunulmazlığını savunması, Orta ve Doğu Avrupa’da 1945 sonrası statükoyu oluşturan bileşenlerdi. ADC’nin tanınması ve Oder-Niesse sınırının kabul edilmesi konusunda, savaşın ardından yaşanan anlaşmazlıklar Berlin Krizi’ne kadar, bölgede sert bir siyasi atmosferin devam etmesine neden oldu.

Bonn’un doğu politikasının sebep olduğu gergin hava, iki kutuplu sistemin çatışmacı ikliminden de etkilendi. Bloklararası mücadele, yumuşama dönemine kadar AFC ve Doğu Avrupa devletleri arasındaki sınır krizinin büyümesine katkı sağladı. Doğu politikası, Berlin Duvarı’nın inşa edildiği zaman dilimine kadar güç politikası ve güç politikasının sürdürülebilmesi için yapılan stratejik manevralardan oluştu. Berlin Duvarı ile birlikte yürütülmesi pek mümkün görünmeyen güç politikası, tamamen terk edilmese bile artık tek başına doğuya yönelik stratejiyi oluşturmuyordu. Muhafazakar hükümet, güç politikası ile birlikte Doğu Avrupa devletleriyle ticari ilişkileri geliştirmeye başladı. Bu dönüşüm, ekonomik üstünlüğü kullanarak siyasi tavizler alma yönündeki stratejiyi ihtiva etse de artık Doğu Bloku devletlerine uzlaşmacı bir yaklaşımın da ortaya çıktığını belirtmek gerekir. HDB/HSB, bir taraftan işlevsiz hale gelmiş güç politikasını yeniden uygulanabilir hale getirmenin yollarını ararken, diğer taraftan da doğu ilişkilerini düzeltmeye dönük politikalar benimsedi. Sonuçta, doğu

politikası Berlin Duvarı’ndan sonra, çatışmacı yönüyle birlikte uzlaşmacı bir yönde sürdürüldü.

Muhafazakarların, önce hür demokratlarla ve daha sonra sosyal demokratlarla kurdukları koalisyon hükümetleri, doğu politikasına Berlin Krizi sonrası aşılana uzlaşmacı yaklaşımı, güç politikasından daha çok benimsediler. Bu hükümetlere göre doğu ilişkilerinde Bonn’un çıkarları, krizden çok uzlaşma ile daha iyi korunabilirdi. Bu, sosyal demokratların en başından itibaren savunduğu görüştü. İki kutuplu sistemin amansız mücadele atmosferi yerini Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi yönünde bir havaya bıraktı. Soğuk Savaş literatürüne “yumuşama dönemi” olarak geçen bu dönemde, Almanya sorununun etkilediği ilişkiler de yumuşama dönemine girebildi. Sosyal demokratlar, muhafazalarla hükümet ortağı olarak girdikleri 1969 seçiminden sonra hükümeti hür demokratlarla birlikte kurarak doğu politikasının yegane belirleyicisi oldular ve bu uzlaşının sağlanması için “yeni doğu politikasını” uygulamaya başladılar.

A. KRİZLER DÖNEMİNDE ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİ’NİN DIŞ POLİTİKASINDAKİ ÖNEMLİ GELİŞMELER

Federal Cumhuriyet’in orta ve büyük çapta birden fazla kriz nedeniyle 1958-1963 arasındaki dönemi “krizler dönemi” olarak adlandırmaktayız. Bu krizlerin en büyüğü olan Berlin Krizi, aynı zamanda doğu politikasını en çok etkileyen olaydı. Uluslararası sistemin gündemini üç yıl boyunca meşgul eden krizin meydana gelmesinde AFC’nin doğu politikasının büyük etkisi oldu. İki blokun karşı karşıya geldiği bu olay, Almanya sorunu kapsamında ortaya çıkmasına rağmen silahsızlanma tartışmaları gibi bloklararası bir sorunu ve blok-içi anlaşmazlıkları gündeme getirdi.

Kriz, Berlin Duvarı'nın inşa edilmesi ile sonlandı, ancak çözülmedi.

Bonn hükümeti dış politikasında Batılı müttefikleriyle de çeşitli sorunlar yaşıyordu. Bunlardan ilk Almanya sorununda yaşandı. Saar sorununun çözülmesinden sonra ilişkilerini geliştirdiği Fransa dışında, diğer müttefikleri(ABD ve Birleşik Krallık) doğu politikasına destek vermemişlerdi. Müttefiklerle ilişkilerde yaşanan krizler Almanya sorunuyla sınırlı değildi. Hem ABD hem de Fransa ile ilişkilerini geliştiren AFC, Paris-Vaşington ilişkilerinde yaşanan gerginliklerde bir yandan köprü vazifesi görerek Batı ittifakında önemli bir aktör haline gelirken, diğer yandan olumsuzluklardan da etkileniyordu. Ayrıca Batı ekonomik rejiminin içine girdiği durgunluk da zaman zaman krizlere yol açıyordu. Batı'nın savunma giderlerini paylaşmak istemeyen ABD, AFC ekonomisini olumsuz etkileyecek taleplerde bulunabiliyordu.

Berlin Duvarı'nın yapıldığı dönemde Bonn, bir taraftan batı ilişkilerinde, diğer taraftan doğu ilişkilerinde yaşadığı krizleri yönetebilmek için çeşitli hamleler yaptı. Batı ilişkilerindeki krizler, doğu ilişkilerine nazaran daha yönetilebilirdi, çünkü Doğu'da genel olarak diplomatik ilişki kurmadığı devletler grubuyla karşı karşıya kalıyordu.

1. Berlin Krizi

1958'in sonlarında başlayan Berlin Krizi, Soğuk Savaş'ta büyük güçler arasındaki ilişkilerin o ana kadarki bilançosunu gözler önüne serdi. Yalnızca ABD, SSCB, Birleşik Krallık ve Fransa'nın değil, aynı zamanda AFC ve ADC'nin Almanya sorununa ilişkin politikaları, Berlin Krizi sonucunda Berlin Duvarı'nın inşa edilmesine neden oldu. Berlin Duvarı, inşa edildiği andan itibaren Soğuk Savaş'ın önemli simgesi haline geldi.

Berlin Krizi, literatüre 'Berlin Ültimatomu' olarak geçen SSCB notasının, 27

Kasım 1958’de SSCB Dışışleri Bakanlığı tarafından ABD’nin Moskova Büyükelçisi’ne verilmesiyle başladı. Notaya, Hitler’den itibaren uzun bir tarih anlatısı yaparak başlayan SSCB, uzlaşmacı tarafına vurgu yaptığı Roosevelt’ten sonra ABD ve Birleşik Krallık’ın, Hitler’in savaş makinesini güçlendirdiğini belirterek suçlamalarına başladı. Potsdam’a göre, Almanya’da intikam duygularının ve faşist eğilimlerin ortaya çıkarması engellenecekti, fakat bu gerçekleşmemişti. ADC’nin kendini faşizmden, tekellilikten ve Junkerlerin²²³ siyasi etkinliğinden koruyacak şekilde bir siyasi yapı kurduğunu öne süren SSCB’ye göre, Demokratik Cumhuriyet, barışın korunması konusunda oldukça istekliydi ve Potsdam çerçevesinde en büyük ilerlemeyi kaydetmiş Alman ulusunu temsil ediyordu. Yapılması gereken, Almanya sorunu bağlamında iki Alman devletinin birbiriyle anlaşması, birleşmesi ve bir barış anlaşmasının imzalanmasıyla Avrupa’ya barışı getirmektir. Moskova notada, iki Alman devletinin birbiriyle anlaşması engellendikçe, bir önceki cümledeki sıralamanın olamayacağını ve barışın tesis edilemeyeceğini savundu. Federal Cumhuriyet’in silahlanıp, atom bombasına sahip olacak seviyeye gelmesine SSCB ve müttefikleri sessiz kalmayacaktı ve bu Varşova Paktı’ndan beklenemezdi. Berlin, ADC’nin ortasındaki konumu nedeniyle Varşova Paktı devletlerine düşmanca bir eylem içine girmek isteyenler için elverişli imkanlar sağlıyordu. Nota, SSCB’nin ve müttefiklerinin bu imkanların kullanılmasına daha fazla müsaade etmeyeceğini bildiriyordu. Bu bağlamda SSCB, Berlin’in, BM gözlemciliğinde silahlardan arınmış özgür bir şehir olmasını teklif etti. ADC, bu özgür şehre ulaşımın muntazam sağlanmasını garanti edecekti. Ayrıca notada, Batı Berlin’de yaşayan halkın mevcut durumlarının kötüleşmeyeceğinin garantisi verilirken, daha iyi hale geleceği de iddia edildi. Nota verilmeden önce Batılı güçlerin

²²³ Alman aristokrasisi, 1800’lü yılların ortalarından itibaren Alman siyasi hayatında çok etkin rol oynadı. Ancak her iki dünya savaşının suçlusu olarak görülen Almanya’da Junkerler, Avrupa devletleri tarafından tehlikeli bir sınıf olarak görülmekteydi, çünkü Junkerler’in desteğiyle iktidara gelen hükümetler, sonunda saldırgan ve savaşçı bir dış politikaya yönelmişlerdi.

Berlin'e ulaşım şeklini, notadan sonra 6 ay daha sürdürmelerine müsaade edilecekti. Bu sürenin sonunda Demokratik Cumhuriyet, her bağımsız devlet gibi hava sahası da dahil olmak üzere Berlin'e ulaşımı belirleyecek tek otorite olacaktı. SSCB, böyle bir anlaşmayı Berlin'i özgür bir şehir haline getirmek için imzalayacağını bildirdi.²²⁴

27 Kasım notası, Moskova'nın konuyla ilgili bütün tezlerini ayrıntılı biçimde içermektedir. Burada açıklığa kavuşturulması gereken konu, SSCB'nin böyle bir nota vermeye neden ihtiyaç duyduğudur. Bu notanın verilmesindeki başlıca sebep, "...bir nükleer savaş çıkarmadan Batı [Blokunu] Sovyetlerin artan gücüne tavizler vermeye zorlamaktı."²²⁵ Moskova'nın Berlin konusunda yeni bir öneri getirmesi bir kenara bırakılırsa, 27 Kasım notası olmayan bir sorunu ortaya çıkarmamıştı. SSCB, Almanya sorunu üzerinden kontrollü bir güç denemesi yapmayı tercih edip, Soğuk Savaş'ın sınırlarını çizmenin gerekliliğini üstü kapalı biçimde dile getirmiş oldu. Sputnik, SSCB açısından Batı'nın giderek artan gücünü dengelemek için önemli bir adımdı.

SSCB, kendi gücünü sınamak için böyle bir girişimde bulundu ise bu sınama neden Almanya sorunu üzerinden yapıldı? Bu soru, Bonn'un doğu politikasının Almanya sorununa etkisi temel alınarak cevaplanabilir. Aslında SSCB, verdiği nota ile salt bir güç sınaması yapmamıştı, aynı zamanda Federal Cumhuriyet'in doğu politikasına etkili bir karşılık vermişti. Bu nedenle Berlin Krizi, öncelikle AFC'nin doğu politikasının Almanya sorununu 1958'de nasıl bir noktaya getirdiği, ADC ve SSCB'nin buna yönelik yanıtları tespit edilerek anlaşılabilir.

Bonn, Hallstein Doktrini sayesinde Almanya'nın temsili konusunda ADC'nin dünya genelinde tanınmasını büyük oranda engelledi. Demokratik Cumhuriyet'in gerek Almanya'nın temsili konusunda gerekse ekonomik açıdan Federal Cumhuriyet

²²⁴"The Berlin Ultimatum(November 27, 1958)", < http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=3509>, **GHDI**, (27.02.2016)

²²⁵Oral Sander, **XX. XXI. ve XXII. Kongreler ve Sovyet Dış Politikası**, Ankara, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1967, s.39.

tarafından baskı altına alınması, Doğu Avrupa dışında Doğu Berlin hükümetine hareket alanı bırakmadı. Demokratik Cumhuriyet uluslararası sistemde tanınmak için ciddi bir çaba sarf ediyordu.²²⁶ 27 Kasım'da verilen nota, bir anlamda bu çabaya Moskova'nın verdiği desteğin göstergesiydi.

Notada oldukça sık şekilde anılan ADC'nin bir barış anlaşması yapılması önerilerine Moskova'nın desteği vurgulandı. Hâlihazırda ADC, 5 Eylül 1958 tarihinde SSCB'ye barış anlaşmasına ilişkin önerilerini bildiren bir nota vermişti²²⁷ ve SSCB de bu önerileri 18 Eylül 1958 tarihinde ABD'ye başka bir nota ile bildirmişti.²²⁸ Muhtemelen Moskova, Almanya sorunu daha etkin bir aktör haline gelebilmesi için Doğu Berlin'e sözcülük etti. Bu noktadan bakıldığında Berlin Krizi'nin nedenleri arasında, bir yönüyle ADC'nin tanınma çabası bulunuyordu. Doğu Berlin'i bu konuda çabalamaya mecbur eden unsur ise Bonn'un Hallstein Doktrini kapsamında uyguladığı yalnızlaştırma stratejisiydi.

Batı Berlin konusunda SSCB'nin tepkisini çeken hususlar, notada gayet net biçimde ortaya konulmuştu. Bunlara ek olarak Demokratik Cumhuriyet'in toprakları içerisinde kalan bu bölgeyle ilgili büyük bir problemi vardı. Doğu Almanya'daki yetişmiş insan kaynağı, önlenemez biçimde Batı Berlin'e kaçıyordu.²²⁹ Bu durum, bir taraftan ADC'nin elindeki insan kaynağını AFC'nin sunduğu hayat standardına kaptırıyor olmasına, diğer tarafta bir türlü iyiye gitmeyen ekonomik durumun²³⁰ toparlanabilmesi için gerekli bu kaynağının yitirilmesine neden oluyordu. Batı Berlin'e

²²⁶ Jessica C. E. Gienow-Hecht, "Culture and the Cold War in Europe", Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad(ed.), **The Cambridge History of the Cold War Volume 1 Origins**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 405-406.

²²⁷ George D. Embree, **The Soviet Union and The German Question September 1958- June 1961**, The Hague, Martinus Nijhoff, 1963, s. 3-4.

²²⁸ **Ibid.**, s. 5-6.

²²⁹ Armaoğlu, **op. cit.**, s. 593.

²³⁰ Andre Steiner, **The Plans That Failed: An Economic History of GDR**, New York, Berghahn Books, 2010, s. 80-90.

kaçışların en kısa zamanda engellenmesi konusunda ADC, SSCB'ye baskı uyguluyordu. Bu baskıya cevap vermek, Moskova için mevcut bir sorunu halletmeye dönük çaba göstermenin yanında Doğu Berlin hükümetinin 1956 yılındaki tutumunun karşılığını vermek anlamına da geliyordu. Öyle ki, 1956 yılında Macaristan ve Polonya'da yaşanan ayaklanmalar sırasında Demokratik Cumhuriyet, SSCB'nin yanında yer almıştı.²³¹ Hruşov, iktidarını pekiştirmeye çalıştığı bir dönemde²³² yanında olan müttefikine, içinde bulunduğu zor durumdan kurtulması için destek olmaya çalıştı ve 27 Kasım notasındaki Berlin önerisi, ADC çıkarlarına uygun bir çözüm sunuyordu.

Berlin Krizi'ni tetikleyen oldukça önemli bir diğer etken ise AFC'nin nükleer silah edinme konusundaki çabasıydı. Hruşov, gerek 27 Kasım notasında gerekse Batı Bloku'na hitap ettiği çeşitli söylev ve demeçlerinde makul bir diplomatik üslup kullanırken, söz konusu AFC olduğunda oldukça sert cümleler sarf ediyordu. 10 Kasım'da yaptığı bir konuşmada, AFC'nin savaş çıkarsa bir gün bile dayanamayacak bir devlet olduğunu hatırlatarak Doğu'nun yok olması amacıyla attığı her adımın aslında kendi yok oluşuna attığı bir adım olduğunu belirtti.²³³ SSCB, ABD'ye denk bir süper güç haline gelmesini sonuna kadar kullanmak istiyordu, fakat bu aşırıya kaçmış bir özgüvendi. Bu denli sert tehditler, AFC açısından bakıldığında, son teknolojiye uygun şekilde silahlanmayı hızlandıracak bir etki yapıyordu. Süveyş Krizi²³⁴ de diğer büyük Avrupa devletlerinde olduğu gibi bu sürece katkı yaptı.

ABD, Süveyş Krizi esnasında SSCB'nin nükleer güç kullanmakla tehdit ettiği

²³¹Jack M. Schick, **The Berlin Crisis 1958-1962**, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1971, s. 23.

²³² Fahir H. Armaoğlu, "Barış İçinde Birarada Yaşama'nın Sovyet Yorumu, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Doç. Dr. Cem Sar'a Armağan, Cilt 27, Sayı 3, 1972, s. 290.

²³³"Speech by Soviet Premier Nikita S. Khrushchev at a Soviet-Polish Meeting in Moskow (November 10, 1985), **GHI**, < http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=3089>, (2.07.2016)

²³⁴Derek Varble, **The Suez Crisis**, Oxford, Osprey, 2003, s. 14,49.

Birleşik Krallık ve Fransa'yı desteklemekten kaçındı. Müttefiklerinin Ortadoğu politikalarını benimsemeyen ve Moskova'nın bu konudaki tehdidine ses çıkarmamayı tercih eden Vaşington'un bu tutumu, Londra ve Paris'in nükleer silah edinmeye yönelik çabalarının daha da yoğunlaşmasına neden oldu. Ayrıca ABD'nin sınırlı savaş²³⁵ doktrinini benimsemesi ve Avrupa'daki konvansiyonel kuvvetlerinin mali yükünü azaltma yönündeki tutumu, Avrupalı güçlerin güvenlik politikalarını etkilemişti. İlk olarak Birleşik Krallık hidrojen bombası edinmeye yönelik çalışmalarını hızlandırdı ve Almanya'daki askerlerinin bir kısmını geri çekme yönünde bir tutum aldı.²³⁶ Bunun üzerine Fransa ve Federal Cumhuriyet de olabildiğince kısa sürede nükleer güç haline gelmeyi amaç edindiler.²³⁷

Bonn, hâlihazırda nükleer silahlar edinmek için teşebbüslerde bulunmuştu. AFC'nin yalnızca konvansiyonel olarak silahlanması, bir bakıma SSCB'nin nükleer gücüyle katledilmeye hazır bir Alman ordusu hazırlıyordu ve Şansölye konvansiyonel silahlanmanın ancak nükleer silahlanmayla birlikte anlamlı olabileceğini savunuyordu.²³⁸ Bu talebe kulak tıkayan müttefikler, Federal Cumhuriyet'in yeniden silahlanması konusunda bazı sorunları dile getirdiler. AFC'nin, 1955 sonrası silahlanma sürecinde, NATO'nun toplam konvansiyonel gücünün azalmaması için taahhüt ettiği silahlanma rakamlarına ulaşamamasından duydukları memnuniyetsizliği dile getirdiler.²³⁹ Ancak, durumuna asıl nedeni AFC'nin ilk Savunma Bakanı Theodor

²³⁵ NATO'nun asker sayısını, SSCB'nin asker sayısına denk tutma stratejisi "sınırlı savaş doktrini" olarak adlandırıldı. ABD, askeri harcamaların mali dengesine getirdiği yükü hafifletirken, müttefiklerinden NATO'nun konvansiyonel gücünün azalmaması için konvansiyonel kuvvet kapasitelerini artırmalarını bekliyordu.

²³⁶ Matthew Grant, "Home Defence and the Sandys Defence White Paper, 1957", **The Journal of Strategic Studies**, Cilt 31, Sayı 6(2008) , s. 931.

²³⁷ Schwarz, **op. cit.**, s. 265.

²³⁸ **Idem.**

²³⁹ John A. Reed, **Germany and Nato**, Vaşington, National Defence University Press, 1987, s. 39.

Blank'ın bütün planlamalarını AST'ye göre yapmasıydı.²⁴⁰ AFC, silahlanma sürecinde maliyetleri ve ihtiyaçları bir arada değerlendirerek AST'ye uygun bir plan yapmıştı. AST'ye bağlı silahlanma projesi yerini NATO'ya bağlı silahlanmaya bırakınca, devletin silahlanma planları bir anda NATO'ya uygun hale getirilemedi. NATO içinde konvansiyonel silahlı güç konusunda böyle bir anlaşmazlık yaşanırken, Adenauer, silahlanma konusunda aktif rol oynayabilecek Franz-Joseph Strauss'u savunma bakanı yaptı. Strauss, AFC'nin her durumda olabildiğince silahlanmasının gerekliliğine inanan bir politikacıydı.²⁴¹ Müttefiklerle, silahlanma konusunda sürdürülecek pazarlıklarda Blank'e nazaran daha aktif olabilirdi ve bu farklılık yeni bakanın uluslararası silah piyasasındaki bağlantılarından ileri geliyordu.²⁴²

Vaşington, Sputnik fırlatılana kadar Bonn'un nükleer silah edinme taleplerine kayıtsız kaldı. Sputnik'ten sonra ise bir anda kısa-orta menzilli nükleer füzelerin Batı Almanya'ya konuşlandırılması gündeme geldi. Şansölye, talep ettiği nükleer silahlarla birlikte doğu ilişkilerinde uygulamaya çalıştığı güç politikasında daha avantajlı bir pozisyon elde etmeyi hedefliyordu. Ancak, SSCB'nin caydırıcılık kapasitesini Federal Cumhuriyet'in karşı koyamayacağı şekilde artırması karşısında bunun bir anlamı kalmadı. Bununla birlikte Almanya Sorunu'nda Moskova'yı sıkıştırmayı planlayan Bonn, doğu politikasını açmaza soktu. Öyle ki, nükleer silahlanma konusunda SSCB'nin yaptığı atılım, Şansölye'nin bütün planlarını alt üst ettiği gibi AFC'nin güç politikasıyla elde etmeye çalıştığı üstünlüğü adeta hükümsüz bıraktı. Bu noktadan sonra muhafazakar hükümet, doğu politikasının kontrolünü kaybetti.

²⁴⁰**Ibid.**, s. 40.

²⁴¹Strauss, yeniden silahlanma konusunda Federal Meclis yasa çıkaracağı dönemlerde olağanüstü lobi faaliyetleri yürüttü. Bkz. Bark ve Gress, **op. cit.**, s. 222.

²⁴²Strauss, kendi seçim bölgesi Bavyera'nın uçak sanayisini geliştirmek için diğer Batılı devletlerin silah sanayisiyle işbirliği içinde Batı Bloku'nun silah yatırımlarını artırması için önemli lobi faaliyetleri yürütüyordu. Bunların arasında nükleer silahların artırılması ve Bavyera'nın nükleer silahları taşıma kapasitesi olan uçaklar üretmesi gibi planlar vardı. Bkz. Pijl, **op. cit.**, s. 106,144.

Berlin Krizi, çıkmaza giren doğu politikasına çıkış yolları bulmak için başlatılan bazı süreçleri de kesintiye uğrattı ve bu süreçlerin potansiyel getirilerini kısıtladı. Şansölye, güç politikasıyla hiçbir sonuç elde edilmemesi sonucunda, doğu komşularıyla olumlu ilişkiler geliştirmeyi uygun bulmuştu. Ültimatomdan 6 ay önce AFC ile SSCB arasında imzalanan ticaret anlaşması ve bir hafta önce ADC ve AFC arasında imzalanan ticari sözleşme²⁴³, AFC'nin doğu politikasında ticari ilişkilerin artan önemini ortaya koyuyordu. Ayrıca, 2 Temmuz 1958'de Federal Meclis, Almanya sorununun çözümü için ABD, SSCB, Birleşik Krallık ve Fransa'nın ortak çalışma yapmasını öngören bir metni oybirliğiyle kabul etmişti. Federal Cumhuriyet, doğu politikasını sürdürebilmek için SSCB ile baş başa kalmayacağı bir müzakere masasının kurulmasını istiyordu. Ancak, doğu politikasından taviz vermek gibi bir niyeti de yoktu. Olumlu ticari ilişkiler ve birden fazla devletin katılımıyla yapılacak toplantılar, Bonn hükümetinin güç politikasıyla girdiği açmazdan çıkmak için yeni yollar bulma çabasından başka bir şey değildi. Bu sebeple diğer devletlerin Almanya sorunu konusunda yaptığı hamleler de bir sonuç vermedi. ABD'nin 18 Eylül'de SSCB'den aldığı notaya 30 Eylül'deki cevabı, AFC'nin tezlerini savunuyordu. Karşılıklı dile getirilen bu tezler, 1949'dan beri Alman devletlerinin birleşmesi konusunda öne sürülen tezlerin bir özeti niteliğindeydi.²⁴⁴

Olumlu sayılabilecek adımlar atılmasına rağmen taraflardan hiçbiri Almanya sorununa ilişkin tezlerinden taviz vermedi. Bonn, doğu politikasında bir taraftan güç politikası izleyerek SSCB'yi dengelemeye çalışırken, diğer taraftan ticari ilişkiler üzerinden müzakere kanallarını açık tutuyordu. Ancak, 1958'de bu strateji tamamen işlevsiz hale geldi. Bu sebeple AFC, bütün manevra girişimlerine rağmen başından itibaren takip ettiği doğu politikasının sonuçlarına katlanmak durumunda kaldı. Güç politikası ile Almanya Sorunu'nda çıkmaza giren Federal Cumhuriyet, Berlin Krizi

²⁴³ Schick, **op. cit.**, s. 30.

²⁴⁴ Scribner, **op. cit.**, s.148-150.

vesilesiyle müttefikleriyle birlikte SSCB'nin gücünü dengeleme fırsatı yakaladı. Adenuaer bu fırsatı mevcut doğu politikasının hedeflerini ve tezlerini pekiştirmek için kullanmayı tercih etti.

ABD, Birleşik Krallık ve Fransa, AFC'nin Almanya konusundaki tek temsil iddiasını kabul etmekle birlikte Oder-Niesse sınırının tanınmaması konusundaki tutumunu savunmuyorlardı. Batılı güçler, Polonya'nın batı sınırının Potsdam'da belirlendiğini ve bu sınır konusunun herhangi bir krize sebebiyet vermemesi gerektiğini birçok kez dile getirmişlerdi. Ayrıca Bonn'un tek temsil iddiası nedeniyle de SSCB ile karşı karşıya gelme niyetleri yoktu. AFC'yi, sadece tek temsil iddiasına aykırı bir tutum sergilemeyerek destek sundular.

SSCB, Batı Berlin üzerinden bir yüzleşme girişiminde bulunduğunda, ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'yı Almanya sorununda aktif rol oynamaya davet etmiş oldu. Batı Berlin, hukuken bu üç gücün kontrolü altındaydı ve statüsü ile ilgili her gelişme Federal Cumhuriyet'i de ilgilendirdiği için, bu üç devlet Bonn ile ilişkilerini göz önünde tutarak hareket etmek zorundaydılar. Berlin Krizi konusunda Bonn hükümetinin tek temsil iddiasına aykırı hareket etmeleri, Batı Bloku açısından ciddi sorunlara yol açabilirdi. AFC'nin doğu politikası nedeniyle SSCB ile karşı karşıya gelmekten kaçınan büyük güçler, Berlin Krizi ile bu yüzleşmeden kaçınamayacak bir durumun içine çekildiler.

AFC'nin 1958 yılındaki pazarlık öncesine göre çok artmıştı. Öyle ki, Paris ile Bonn bu tarihte bütün sorunlarını çözmüştü. Üstelik bir yıl öncesinde birlikte Avrupa bütünleşmesi için önemli bir adım olan Roma Antlaşması'nı²⁴⁵ diğer Avrupa devletleriyle birlikte imzalamışlardı. Uluslararası arenada gün geçtikçe konumunu ve gücünü daha da sağlamlaştıran Federal Cumhuriyet, aynı zamanda ABD'nin kurduğu

²⁴⁵ Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kuran antlaşma, Avrupa Birliği'nin oluşum sürecinde önemli bir dönüm noktası oldu.

ekonomik düzenin çok güçlü bir unsuruydu. Birleşik Krallık, Süveyş Krizi sonrası girdiği ekonomik açmazla²⁴⁶ mücadele ederken Avrupa ekonomisinin en büyük gücünü karşısına alamazdı. ABD için de AFC çok önemli bir müttefikti. Bu sebeple üç devlet de Federal Cumhuriyet’e rağmen bir tavır takınamazlardı.

2. Berlin Duvarı’nın İnşası

1948 yazında Berlin’e giden yolların kapatılmasıyla başlayan Birinci Berlin Krizi ve 1958 Berlin Ültimatomu ile başlayan İkinci Berlin Krizi arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa, en önemli benzerlik, krizin kağıt üzerinde Berlin’e Batılı güçlerin ulaşımı konusunda çıkmasıydı. En önemli farklılık ise ikinci krizdeki sürece Alman devletlerinin de katılmasıydı. Batı, ilk krizi çözmediği gibi ikinci krizi çözemezdi. Doğu, yeni bir hava koridoru açılma ihtimalinde müdahale edeceğini bildirmişti. Ayrıca Batı Berlin, 1948’deki gibi hava yoluyla ayakta tutulamayacak kadar büyümüşü.²⁴⁷ Son olarak Batılı devletler, 1948’deki kadar kararlı hareket edecek kadar ortak irade sahibi değildi. 1948 yılında da blokajın nasıl aşılabacağı konusunda ciddi tartışmalar veya ihtilaflar yaşanmıştı²⁴⁸ ama 1958’de Berlin konusunda çok farklı görüşler söz konusuydu. Önemli bir diğer farklılık, 1948’deki kriz, sadece Berlin sorununu kapsıyordu. 1958 yılındaki kriz ise, uluslararası sistemin gündemindeki silahsızlanma konusuyla birlikte ele alınacaktı. SSCB, 1958 krizinin önemli bir tarafı olarak Orta Avrupa’nın silahlardan arındırılması konusunda ciddi talepleri olan bir aktördü. Doğal

²⁴⁶Kunz, **op. cit.**, s. 59.

²⁴⁷ Aradan geçen on yılda şehrin nüfusu ve ihtiyaçları, hava köprüsü ile karşılanamayacak kadar fazlaydı. Zaten Operation Vittles süresince her üç dakikada bir uçağın indiği Batı Berlin, daha yoğun bir hava trafiğini de kaldırabilecek altyapıya sahip değildi.

²⁴⁸ Avi Shlaim, “ Britain, The Berlin Blockade and the Cold War”, **International Affairs**, Cilt 60, Sayı 1, s. 3.

olarak, Berlin konusunda yapılacak müzakerelerde, silahsızlanma konusu da gündeme gelecekti.

Silahsızlanma tartışmaları ve Berlin, uluslararası sistemin gündemine ilk kez girmiyordu. Ancak 1958’de birden fazla neden, Berlin konusunda düğümlendi. Silahlanma konusunda ve uluslararası sistemde yaşanan sorunları yönetme gücü artık yalnızca iki süper gücün ve etraflarında kümelenmiş devletlerin hükümetlerinde değildi; silah şirketleri²⁴⁹, ekonomik koşulları sürekli gözetim altında tutan işçiler²⁵⁰, silahlanma yarışının getireceği felaketlerin farkında olan yurttaşlar²⁵¹ ve üzerinde yaşadığı toprakların dış güçlerce şekillendirilmesine direnen halklar da Berlin Krizi’ni ve diğer krizleri ortaya çıkaran sorunlara ve çözüm önerilerine etki edebilme gücüne sahipti. Bu açıdan bakıldığında Berlin Krizi, Berlin’in statüsü kadar dönemin birçok sorununu da kapsıyordu. Krizle birlikte, yeni silahsızlanma önerileri de gündeme geldi²⁵² ve bu iki konu, silahsızlanma ve Almanya sorunu, 1958’de bütün bir sistemin tartışmalarını içinde barındırdı.

İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda müzakereler yapılırken, Berlin’e ulaşım konusunda Batılı güçlere hiçbir metinde bir hak tanınmamıştı. 12 Eylül 1944 tarihli

²⁴⁹Örneğin Lockheed, dönemin gelişmiş savaş uçaklarını üreten bir ABD şirketi olup, 1960’larda dünyanın dört bir yanındaki politikacılara rüşvet vererek uçak sattı. Bu politikacılar hiç şüphesiz, dönemin silahlanma yarışında aldıkları rüşvetin motivasyonu ile birlikte ulusal ve uluslararası kamuoyunda silahlanma yanlısı lobicilik faaliyetleri yürüttüler. Lockheed skandalı için bkz. <<https://www.theguardian.com/world/2007/jun/08/bae35>>, (12.09.2016).

²⁵⁰Bu dönemde dünya genelinde işçi ayaklanmaları, ciddi siyasi krizlere dönüşebiliyordu. Örneğin, Doğu Avrupa devletlerinde çıkan işçi ayaklanmaları Doğu Bloku içinde krizlere neden oldu. Her ne kadar Batı tarafından desteklenen ve abartılarak duyurulan olaylar olsa da bu ayaklanmalar Avrupa siyasetini etkiledi.

²⁵¹Federal Cumhuriyet’in nükleer silah edinme yönündeki politikalarına, 1960’da Hamburg’da toplanan elli bin Alman, ciddi şekilde muhalefet etti. Kamuoyunda, nükleer silahların dünyayı büyük bir felakete sürüklediği düşüncesinin ürünü olarak ciddi bir tepki vardı. Bkz. Peter H. Merkl, **German Foreign Policies**, California, American Bibliographical Center Clio, 1974, s. 55.

²⁵²Ültimeumda yer verilen silahsızlanma konusu, daha önce de sistemin büyük güçlerinin gündeminde olan bir konuydu.

İşgal Bölgeleri Protokolü²⁵³ de böyle bir düzenleme içermiyordu. Batılı devletlerin Berlin’de bulunmalarını bu protokole dayandırmaları şehre ulaşım konusunda SSCB’ye bağlı olduklarını da onaylar nitelikteydi.²⁵⁴ ABD ve Birleşik Krallık, Berlin Ültimatomu karşısında başlangıçta AFC’nin doğu politikasına zarar verecek bir tutum benimsediler. Statüko, AFC’nin aleyhine değişmemeliydi ancak ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Hruşov’un 10 Kasım konuşmasından sonra Berlin’e ulaşımı denetleyecek ADC personelinin, SSCB ajanları/görevlileri olarak tanınabileceğini belirtti.²⁵⁵ Ültimatom sonrasında ise özgür seçimlerin iki Almanya’nın birleşmesinde tek yol olmadığını dile getirdi.²⁵⁶ Birleşik Krallık Başbakanı Harold Macmillan Almanya’nın birleşmesi veya bunun özgür seçimlerle olması konusunda AFC’nin doğu politikasını tasvip etmeyen bir tavır içerisindeydi; Aralık 1957’de yaptığı açıklamada, Almanya’nın yapılacak özgür seçimler sonrasında birleşmesi konusunda Batı’nın hedeflerinin gerçeği yansıtmadığını, aslında, gelecek onyıllarda bile herhangi bir şekilde birleşmenin istemendiğini dile getirdi.²⁵⁷ Üstelik ABD ve Birleşik Krallık, Almanya’nın temsili konusunda Demokratik Cumhuriyet ve Federal Cumhuriyet’in eşit haklara sahip olduklarını kabullene bir tutum sergiliyorlardı. Tek temsil iddiasından mütemadiyen vazgeçmeyecek AFC için bu kabullenilemezdi. Yalnızca Fransa, ADC’nin asla AFC’ye eşdeğer olmayacağını açıkça dile getiriyordu. Paris’in bu tutumu, AFC ile ekonomik işbirliği ve nükleer silahlanma konusundaki yakın temaslarına²⁵⁸ bağlanabilirdi. Berlin Krizi’nin ortaya çıkmasıyla birlikte, Almanya sorunununda Birleşik Krallık ve ABD’nin tutumu karşısında bir AFC-

²⁵³*infra.*, s. 15-16.

²⁵⁴John P. S. Gearson, **Harold Macmillan and the Berlin Wall Crisis, 1958-1962 The Limits of Interests and Force**, Londra, Macmillan Press Ltd., s. 10.

²⁵⁵Schick, **op. cit.**, s. 32.

²⁵⁶**Ibid.**, s. 36-37.

²⁵⁷Gearson, **op. cit.**, s. 22.

²⁵⁸Hans-Peter Schwarz, **Konrad Adenauer: A German Politician and Statesman in a Period of War, Revolution, and Reconstruction - Vol 2**, Providence, Berghahn Books, 1995, s. 296.

Fransa eksenini belirginleşmeye başladı.

Berlin Krizi konusunda Federal Cumhuriyet'in iç siyasetinde SDP ve Hür Demokrat Parti(HDP), hükümete çözüm için öneriler sundu. SDP, silahtan arındırılmış bir bölge kurulması ve AFC ile ADC'nin siyasi ve ekonomik bir bütünleşme içine girmesi gibi daha yumuşak öneriler getirirken, HDP, sorunun çözümünde nihai kararların büyük güçlerden ziyade Almanlar tarafından alınmasını ileri sürüyordu.²⁵⁹ AFC hükümeti, hâlihazırda ADC ile yaptığı ticaret anlaşmalarının Demokratik Cumhuriyet'in bir nevi tanınması olduğunu ifade eden eleştiriler karşısında, bu sözleşmeyi "17 milyon Alman'ı temsil ettiğini iddia eden yasadışı bir otorite" ile yaptığını dile getirdi. Hükümet için bu anlaşmalar, Batı Almanya ekonomisinin büyüklüğünün Doğu Almanya'daki yönetim tarafından kabul edilmesi anlamına gelmekteydi.²⁶⁰

Ültilatom karşısında Batılı güçler, öncelikle Moskova'nın Berlin'e ulaşım konusunda belirlediği 6 aylık sürenin uzatılmasını sağlamaya öncelik verdi. 27 Kasım notasından sonra tarafların tezlerini ileri sürdükleri bir nota alış-verişi gerçekleşti ama 6 aylık sürenin uzatılması konusunda bir ilerleme sağlanamadı. SSCB'nin 10 Ocak 1959 notası Almanya için yapılacak bir barış anlaşması taslağı sundu.²⁶¹ Batılı güçler bu nota karşısında fikir ayrılığına düştüler. Londra, Almanya sorunu kapsamında Bonn'u çok katı olmakla suçlarken, Bonn, Londra'yı yatıştırıcı bir politika benimsemekle itham etti. Gerçekten Birleşik Krallık, Federal Cumhuriyet'in doğu politikası göz önüne alındığında konuya çok esnek yaklaştı; 6 aylık sürenin uzatılması için tek başına hareket etti. Macmillan, 27 Şubat 1959'da SSCB'ye bir ziyaret gerçekleştirdi. Ziyaretin süresi, ziyaret boyunca yaşananlar, SSCB'nin ticari işbirliğine yönelik davetkar tutumu ve Birleşik Krallık'nın Almanya sorununa karşı genel yaklaşımı nedeniyle Adenauer

²⁵⁹**Ibid.**, 192-193.

²⁶⁰Schick, **op. cit.**, s. 43.

²⁶¹Kitty Newman, **Macmillan, Khrushchev and the Berlin Crisis**, Abingdon, Routledge, 2007, s. 33-34.

tedirgin oldu. Adenauer ve Fransa Devlet Başkanı Charles de Gaulle, SSCB'ye gereğinden fazla ödün verildiğini savunuyorlardı. Macmillan'ın Moskova ziyaretinin sonunda Berlin konusunun müzakere edileceği bir konferans düzenlenmesi kararlaştırıldı. Böylelikle 6 aylık süre, müzakerelerin başlamasıyla birlikte askıya alınacaktı. Krizin yarattığı gerilimli atmosferin dağılması için ilk adım atılmış oldu.²⁶²

Macmillan'ın Moskova ziyareti ve ardından düzenlenen Cenevre konferansı, Adenauer için katlanılmaz bir sürecin başlangıcıydı. ABD ve Birleşik Krallık'nin, SSCB ile anlaşıp AFC'yi zor durumda bırakacağına inanıyordu. ABD Başkanı Eisenhower, Avrupa güç dengesi söz konusu olduğunda Federal Cumhuriyet ve Fransa'ya rağmen hareket etmekte çekinmeyecek bir liderdi.²⁶³ Macmillan ise konuya olabildiğince esnek yaklaşıyordu. Adenauer, Berlin Krizi konusundaki çekincelerini doğrudan Eisenhower'a iletmektense, beklentilerini karşılayacağına inandığı Dulles'a hasta yatağında iken bir mektup gönderecek kadar telaşlıydı.²⁶⁴ Dulles'in Nisan'da görevi bırakmasıyla, ABD'nin, AFC'nin çekincelerini dikkate almayacağına dair tedirginliği iyice arttı. Mayıs'ta toplanan Cenevre Konferansı'ndan bir sonuç çıkmadı. Liderlerin katılacağı bir zirve toplantısının bir yıl sonra yapılmasına karar verildi. Eylül sonuna doğru, Hruşov ABD'ye bir ziyaret gerçekleştirdi. Soğuk Savaş'ın başından itibaren SSCB ve ABD arasındaki gerilim göz önünde bulundurulduğunda bu ziyaret önemliydi.

İki süper gücün arasındaki ilişki, Hruşov'un ABD ziyaretiyle yumuşama havasına girdi. Mevcut sınırların reddedilmesi üzerine kurduğu doğu politikasını aynen devam ettirmek isteyen Adenauer için iki blok arasındaki gerilimin yerini yumuşamaya

²⁶²Gearson, **op. cit.**, s. 27-43.

²⁶³**Idem.**

²⁶⁴Gerhard Wettig, "Khrushchev, The Berlin Wall, and the Demand for a Peace Treaty, 1961-1963", Günter Bischof, Stefan Karner, and Barbara Stelzl-Marx(ed.), **The Vienna Summit and Its Importance in International History**, Maryland, Lexington Books, 2014, s. 398.

birakması, tam anlamıyla bir felaketti. 1960'ta yapılacak zirveden önce de Gaulle, ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'nın silahsızlanma ve Berlin konusunda Batılı devletler olarak bir istişare yapması gerektiğini savundu ve Aralık 1959'daki NATO toplantısında Berlin'de Batı'nın haklarını korumanın, silahlı gücü azaltarak mümkün olmayacağını iddia etti.²⁶⁵ Her geçen gün Almanya sorunu daha da yalnızlaştığını düşünmeye başlayan Adenauer, artık tam egemenlik ve yeniden silahlanma müzakerelerinde kendisine kök söktüren Fransa'nın desteğine muhtaçtı. Ayrıca, 1960 yılının başında Fransa, dünyanın dördüncü nükleer gücü olmuştu. Ancak, ABD ve Birleşik Krallık'ın karşısında de Gaulle, Şansölye'nin endişelerini gidermek için ne kadar direnebilirdi? Yeni yeni iyileşme sürecine giren Paris ve Bonn ilişkileri, böyle bir direncin gösterilmesi için yeterli miydi? Bunlar, Adenauer'in yegane destekçisi Fransa ile ilgili her an cevabını aradığı sorulardı. Tam bu sırada bütün denklemini değiştirecek bir olay vuku buldu. Mayıs'ta Paris'te yapılacak toplantı öncesi gerçekleşen U-2 olayı²⁶⁶, Adenauer için rahatlamaya sebep oldu: İki süper güç arasındaki yumuşamaya başlayan ilişkiler, U-2 olayı sonrasında yeniden bozulmaya başladı.

U-2 olayı sonrasında süper güçler arasında olumlu ilişkilerin gelişmesi için kat edilen yol bir anda kayboldu. Berlin ve silahsızlanma konularının birlikte görüşüleceği Paris Konferansı'ndan bir sonuç çıkmadı.²⁶⁷ SSCB, Berlin Ültimatomu'ndaki şartlarını yeniden gündeme getirdi. 27 Haziran'da 10 devletten oluşan silahsızlanma komitesinden SSCB, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya ve Polonya çekildi. 1

²⁶⁵Jill Kastner, "The Berlin Crisis and the FRG, 1958-1962", **John P.S. Gearson and Kori Schake(ed.), The Berlin Wall Crisis: Perspectives on Cold War Alliances**, New York, Palgrave Macmillan, 2002, s. 135-137.

²⁶⁶Armaoğlu, **op. cit.**, s. 599-602.

²⁶⁷Richard D. Williamson, "The First Test of [...] Detente Will Be the Berlin Negotiation": Berlin, Disarmament, and the 1960 Paris Summit", Günter Bischof, Stefan Karner, and Barbara Stelzl-Marx(ed.), **The Vienna Summit and Its Importance in International History**, Maryland, Lexington Books, 2014, s. 59-83.

Temmuz'da Barents Denizi üzerinde bir ABD uçağı, SSCB tarafından düşürüldü. Yine Temmuz'da SSCB, Küba'yı ABD karşısında yalnız bırakmayacağını sinyallerini verdi. Ağustos sonunda Demokratik Cumhuriyet, Batı Almanya halkının Berlin'e ulaşımı konusunda kısıtlamalar getirdi. Bu kısıtlamalar, Doğu ve Batı Berlin arasındaki ulaşımı da kapsıyordu. 1960 yılındaki bu gelişmeler, Berlin Krizi'nin çıkışından 21 ay sonra, müttefiklerin AFC'nin güç politikasını destekleyecek duruma gelebilmelerini sağladı. Ülke içinde ise HDB/HSB, doğu politikasını savunmaya devam ederken, SDP ve SDP'li Batı Berlin Belediye Başkanı Willy Brandt daha yumuşak bir doğu politikası uygulanması hakkında görüşlerini dile getirmeye devam ediyordu.

Berlin Krizi, yaklaşık iki yıl boyunca Bonn'a büyük bir endişe yaşatmıştı. Öyle ki, ABD seçimlerini John F. Kennedy'nin kazanması umutlandırıcı bir gelişme oldu.²⁶⁸ 20 Ocak 1961'de yaptığı açılış töreni konuşmasında Kennedy, özgürlüğün ayakta kalması ve başarısı için ABD'nin her bedeli ödeyeceğini dosta düşmana çok açık şekilde duyurdu.²⁶⁹ Ayrıca Kennedy, seçim kampanyasında, ABD iç siyasetinde 1958 yılından itibaren gündeme gelen füze açığı²⁷⁰, Eisenhower'a karşı kullanmıştı.²⁷¹ Kennedy'nin bu tutumu Batı Bloku'nun silahsızlanmaya başlamasına engel olabileceği izlenimi yaratmıştı. Daha sonra Füze Açığı olduğuna dair iddiaların gerçeği

²⁶⁸Berlin Krizi esnasında Adenauer'e yalnızca de Gaulle destek olmuştu. Yeni seçilen ABD Başkanı'nın, krizin çözümünde AFC'yi destekleyebileceği ihtimali Şansölye'yi umutlandırdı, çünkü Kennedy, seçim çalışmaları sırasında Eisenhower'ın SSCB karşısında aciz kaldığını dile getirmişti. Bu eleştirileri dikkate alan Adenauer, AFC'nin bir türlü bulamadığı desteği yeni Başkan'la birlikte bulabileceği düşünerek umutlandı.

²⁶⁹“Inaugural Address of President John F. Kennedy”, **JFK Presidential Library and Museum**, <<https://www.jfklibrary.org/Research/Research-Aids/Ready-Reference/JFK-Quotations/Inaugural-Address.aspx>>, (6.06.2017).

²⁷⁰Füze açığı, 1958-62 arasında ABD iç siyasetinde çıkan bir tartışmaydı. Tartışmaya göre, SSCB'nin nükleer füze sayısı, ABD'ninkilerden çok fazlaydı. ABD'yi yönetenlerin görevi bu açığı kapatmak olmalıydı. Bkz. Roger Hilssman, **The Cuban Missile Crisis: The Struggle over Policy**, Westport, Praeger, 1996, s. 3-7.

²⁷¹**Ibid.**, s. 2.

yansıtmadığı ortaya çıktı. Kennedy başta olmak üzere ABD yönetimi, bu iddianın silahlanma karşıtı siyaseti dizginleyeceğini düşünerek gündemde kalmasını sağladı.²⁷² 1958-1962 yılları arasında gündemde kalan bu iddia, AFC'nin mevcut doğu politikasına fayda sağladı, çünkü Berlin Krizi uluslararası sistemde silahsızlanma tartışmaları birlikte değerlendiriliyordu ve silahsızlanma konusunda uzlaşya varılması, Berlin konusunda Federal Cumhuriyet'in tavizler vermeye zorlanması anlamına gelebilirdi. Üstelik Bonn hükümeti, Batı Almanya'da nükleer silahlar konuşlandırılmadan, Orta Avrupa'da silahsızlanmanın başlaması durumunda nükleer silahları elde etmenin çok zorlaşacağını ve bunun mevcut güvenlik zafiyetinin devamı anlamına geleceğini düşünüyordu.

Kennedy, Adenauer için bir umut olsa da Şansölye'nin görmezden geldiği birkaç husus vardı. Kennedy henüz senatörken AFC ve Fransa'nın dış politikasını ciddi şekilde eleştirmişti; Adenauer gibi bir siyasetçinin döneminin bittiğini ifade ederek, AFC'nin Doğu Avrupa siyasetinde çok katı bir tutum içinde olmasını ve Fransa'nın, Cezayir'in bağımsızlığını tanımamasını kınamıştı.²⁷³ İlâveten, 6 Nisan 1961'de Willy Brandt'ın Almanya sorununa yaklaşımını takdir ettiğini de belirtti, çünkü Kennedy, Orta ve Doğu Avrupa'da salt komünizm karşıtlığının diplomatik esnekliği yok ettiğini savunuyordu.²⁷⁴

Kennedy, Almanya politikasını statükoyu korumak üzerine kurdu. Dört gücün Almanya topraklarındaki haklarının korunması ve ADC'nin tanınmaması esastı. New York için Hamburg feda edilmeyecekti. Adenauer'in sonu gelmez endişelerini gidermek amacıyla sınırlı savaş stratejisine vurgu yaptı. ABD, Avrupa için gerekirse nükleer silah kullanacaktı. ABD'nin güvenlik politikasında sınırlı savaş doktrini yerini 'esnek

²⁷² **Ibid.**, s. 7-14.

²⁷³ Frank A. Mayer, **Adenauer and Kennedy: A Study In German-American Relations, 1961-1963**, New York, St. Martin's Press, 1996, s. 7-10.

²⁷⁴ **Idem.**

karşılık²⁷⁵ doktrinine bırakmak üzereydi. 1961’de sınırlı savaştan esnek karşılığa geçiş döneminin yaşanıyor olması, ABD’nin AFC’nin güvenliğini taahhüt etmesi için elverişli bir durumdu.

3-4 Haziran 1961’de Kennedy ve Hruşov Viyana’da bir araya geldi. Bu buluşma, 1958’den itibaren süregelen silahsızlanma ve Berlin tartışmaları üzerine son büyük buluşmaydı. Kennedy, tartışılan konularda taviz vermeyi düşünmüyordu. Hruşov de U-2 Krizi öncesinde olduğu gibi ılımlı bir yaklaşım göstermedi. SSCB’nin bu dönemde Çin Halk Cumhuriyeti(ÇHC) ile artan sorunları da Viyana Zirvesi’ni etkiledi. ÇHC, gerek zirve öncesinde gerekse sonrasında Demokratik Cumhuriyet’in tanınması sorununda ve silahsızlanma konusunda SSCB’nin taviz verip vermeyeceğini dikkatli şekilde gözlemlemekteydi.²⁷⁶ Hruşov, ÇHC ile ilişkilerinin bozulmasını göz önünde tutarak silahsızlanma ve Almanya sorununda uzlaşmacı bir tutum sergilemenin olumsuz sonuçlarını gidermek üzere Viyana Zirvesi’nde daha sert bir tavır takındı.

ABD, 1961 yazında Berlin konusunda en net duruşunu ortaya koydu.²⁷⁷ SSCB’nin ultimatomu ile Batılı devletlerin Berlin’deki varlığı ve Berlin’in mevcut durumunun bir şekilde değişmesi kabul edilmeyecekti. Bunun üzerine ADC yönetimi, en azından nitelikli insan kaynağının Batı’ya kaçışını engellemek amacıyla 13 Ağustos 1961’de Berlin Duvarı’nı inşa etmeye başladı. Demokratik Cumhuriyet, mevcut durumda tepkisini ortaya koymanın en etkili yolunu bulmuştu.

²⁷⁵NATO herhangi bir saldırı altında kaldığında, gelen saldırının büyüklüğü oranında bir karşılık verecekti. Diğer bir ifadeyle, NATO nükleer bir saldırı altında kalmadan nükleer güç kullanmayacaktı.

²⁷⁶Michail Prozumenshchikov, “Beijing’s Shadow over Vienna: The Chinese Factor at the Vienna Summit Meeting 1961”, Günter Bischof vd.(ed.), **op.cit.**, s. 220-240.

²⁷⁷Lawrence Freedman, **Kennedy’s Wars: Berlin, Cuba, Laos, and Vietnam**, New York, Oxford University Press, 2000, s. 71.

3. Almanya Federal Cumhuriyeti ve Fransa Yakınlaşması

Berlin Krizi sürecinde, Bonn ile Paris'in yakınlaşması AFC'nin doğu ve batı politikasını önemli ölçüde etkiledi. On yıllar boyunca çatışılan ve mücadele edilen Fransa ile son derece olumlu ilişkilerin geliştirilmesiyle birlikte AFC, batı ilişkilerinde yeni bir döneme girdi. Fransa ile yakınlaşma, aynı zamanda Batı Bloku'nda ciddi bir değişime sebep olan Avrupa bütünleşmesiyle birlikte sürdürüldü. Sonuçta Bonn, uluslararası arenada gücünü ve önemini artırıyordu. Batı ilişkilerindeki yeni dönemle birlikte AFC'nin artan gücü, doğu politikası için de önemliydi. Halihazırda, Berlin Krizi'nin de gösterdiği gibi Almanya sorununda kurulduğu günden itibaren giderek büyük güçlerin gölgesi altında doğu politikasını uygulayan AFC, sorunun gidişatına yön vermeyi başarabilen bir aktör haline gelmişti. Bu dönüşümde 1960'lı yıllarda Batı Bloku'ndaki yapı değişiminin de etkisi büyüktü.

Batı Bloku'nun dört büyük devletinin 1958'deki konumları 1945'le kıyaslandığında epeyce farklılaşmıştı. 1945 sonrasında Fransa, Birleşik Krallık ve AFC'den çok daha güçlü bir devlet olan ABD, 1958'e gelindiğinde ekonomik, teknolojik ve askeri açıdan artık ezici üstünlüğ sahip değildi. Avrupa, tarihte kolay kolay eşine rastlanılmayacak büyüme rakamlarına ulaşmıştı.²⁷⁸ ABD, yine Batı'nın lideriydi ama artık mutlak lider konumunda değildi.

Batı'daki değişimin ekonomik yönü Bretton Woods sistemi çerçevesinde izah edilebilir. Bilindiği üzere Batı'nın tamamının benimsediği bu sistem, serbest uluslararası ticaretin muntazam ve kurallı işlemesi için kurulmuştu. 1945 sonrası Avrupa'nın yeniden yapılanmasını kolaylaştıran ve tekil devlet ekonomileri arasında istikrarlı büyümeyi sağlayacak bağlantıları kuran Bretton Woods sisteminde dolar,

²⁷⁸ Ivan T. Berend, **20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi**, çev. Serpil Çağlayan, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 334.

temel para birimiydi. Dünya ekonomisinin yapıtaşı olması dolayısıyla doların değeri net olmalıydı. Nitekim Bretton Woods sistemi, 35 doları 1 ons altına eşdeğer kabul etmişti. 1960'da Londra piyasasında 1 ons altın 40 dolara çıktı.²⁷⁹ 1945-1960 arasında doların değeri, piyasanın para talebi karşısında dayanamadı. Öyle ki ABD'nin ekonomik büyümesi, altın rezervi ve kredilendirebilme kapasitesi, büyüyen dünya ekonomisinin dolar ihtiyacını karşılamakta yetersiz kaldı. Triffin'in işaret ettiği paradoks, 1960'lara gelindiğinde gerçekleşti. Öyle ki, Bretton Woods'ta sürekli dış açık veren bir devlet, en azından 1960'daki ABD, sisteme tek başına yetecek bir kreditör olamazdı.

Kennedy 6 Aralık 1961'de yaptığı bir konuşmada ABD'nin altın rezervi ve bütçe açığı konusunda yaşadığı sıkıntıları özetledi: Son üç yılda 5 milyar dolarlık altın rezervini kaybeden ABD'nin bütçe açığı yıllık 4 milyar dolardı. ABD, uzun zamandır bütçe açığı sorunuyla uğraştığı için uzun dönemde bu sorunu aşmayı planlayan Kennedy, ülkesinin tek başına bu ekonomik sıkıntıları gideremeyeceğini açıkça belirtti; özellikle Batı'nın Üçüncü Dünya'ya yaptığı yardımlarda diğer gelişmiş devlet ekonomilerinin desteğine ihtiyaç duyduğunu dile getirdi. Commonwealth devletleri, Birleşik Krallık ve Avrupa pazarına ABD ürünlerinin ihracatını artırarak dış ticaret açığının kapatılmaya çalışılacağını ifade etti.²⁸⁰

ABD'nin yaşadığı ekonomik zorluklar, doların değerinin sorgulanmasına neden oldu. Doların değeri, ABD'nin kredilendirme ve dünya ekonomisini yönlendirme gücünün en önemli aracıydı. Dolar, uluslararası rezerv parası olarak kaldığı sürece ABD, dünya ekonomisinin en önemli aktörü olarak kalırdı. Doların altına, yani sınırlı miktarda başka bir değerli birime bağlı kalması ve sabit kur sisteminin uygulanması sebebiyle ABD ekonomisi çok ağır bir yükün altında kalıyordu. ABD'yi bu yükün altına sokan neden, dünya ekonomisinin değerini ölçmek için doların kullanılması değil,

²⁷⁹Kunz, **op. cit.**, s. 80.

²⁸⁰Schlesinger, **op.cit.**, s.699-706.

doların değerinin altına bağlı olmasıydı. Dünya ekonomisi değerlendik e, dolar arz eden kreditorün altın rezervini artırması gerekiyordu. Aksi takdirde, sürekli değeri artan ekonomik araçların karşısında altın rezervi artmaz ise doların değeri sorgulanırdı. Özellikle 1960'lara doğru olan buydu. ABD'nin dolar rezervi artmadığı gibi hızla eriyordu.

Batı Bloku'nda yapısal değişimin güvenlik açısından da geçerli olması ekonomi ile yakından ilintiliydi. 1958'de SSCB'nin silah teknolojisinde Batı'dan geri kalmadığını ispat etmesi ve Doğu Bloku'nun Batı ile hemen hemen denk olduğunun anlaşılması, bloklar arası mücadelede silahların kullanılmasının dünyayı geri dönüşü hiç kolay olmayacak bir felakete g t receklerinin kabul edilmesine yol açtı. Bu sebeple ABD, 1950-1958 yılları arasında olduğu gibi devasa silahlanma maliyetinin ekonomiye getirdiği yükü azaltmak üzere nükleer güce ağırlık verdi. ABD'nin Batı'daki tek nükleer güç olma yönündeki politikası Süveyş Krizi sonrasında Avrupalı devletler tarafından sona erdirildi. Birleşik Krallık, NATO'nun kararlarına riayet ederken Fransa,  zellikle Berlin ve Küba Füze krizlerinden sonra bağımsız bir nükleer güç olma yönündeki politikasının somut bir örneğini gösterdi. 21 Haziran 1963'te, Polaris²⁸¹ nükleer füzelerini taşıyacak NATO'nun Kuzey Atlantik Donanması'ndan çekildiğini duyurdu ve ABD'nin bütün ikna çabalarına rağmen kararından dönmedi.²⁸² ABD, halihazırda yaşadığı ekonomik sıkıntıların Batı ekonomilerini olabildiğince az etkilemesine çaba gösterirken Batı'nın askeri ittifakında böyle bir uyuşmazlığı olumlu karşılamadı.

Berlin Krizi'nin etkisiyle artan AFC-Fransa yakınlaşması, Batı Bloku'ndaki değişimin uluslararası sisteme yansımasına yol açtı. Temmuz 1961'de Bonn'da toplanan AET  yeleri aralarında siyasi bir birliğin de oluşması yönünde karar aldılar.

²⁸¹Lockheed şirketinin, ABD Deniz Kuvvetleri ile beraber ürettiği, denizaltından fırlatılan katı yakıtlı nükleer balistik füzeler.

²⁸²History.com Staff, "French withdraw navy from NATO", **History.com**, < <http://www.history.com/this-day-in-history/french-withdraw-navy-from-nato>>, (31.01.2017).

Bu kararın iki önemli boyutu vardı. Bunlardan ilki, Avrupa bütünleşmesine hız kazandırma yönünde bir irade beyanı olarak 1955'te Messina'da alınan ekonomik işbirliği kararının bir devamı niteliğindeydi. İkinci boyut ise, 20. yüzyılda iki büyük savaşın çıktığı Avrupa'da barışın sürdürülmesi için siyasi işbirliğine gidilmesi Avrupa medeniyetinin yeniden uluslararası siyasette belirgin bir merkez olmaya başlamasını simgeliyordu. Avrupa'nın, Batı Bloku'nun şemsiyesi altında yeni bir güç merkezi olmaya başlaması, Batı Bloku'nun yapı değişikliğinin en önemli göstergesiydi. ABD'nin, böyle bir bütünleşmeden rahatsız olmaması gerekiyordu, çünkü 1945 sonrasında Avrupa'nın kendi ayakları üzerinde durabilmesi için çaba göstermişti. Nitekim, bu bütünleşmenin şekliyle daha çok ilgileniyordu; Batı'da kurulan rejimin insicamını bozmadan ve Batı'nın birliğini tehlikeye düşürmeden yapılacak bir bütünleşmeye destek olabilirdi. Aksi takdirde, ABD'nin liderliğindeki Batılı devletlerin kendi aralarındaki rekabet²⁸³, nihai düşmanın karşısında(Doğu Bloku) büyük bir güç kaybına neden olurdu.

Avrupa bütünleşmesinin en büyük iki bileşeni Fransa ve AFC'nin yakınlaşması, uluslararası sistemin koşulları göz önünde tutulduğunda söz konusu devletlerin konjonktüre ayak uydurması şeklinde yorumlanabilir. Batı ekonomisinin sorun yaşamaya başladığı bir dönemde ekonomik işbirliğine yönelmek ve dış politikada nedeniyle çatışma yerine ortak çıkarları ve işbirliğini tercih etmek iki devlet açısından da mantıklıydı. Ortak çıkarlar, ekonomik büyümenin akamete uğramaması ve Avrupa'nın dünya siyasetinde etkin bir rol edinebilmesini gerektiriyordu. Fransa, AFC gibi güçlü ve işbirliğine muhtaç bir devletle beraber karşısına çıkan zorluklarla daha baş edebilir hale gelecekti. Benzer şekilde AFC de dünya siyasetine etki etmeye çabaladığında Nazilerin kötü şöhretinin ağırlığı altında ezilmektense, Avrupa siyasetinin kuvvetli bir parçası

²⁸³David Kaiser, "Men and Policies: 1961-1969", Diane B. Kunz(ed.), **The Diplomacy of the Crucial Decade: American Foreign Relations during the 1960s**, New York, Colombia University Press, 1994, s. 22.

olarak dünya siyasetine etki edebilecekti. Avrupa, Batı Bloku içinde güç merkezi olmaya AFC-Fransa yaklaşması sayesinde başlayabildi.

Adenauer, ironik bir şekilde, yıllardır hayalini kurduğu işbirliğini gerçekleştirme şansını iktidarının sonunda yakaladı. Öyle ki, 80 yaşını geçen Şansölye siyasete atıldığı günden itibaren Almanya ve Fransa'nın siyasi işbirliği içinde olmasını istiyordu. Kritik dönemlerde sürekli sorun çıkaran Fransa, 1958'den itibaren en yakın ilişkilerin geliştiği devlet oluvermişti. De Gaulle'ün de bu yakınlaşmada önemli payı vardı.

İki devlet adamı da 1958'den itibaren ikili ilişkilerini çok olumlu şekilde sürdürdüler. AFC-Fransa yaklaşmasını kamuoyuna, bir taraftan geçmişteki düşmanlığın izlerinin silinebileceğini göstererek diğer taraftan işbirliğinin getireceği kazançları anlatarak duyurdular.²⁸⁴ 1958'den itibaren sıkı irtibat halinde olan Adenauer ve de Gaulle, uluslararası kamuoyunu şaşırtan bu dostluğu ve yakınlaşmayı, 22 Ocak 1963 tarihinde Elysée Anlaşması ile resmileştirdiler. Bu anlaşmanın imzalanması, hem Avrupa tarihinde çok önemli bir olaydı hem de bu tarihten sonra Avrupa siyasetine büyük oranda etki edecekti. Elysée Anlaşması'nın, AFC dış politikası açısından en önemli özelliği ise iki ülkenin dış politikalarında bundan sonra birbirlerine danışmayı taahhüt etmesiydi.²⁸⁵ Bu, Avrupa ve dünya siyasetinde artık AFC-Fransa eksenini olarak adlandırılabilir bir işbirliğinin işaretiydi.

ABD, AFC ve Fransa yaklaşmasını 1945'den itibaren en çok destekleyen tarafken, 1963'e gelindiğinde ise bu yakınlaşmaya büyük tepki gösterdi. Bu tepkide Fransa'nın 1958'den itibaren yürüttüğü dış politikanın büyük etkisi vardı. ABD'nin, Batı Bloku'nun birliği konusundaki planlarını önemsemeyen Fransa ile arası

²⁸⁴Christoph Gunkel, "Sealed With A Kiss: Treaty Heralded New Era in Franco-German Ties", *Almancadan İngilizceye Çeviren: Jan Liebeit, Spiegel Online*, 22 Ocak 2013, <<http://www.spiegel.de/international/europe/the-elysee-treaty-has-been-a-cornerstone-of-european-stability-a-879002.html>>, (29.12.2015).

²⁸⁵Philip H. Gordon, **France, Germany, and the Western Alliance**, Boulder, Westview Press, 1995, s. 53-54.

açılmıştı.²⁸⁶ AFC, Fransa'ya yaklaşarak Batı Bloku içinde Paris'in yalnızlaşmasını engellemiştir. Bu durum, AFC'ye uzlaştırıcı aktör olma fırsatını vererek uluslararası siyasette etksinin artmasına neden oldu. Öyle ki, AFC'nin çıkarları her iki devletle de işbirliği içinde olmayı gerektiriyordu.²⁸⁷ Egemenliğini elde ettiği günden itibaren, uluslararası ekonomide çok güçlenen ve Fransa başta olmak üzere diğer Avrupa devletleriyle işbirliği içinde kalmakla bu gücü koruyabilen AFC, ABD'nin ve NATO'nun varlığı sayesinde de SSCB'ye karşı direnebiliyordu. Dolayısıyla Batı Bloku içinde önemli bir rol oynayabilecek kapasiteye siyasi ve ekonomik olarak sahipti.

Batı içindeki rekabetin çıkar çatışmasına dönüşmemesi ve Paris'in Batı Bloku dışında bir devletle kuvvetli bağlar kurma arayışına girmeyerek AFC ile bir eksen oluşturması, Fransa'nın Batı sisteminin içinde kalmasına neden oldu.²⁸⁸ ABD, Fransa'nın politikaları nedeniyle krizler döneminde çok zorlandı. Doların değerini en sert şekilde sorgulayan²⁸⁹ ve NATO'nun ortak güvenlik politikalarına uymayan Fransa, ekonomik sıkıntılarla uğraşan Birleşik Krallık'ı AET'ye başvurusunun reddedilmesinde²⁹⁰ de büyük pay sahibiydi. Bu dönemde AFC, Fransa'nın Birleşik Krallık'ı AET'ye almamasına ses çıkarmadı²⁹¹ ABD, Birleşik Krallık'ın ekonomik zorluklarıyla başa çıkmasını kolaylaştıracak²⁹² bir etken olan AET'nin kapısından

²⁸⁶Desmond Dinan, "Building Europe: The European Community and the Bonn-Paris-Washington Relationship, 1958-1963", ed. Helga Haftendorn vd., **The Strategic Triangle**, Vaşington, Woodrow Wilson Center Press, 2006, s. 43.

²⁸⁷Wolfram F. Hanrieder, **Germany, America, Europe Forty Years of German Foreign Policy**, New Haven and Londra, Yale University Press, 1989, s. 10-15.

²⁸⁸N. Piers Lodlow, "European Integration and the Cold War", **The Cambridge History of the Cold War Volume 1 Crises and Detente**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s.186-187.

²⁸⁹Charles Goyotte, **The Dollar Meltdown: Surviving the Impeding Currency Crisis with Gold, Oil, and Other Unconventional Investments**, New York, Portfolio, 2014, s. 54-56.

²⁹⁰Lewis J. Edinger, "Patterns of German Elite Opinion" **France, Germany and the Western Alliance**, New York, Charles Scribner's Sons, 1967, s. 166-167.

²⁹¹**Idem..**

²⁹²Lodlow, **op. cit.**, s. 188.

döndüğünde, Avrupa bütünleşmesinin Batı ekonomisinde ayrıksı bir bölge oluşturması ihtimali karşısında tepki gösterdi.²⁹³ Kendi ekonomisinin toparlanması için çabalarken, çeşitli şekillerde Birleşik Krallık'a da destek olmaya çalışıyordu. Fransa ve AFC'nin ayrı ekonomi programları olsa bile, bu programlar ABD'nin birbirine bağlı devlet ekonomilerini teşvik eden politikasına engel çıkarmamalıydı. Avrupa bütünleşmesi, ABD'nin doların korunması yönündeki politikalarını yeniden gözden geçirmesine neden oldu.

Batı'da değişen yapının AFC dış politikasına bazı yansımaları da oldu. Fransa yakınlaşmasının ABD ilişkilerini olumsuz etkileyeceğine ilişkin HDB içinden gelen eleştiriler²⁹⁴, görevde bulunduğu süre zarfında Adenauer'in politikasını değiştirmesine yol açmadı. Ancak 1961 seçimlerinde HDB çoğunluğu kaybetmişti ve Adenauer'in iktidarda kalmasını isteyen destekçilerinin sayısı azalmıştı. Yerini Ekonomi Bakanı Ludwig Erhard'a bırakan Adenauer'in 14 yıllık iktidarı böylece sona erdi.

Erhard, iktidarı devraldıktan hemen sonra ABD'nin Fransa konusundaki tepkisini dengelemeye çalıştı.²⁹⁵ ABD yönetimi, Bretton Woods sistemin devamı için kendisi büyük bir bedel öderken, AFC'nin sistem sayesinde eriştiği yüksek ihracat rakamlarıyla elde ettiği bütçe fazlasını Batı'nın savunma maliyetlerini paylaşarak²⁹⁶ ve Üçüncü Dünya'ya yardımlarını artırarak kullanmasını talep ediyordu.²⁹⁷ AFC, ekonomi yönetimi konusunda ekonomik durumunu zorlayacak hiçbir teklifi veya dayatmayı

²⁹³Kunz, **Butter and Guns America's Cold War Economic Diplomacy**, s. 61.

²⁹⁴Eugenie M. Blang, "A Reappraisal of Germany's Vietnam Policy, 1963-1966: Ludwig Erhard's Response to America's War in Vietnam, **German Studies Review**, Cilt 27, Sayı 2, s. 348.

²⁹⁵**Ibid.**, s. 349.

²⁹⁶James Sperling, "Germany and America, 1949-2012", Sarah Colvin(ed.), **The Routledge Handbook of German Politics & Culture**, Abingdon, Routledge, 2015, s. 427.

²⁹⁷**Idem.**

kabul etmedi.²⁹⁸ Erhard, AFC'nin ekonomi yönetiminin başındaki kişi olarak bir taraftan Fransa ile yakınlaşmanın ve Avrupa'nın önemini göz ardı etmemeye gayret gösterdi, diğer taraftan ABD'nin AFC'nin güvenliğinde ve dünya ekonomisindeki rolünü dikkate alarak batı ilişkilerini çok hassas bir denge üzerine kurmaya özen gösterdi.²⁹⁹

4. Berlin Duvarı Sonrası Doğu Politikası

Berlin Duvarı'nın inşa edilmesi, 1949-1958 arasında AFC'nin benimsediği doğu politikasının ciddi şekilde eleştirilmesine yol açtı. 17 Eylül 1961'de yapılan Federal Meclis seçimlerinde HDB oy kaybederken, SDP en çok oy alan parti oldu.³⁰⁰ AFC'nin kuruluşundan itibaren doğu politikasının mimarı olan HDB, Duvar'ın inşası ile birlikte halkın nazarında Batı Berlin'in maruz kaldığı zorbalığa çözüm bulamamış bir doğu politikası yürütüyordu. İlk olarak AFC iç siyasetinden gelen eleştiriler, daha sonra AFC ekonomisinin içinde bulunduğu durum, son olarak Avrupa siyasetinin ve uluslararası sistemin yaşadığı değişim AFC'nin yeni bir doğu politikası izlemesine yol açtı.

SDP, Adenauer'in karşısına şansölye adayı olarak Willy Brandt'ı çıkardı. Batı Berlin Belediye Başkanı Brandt, Berlin Duvarı inşa edilirken seçim çalışmalarını yarıda kesip kente dönmüştü. Oysa Adenauer, yalnızca bir gazeteye demeç vermekle yetinmişti. Hem Adenauer hem de Brandt, Berlin Duvarı'nın inşa edilmesini kabul edilemez olarak nitelendirse de Adenauer ve Batılı güçler, AFC halkının nazarında ciddi itibar kaybetti. Çok yoğun eleştirilere maruz kalan Adenauer bir süre sonra seçim

²⁹⁸ Alfred C. Mierzejewski, **Ludwig Erhard A Biography**, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2004, s. 200-201.

²⁹⁹ **Ibid.**, s. 208-209.

³⁰⁰ "Election to the 4th German Bundestag on 17 September 1961", **The Federal Returning Officer**, < <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/1961.html>>, (14.5.2017).

alışmalarına ara verip, Federal Meclis'te konuyla ilgili bir konuşma yaptı. AFC iç siyasetinde, doğu politikasının mevcut haliyle sürdürölmesinin iki Alman devletinin birleşmesini sağlamayacağını savunan görüşler, daha güçlü şekilde gündeme gelmeye başladı. Yine AFC iç siyasetinde, ABD ve Birleşik Krallık'ın Berlin Krizi yaşanırken Almanya sorununa yaklaşımları sorgulandı ve bu devletlerin artık Berlin'i umursamadığı kanısının hakim olmasına neden oldu. ABD ve Birleşik Krallık, 1948'deki Berlin Ablukası'nda kazandıkları olumlu imajı, 1958 Berlin Krizi'nde kaybetmişlerdi.³⁰¹

Doğu komşuları ile münasebetler konusunda Berlin Krizi'ne kadar geçen sürede çeşitli alternatifler öne sürölmüştü. HDB hükümetinin doğu politikasının alternatifleri arasında en kuvvetli öneri SDP tarafından dile getirilmişti: SSCB ve Doğu Bloku ile ilişkilerin, HDB'nin benimsediğı gibi iki kutuplu sistemin gerilimi tırmandırıcı etkisinden güç alarak çatışmacı ve mücadelecı bir yaklaşımla değil, müzakereci ve rekabetçi bir yaklaşımın benimsenmesiyle sağlanabilirdi. Özünde, HDB ve SDP'nin doğu sınırlarının AFC lehine yeniden düzenlenmesi konusunda büyük bir fikir ayrılığı yoktu. Oder-Niesse sınırının kabul edilmemesi konusunda da mutabık kalınan hedeflere nasıl ulaşılacağı konusunda anlaşmazlık vardı. Berlin Duvarı'nın inşası ile birlikte SDP, doğu politikasındaki görüşlerini, yeniden ve daha güçlü biçimde gündeme getirdi: Doğu Bloku ile ilişkilerde siyasi uyumsuzlukları gündem dışına çıkararak ekonomik işbirliği sağlanmalı ve bu sayede siyasi ilişkiler düzeltilmeliydi.³⁰² Adenauer ve HDB'nin aksine ekonomik ilişkilerin siyasi tavizler kazanmak için kullanılması yerine, ekonomik ilişkilerin gelişmesiyle siyasi ilişkilerde yumuşamanın sağlanması hedefleniyordu.³⁰³ Berlin Krizi esnasında ve sonrasında SDP'nin doğu politikasının mimarları Brandt ve

³⁰¹Grünbacher, **op.cit.**, s. 280-287.

³⁰²Karadağ, **op. cit.**, s. 101-104.

³⁰³Gert-Joachim Glaessner, **German Democracy From Post-World War II to the Present Day**, King's Lynn, Berg, 2005, s. 111.

Egon Bahr³⁰⁴ Almanya sorununun AFC lehine çözümlenmesinin ancak ve ancak SSCB ile iyi ilişkiler geliştirmekle mümkün olacağını ileri sürüyorlardı.³⁰⁵ Dolayısıyla ADC'nin varlığı zımnen de olsa kabul edilmeliydi.³⁰⁶ Ayrıca AFC, diğer doğu komşularıyla da müspet ilişkiler tesis etmeliydi. Başından itibaren SDP bu görüşleri savunsa da Berlin Duvarı'nın inşa edilmesi aynı görüşlerin dikkat çekmesini sağladı.

SPD'nin doğu politikası konusundaki alternatif görüşleri ekonomi çevrelerinden de büyük destek aldı. Mevcut doğu politikası, doğu ile tesis edilecek ekonomik ilişkilerin kazanç potansiyelini engellemesi nedeniyle sorgulanmaya başlamıştı. 1958 yılında Adenauer, Alman sermayesinin baskıları nedeniyle SSCB ile kapsamlı bir ticaret anlaşması imzalamak zorunda kalmıştı ancak Berlin Krizi, anlaşmanın siyasi ilişkilerde yumuşamaya katkı sağlamasını engelledi. AFC sermayesi, 1958 anlaşmasıyla birlikte ivme kazanan ticari ilişkilerin olabildiğince artmasını talep ediyordu.³⁰⁷ Bu talebe karşılık vermek, HDB açısından sadece iç politikaya yönelik bir uygulama olmayacak, aynı zamanda Bretton Woods sisteminin girdiği sancılı dönemde AFC ekonomisini rahatlatacak büyük bir pazarın kazanılmasına yönelik bir hamle de olacaktı. 1949 yılından itibaren AFC'nin uluslararası sistemdeki etki kapasitesinin en kuvvetli aracı olan ekonomisi, 1953 ve 1957 seçimlerinde de HDB iktidarının en çok kullandığı propaganda aracı olmuştu.³⁰⁸ Dolayısıyla, ekonomik çıkarların gereği olarak da HDB'nin Doğu Bloku ilişkilerini gözden geçirmesi gerekiyordu.

1960 ve 1961 yıllarında, AFC ve SSCB'nin siyasi ilişkileri çatışmacı bir seyir

³⁰⁴Bazı yazarlara göre yeni doğu politikasının mimarı kabul edilen SDP'li siyasetçi.

³⁰⁵Braunthal, **The German Social Democrats Since 1969, A Party in Power and Opposition**, Colorado, Westview Press, 1994, s. 325.

³⁰⁶Doğu Bloku devletleri, Federal Cumhuriyet'e siyasi ilişkileri düzeltilmesi için Demokratik Cumhuriyet'in toprak bütünlüğüne saygı duyulmasını ön şart olarak koymaktan vazgeçecek gibi durmuyordu.

³⁰⁷Spaulding, **op. cit.**, s. 487.

³⁰⁸Eric Owen Smith, **The German Economy**, Londra, Routledge, 1994, s. 276.

izlese de ekonomik ilişkiler için aynısını söylemek mümkün değildi. 1958 anlaşması vesilesiyle AFC sermayesi, SSCB ile ilişkilerini geliştirdi. Adenauer, AFC sermayesinin bu denli istekli davranmasını eleştirmekten geri kalmazken, Berlin Krizi nedeniyle sarsılan prestijini ve 1961 Federal Meclis seçimlerini göz önünde tutarak, sermaye gruplarıyla doğu ticareti üzerinden karşı karşıya gelmedi. 1958 anlaşması 3 yıllık bir anlaşmaydı ve 1961'de yenilenmesi gerekiyordu. AFC sermayesi, hükümetin 1958 anlaşmasının sağladığı ticaret kapasitesini %20 artırarak yeni bir anlaşma yapmasını sağladı.³⁰⁹ Adenauer, AFC ve SSCB ticaretinin genişlemesiyle birlikte ticari ilişkileri işadamlarına bırakacağının sinyallerini verse de kısa bir süre sonra bazı iç ve dış sebeplerden bunu yapamadı.

AFC sermayesinin ve Adenauer'in doğu ticareti konusunda karşı karşıya kaldığı en çarpıcı konu boru hattı ihracatıydı. SSCB, sahip olduğu petrolü Avrupa'ya ihraç edebilmek için yüksek teknoloji gerektiren geniş çaplı çelik boruya ihtiyaç duyuyordu. Bunun karşısında AFC'nin, enerji ithalatına olan talebi gün geçtikçe artıyordu. AFC sermayesi, SSCB'nin ve AFC'nin karşılıklı ihtiyacını giderecek çelik boru hatlarını ihraç etmek için Moskova ile bir anlaşma imzalanmasını istiyordu. AFC hükümeti, ABD'nin prensiplerine aykırı olan bu ihracatı engelleyebilmek için elinden geleni yaptı ve muvaffak oldu. ABD'li petrol şirketleri SSCB'nin Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılaması ihtimaline karşı ABD hükümetinin tedbir alması için baskı yaparken, Vaşington yüksek teknoloji ihtiva eden malların SSCB'ye ihraç edilmesine sıcak bakmıyordu. Adenauer ve Erhard, gerek ABD ile ilişkilerin bu ihracat anlaşmasından olumsuz etkileneceğinden gerekse bu ihracatla birlikte Avrupa ekonomisinde etkinliğini artıracak SSCB'nin AFC ile ilişkisinde avantaj sağlayacağı düşüncesiyle oldukça tedirgin oldular. İhracatı gerçekleştirecek üç şirket, ne kadar çabaladıysa da AFC hükümetini aşamadı ve ihracatı durdurmak zorunda kaldı. Bu üç şirket, AFC hükümeti

³⁰⁹Stent, **op. cit.**, s. 90-91.

ve ABD'nin baskısı altında, ancak üç yüz bin ton çelik boruyu 1962 ve 1963 arasında SSCB'ye ithal edebildi. SSCB, petrol ihracatı konusunda yaptığı yedi yıllık planın sektöre uğramaması için ihtiyaç duyduğu boruları İsveç ve Japonya'dan aldı. AFC sermayesi, hükümete rağmen doğuda bir faaliyet yürütemeyeceğini anladı ancak ABD'nin SSCB'ye teknolojik ürünlerin ihracatına engel olamadığını ve hükümetin kurduğu doğu politikasının AFC ekonomisi için önemli fırsatları kaçırdığını da not etti.³¹⁰

Berlin Krizi, mevcut doğu politikasına yalnızca iç siyasette değil, dış ilişkilerde de ciddi eleştiriler getirdi. Her şeyden önce ABD, Adenauer'in doğu politikasını gözden geçirmesi konusunda ciddi mesajlar verdi.³¹¹ Birleşik Krallık, Almanya sorunu sebebiyle Avrupa'nın siyasi atmosferinde fırtınalar kopmasını hoş karşılamıyordu.³¹² Fransa ve de Gaulle, Almanya'nın temsili konusunda AFC'yi desteklese de Oder-Niesse sınırı konusunda Adenauer'in politikasının bir sonuç vermeyeceğini ifade ediyordu.³¹³ 1949-1958 yılları arasında AFC'nin yeniden egemenliğini kazanması ve silahlanması için fırsat yaratan Soğuk Savaş'ın, 1960'ların başında, iki kutbun birbirine silah gücüyle üstün gelemeyeceğinin anlaşıldığı bir döneme girmesi, AFC'nin mevcut doğu politikasını sürdürmesinin önündeki en büyük engel oldu.

1949-1958 arasında AFC'nin doğu politikasının sürdürülebilmesinde ABD'nin çevreleme politikasının da payı büyüktü. ABD, Batı Avrupa'yı SSCB'nin etki alanı olmaktan kurtarabilecek bir AFC'nin oluşmasına müttefiklerinin desteğini sağlamıştı. SSCB'yi çevreleme politikası çerçevesinde AFC de çevrelendi ve güvenliği sağlandı.³¹⁴ AFC, bir taraftan tehditler yağdıran büyük bir gücün baskısına maruz kalırken, diğer

³¹⁰**Ibid.**, s. 100-105.

³¹¹Fabian Rueger, **Kennedy, Adenauer and the Making of Berlin Wall**, (yayınlanmamış doktora tezi, Stanford University Department of History), 2011, s. 138.

³¹²Brian White, **Britain, Detente and Changing East-West Relations**, Londra, Routledge, 1992, s. 67.

³¹³Allen, **op. cit.**, s. 249.

³¹⁴Hanrieder, **op. cit.**, s. 31.

taftan Batı'nın gözetimi altında tutuluyordu. ABD'nin Orta Avrupa'da sağladığı çifte çevreleme politikası³¹⁵, Sputnik sonrasında işlerliğini yitirdi. Batı Bloku'nun tamamının SSCB tarafından nükleer silahla vurulabilirliğinin anlaşılması, 1949-1958 arasında Batı'nın Avrupa'da silahlı gücünü artırmaya yönelik çabalarını gölgede bıraktı. AFC'nin doğu politikasını uygulamak için fırsata dönüştürdüğü Soğuk Savaş dinamikleri, 60'lı yılların başında değişmeye başlamıştı. Batı'nın caydırıcılığının Doğu'ya üstün gelememesi sonucunda AFC doğu politikasının da Doğu Bloku'nun mevcut sınırların kabul edilmesine yönelik politikalarına üstün gelemeyeceğini ortaya koydu.³¹⁶

AFC hükümeti için doğu politikasını yeniden gözden geçirme gerekliliği artık kaçınılmazdı. AFC'nin ABD'den sonra en büyük dolar rezervine sahip olması, Potsdam'ın koşullarına rağmen uluslararası sistemin belirleyici bir aktörü haline gelmesi ve Fransa ile tarihte görülmemiş bir yakınlaşmanın başlaması gibi önemli gelişmeler bile HDB/HSB hükümetinin sert doğu politikasında sert tutumunu sürdürebilmesine olanak tanımadı. 1961 yılında göreve gelen yeni Dışişleri Bakanı Gerhard Schröder, Adenauer ve Erhard'ın yönetiminde, doğu ilişkilerine “hareketlilik politikası” olarak kavramsallaşan bir aşı yaptı.³¹⁷ Buna göre Polonya, Romanya ve Macaristan ile 1963, Bulgaristan ve Yugoslavya ile 1964 yılında ticaret sözleşmeleri

³¹⁵Bir taraftan SSCB'yi çevrelerken, diğer taraftan da AFC'nin kontrol altında kalmasını sağlayan politika sayesinde Avrupa'da tek bir devletin orantısız şekilde güçlenmesinin önüne geçildi. Federal Cumhuriyet'e Batı tarafından verilen destek ve imkanlar sayesinde Bonn kontrolünde bir Avrupa sisteminin oluşması engellenmeye çalışıldı. Ayrıca Bonn hükümeti, müttefiklerinin Federal Cumhuriyet'i herhangi bir şekilde tehdit olarak algılamaması için büyük çaba gösterdi. Bkz. Gottfried Niedhart, “U.S. Detente and West German Ostpolitik”, Matthias Schulz ve Thomas A. Schwartz(ed.), **The Strained Alliance: U.S.-European Relations From Nixon to Carter**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 23.

³¹⁶Hanrieder, **op. cit.**, s. 32.

³¹⁷Willy Brandt, **My Life In Politics**, Londra, Hamish Hamilton, 1992, s. 167.

imzalandı.³¹⁸ Doğu Avrupa devletleriyle yapılan bu görüşmeler Hallstein Doktrini ile bağdaşmıyordu, ancak Küba ile 1963 yılında Hallstein Doktrini bağlamında ilişkiler kesildi.³¹⁹ Küba ile AFC arasında ilişkilerin kesilmesi, Orta ve Doğu Avrupa siyasetinin dengelerini değiştirmeyen, fakat Soğuk Savaş atmosferinde Federal Cumhuriyet'in konumunu yansıtan bir hareketti. AFC, Küba ile ilişkileri keserek hem dostça olmayan bir eyleme nasıl karşılık vereceğini hatırlattı hem de ABD ile ilişkilerinin bozulmasına meydan vermedi. Ancak, AFC'nin doğu politikasında bir çatallaşmanın başladığını belirtmek gerekir. Bir yanıla Doğu Avrupa ile ilişkilerde iyileşmeler başlarken, diğer yandan doğu politikasının temel tezlerinin geçerliliğini koruduğunu gösteren hamleler yapılıyordu.

B.YENİ DOĞU POLİTİKASI

Doğu ile Batı arasında yumuşamanın teşvik edildiği bir dönemde SDP, Almanya sorununa ve doğu politikasına da uzlaşmacı bir tavırla yaklaşılması gerektiğini savunuyordu. Bu, HDB/HSB'nin uygulamakta hiç istekli olmadığı bir yaklaşımdı. Bu sebeple, Federal Cumhuriyet'in doğu politikasının uzlaşma ve işbirliği stratejisi üzerine kurulması için SDP'nin hükümet ortağı olduğu 1966 yılının gelmesi beklenecekti. Sosyal demokrat lider Willy Brandt ve ekibi, Bonn'un doğu politikasını yönetmeye başladığı andan itibaren ciddi bir dönüşüm yaşandı. 1960'ların sonunda uygulanmaya başlayan bu politika, "yeni doğu politikası" olarak adlandırıldı.

³¹⁸Karadağ, **op. cit.**, s. 82.

³¹⁹Gray, **op. cit.**, s. 119.

1. Büyük Koalisyon, Willy Brandt ve Doğu Politikası

Federal Cumhuriyet'te 1965'te yapılan seçimlerinde SDP en yüksek oyu aldı. HDB/HSB ise tek başına iktidarı olacak kadar oy toplayamadı ve 1961'de kurulan hükümette olduğu gibi HDP ile yeni hükümeti kurdu. SDP, her zaman olduğu gibi en büyük muhalefet partisi olarak kaldı. Erhard hükümeti, oldukça sıkıntılı geçen bir yılın ardından HDP'li bakanların istifa etmesiyle birlikte dağıldı. Bunun üzerine muhafazakarlar, sosyal demokratlarla hükümeti kurmaya karar verdiler ve “Büyük Koalisyon” hükümeti kuruldu. Almanya'da uzun zaman sonra sosyal demokratlar iktidara ortak olabilmışlerdi.

Willy Brandt, 1966 yılında dışişleri bakanı oldu. Batı Berlin belediye başkanlığı görevini dokuz yıldır sürdüren Brandt, 1964'ten beri SDP'nin lideriydi. Federal Cumhuriyet'in dış politikasına yön verebilme gücünü elde etmesiyle Brandt doğu politikasıyla ilgili düşüncelerini hayata geçirmek için bir fırsat yakalamış oldu.

a. Sosyal Demokrat Parti'nin Yükselişi

SDP, 1949 seçimlerinde en çok oy alan parti iken 1953 ve 1957 seçimlerinde HDB'nin gerisinde kalmıştı. 1950'lerde, yani Federal Cumhuriyet'in ilk on yılında siyasetin müzmin muhalefeti konumundaydı. HDB/HSB hükümetlerinin başarısının kaynağı AFC'nin ekonomik yükselişiydi. Sosyal piyasa ekonomisinin başarıyla uygulanmasının yanında, hükümet-sermaye-işçi uzlaşısının tesis edilmesi Adenauer yönetiminin iç siyasette rakipsiz olmasını sağlamıştı. AFC'nin muhafazakar partilerden oluşan koalisyon hükümetleri, özünde sosyal demokrat siyasetin bir ürünü olan refah devleti anlayışı ve serbest piyasa ekonomisi düşüncesini birlikte uygulayarak yeni

devleti yönetti. Aslında, bir bakıma 1950 sonrası Federal Almanya'da "Sosyal demokrasiler[partiler] muhalefette, fikirleri ise iktidardaydı."³²⁰ SDP, hükümetin sosyal piyasa ekonomisi uygulamalarının elde ettiği başarı karşısında, 1959 Bad Godesberg Kongresi'nde, bundan sonra sosyal demokrasi ve liberal pazar ekonomisini uzlaştıracak bir perspektifi benimsediğini ilan etti.³²¹ Böylelikle sosyal demokratlar, iktidarı elde etme mücadelesinde hükümete ciddi bir alternatif olmaya başladılar.

SDP, politikalarını yeniden düzenlerken patlak veren Berlin Krizi vesilesiyle de önemli kazanımlar elde etti. Hükümet, mevcut doğu politikasını sürdürmekteki ısrarı sebebiyle ilişkilerin daha da içinden çıkılmaz bir hal almasına neden olurken SDP, her durumda sorunun çözüm yollarını arayabileceğini ve gerekirse de SSCB ve ADC ile uzlaşılabilirliğini birçok kez dile getirdi.³²² SDP'nin doğu politikası konusundaki temel tezlerini yansıttığı bu öneriler, krizin AFC açısından olumlu biçimde çözülmesini sağlayamayan hükümetin politikasına ciddi bir alternatif sunuyordu. Ayrıca, mevcut doğu politikası nedeniyle Doğu Bloku'yla ticarete istediği rakamlara ulaşamayan AFC sermayesi, SDP'nin liberal pazar ekonomisini benimseyen programıyla birlikte bu sorunu aşabilirdi. Bu durum, Bonn hükümetinin Berlin Krizi sonrasında, SDP'nin tasavvurundaki doğu politikasına yaklaşarak daha uyumlu bir yaklaşım sergilemesinde ve sermaye gruplarının memnun kalacağı şekilde ticari anlaşmalar imzalanmasında etkili olmuştu.

Adenauer'in yerini Erhard'a bırakmasından sonra yaşanan ekonomik gelişmeler, iç siyasetin dengelerini önemli ölçüde etkiledi. Ekonomik mucizenin babası olarak görülen Erhard döneminde ekonomik büyüme hızının giderek düşmesi ironikti.³²³ Bu

³²⁰Birsen Örs, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojileri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 285.

³²¹**Ibid.**, s. 286-287.

³²²Braunthal, **op. cit.**, s. 320-332.

³²³Peter Pulzer, **German Politics, 1945-1995**, Oxford, Oxford University Press, 1995, s. 77-80.

düşüşte, Batı Bloku'nda 1960'larla başlayan ekonomik sorunların da etkisi vardı. Erhard, bir diğer şansızlığı batı politikasında yaşadı. Paris ve Vaşington arasında gerilimin arttığı bir dönemde iktidarı üstlenen Erhard ne Fransa ne de ABD ile istenilen düzeyde bir ilişki tesis edemedi. ABD ile NATO'nun savunma bütçesine katkı ve nükleer kapasitesinin paylaşımı³²⁴, Fransa ile bağımsız nükleer güç olma ve Birleşik Krallık'ın AET'ye katılımı konularında sorunlar yaşadı.³²⁵ Gerek içerde gerekse dışarıda Erhard hükümetinin yaşadığı sıkıntılar, 1965 seçimlerinden sonra da devam etti. HDP ile bütçe açığı konusunda uzlaşamayan Erhard hükümeti, HDP'li bakanların istifa etmesiyle dağıldı.³²⁶

Şansölye, kabinesinin dağılmasından kısa süre sonra istifa ederek yerini Kurt George Kiesinger'e bıraktı. Kiesinger, yeni kabineyi SDP ile birlikte kurdu ve Willy Brandt, dışişleri bakanlığına geldi. Doğu politikasının sosyal demokratlarla birlikte yaşadığı dönüşümü mümkün kılan koşullar yalnızca SDP'nin yükselişi ile değil, uluslararası konjonktürün etkisiyle de olgunlaştı. 1950'lerdeki Soğuk Savaş'ın seyri, hiç şüphesiz 1960 sonrasında farklılaştı. Bu farklılaşma, Almanya sorununun da dönüşmesine neden oldu. Brandt'ın doğu politikası, bu dönüşümün sağladığı yeni hareket alanlarının ortaya çıkmasıyla uygulanabilir hale geldi.

b. 1960 Sonrası Almanya Sorununun Dönüşümü

İlk on yılında Soğuk Savaş açısından Almanya sorunu, Federal Cumhuriyet'le birlikte Batı Bloku'nun ve Demokratik Cumhuriyet'le birlikte Doğu Bloku'nun Orta

³²⁴Idem..

³²⁵Gordon, **op. cit.**, s. 84.

³²⁶Anthony Gless, **Reinventing German Political Development Since 1945**, Vaşington, Berg, 1996, s. 145.

Avrupa'daki nüfuslarını kuvvetlendirme mücadelesinden ibaretti. AFC ve müttefiklerinin Almanya sorununa yönelik politikalarında algıladıkları en büyük tehdit, SSCB'nin yayılmacılığıydı. Bu yayılmacılığın durdurulması için her türlü önlem alınmalı ve caydırıcılık kapasitesi artırılmalıydı. Benzer şekilde ADC ve müttefikleri, Almanya sorunu bağlamında Alman intikamcılığı tehdidine karşı politikalarını şekillendirdiler. Varşova Paktı devletleri, Federal Cumhuriyet'in faşizmi besleyen yapısının ve Potsdam'a aykırı şekilde silahlanmasının karşısında birlikte mücadele etmeliydi ve asla 1945 sonrasında çizilen sınırlardan taviz vermemeliydi.³²⁷

1960'a gelindiğinde her iki taraf da algıladıkları tehditleri farklı yorumlamaya başladı. Doğu Berlin ve Bonn'un, bağlı bulundukları blok içinde Almanya sorununu güvenlikleştirme³²⁸ gerekçeleri süper güçler dışında diğer devletler tarafından geçerliliğini yitirdi.³²⁹ Özellikle Berlin Duvarı ile birlikte AFC, Doğu Bloku yayılmacılığını bahane ederek, ADC ise AFC'nin intikamcılığını gerekçe göstererek Almanya sorunu konusunda müttefiklerini çatışmaya sürükleyebilme kredilerini tüketti. Konu, Soğuk Savaş'ın gündem maddelerinden birisi olarak kalacaktı, fakat Alman devletlerinin çatışmaya ve krize yol açacak politikaları müttefiklerince desteklenmeyecekti. Berlin Krizi esnasında Bonn, müttefiklerin konuya yaklaşımını net

³²⁷Angela E. Stent, **Russia and Germany Reborn, Unification, The Soviet Collapse, and the New Europe**, Princeton, Princeton University Press, 1998, s. 10.

³²⁸Bu kavram, “bir durumun, oluşun ya da varlığın, değerli bir öznenin varlığına tehdit olarak kabul edilmesini” ifade etmek için kullanılmıştır. Bkz. Sinem Akgül-Açıkmeşe, “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 8, Sayı 30, s. 59.

³²⁹Burada SSCB ve ABD'yi konumları gereği ayrı tutmak gerekir. Almanya sorununun her iki süper gücün Avrupa politikalarının bir parçası olduğu hatırlanırsa, Moskova ve Vaşington'un Orta Avrupa'ya etki kapasitelerini artırmak için mücadele etmeleri sebebiyle her fırsatı değerlendirebileceklerini not etmek gerekir. 1945 sonrası sınırlar konusunda her yeni gelişme karşısında AFC ve ADC'nin süper güçlerle ilişkisi, diğer devletlerle ilişkisinden farklıdır. Bu sebeple SSCB'nin yayılmacılığı veya Alman intikamcılığı tehdidinin karşısında, AFC ve ADC'ye en kuvvetli destek süper güçlerden gelmeye devam etti. Yine de Almanya Sorunu, süper güçler arasındaki mücadelenin bir parçası olarak 1960'la birlikte bir dönüşüme uğradı.

şekilde tespit etti. ADC de hemen hemen aynı zamanlarda müttefiklerinin Almanya sorunu konusundaki tutumlarını farklılaştırdıklarına şahit oldu. Macaristan, Federal Cumhuriyet'le ekonomik ilişkilerin önemini vurgu yaparak ADC ve Polonya'nın 1945 sonrası sınırlarının kabullenilmesi sorununun kendi sorunu olmadığını dile getirdi.³³⁰ Benzer şekilde AFC ile ticaret anlaşması imzalayan Doğu Avrupa devletlerinin Almanya sorununa yaklaşımlarını, sınırların tanınması meselesi kadar yüksek teknoloji ürünlerini Batı'dan ihraç etme ihtiyacı da şekillendirmeye başladı. AFC ile yapılan ticaretin niteliği ve niceliği ise, Batı'yla ticaretin önemli bir parçasını oluşturuyordu.³³¹

Almanya sorunu öne çıkarılarak Orta Avrupa'nın her iki blok tarafından silahlandırılması 1960'lara kadar bir şekilde diğer devletlerce de desteklendi. Bölgenin silahsızlanması konusunda çeşitli girişimlerde bulunulduysa da, bu konunun daha ciddi olarak ele alınması için büyük krizlerin yaşanması gerekecekti.³³² 1960'tan sonra uluslararası sistemin sürekli gündem maddesi haline gelen silahsızlanma çalışmalarının Almanya sorununa en önemli etkisi, sorunun çözümünde silah kullanılması ihtimalini giderek zayıflamasıydı. Hem Doğu Avrupa devletleri hem de AFC, Orta Avrupa'nın en önemli sorununun çözümünde kuvvet kullanmaya başvurmayacaklarına dair tutumlarını ortaya koydular. Varşova Paktı, Ocak 1965'te karşılıklı güvene dayalı olmak koşuluyla, nükleer silahlardan arındırılmış bir Orta Avrupa'nın mümkün olduğunu ve NATO devletleriyle saldırmazlık paktı imzalanabileceğini resmen dile getirdi.³³³ Benzer şekilde Mart 1966'da Bonn hükümeti, ADC dışındaki bütün dünya devletlerine "Silahsızlanma

³³⁰Csaba Bekes, "Warsaw Pact, the German Question and the Birth of the CSCE Process, 1961-1970, ed. Oliver Bange ve Gottfried Niedhart, **Helsinki 1975 and the Transformation of Europe**, New York, Berhanh Books, 2008, s.114.

³³¹**Ibid**, s. 115.

³³²Silahsızlanma konusu, 1950'lerin ortasından itibaren sürekli gündemde tutuldu.

³³³Scott Erb, **German Role Foreign Policy Navigating a New Era**, Boulder, Lynn Rienner, 2003, s. 37-45.

ve Barışı Sürdürme Notası" gönderdi.³³⁴ Notada, Bonn'un doğu politikasındaki bütün argümanlar tekrar edildi ve AFC'nin silahsızlanmaya karşı olumlu bakışı ile barışın ve yumuşamanın sürmesi yönündeki görüşleri dile getirildi.³³⁵ Küba Füze Krizi sonrasında Almanya sorununun muhatabı devletler arasında silahsızlanma konusunda hiç değilse söylemsel bir uzlaşısı vardı. Silahsızlanma söyleminin karşılıklı dile getirilişi, Almanya sorununa etki eden devletlerin yumuşama öncesindeki saldırgan tavırlarının giderek azaldığının belirtisiydi. Böylelikle Alman intikamcılığı ve Sovyet yayılmacılığı üzerine kurulan çatışmacı söylemler, geçerliliğini büyük ölçüde yitirdi. 1945 sonrası sınırlara dair sürdürülecek tartışmalarda üretilmesi gereken argümanlar artık savaş çanlarının altında değil, barışı dile getiren müzakerelerle birlikte meşruiyetini yeniden kazanabilirdi.

AFC'nin doğu komşularıyla iyi ilişkiler kurması için çaba sarf eden Willy Brandt, 1966 ve 1969 yılları arasında dışişleri bakanı, 1969'dan sonra da beş yıl şansölye olarak literatürde "yeni doğu politikası" olarak adlandırılan politikayı uygulamaya koydu. Yeni doğu politikası adıyla benimsenin politikanın, 1969 öncesindeki politikadan en büyük farkı, ilk günden itibaren reddedilen Demokratik Cumhuriyet'in varlığının kabullenilmesi ve Oder-Niesse sınırını tanınmasıydı. Bu büyük değişim, Almanya sorununun gidişatını da ciddi şekilde etkiledi.

2. Büyük Koalisyon'un İlk Yıllarında Dış Politika

Aralık 1966'da HDB/HSB ve SDP tarafından kurulan Büyük Koalisyon'da Kurt G. Kiesenger şansölye, Willy Brandt ise dışişleri bakanlığı ve şansölye yardımcılığı

³³⁴Heinrich August Winkler, **Germany Long Road West Volume 2: 1933-1990**, Oxford, Oxford University Press, 2007 , s. 155

³³⁵Idem..

görevini üstlendi. Federal Cumhuriyet'in 1966'ya kadar süregelen dış politika yapım sürecinde, dışişleri bakanlığı makamının şansölyeliğe göre daha etkin olması, alışlagelmiş bir durum değildi. Adenauer, dış politikayı neredeyse tek başına yürütmüştü. Erhard döneminde, dışişleri bakanlığının etkinliği artsa da Schröder'in hareketlilik politikası dışında önemli bir etkisi olmamıştı. Büyük Koalisyon hükümetinde ise Brandt dış politikanın büyük ölçüde belirleyicisi oldu. Bunun iki sebebi vardı. Birincisi, Kiesenger'in eski bir Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi(NSAİP) üyesi olması, ikincisi ise koalisyonda dış politika konusunda(özellikle doğu politikası) farklı yaklaşımlar benimseyen iki partinin bulunmasıydı. Öncelikle eski bir NSAİP üyesi olan Şansölye'nin, Federal Cumhuriyet'in dış ilişkilerinde ön planda yer alması, AFC'nin imajını olumsuz etkileyebilirdi. Kiesenger, ister istemez dış politikada arka planda kalacaktı.³³⁶ Bununla birlikte, Almanya sorununun geçirdiği dönüşüm ve Batı Bloku'nun yaşadığı yapı değişikliği karşısında, Federal Cumhuriyet'in dış politikasını yönetmekte epeyce zorlanan muhafazakarların, kabinedeki iş bölümü sonucunda dışişleri bakanlığını sosyal demokratlara bırakmaları, dış politika yapım sürecinde dışişleri bakanlığının etkisinin artmasına neden oldu.

Sosyal demokratlar, muhafazakarlardan farklı olarak, doğu komşularıyla ilişkilerin bilfiil sürtüşme ve kriz içinde olmasının Federal Cumhuriyet'in çıkarlarına zarar vereceğini savunuyorlardı. SDP, 18 Mart 1966'da, Demokratik Cumhuriyet'in iktidar partisi Sosyalist Birlik Partisi(SBP) ile Almanya sorunu konusunda görüşlerini tartışabileceği toplantılar düzenlemeyi önerdi.³³⁷ Bu girişim, yumuşama dönemi koşullarıyla birlikte düşünüldüğünde, iki Alman devletinin müzakere masasına oturmasına bir hazırlık niteliği taşıyordu. 1966 görüşmeleri sonunda bir netice elde edilemedi, fakat sosyal demokratların SBP ile yaptığı bu temaslar, Büyük Koalisyon'un

³³⁶Joost Kleuters, **Reunification in West German Party Politics From Westbindung to Ostpolitik**, New York, Palgrave Macmillan, 2012, s. 134-136.

³³⁷Winkler, **op. cit.**, s. 155-156.

kurulmasıyla birlikte Bonn'un doğu politikasının nasıl şekilleneceğinin önemli ipuçları veriyordu. AFC'nin 1966 sonrası doğu politikasını incelemekten önce, batı ilişkilerinin son durumunu irdelemek gerekir.

1966 yılı Federal Cumhuriyet açısından çok kritikti. Fransa, 1 Temmuz'da NATO'nun askeri kanadından çekildiğini duyurduğunda, AFC'nin güç bela yönetebildiği batı politikası daha da kritik bir döneme girdi. Bir tarafta Vaşington ile Paris arasında sıkışan, diğer tarafta Avrupa bütünleşmesi ve Birleşik Krallık'ın katılımı konusunda zor süreçlerle mücadele eden Bonn'un pozisyonu hem zorlaştı hem de daha önemli hale geldi.

Federal Cumhuriyet'in Fransa ile kurduğu güçlü bağlar, Batı Bloku içindeki krizlerde, ABD ve Birleşik Krallık'ın Paris karşısındaki pazarlık gücünü zayıflatıyordu. 1950'lerde dehşet dengesinin Fransa'yı, ABD ve Birleşik Krallık ile işbirliğine yönlendirdiği konjonktür, 1960'larda kaybolmuştu. Ayrıca, Batı ekonomik rejiminde yaşanan bunalımı Avrupa bütünleşmesi ve AFC işbirliği ile aşmayı planlayan Fransa'nın Avrupa siyasetindeki ağırlığı, Batı Bloku'ndaki ağırlığından epeyce fazlaydı. Fransa'nın AFC ile kurduğu bağlar, Paris'e, Londra ve Vaşington ekseninde avantaj sağladı. Böylelikle ABD ve Birleşik Krallık'la NATO ve AET konusunda ciddi anlaşmazlığa düşen Fransa, AFC'nin dengeli yaklaşımı ile Batı Bloku içinde yalnız kalmadı. Böylece, güvenlik ve ekonomi konularında ABD ve Birleşik Krallık nazarında AFC'nin önemi arttı.³³⁸ ABD, NATO'nun askeri kanadından çekilen Fransa'nın boşluğunu ancak Federal Cumhuriyet'le doldurabilirdi. Birleşik Krallık ise AET sürecinde, Fransa'nın tutumu karşısında ancak Federal Cumhuriyet'le iyi ilişkiler tesis ederek Avrupa bütünleşmesinin bir parçası haline gelme politikasını sürdürebilirdi. Ayrıca, Birleşik

³³⁸Gottfried Niethart, "Ostpolitik and Its Impact on the Federal Republic's relationship with the West", **Helsinki 1975 and the Transformation of Europe**, s. 120-132.

Krallık'ta iktidar olan İşçi Partisi ile SDP arasında da olumlu ilişkiler tesis edilmişti.³³⁹

SDP'nin Batı Bloku'nda artan önemi yeni doğu politikasını uygulamasını kolaylaştırdı.

Özünde, Doğu Bloku devletleriyle gerçek anlamda bir diyalog kurma çabası olarak nitelenebilecek olan Brandt'ın doğu politikasının yeniliği, Federal Cumhuriyet'in 1945 sonrası sınırı mütemadiyen reddeden tavrını değiştirmek oldu.³⁴⁰ Bu, Bonn'un 1950'den itibaren bir türlü açamadığı doğu kapılarının anahtarını bulduracak nitelikte bir değişimdi. Brandt'ın doğu politikası, hem Doğu Bloku ilişkilerinin geliştirilmesini hem de Alman devletlerinin birleşmesini hedeflerken mevcut durumu gayet iyi analiz ederek oluşturmuştu. Soğuk Savaş'ın seyri, toprakları Batı'nın ya da Doğu'nun nüfuz alanı olmaya devam ettikçe Alman devletlerinin birleşemeyeceklerini göstermişti.³⁴¹ Birleşme için en gerçekçi yaklaşım, konunun Demokratik Cumhuriyet'le müzakere edilmesi³⁴² ve eğer mutabakat sağlanabilirse, bunun Almanya sorununun diğer muhataplarına ve uluslararası kamuoyuna ilan edilmesi idi. İki kutuplu sistem devam ederken, böyle bir idealin gerçekleşmesi yakın gelecekte mümkün görünmüyordu. O halde birleşme retoriğinin ardında krizlere sebep olan bir diplomasi yerine uzlaşmacı bir diplomasi benimsenmeliydi. Böylelikle, yumuşama döneminin getirdiği yeni koşullarla birlikte AFC, başta SSCB olmak üzere Doğu Bloku devletlerini, mevcut ilişkilerin gelişmesiyle sağlanabilecek çıkarların her devletin yararına olacağına ikna edebilirdi.³⁴³ Yeni doğu politikası, eski argümanları reddetmiyor, yalnızca politika araçlarını ve konuya yaklaşım tarzını değiştiriyordu.

³³⁹Idem..

³⁴⁰Diane Rosolowsky, **West Germany's Foreign Policy, The Impact of the Social Democrats and the Greens**, New York, Greenwood Press, 1987, s. 65.

³⁴¹Willy Brandt, **A Peace Policy for Europe**, İngilizceye çev. Joel Carmichael, Londra, Weidenfeld and Nicolson, 1969, s. 108.

³⁴²E. H. Albert, "The Brandt Doctrine of Two States in Germany", **International Affairs**, Cilt 46, Sayı 2, 1970, s. 293.

³⁴³Brandt, **loc. cit.**, s. 124.

Büyük Koalisyon kurulduktan sonra doğu politikası kapsamında derhal çalışmalara başlandı. Ocak 1967'de Romanya ve Yugoslavya ile diplomatik ilişkiler kuruldu.³⁴⁴ AFC, SSCB dışında Demokratik Cumhuriyet'i tanıyan devletlere ilk defa büyükelçi gönderdi. Bonn hükümeti, on yılı aşkın süredir sürdürdüğü izolasyon politikasını artık bir kenara bıraktığını zımnen ilan etti. Doğu Bloku ülkelerine yönelik bu politika, fiilen Hallstein Doktrini'ni rafa kaldırıldığı anlamına geliyordu.

Demokratik Cumhuriyet, AFC'nin Doğu Avrupa devletlerine yönelik yeni diplomatik atağı karşısında Polonya ile birlikte bir takım önlemler almaya çalıştı. AFC ile iyi ilişkiler geliştirmek isteyen Doğu Avrupa devletlerinde iyiden iyiye belirginleşen "sınır anlaşmazlığının muhatabı olmayan devletlerin, Federal Cumhuriyet'le kriz yaşamaya mecbur olmadığı" düşüncesi karşısında, ADC ve Polonya'nın talebiyle Şubat 1967'de Varşova Paktı devletlerinin dışişleri bakanları bir toplantı düzenledi. Romanya'nın katılmadığı toplantıda alınan kararlara göre; Varşova Paktı devletlerinin AFC ile diplomatik ilişki tesis etmesi, AFC'nin Demokratik Cumhuriyet'i ve Oder-Niese sınırını tanımasına, Batı Berlin üzerindeki haklarından vazgeçmesine ve nükleer silah edinme hamlelerini bırakmasına bağlıydı. Federal Cumhuriyet'in doğu politikasındaki dönüşümün somut adımlarını görmek isteyen ADC ve Polonya, sınırlar kabul edilmedikçe Doğu Avrupa'da Federal Cumhuriyet'in etkisini artırmasına müsaade etmeyecekti. Ayrıca SSCB de Alman saldırganlığı sürdükçe barışın tehlikede olacağını dile getiriyordu. Büyük Koalisyon hükümetinin doğu politikası karşısında Doğu Bloku, Almanya sorununa konusunda yumuşamanın öncesinde savunduğu tezlerden taviz vermeyeceğini açıkça belli etti.³⁴⁵ Federal Cumhuriyet, Varşova Paktı'nın koşulları karşısında işbirliğine dönük tavrını değiştirmedii.Yeni doğu politikası Batılı müttefiklerden de destek aldı.

³⁴⁴Gray, **op. cit.**, s. 140-143.

³⁴⁵**Idem.**

ABD, Almanya sorununda kriz ve çatışmanın yarattığı tansiyonun yerini uzlaşmaya bırakma ihtimalini destekliyordu. Birleşik Krallık'da iktidar olan İşçi Partisi, SDP'nin yönettiği doğu politikasından memnuniyetini dile getirirken, Fransa için uzlaşmacı doğu politikasının uygulanmasında hiçbir sakınca yoktu. NATO'nun ve Avrupa bütünleşmesinin, Federal Cumhuriyet için ne kadar önemli olduğunun bilincinde olan Brandt, batı politikasını bu hassasiyetle sürdürmeyi ihmal etmedi. Batılı müttefikleri açısından Bonn'un dışişleri yönetimini teslim alan sosyal demokratlar, muhafazakarları aratmıyorlardı.

1967 yılında Bonn, büyük müttefikleriyle olan ilişkilerinde mümkün olduğunca dengeli bir siyaset izledi. Sosyal demokratlar, Paris, Vaşington ve Londra arasında yaşanan sorunlarda Batı ittifakının zayıflamaması için uzlaştırıcı bir rol üstlendiler. İki önemli olay AFC'nin dengeli batı politikasına örnek olarak gösterilebilir. Bu olaylardan ilki, 22 Ağustos'taki Ailleret-Lemnitzer Anlaşması'yla Fransa'nın, güvenliği tehdit altında girdiğinde Federal Cumhuriyet'i savunmak üzere NATO kuvvetlerine katılacağını taahhüt etmesiydi.³⁴⁶ AFC, NATO ve Fransa'nın askeri açıdan kopan ilişkilerini yeniden birleştiren bir rol oynadı. ABD'nin ve Fransa'nın birbirleriyle çatışan görüşleri arasında seçim yapmayarak, Batı'nın Avrupa'daki mevcut askeri gücünü korumasını sağladı.

İkinci olay ise, NATO'nun "İttifak'ın Gelecekteki Görevleri" bildirisiyle değişen uluslararası sistem karşısında nasıl konumlanacağını duyurmasıydı. AFC, bildirinin hazırlanmasında ve 13 Aralık'taki NATO toplantısı sırasında onaylanmasında büyük rol üstlendi. İki kutuplu sistemin yumuşaması karşısında karşılıklı güvene dayalı ilişkilerin ve barış düzeninin desteklendiği bildiriye temel olan ve Belçika Dışişleri Bakanı'nın adıyla anılan rapor(Pierre Harmel/Harmel Raporu), Willy Brandt'ın da aralarında

³⁴⁶Laurent Cesari, "France and NATO From 1966 to 1976", Wilfried Loth ve Georges-Henri Soutou(ed.), **The Making of Detente, Eastern and Western Europe in the Cold War, 1965-75**, Abingdon, Routledge, 2008, s. 93.

bulunduğu Avrupalı bürokratların etkisiyle hazırlanmıştı.³⁴⁷ Öyle ki, ABD, NATO'yu bir eli tokalaşmaya, diğer eli ise silaha uzanmaya hazır şekilde bekleyen bir aktör gibi düşünürken, Avrupalılar, kıtalarının potansiyel savaş alanı olmasını engellemek amacıyla ittifakın askeri gücünü Avrupa barışı konusunda pazarlık aracı olmaktan çıkarmak gerektiğini savunuyorlardı. Her ne kadar Batılı devletler arasında NATO'nun savunma harcamaları ve öncelikleri ciddi anlaşmazlıklara yol açıyorsa da, ittifak olası bir savaş durumuna en az Varşova Paktı kadar hazırды. Hal böyle iken, askeri gücü ve caydırıcılığı hala pazarlık konusu gibi göstermek, Avrupa'da bir savaş ihtimalinin azalmasının önünde engeldi. Avrupalı devletlerin etkisinin daha fazla görüldüğü raporun hazırlanışı sırasında Brandt, bir taraftan raporun genel çerçevesinin yumuşama dönemiyle uyumlu şekilde Doğu Bloku ile uzlaşmayı teşvik etmesini sağlamaya, diğer taraftan Fransa'yı raporu kabul etmesi için ikna etmeye çabaladı. Her iki çabasında da muvaffak oldu ve bu sayede, Bonn hükümetinin batı ilişkilerini dengeli şekilde yürütebilmesi konusunda son derece önemli bir aşamayı geride bıraktı.³⁴⁸

Sosyal demokratlar dış politika yönetimindeki ilk yıllarını tamamladıklarında, muhafazakarlardan farklı olarak doğu politikasında uzlaşmacı bir tutum sergilemiş, batı politikasını da mevcut haliyle sürdürmüşlerdi. Böylelikle AFC, SDP'nin başından itibaren savunduğu, "Doğu ve Batı arasında seçim yapmadan, dengeli bir dış politika yürütme" düşüncesini gerçekleştirmeye doğru adım atmaya başladı. Federal Cumhuriyet'in dış politikasında 1967'ye kadar adeta keşfedilmemiş bir toprak parçası gibi duran Çekoslovakya ile 3 Ağustos 1967'de ticaret ve konsolosluk ilişkilerini

³⁴⁷Vogel, **op. cit.**, s. 36.

³⁴⁸Helga Hantendorn, "The Harmen Report and Its Impact on German Ostpolitik", **The Making of Detente, Eastern and Western Europe in the Cold War**, s. 104-115.

düzenleyen bir sözleşme imzalandı.³⁴⁹ Böylece AFC, Varşova Paktı devletlerinin her biriyle asgari düzeyde olsa da uzlaşmış oldu. 1963'ten itibaren izlenen hareketlilik politikası, bir adım ileriye taşınmıştı. Brandt ve ekibi için doğu ilişkilerinde artık daha da büyük adımlara ihtiyacı vardı.

Sosyal demokratlar, doğu politikasının ilerlemesi için gereken büyük adımların ilkini 18 Mart 1968'de attı. Willy Brandt, parti başkanı, şansölye yardımcısı ve dışişleri bakanı olarak, Nürnberg'deki SDP kongresinde yaptığı konuşmada "Doğu ile uzlaşmanın yolunun, Oder-Niesse sınırını tanımaktan geçtiğini" söyledi.³⁵⁰ Bonn'un gelmiş geçmiş hükümetleri içerisinde bunu açıkça dile getiren ilk yetkiliydi. Bu açıklamayla birlikte hükümetin doğu ilişkilerini iyileştirme konusunda ne kadar ciddi olduğu bütün doğu komşularına bildirildi. AFC'nin doğu politikası, "yeni doğu politikasına" dönüşmeye başladı. Almanya sorununun iki büyük konusundan biri olan Polonya sınırına ilişkin şimdiye dek savunulan tezlerin değiştiriliyor olması, ADC'nin tanınmaması konusunda da değişikliğe gidileceğinin işareti olabilirdi.

Dış ilişkilerde olumlu karşılansa da Nürnberg konuşması muhafazakarların ciddi şekilde tepkisini çekerek Büyük Koalisyon'un ömrünü kısalttı. Ancak, SDP artık müzmin muhalefet olmaktan çıkmış ve iktidarın en kuvvetli adayı haline gelmişti. 1969 meclis seçimlerinin arifesinde, sosyal demokratların adayı Gustav Heinemann, Almanya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı seçildi.³⁵¹ Büyük Koalisyon döneminde, SDP dış politikada olduğu gibi iç siyasette de takdir topladı. HDB/HSB ve SDP koalisyonunun son aylarında Hallstein Doktrini'nde de bir düzenleme yapıldı. Dışişleri bakanlığı bülteninden bildirilen bu düzenlemede "dostça olmayan eylem karşısında verilecek

³⁴⁹Oldrich Tilma, "The Difficult Path to Establishment of Diplomatic Relations between Czechoslovakia and the Federal Republic of Germany", ed. Carole Fink ve Bernd Schaefer, **Ostpolitik, 1969-1974**, New York, Cambridge University Press, 2009, s. 64.

³⁵⁰Kleuters, **op. cit.**, s. 145-146.

³⁵¹**Idem..**

cevabın doğrudan diplomatik ilişkilerin kesilmesi" olmayacağı ifade edildi.³⁵² Hallstein Doktrini üzerine böyle bir yorumun getirilmesi, son tahlilde önceki doğu politikasının en kuvvetli aracının da resmen ortadan kalktığını simgeleyen bir karar olarak addedilebilir.

3. Yeni Doğu Politikası

28 Eylül 1969 seçimlerinde %42,7 oy alan SDP, %5,8 oy alan HDP ile yeni hükümeti oluşturmak için koalisyon kurdu. Yaklaşık bir ay sonra Willy Brandt, şansölye seçildi. HDP Başkanı Walter Scheel ise dışişleri bakanlığına getirildi. Daha önce Nürnberg'de sosyal demokratların ilan ettiği yeni doğu politikasının ilk tezinin ardından Brandt, şansölye olduktan sonra 28 Ekim'deki konuşmasında ikinci tezi ortaya koydu: "...ulusun birliğini sağlamak için Almanya'nın iki yakası arasındaki ilişkinin gerilimini azaltma[nın gerekliliği]..." ve "Almanya'da iki devlet olsa bile, bunlar birbirlerine yabancı devletler değildir" ifadesi söylenerek duyuruldu.³⁵³ Demokratik Cumhuriyet'in tanınması düşünülemezdi, ancak varlığının kabullenilmesi, Almanya sorununun çözümü için dile getirildi.³⁵⁴ Yeni Şansölye, bir önceki görevinde olduğu gibi geldiği görevde de seleflerinin çizgisinden çok başka bir doğu politikası sürdüreceğini ilk günden ilan etti.

Yeni doğu politikası hemen uygulanmaya başladı. SDP/HDP hükümetinin doğu politikası için belirlediği birkaç önemli adım şunlardı: Yeni doğu politikasının uygulanmasıyla Federal Cumhuriyet'in Batılı devletlerle mevcut müttefiklik ilişkilerine

³⁵²“Modifying Hallstein Doctrine(June 4, 1969)”, **GHDI**, <<http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter8Doc4Intro>>, (14.02.2017).

³⁵³“Two States, One Nation(October 28, 1969)”, **GHDI**, <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=168>, (14.02.2017).

³⁵⁴**Idem..**

herhangi bir zarar gelmeyeceğinin garantisini vermek, Varşova Paketi'nin koyduğu yumuşama koşullarını resmen kabul etme yönünde adımlar atmak ve nihayetinde Orta ve Doğu Avrupa'ya kalıcı barışın gelmesi için çaba harcamak. İlk olarak, Şansölye Sekreteri Egon Bahr, yeni ABD Başkanı Richard Nixon ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger ile görüşmek için Vaşington'a gitti.

Bahr, Nixon ve Kissinger'a açıkça doğu komşularıyla uzlaşacaklarını ve 1945 sonrası oluşan sınırları tanıyacaklarını dile getirdi. Federal Cumhuriyet, bu açılımı yaparken NATO üyesi olduğunu unutmayacaktı.³⁵⁵ Bahr, başta ABD olmak üzere Batılı müttefiklerinin doğu açılımına itiraz etmemesi halinde AFC tarafından yapılacak girişimlerin Doğu-Batı diyaloguna büyük katkı sağlayacağını belirtti. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın(NPT)³⁵⁶ imzaya açılmasıyla silahsızlanmaya yönelik süreçler de Almanya sorunuyla yaşanacak bu gelişmeler vesilesiyle olumlu yönde etkilenecekti. Nitekim, AFC 28 Kasım'da NPT'yi imzalayacağını duyurdu.³⁵⁷ Nixon ve Kissinger, Bonn hükümetinin yeni politikasına ihtiyatlı yaklaştılar. Özellikle SSCB'nin, yeni doğu politikası bağlamında yapılacak girişimleri suistimal etme ve Federal Cumhuriyet'in batı ilişkilerinin bu açılamdan etkilenme ihtimallerini göz önünde tutarak sürecin çok dikkatli ilerletilmesi gerektiğini ifade ettiler.³⁵⁸

Birleşik Krallık ve Fransa, Federal Cumhuriyeti destekliyorlardı, fakat Almanların siyasi tarihte bıraktığı izler nedeniyle bu girişimin yol açacağı sonuçlar konusunda tereddütleri vardı. AFC, Batı sistemini ve Avrupa bütünleşmesini yeterince

³⁵⁵“Memorial Remarks for Egon Bahr”, **Henry A. Kissinger** < <http://www.henryakissinger.com/eulogies/091715.html>>, (14.09.2016).

³⁵⁶“Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)”, **United Nations Office For Disarmament Affairs**, <<https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text>>, (14.09.2016).

³⁵⁷Andrey Edemskiy, “Dealing with Bonn: Leonid Brezhnev and the Soviet Response to West German Ostpolitik”, **Ostpolitik, 1969-1974**, s. 17.

³⁵⁸“Memorial Remarks for Egon Bahr”, **Henry A. Kissinger** <<http://www.henryakissinger.com/eulogies/091715.html>>, (14.09.2016)

sahiplenmeseydi, muhtemelen ABD'den daha çok şerh koyabilecek olan Birleşik Krallık ve Fransa, yeni doğu politikasının, Avrupa'ya kalıcı barışın gelmesinde büyük bir kilometre taşı olacağını dile getirdiler.³⁵⁹ AFC'nin atacağı adımlar Avrupa güvenliğinin ve barış düzeninin tesis edilmesine imkan sağlıyordu. Batı'yla uyumlu politikaları ve doğuya karşı uzlaşmacı tavrıyla SDP'nin aldığı kararlar, aslında Almanya sorununun bütün muhatapları açısından kaçırılmaması gereken bir fırsattı.

Varşova Paktı'nın sınırların tanınması konusundaki şartlarını kabul edeceğini halihazırda dile getirmiş olan AFC'nin, 1969 seçimleri sonrasında Doğu Bloku ile iletişim kanallarını harekete geçirmesi zor olmadı. Doğu komşuları, 1969 seçimlerini çok yakından takip etti. Seçimden SDP/HDP hükümetinin çıkması hakkında SSCB Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev, "şüphesiz, AFC'deki demokratik kuvvetlerin bir başarısı" ifadesini kullandı.³⁶⁰ SSCB'nin, yeni doğu politikasına nasıl yaklaşacağı konusunda yeterince fikir veren bu cümle, aynı zamanda, Moskova'nın müttefikleri üzerindeki tesiri³⁶¹ de göz önünde bulundurulursa bütün Varşova Paktı devletlerinin yaklaşımını gözler önüne seriyordu.

Yeni doğu politikası kapsamında Bonn'un girişimleri 1970 yılı boyunca sürdü. AFC, sırayla SSCB, Polonya ve ADC ile müzakerelere başladı. Brandt, 19 Mart'ta Demokratik Cumhuriyet'in Başbakanı Willy Stoph ile ADC'de(Kassel), 21 Mayıs'ta ise AFC'de(Erfurt) buluştu. Böylece, birbirine yabancı olmayan Alman devletlerinin hükümetler seviyesinde ilk temasları gerçekleşmiş oldu. Gerek ADC ile gerekse diğer doğu komşularıyla yapılan müzakerelerde, 1945'ten itibaren süregelen Almanya sorunu tartışıldı. Bu tartışmalarda, Berlin, Oder-Niesse sınırı, ADC'nin tanınması, nükleer

³⁵⁹Edemski, **op. cit.**, s. 20.

³⁶⁰**Ibid.**, s. 17-18.

³⁶¹ADC'yi bu konu özelinde dışarıda tutmak gerekir. Demokratik Cumhuriyet Batı Bloku tarafından tanınana kadar yeni doğu politikasının olumlu karşılanmasına sürekli itiraz etmişti. Aksi takdirde, Doğu Bloku devletleriyle Federal Cumhuriyet'in kurduğu ilişkiler, Demokratik Cumhuriyet'i her geçen gün daha da köşeye sıkıştıracaktı.

silahlanma ve Avrupa güvenliği konuları ele alındı. Brandt hükümeti, yeni doğu politikası kapsamında dört anlaşma ve bir tane de sözleşme imzaladı. Brandt, ADC dışında, Polonya, SSCB ve İsrail'i ziyaret etti. 1969'da kurulan hükümetin başlattığı ve Brandt'ın şansölyeliği süresince devam eden yeni doğu politikası, Almanya sorununu yepyeni bir boyuta taşımış oldu.

AFC'nin 1969-1974 yılları arasında yaptığı antlaşmaların ilki, 12 Ağustos 1970'de SSCB ile imzalanan Moskova Antlaşması'ydı. Yeni doğu politikası girişimleri bağlamında, Doğu Bloku'nun en etkili ve güçlü devletiyle hazırlanan bu metinde, her iki devletin uluslararası hukuk normlarına bağlılığı ve uluslararası barışın sürdürülmesine olan istekleri belirtildi. Yumuşamanın gerçekleştirilmesinin iki devletin politikalarının hedefinde olduğu, Avrupa devletleri arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin gerekliliği ve bunun mevcut şartlarda sağlanabileceği vurgulandı. Anlaşma metninin en önemi 3. maddesinde, barışın sürdürülmesinin yalnızca mevcut sınırların reddedilmemesi sayesinde mümkün olabileceği ifade edilerek, her iki devletin, mevcut sınırlara kayıtsız şartsız saygı duyduğu, gelecekte bu sınırlar üzerinde mevcut durumdan başka bir şekilde hiçbir tarafın hak iddia etmeyeceği ve Oder-Niesse sınırı ile iki Alman devletinin arasındaki sınır da dahil olmak üzere hiçbir Avrupa devletinin sınırının ihlal edilemez olduğu dile getirildi.³⁶²

İkinci anlaşma, 7 Aralık 1970'de Polonya ve Federal Cumhuriyet arasında imzalanan Varşova Antlaşması'ydı. Bu tarih, aynı zamanda diplomatik ilişkilerin başladığı tarih olarak kabul edildi.³⁶³ Bu tarihten itibaren Oder-Niesse hattı, her iki

³⁶²“The Moskov Treaty(12 August 1970)”, **CVCE**, <https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/d5341cb5-1a49-4603-aec9-0d2304c25080/publishable_en.pdf>, (14.02.2017).

³⁶³“40th anniversary of the establishment of diplomatic relations between the Republic of Poland and the Federal Republic of Germany”, **Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland**, 14 Eylül 2012, <http://www.msz.gov.pl/en/news/40th_anniversary_of_the_establishment_of_diplomatic_relations_between_the_republic_of_poland_and_the_federal_republic_of_germany;jsessionid=C630031B94A8FFF0A1D116A65014DC93.cmsap1p> , (21.05.2017).

devlet tarafından Polonya'nın batı sınırı olarak onaylandı. Varşova Antlaşması, birçok açıdan Moskova Antlaşması'na benziyordu. Uluslararası barışın ve mevcut sınırların korunması konusu her iki antlaşmada da belirtilmişti. Polonya ile yapılan antlaşmada ayrıca Bonn ve Varşova arasında ikili ilişkilerin normalleşmesi ve iki devletin de çıkarına olacak şekilde ekonomik, bilimsel, teknolojik ve kültürel ilişkilerin ilerletilmesi konusunda bir madde yer alıyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımın acıları geride kaldığı belirtilerek her iki ulusun yeni nesillerine barış dolu bir gelecek sağlanması yönünde tarafların iradesi Varşova Antlaşması'nda yer aldı.³⁶⁴

Brandt, şansölye olarak yaptığı ziyaretlerdeki tavırları ile uluslararası kamuoyuna verdiği mesajlarda, bir taraftan yeni doğu politikasıyla mümkün olan her platformda uzlaşının olabileceğini belli etti, diğer taraftan da 20. yüzyılda Alman saldırganlığı nedeniyle yaşanan kayıplar sebebiyle uluslararası kamuoyu nezdinde Federal Cumhuriyet'in omuzlarındaki tarihi yükü hafifletmeye çalıştı. Varşova Antlaşması'nın imzalanması için gerçekleştirdiği Polonya ziyaretinde, savaş kurbanlarını anma anıtının önünde diz çökerek özür diledi. Şansölyenin bu hareketi karşısında şaşkına dönen Polonyalılar, böyle bir özrü takdirle karşıladılar ve bu tarihten sonra Federal Cumhuriyet ile Polonya ilişkileri gerek siyasi olarak gerekse toplum nezdinde bambaşka bir boyuta taşınarak iyileşmeye ve gelişmeye başladı. Adenauer, böyle gündem yaratan şekilde olmasa da, Brandt'ın Polonyalıların kalbini kazanmasına benzer şekilde, de Gaulle ile birlikte gerçekleştirdiği geziler ve ziyaretlerde benzeri davranışları Fransızlara karşı göstermişti.

1945'ten itibaren belirli aralıklarla krize neden olan Berlin konusunda Mart 1970'de başlayan dörtlü müzakere süreci, 3 Eylül 1971'de Berlin Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla noktalandı. Berlin'in statüsü konusunda ABD, SSCB, Birleşik Krallık

³⁶⁴“The Treaty of Warsaw (7 December 1970)”, CVCE, <https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/7f3363b0-2705-472a-b535-c42bd229f9e2/publishable_en.pdf>, (14.02.2017).

ve Fransa'nın sürdürdüğü bu görüşmelerde, AFC ve ADC ikincil pozisyondaydı. Dört gücün Almanya ve Berlin konusunda saklı tuttuğu haklar nedeniyle hukuken iki Alman devletinin masada yeri yoktu. Ancak, dörtlü müzakereler Berlin konusunun en yakınındaki iki Alman devletinin etkisiyle yürütüldü. Berlin Sözleşmesi'ne giden süreçte müzakere taraflarının tezleri, şüphesiz ittifak halinde oldukları Alman devletinin tezlerine paraleldi. Bu sebeple, müzakere ve sözleşme süreci tarafların rızasıyla “dört devlet artı iki Alman devleti” şeklinde yürütüldü. Berlin Sözleşmesi uyarınca Berlin'in statüsünde bir değişiklik yapılmadı. Buna göre, Batı Berlin hala üç devletin kontrolü altında bir bölgeydi ve AFC'nin bir parçası değildi. Batı Berlin'e ulaşım ve burada yaşayan halkın seyahat özgürlüğü, SSCB tarafından garanti edildi. Dört devlet, sözleşme uyarınca Berlin konusunda tek taraflı hiçbir girişimde bulunmayacağını taahhüt etti. Böylelikle Berlin'in statüsü konusunda bir değişme olmadı, ancak Berlin şimdilik bir kriz konusu olmaktan çıktı. Almanya ile hala bir barış antlaşması imzalanmadığı göz önünde tutulduğunda, Berlin'in statüsü muhtemelen Almanya'nın statüsü ile birlikte değişecekti.³⁶⁵

Şansölye Brandt, göreve geldiği günden itibaren Avrupa barışının sağlanması için yaptığı girişimler nedeniyle 1971 sonunda Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü. Yeni doğu politikasının, Doğu ve Batı arasındaki yumuşamaya katkısı nedeniyle "Avrupa'da köprüleri kuran kişi" olarak anılmaya başladı.³⁶⁶ SDP/HDP koalisyonu, sürdürdükleri dış politika sayesinde uluslararası kamuoyundan yeterince takdir görmesine rağmen, AFC iç siyasetinde çok çetin bir savaş veriyordu.³⁶⁷ Yine de cesur adımlar atmaya devam etti. Demokratik Cumhuriyet'le Ağustos 1972'de başlayan

³⁶⁵“Quadripartite Agreement on Berlin (September 3, 1971)”, **GHDI**, <<http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter8Doc8.pdf>>, (14.02.2017).

³⁶⁶“Builder of Bridges for Peace Willy Brandt”, **The New York Times**, 21 Ekim 1971, <<http://www.nytimes.com/1971/10/21/archives/builder-of-bridges-for-peace-willy-brandt.html>>, (14.02.2017).

³⁶⁷Kleuters, **op. cit.**, s. 173.

müzakereler devam ederken, 11 Ekim'de Çin Halk Cumhuriyeti ve Federal Cumhuriyet arasında diplomatik ilişkiler kuruldu.³⁶⁸ Bonn, doğu politikasındaki değişimin meyvelerini önü alınmaz bir hızla tüm dünyada toplamaya başladı. Bütün zorluklara rağmen hükümeti kuran partiler 1972 seçiminden toplam oylarını neredeyse %10 artırarak çıkmayı başardı.³⁶⁹ SDP/HDP koalisyonu 1966'da küçük adımlarla başlayan doğu açılımı sürecini, büyük adımlarla sürdürülebilmek için yeterli seviyede iç ve dış desteği kazanmıştı.

21 Aralık 1972'de üçüncü önemli antlaşma imzalandı. Federal Cumhuriyet ve Demokratik Cumhuriyet arasında yapılan Temel Antlaşma neticesinde her iki devlet birbirini de facto(fiili)³⁷⁰ olarak tanıdı. Federal Cumhuriyet ve Demokratik Cumhuriyet, antlaşma çerçevesinde, temelde eşit haklara sahip biçimde iyi komşuluk ilişkileri geliştireceklerini taahhüt ettiler. Ayrıca metinde, BM Şartı'na uygun davranılacağı ve karşılıklı olarak toprak bütünlüğüne saygı duyulacağı, herhangi bir anlaşmazlıkta kuvvet kullanmaktan kaçınılacağı, her devletin kendi toprağındaki halkın temsilcisi olduğu vurgulandı. Her iki devlet birbirlerinin içişlerine ve dışişlerine müdahale edecek eylemlerden kaçınacaktı. Teknik konuların bilahare istişare edileceği şekilde, her iki devletin karşılıklı olarak geçici misyon görevlileri atayacağı ve bu görevlilerin görev yerinin başkentler olacağı antlaşmada belirtildi. Son olarak taraflar, insani konular dahil olmak üzere her konuda işbirliğine hazır olduklarını ifade ettiler.³⁷¹

Almanya sorununun asıl muhatapları olan AFC, ADC ve Polonya arasında,

³⁶⁸Philip Brick, "The Politics of Bonn-Beijing Normalization, 1972-1984", **Asian Survey**, Cilt 25, Sayı 7, 1985, s. 779-80.

³⁶⁹"Election to the 7th German Bundestag on 19 November 1972", **The Federal Returning Officer**, <<https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/1972.html>>, (14.5.2017).

³⁷⁰De facto tanıma, geri alınabilir nitelikte geçici bir tanıma şekliyken, de jure tanıma kalıcı ve geri alınamaz bir tanımadır.

³⁷¹"The Basic Treaty (December 21, 1972)", **GHDI**, <<http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter8Doc10Intro.pdf>>, (14.02.2017).

sorunun barışçıl yollarla çözülmesi konusunda mutabakata varılmıştı. Hatta, Oder-Niese sınırı, sorunun bir parçası olmaktan çıktı. İki Alman devletinin, birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı duyacaklarını ilan etmelerinden sonra İkinci Dünya Savaşı'nın kapanmamış hesapları nedeniyle Avrupa'da yeni bir çatışmanın çıkma olasılığı asgari seviyeye indi. Almanya sorununun barışçıl şekilde çözülmesine yönelik çabaları göz önünde tutarak her iki Alman devleti de 18 Eylül 1973'te BM'ye kabul edildi. AFC'nin Almanya üzerindeki tek temsil iddiası da böylelikle fiilen geçerliliğini yitirmiş oldu, çünkü her iki devlet birbirini resmen tanımamış olsa da Almanya toprakları üzerinde egemen-eşit iki devletin olduğu BM tarafından kabul edilmişti. Bonn, artık diplomatik kanallar üzerinden tek temsil iddiasını sürdürebilmek için hiçbir gerekçe sunamazdı.

Yeni doğu politikası kapsamında son antlaşma Çekoslovakya ve AFC arasında 11 Aralık 1973'te imzalandı. Prag Antlaşması, Varşova Antlaşması'nın büyük ölçüde benzeriydi. 29 Eylül 1938'de imzalanan Münih Sözleşmesi'nin geçersiz sayıldığı maddeler dışında, mevcut sınırların hiçbir şekilde bozulamayacağına, geçmişte yaşanan acıların yerine gelecekte işbirliğinin her iki ulusun yararına olacağına ve barışın sürdürülmesinin gerekliliğine yapılan vurgular, Varşova Antlaşması ile hemen hemen aynıydı.³⁷²

Bonn hükümetinin başlattığı doğu açılımı, Doğu Bloku tarafından olumlu karşılanmıştı. Halihazırda Batı Bloku'nun çok önemli bir parçası olan Federal Cumhuriyet, doğu açılımıyla birlikte hem devlet çıkarlarının hem de konjonktürün gereklerine uygun bir atılım gerçekleştirdi ve büyük bir mesafe kat etti. Bu sebeple, yeni doğu politikasının kazanımları görmezden gelerek Almanya sorunda yeniden önceki doğu politikasının tezlerini dile getirmek, bundan sonraki hükümetler için büyük bir kumar oynamak anlamına gelecekti. Mevcut hükümetin şansölyesi ve yeni doğu

³⁷²“The Treaty of Prague (11 December 1973)”, CVCE, < https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/0714c937-28b6-452a-86d2-ed164f64fcae/publishable_en.pdf>, (14.02.2017).

politikasının mimarı Willy Brandt, yardımcısının Stasi³⁷³ ajanı olduğunu itiraf etmesi nedeniyle oluşan baskılar karşısında 6 Mayıs 1974'te görevinden istifa etti. Yerine yine SDP'li Helmut Schmidt³⁷⁴ geldi ve SDP/HDP koalisyonu bir süre daha devam etti.

1966-1974 yılları arasında Federal Cumhuriyet'in doğu ilişkileri, tıpkı 1950-1955 yılları arasındaki batı ilişkileri gibi büyük bir gelişim gösterdi. Batı ilişkilerinin gelişim sürecinde olduğu gibi doğu ilişkilerinin gelişim sürecinde de AFC, uluslararası sistemde bir aktör olarak gücünü mümkün olduğunca artırdı. AFC'nin Adenauer yönetiminde uyguladığı Batı entegrasyonu vesilesiyle Batı nazarında kazandığı itibarın tamamlayıcısı, Brandt yönetiminde uyguladığı Doğu açılımı nedeniyle kazandığı iyi ilişkiler oldu. Böylelikle Batı Almanya'da kurulan devlet, savaş suçlusu Nazi Almanyası'ndan aldığı mirasın, dış politikada önüne çıkardığı engelleri hem batı hem de doğu ilişkilerinde aşabilmek için önemli bir mesafe kat edebildi. Yeni doğu politikası, Almanya sorununun bütün muhatapları ve boyutları için bir takım sonuçlar doğurdu. Bu sonuçlar, elbette 1970'lerin uluslararası koşulları, Avrupa siyasetinde değişen dengeler ve AFC'nin 1974 sonrası dış politikasına etkileri çerçevesinde tahlil edilebilir.

³⁷³ADC'nin güvenlik ve istihbarat faaliyetlerini yürüten kurum.

³⁷⁴1969'dan itibaren SDP/HDP koalisyonunda hem ekonomi hem de savunma bakanlığını yürüten popüler bir Alman siyaset adamı.

III. BİRLEŞMEYE DOĞRU ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİ(1975-1990)

Almanya sorunu, yumuşama öncesinde Avrupa'nın doğusu ve batısı arasındaki ilişkilerin gelişmesinin önündeki en büyük engeldi. Brandt'ın doğu açılımı, bu büyük engelin ortadan kalkmasını sağladı. Zaten yeni doğu politikasının oluşmasında iki kutuplu sisteme Doğu ile Batı arasındaki diyalogu destekleyen bir ortamın hakim olmasının ve Batı Avrupa devletlerinin Doğu Avrupa ile işbirliği yapma yönündeki eğilimlerinin de etkisi vardı. Açılım nedeniyle 1969 sonrasında Almanya sorununun yeniden bir Avrupa krizine dönüşmesi ihtimali asgari seviyeye indi. Avrupa'nın tamamında siyasi ve ekonomik ilişkiler bir dönüşüm geçirirken, devletlerin güvenlik algıları da farklılaştı. Bonn, doğu ilişkilerini normalleştirerek Avrupa barışının tesis edilmesine büyük bir katkı sağladı. Bu durum, yumuşama döneminin en büyük simgesi olan Helsinki Zirvesi'nde katılımcıların çatışmacı mücadeleyi Avrupa dışına çıkarma yönündeki ortak iradelerini ortaya koymalarıyla daha da pekişti.

Federal Cumhuriyet ve Doğu arasında yeni bir dönem başlarken, transatlantik ilişkilerde de önemli değişimler yaşandı. Vaşington ve Batı Avrupa arasındaki sorunların hemen hemen yeni doğu politikasının uygulandığı dönemde belirginleşmesi Bonn'un dış politikasını önemli ölçüde etkiledi. Bu süreç sonunda Federal Cumhuriyet, yalnızca doğu ilişkilerini normalleştirmekle kalmadı, aynı zamanda Avrupa bütünleşmesi süreciyle birlikte Batı Bloku açısından da daha önemli bir aktör haline geldi. Yumuşama dönemiyle birlikte süper güçlerden birinin müttefiki, diğerinin de uzun erimli işbirliği süreçlerini başlattığı bir devlet haline gelen AFC, Avrupa bütünleşmesi sürecinin de yeni bir evreye girmesiyle bölge siyasetini ciddi anlamda etkileme fırsatını yakaladı.

Doğu açılımı sonrasında Avrupa'daki sınırların kabul edilmesi, yapılan önemli ticari anlaşmalar ve transatlantikteki görüş ayrılıklarının belirginleşmesiyle birlikte Moskova, Batı Bloku'ndaki ayrışmaları fırsata çevirmek için Bonn'la yakınlaşmaya önem verdi. Bu durum, Almanya sorunu konusunda Federal Cumhuriyet'in önüne koyulan engellerin kalkmasıyla sonuçlandı. Buna karşılık Bonn hükümetleri de Batı Almanya'nın ve Avrupa'nın güvenliği gibi önemli konuların normalleşen ilişkileri yeniden bozmamasını sağladı. Yumuşama döneminin sona ermesiyle birlikte Federal Cumhuriyet hem doğu hem de batı ilişkilerinde kriz çıkmamasını sağlarken zorlandı, fakat yumuşama öncesine göre daha dengeli bir tutum sergileyerek birleşme sürecinin önünü açabildi. Üstelik bu süreçte Almanya sorunu konusunda Doğu'nun tepkisini çekmemek için öyle titiz bir yaklaşım sergiledi ki, Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru Demokratik Cumhuriyet'le çok ciddi işbirliği süreçlerini başlatacak kadar doğu komşuları ve SSCB ile uzlaşıya ve işbirliğine dönük bir ilişki ağı oluşturabildi.

A. YUMUŞAMA DÖNEMİNDE YENİ DOĞU POLİTİKASI

Brandt öncülüğünde uygulanan yeni doğu politikası, Avrupa siyasetini, ekonomisini ve güvenliğini kapsamlı bir dönüşüme sürükledi. Batı Avrupa'da Doğu Bloku'yla ilişkileri en kötü devlet olan Federal Cumhuriyet, kısa bir sürede ilişkilerin normalleşme sürecine girmesini sağlayarak bir taraftan Soğuk Savaş'ın Avrupa'ya yansımalarının biçimini değiştirdi, diğer taraftan Avrupa güç dengesinin yenilenmesinde rol oynadı. Yumuşama öncesinde Doğu Avrupa devletlerine ve SSCB'ye karşı en katı tavrı benimseyen AFC'nin doğu açılımı, doğu ilişkilerinin Almanya sorununa rağmen işbirliğiyle sürdürülebileceğini gösterdi. Bu durum, devletin ilk kurulduğu dönemde batı ilişkilerindeki sorunlara rağmen sağlanan işbirliğine benzer nitelikteydi.

Tüm bu gelişmeler Avrupa'da Vaşington'un örgütlediği Moskova karşıtlığının güç kaybetmesi anlamına geliyordu. Fransa'dan sonra AFC'nin de doğu ilişkilerinde işbirliği ve uzlaşmayı benimsemesi, ABD'nin Batı Avrupa ile SSCB arasındaki ilişkilerde etkisini azaltmıştı. Benzer şekilde Avrupa güç dengesinin tarafları, olası bir çatışmada üstün gelmek kadar böyle bir çatışmayı engelleme siyaseti izlemeye başladılar. Bu bağlamda bölge siyasetinin güçlü bir aktörü olarak Federal Cumhuriyet'in doğu açılımı, Batı Avrupa ve Doğu Bloku arasında işbirliğine dönük ilişkilerin desteklenmesi açısından önemliydi. Yeni doğu politikasına iç siyasetten ve dışarıdan gelen tepkiler, bu değişimin yansımalarını gösterir nitelikteydi.

AFC'nin doğuyla ekonomik ilişkileri de siyasi ilişkiler gibi yeni doğu politikasından etkilendi. Özellikle Moskova ve Varşova ile imzalanan ticari anlaşmalar, uzun erimli işbirliğini teşvik edecek nitelikteydi. Adenauer döneminde Batı Avrupa ilişkilerinin ve Avrupa bütünleşmesinin önemli bir ayağı olan ekonomik işbirliği, 1970 sonrasında Doğu Bloku ile kurulmaya başladı. Bunun Almanya sorununa rağmen sağlanması, aslında Bonn'un Almanya merkezli doğu politikasının da farklılaşmasına neden olmuştu. Brandt, Almanya sorununda statükonun bir taraftan kabul edildiği diğer taraftan da değiştiği bir süreci başlatmıştı. Öyle ki, 1945 sonrası Avrupa'da oluşan sınırlar kabul edilirken, taraflar arası ilişkiler de dönüştü. Bu durum Avrupa güvenliği konusunda yapılan müzakereler sonunda Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasıyla daha da netleşti. Helsinki sürecinde, yeni doğu politikasını uygulamaya başladığı andan itibaren Almanya konusundaki çekincelerini belirgin bir siyaset aracına dönüştüren Bonn, bir yandan Avrupa'da geniş katılımlı bir mutabakatla güvenlik ve işbirliği girişimine destek verirken, diğer yandan bu girişimin Almanya'nın birleşmesini engellemeyecek bir şekilde sürdürülmesinin yollarını aradı.

1. Gelen Tepkiler

Avrupa’da yumuşama dönemi, 1945 sonrasında kıtanın en ciddi konusu olan Almanya sorununun yirmi yıldan uzun süredir devam eden anlaşmazlığın yerini uzlaşının almasıyla birlikte başladı. Bonn hükümetinin, yeni doğu politikasını uygularken silahsızlanma ve Doğu-Batı arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi gibi konularda yumuşamayı teşvik eden düşünceleri vardı. Federal Cumhuriyet’in doğu politikasındaki önemli değişim ve dış politikasındaki yumuşamayı teşvik eden girişimler, iç siyasette ve uluslararası sistemde geniş yankılar uyandırdı. Gerek içeriden gerekse dışarıdan gelen olumlu ve olumsuz tepkilerin bilançosu, dış politikadaki yeni yönelimlerin sürdürülmesine engel olmadı. Aksine, iç siyasetten gelen olumsuz tepkilere ve müttefiklerin çekincelerine rağmen, yeni doğu politikasıyla birlikte doğu komşularıyla hedeflenen işbirliği tesis edildi.

a. İç Siyaset

SDP/HDP koalisyonunun iktidara gelmesiyle birlikte ilk kez muhalefette kalan muhafazakarlar, Büyük Koalisyon kurulana kadar mimarı oldukları doğu politikasında köklü değişikliklere giden sosyal demokratlara ve yeni doğu politikasına ciddi tepki gösterdiler. Muhalefetin tepkisinin yanında, özellikle sürgün edilen ve göç etmeye zorlanan Almanların kurduğu dernekler gibi bir takım sivil toplum örgütleri de yeni doğu politikasını sert şekilde eleştirdi. Eleştirilerin odağında, sosyal demokratların statükoyu kabullenmesi vardı. 1960’ların ortasına kadar sınırların kabullenilmemesi konusunda kıyasıya mücadele veren siyasetçiler, bir çırpıda bu mücadelenin sonuçsuz kalmasını kabullenemiyordu. Benzer bir durum Demokratik Cumhuriyet’in iç

siyasetinde de yaşandı. Öyle ki SBP içinden bir grup, Doğu Almanya'daki sosyalist düzenin yıkılması için yeni doğu politikasını emperyalist bir oyun olarak nitelendiriyordu. Brandt'ın açılımına karşılık verilmemeli ve Federal Cumhuriyet'le müzakere edilmemeliydi. Her iki Alman devletinin de Almanya sorunu konusunda takındığı çatışmacı tavrın mimarı olan siyasi aktörler, yeni doğu politikasından ciddi anlamda rahatsız olmuştu. Muhtemelen Bonn'un doğu açılımı, her iki kanatta da statükonun devam etmesini sağlayan siyasi aktörlerin Almanya sorununa yaklaşımlarındaki meşruiyet zeminine zarar vermişti.³⁷⁵

Muhalefet, doğu açılımını, Weimar Cumhuriyeti'nin ne doğu ne de batı ile aradaki dengeyi bozacak şekilde yakınlaşmama politikasına(*Schaukelpolitik*) benzetti. AFC'nin yalnızca Batı yanlısı bir dış politika ile çıkarlarını koruyabileceğini düşünen muhafazakarlar, doğu açılımıyla devletin hem Almanya sorunundaki hem de batı ilişkilerindeki çıkarlarının büyük zarar göreceğini iddia ediyorlardı.³⁷⁶ Bununla birlikte 1965 yılında, hala güç politikası ile Yalta'da karar verilen Avrupa düzeninin Federal Cumhuriyet lehine değiştirilebileceğini iddia eden muhafazakarlar vardı.³⁷⁷ Bu söylem, sözgelimi, 1960'ların ortasında SSCB'nin Almanya ekonomisini Potsdam'ın öngördüğü şekilde yeniden düzenlenmesini teklif etmesi kadar mevcut durumdan bihaber bir ifadeydi. Diğer bir deyişle, muhafazakarların 1960 sonrasında doğu politikasına yönelik uygulanabilir bir stratejileri yoktu.

HDB/HSB yalnızca doğu açılımına değil, aynı zamanda DM'nin revalüasyonuna ve NPT'nin imzalanmasına önemli eleştiriler getirdi. Her iki konu da Büyük Koalisyon döneminde gündeme gelmiş, ancak koalisyon ortağı partiler uzlaşıya varamamıştı.

³⁷⁵Peter H. Merkl, **German Foreign Policies, West&East**, Santa Barbara, ABC Clio Inc., 1974, s. 134-35.

³⁷⁶Joseph Joffe, "All Quiet On The Eastern Front", **Foreign Policy Magazine**, Sayı 37, 1979-80, s. 162.

³⁷⁷Ronald J. Granieri, "Odd Man Out? The CDU-CSU, *Ostpolitik*, and the Atlantic Alliance", **The Strained Alliance: U.S.-European Relations From Nixon to Carter**, s. 89.

HDB/HSB, NPT'nin imzalanmasının Avrupa açısından güvenlik zafiyetine yol açacağını düşünürken, DM revalüasyonu konusunda ABD'ye ciddi bir direnç gösteriyordu. SDP/HDP koalisyonu göreve geldikten kısa bir süre sonra hem NPT'yi imzaladı hem de DM'nin dolar karşısında değerini artırdı.³⁷⁸ SDP/HDP hükümetinin siyaset, ekonomi ve güvenlik konularında muhalefetin görüşlerine taban tabana zıt şekilde attığı adımlar sonucunda Federal Meclis'te Brandt aleyhine yapıcı güvensizlik oyu yoklaması³⁷⁹ yapıldı. HDB/HSB, Brandt hükümetinin programına karşı çok ciddi bir karşılık vermişti, fakat sosyal demokratlar az bir farkla da olsa meclisten güvenoyu aldı. 1972 seçimlerinde SDP/HDP koalisyonu meclisteki sandalye sayısını artırarak halkın da güvenoyunu kazandı.³⁸⁰ Sosyal demokrat iktidarın pekişmesi karşısında HDB/HSB, seçimden sonra yeni doğu politikası konusunda duruşunu değiştirdi. Sert bir şekilde eleştirmek yerine daha ılımlı bir tavır takınmaya başladı.³⁸¹

Brandt, doğu açılımını uygularken Almanya sorununda devrim niteliğinde bir değişime sebep olacak argümanlar sunmuştu. Muhafazakarların doğu politikasını ciddi şekilde sorgulayan bu argümanlar, bir taraftan Batı Almanya kamuoyuna yeni doğu politikasının AFC çıkarlarına nasıl hizmet ettiğini anlatabilmek, diğer taraftan AFC'nin yumuşamayacağı ne kadar benimsediğini dünyaya duyurabilmek amacı taşıyordu.³⁸² Bu bağlamda devletin çıkarları doğrultusunda izlenen politika, konjoktürel dinamiklerle uyumlu şekilde sürdürüldü. 1969 ile 1974 yılları arasında Brandt hükümeti, hem içeriye hem de dışarıya Almanya sorununa dair politikalarına köklü bir yenilik getirdiğini

³⁷⁸Peter H. Merkl, **The Federal Republic of Germany at Fifty**, New York, New York University Press, s. 236.

³⁷⁹Anayasa hukuku kapsamında Türkiye'de yapılan güvenoyu yoklamasına benzeyen bu oylama, Federal Cumhuriyet'in anayasasında 'yapıcı güvensizlik oyu' usulüne göre yapılmaktadır. Bu konu hakkında bkz. *supra.*, s. 203-204.

³⁸⁰Kleuters, **op. cit.**, s. 156- 59.

³⁸¹Granieri, **op. cit.**, s. 91-99.

³⁸²Brandt, **op. cit.**, s. 166-73; Willy Brandt, "German Policy Towards the East", **Foreign Affairs**, Cilt 46, Sayı 3, 1968, s. 478.

ispatladı. Yeni doğu politikasının etkisiyle büyük bir dönüşüm geçiren sorunda, o ana kadar çatışma ve krize neden olan bütün dengeler alt üst oldu. Böylesine etki yaratan bir yenilik, iç siyasette olduğu kadar dış ilişkilerde de ciddi sonuçlar doğurdu. Uluslararası aktörlerden gelen tepkiler ve bunların altında yatan nedenler, doğu açılımının dış ilişkilere etkisini ve Bonn'un yumuşama sonrası politikalarını belirleyici rol oynadı.

b. Doğu Bloku'nun Tutumu

Doğu komşuları ile iyi ilişkiler tesis etmeyi hedefleyen bir politikanın, amacına ulaşması için doğu komşularının da buna olumlu karşılık vermesi gerekiyordu. Doğu Bloku, Büyük Koalisyon döneminde Bonn ile ilişkilerinde uzlaşmacı bir yaklaşım sergilemişti. 1969 seçimlerinden sonra da ilişkilerin iyileştirilmesine engel olmadı, çünkü Federal Cumhuriyet, doğu komşularını Oder-Niesse sınırını tanıyacağına ve Demokratik Cumhuriyet'in varlığını kabul edeceğine ikna edebilmişti. Ayrıca, Brandt'ın dışişleri bakanı olduğu dönemde SSCB, Polonya ve Demokratik Cumhuriyet dışındaki Doğu Bloku devletleriyle büyük oranda ilişkiler geliştirilmeye başlanmıştı. Sınırların kabul edilmesi şartının arkasında ısrarla duran Varşova Paktı devletleri somut adımların atılmasını bekliyordu. Zira Almanya sorununun gündemini uzun süredir meşgul eden konular, başta Moskova olmak üzere Varşova ve Doğu Berlin hükümetleri tarafından sonu gelmez tartışmalar olarak algılanmaya başlamıştı.³⁸³ Buna rağmen, muhafazakar iktidarın yerini SDP/HDP koalisyonunun alması, genel anlamda Doğu Bloku tarafından ilişkilerin düzeltilmesi ve geliştirilmesinde bir fırsat olarak görüldü.

Yeni Bonn hükümetinin NPT'yi imzalamasından sonra Polonya ve SSCB, müzakere süreçlerinin başlamasını destekledi. Her iki devlet için de yeni doğu

³⁸³Newman, **op. cit.**, s. 44.

politikası, siyasi sınırların kabul edilmesi konusunda büyük bir fırsattı. Ayrıca sınırların kabul edilmesi sonrasında AFC ile gerçekleştirilen ticaretin hacmi de artacaktı. Bunun sonucunda Moskova, Vaşington'un Batı Avrupa üzerindeki nüfuzunu kırma imkanı kazanabilirdi.³⁸⁴ Moskova'nın Avrupa ilişkilerinde en çok sorun yaşadığı ve kıtanın en güçlü ekonomisine sahip olan devletle iyi ilişkiler tesis edildiğinde, Vaşington'un her fırsatta beslediği 'SSCB tehdidi' söyleminin bir dayanağı kalmayacaktı.

Polonya ve SSCB temsilcileri, yeni doğu politikasının Almanya sorununa getirdiği yeni solukla birlikte 1960'tan itibaren gündemde olan Avrupa güvenlik rejiminin kurulmasının gerekliliğini dile getirdiler. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra güvenlik rejimi konusunda bir türlü mutabakatın sağlanamaması nedeniyle, Avrupa barışının sorunsuz şekilde tesis edildiği söylenemezdi. Geçen süre zarfında belki barış bozulmadı, ancak bir dönemi kasıp kavuran silahlanma yarışı ve bitmek bilmeyen krizler yaşanırken güvenilir bir barış düzeninden bahsetmek de mümkün değildi. Bu bağlamda, iki süper gücün silahsızlanma müzakereleri yürüttüğü bir dönemde Almanya sorununda taraflar arasındaki anlaşmazlıkların büyük oranda ortadan kalkmasıyla "Avrupa Güvenlik Konferansı"nın toplanmasının önünde bir engel kalmamıştı. Ayrıca bu dönemde Avrupa'da bir güvenlik rejiminin kurulması, ÇHC ile sınır çatışmasına varacak kadar bozulan ilişkiler göz önünde tutulduğunda SSCB'nin lehine bir gelişme olacaktı.³⁸⁵ Böyle bir fırsatın değerlendirilmesi gerektiğini düşünen Varşova ve Moskova, Batı'nın yeni doğu politikasının, Avrupa bütünleşmesini ve güvenliğini tehlikeye düşüreceği konusundaki eleştirilere şiddetle karşı çıktı. Son tahlilde Bonn'un doğu açılımı konusunda önemli iki devlet, bu politikayı son derece isabetli

³⁸⁴Werner D. Lippert, **The Economic Diplomacy of Ostpolitik**, New York, Berghahn Books, 2011, s. 63.

³⁸⁵"Fighting between Soviet and Chinese Frontier Guards on Far Eastern Border. - Protest Demonstrations in China and Soviet Union. - Soviet Proposal for Boundary Negotiations", **Keesing's World News Archive**, <<http://keesings.com/article/32344>>, (17.07.2016).

buluyordu.³⁸⁶ Bunun en önemli göstergesi, Brejnev'in Mayıs 1973'te Bonn'a gerçekleştirdiği ziyaret. SSCB'nin en yetkili isminin ilk kez Federal Cumhuriyet'e geldiği bu önemli ziyarette, on yıllık ekonomik işbirliğinin ve kültürel ilişkilerin artırılması yönünde antlaşmalar imzalandı.³⁸⁷

Doğu Bloku'nun genelindeki olumlu yaklaşıma rağmen yeni doğu politikasına en ciddi eleştiriler Demokratik Cumhuriyet'ten geldi. Doğu Berlin hükümeti, Bonn karşısında güç kaybetmesine neden olacak ilişkilerin kurulmasını olumlu karşılamadı. ADC için açılımın altında yatan gerçek plan, AFC'nin yeniden birleşme konusunda elini güçlendirme çabasıydı. Yeniden birleşme konusunu çokça dile getirmese de Bonn'un müzakerlerdeki tavrı, Demokratik Cumhuriyet'i haklı çıkarıyordu.³⁸⁸ Buna rağmen, Almanya sorunda uzlaşmaya engel olan devlet olarak görünmemek için Bonn hükümeti ile müzakerelere başlandı. AFC, Oder-Niese sınırını tanıyarak Almanya sorunda ADC ve Polonya'nın sınırlar konusunda oluşturduğu eksen de gedik açmıştı. Özünde, Varşova Paketi içerisinde Federal Cumhuriyet'le sorun yaşayan iki devletin oluşturduğu bu eksenin, yeni doğu politikası sonrasında kırılması ve daha da kötüsü SSCB'nin bu açılımı desteklemesiyle birlikte Demokratik Cumhuriyet karşı atağa geçti. Yeni doğu politikasının, ABD'nin 1970'lerdeki emperyalist dünya stratejisinin bir alt kolu olduğu konusunda müttefiklerini ikna etmeye çabaladı. Bununla birlikte Bonn'un Hallstein Doktrini'nden vazgeçmesini fırsata dönüştürmeye çalıştı. İki Alman devleti arasında müzakereler devam ederken, Batılı devletler, Demokratik

³⁸⁶Frank John Dellermann, **A Comparison of Soviet And East German Views of West Germany's Ostpolitik, October 1969- December 1971**, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi, University of Southern California Faculty of The Graduate School), 1973, s. 80-88.

³⁸⁷ Stent, **op. cit.**, 1981, s. 191-195.

³⁸⁸AFC, Avrupa'daki sınırlara saygı göstereceğini ifade etmekten başka hiçbir konuda ADC hakkında bir taahhütte bulunmadı. Temel Antlaşma, bu anlamda mevcut durumun Bonn tarafından kabul edilmesinden öte bir şey değildi. Bu nedenle Demokratik Cumhuriyet açısından yeni doğu politikası, önceden uygulanan doğu politikasının farklı bir sürümüydü. Bkz. Michael J. Sodaro, **Moskow, Germany, and the West From Khrushchev to Gorbachev**, Londra, I.B. Tauris & Co. Ltd., 1991, s. 184-185.

Cumhuriyet'i tanıyıp tanımamak konusunda nasıl bir tavır içinde olacaklarını bilmiyorlardı. Doğu Berlin hükümeti, Bonn ve müttefiklerinin arasını açmak için Paris ile diplomatik ilişki kurma girişimlerinde bulundu, ancak sonuç alamadı.³⁸⁹ Berlin Sözleşmesi imzalanana kadar yeni doğu politikasına son derece olumsuz yaklaşan ADC, AFC'nin açılım hedeflerini gerçekleştirmesine mani olamadı: Yeni doğu politikası, Demokratik Cumhuriyet'in egemenlik haklarını görmezden gelen bir emperyalist plandı, fakat sosyal demokrat iktidarın yaklaşımı, Almanya sorunu ve Avrupa güvenliği açısından muhafazakar iktidarın yaklaşımından daha uygundu. Nihayetinde ADC, geline nokta itibariyle "geniş katılımlı Avrupa güvenlik rejimini inşa edebilecek iklimin oluşmasına katkı sağlayacağı" düşüncesiyle açılımı doğrudan eleştirmekten vazgeçti.³⁹⁰

c. Amerika Birleşik Devletleri'nin Yaklaşımı

Federal Cumhuriyet'in müttefikleri de süreci yakından takip ediyordu. ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'nın yaklaşımı önemliydi. Bonn, doğu ilişkilerinin düzelmesi için başlattığı sürecin, binbir zorlukla inşa ettiği batı ilişkilerini olumsuz etkilemesini göze alamazdı. Brandt hükümeti, iki açıdan müttefiklerce gözlem altında tutuldu: Birincisi, açılımın AFC dış politikasındaki Batı'nın öncelikli konumunu nasıl etkileyeceği ve ikincisi, SSCB'nin Avrupa'da etkisini artırmak için yeni doğu politikasını nasıl kullanabileceğiydi. Vaşington için Moskova'nın bu açılımı lehine çevirmeye çalışacağı endişesi, Londra ve Paris içinse Bonn'un dış politika öncelikleri

³⁸⁹Stephan Kieninger, "Transformation or Status Quo: The Conflict of Stratagems in Washington over the Meaning and Purpose of the CSCE and MBFR, 1969-1973", **Helsinki 1975 and the Transformation of Europe**, s. 58.

³⁹⁰Dellermann, **op. cit.**, s. 166-198.

daha ön plandaydı.

1963-1969 yılları arasında görev yapan ABD Başkanı Lyndon B. Johnson, Doğu ile Batı arasındaki ilişkileri normalleştirecek köprüler kurulmasını destekledi. 1970'lerin başında, yeni doğu politikası Vaşington'un yumuşama dönemi stratejisi için de yerinde bir hamleydi.³⁹¹ Avrupa'nın kronik bir sorununun kriz çıkartma potansiyelini oldukça azalttı ve iki süper gücün doğrudan karşı karşıya gelmesine neden olan bölgelerden biri eksilmiş oldu. Ancak, yeni doğu politikasının Almanya sorunu dışındaki hedefleri konusunda ABD yönetiminin ciddi çekinceleri vardı. Vaşington, Bonn'un Doğu Bloku ile geliştirmek istediği ilişkilerin, Almanya sorununda yumuşama sağlanmasının ötesinde bir ivme kazanarak Batı'nın birliğini ve güvenliğini tehdit edecek imtiyazlara dönüşebileceği endişesini taşıyordu.³⁹²

ABD, yeni doğu politikası karşısında, önceliği SSCB'nin kazanımlarını sınırlandırmak olan dengeli bir politika izlemeye çalıştı. Londra ve Paris ile birlikte süreci istişare etmek üzere gayri resmi toplantılar düzenlenmesi için Dörtlü Grup'un(*Vierergruppe*) kurulmasını sağladı.³⁹³ Bonn'da yapılan bu toplantılarda Alman hükümetinin bir temsilcisi ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'nın Bonn temsilcilerini doğu ilişkileri konusunda bilgilendirmeye başladı. Nixon yönetimi, Brandt'ın Berlin Sözleşmesi müzakerelerinin hızlaması yönündeki telkinlerini dikkate almayarak AFC-Doğu Bloku arasındaki ilişkilerin hızlıca iyileşmesine sıcak bakmadı.³⁹⁴ Berlin üzerinde kimin söz sahibi olduğunu hatırlatan bu davranış, aslında Brandt hükümetine üstü kapalı bir uyarı niteliği taşıyordu.

ABD bir taraftan çekincelerini belli ederken diğer taraftan Almanya sorununda

³⁹¹Jean-François Juneau, "The Limits of Linkage: The Nixon Administration and Willy Brandt's *Ostpolitik*, 1969-1972", **The International History Review**, Cilt 33, Sayı 2, 2011, s. 279-280.

³⁹²Aur lie  lisa Gfeller, **Building A European Identity: France, the United States, and the Oil Shock, 1973-1974**, New York, Berghahn Books, 2012, s. 5-6.

³⁹³Juneau, **op. cit.**, s. 282.

³⁹⁴**Ibid.**, s. 287.

uzlaşmayı engelleyen aktör olmak niyetinde değildi. Yumuşama dönemine çok uygun bir politika benimseyen SDP/HDP hükümetine takdirlerini sunarken, HDB/HSB'nin motivasyonunu kırmamak için dikkatli davrandı. HDB/HSB, Vaşington'un yeni doğu politikasına verdiği destek nedeniyle okların hedefi haline gelirse, muhafazakarlar iktidara yeniden geldiklerinde bunu asla unutmayacaklardı. Nihayetinde, uzunca bir süredir ABD ile uyum içerisinde çalışmışlardı.³⁹⁵ Bu noktada ABD'nin dengeli yaklaşımında Federal Cumhuriyet'in iç dengeleri de hesaba katılmıştı. Son tahlilde Nixon yönetimi, SSCB'nin yumuşamayı nüfuz alanını artırmak için bir fırsat olarak değerlendireceği yönündeki varsayımları³⁹⁶ da göz ardı etmeden, yeni doğu politikasını destekliyordu. Ancak bu destek, AFC'nin dış politika önceliklerinin değişmeye başladığı yerde bitecek bir destektir.

d. Fransa ve Birleşik Krallık'ın Tepkisi

Fransa'nın sürece yönelik politikası da oldukça karmaşıktı. De Gaulle, 1960'tan itibaren Doğu Bloku ile sorunların diyalogla çözülmesi konusunda öncü rol oynamak için çaba harcamıştı. Bu noktada, yeni doğu politikası Paris tarafından olumlu karşılandı, fakat aynı zamanda Federal Cumhuriyet'in yeni atılımı, Fransa'nın Doğu ile Batı arasında yumuşamayı savunan konumunu arka planda bırakabilecek bir girişimdi. Fransa'nın ABD'den bağımsız bir dış politika yürütme gayreti içinde olduğu bir dönemde Moskova ile diyalog kurmadaki öncü rolünü Bonn'a kaptırması durumunda yalnızlığı artacaktı. Federal Cumhuriyet, böyle bir durumda Fransa'nın yegane partneri

³⁹⁵Bernd Schaefer, "Washington As A Place For The German Campaign: The U.S. Government And The CDU/CSU Opposition, 1969–1972", David C. Geyer ve Bernd Schaefer(ed.), **American Détente and West German Ostpolitik, 1969-1971**, Vaşington, German Historical Institute, 2004, s. 98.

³⁹⁶Robert Conquest, "Limits of Detente", **Foreign Affairs**, Cilt 46, Sayı 4, 1968, *passim.*; George F. Kennan, "Europe's Problems, Europe's Choice", **Foreign Policy**, Sayı 14, 1974, *passim.*

olarak Avrupa bütünleşmesini öncelikleri arasında tutmalıydı. De Gaulle'nin yerine gelen Georges Pompidou, bu sebeple Bonn'un doğu ilişkilerini, Avrupa bütünleşmesinden daha öncelikli hale getirmesinden çekinerek doğu açılımına ihtiyatla yaklaştı.³⁹⁷ Yine de Fransa, AFC açısından yeni doğu politikasına en makul yaklaşan müttefikti.

Brandt hükümetinin NPT'yi imzalayarak Paris'i silahsızlanma tartışmalarında yalnız bırakmasına ve HDB/HSB'nin Paris'te SDP/HDP aleyhinde yürüttüğü propagandaya rağmen Fransa, doğu açılımını Avrupa güvenliğini tesis edecek bir adım olarak gördü ve destekledi. Avrupa güvenliği sağlanırsa, çok-kutuplu uluslararası sistemin önü açılacak ve SSCB'nin Avrupa'ya dönük sert tutumu yumuşayacaktı. Fransa, Doğu-Batı diyalogunda öncü rol oynamasa da Doğu Avrupa'da iki kutuplu sistemin duvarlarının kalkması yönündeki gelişmeleri uzun zamandır destekliyordu.³⁹⁸ Temel kaygısı, Federal Cumhuriyet'in Fransa ile ilişkilerinin, doğu açılımı nedeniyle gölgelenmemesiydi. Bu sebeple Brandt'ın haber vermeden 1971'de Brejnev ile Kırım'da yaptığı toplantıya Pompidou sert tepki gösterdi. Bonn, Elysée Antlaşması'na riayet etmeliydi ve dış politikada karşılıklı danışma taahhütünü göz ardı etmemeliydi. Fransa'nın dış politikasında en öncelikli konu Avrupa Toplulukları'nın(AT)³⁹⁹ işlerliğini yitirmemesiydi. Bu bağlamda bir taraftan AFC'nin hedeflerine saygı göstererek, diğer taraftan AFC'ye Avrupa bütünleşmesini göz ardı etmemesini hatırlatarak yeni doğu politikasına dengeli bir yaklaşım sergiledi. Berlin Sözleşmesi'nde

³⁹⁷Marie-Pierre Rey, "Chancellor Brandt's *Ostpolitik*, France, and Soviet Union", **Ostpolitik, 1969-1974**, s. 115.

³⁹⁸"Atlantik'ten Urallar'a, Spitsbergen'den Sicilya'ya Avrupa" deyiimi Avrupalı kimliğinin ön plana çıkarmak için kullanılıyordu. Bu bağlamda de Gaulle, Avrupa barışını ve işbirliğini sağlamak için Doğu Avrupa ve SSCB'nin modern Avrupa'nın bir parçası olduğunu vurguluyordu. Bkz. H. S. Chopra, **De Gaulle and European Unity**, New Delhi, Abhinav Publications, 1974, s. 56-68.

³⁹⁹AET, AKÇT ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu, 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması uyarınca Avrupa Toplulukları adıyla tek bir çatı altında toplandı.

mevcut durumun muhafaza edilmesi sebebiyle Brandt'ın yaşadığı hayal kırıklığı, Pompidou'nun arabuluculuğu ile giderildi.⁴⁰⁰ Fransa da ABD ve Birleşik Krallık gibi Berlin üzerindeki haklarını koruyarak Almanya sorununda aktif rol almayı sürdürdü, ancak bu süreçte Federal Cumhuriyet'i diğer müttefiklere göre daha fazla destekleyen bir tutum sergiledi.⁴⁰¹

Birleşik Krallık'ın, yeni doğu politikasına yaklaşımı da olumluydu. Öncelikle Oder-Niesse hattının tanınması Londra'yı rahatlatan bir gelişme oldu, çünkü Londra, Bonn ile ilişkilerini bozmamak amacıyla Polonya'nın batı sınırını nihai olarak tanıdığını beyan etmekten kaçınmıştı. İngilizlere göre bu sınırın tanınması gerek kendi çıkarlarına gerekse Federal Cumhuriyet'in çıkarlarına uygundu. Öyle ki, Londra ve Varşova'nın geliştirmeye çalıştığı ilişkilerde her an sorun çıkarabilecek bir konu çözümlenmişti ve Bonn bu sınırı sorun olmaktan çıkartarak gerçekçi bir hamle yapmıştı.⁴⁰² Berlin Sözleşmesi müzakerelerinde İngilizler, AFC'nin SSCB ile yakınlaşmak uğruna Batılıların Berlin üzerindeki haklarını feda edebileceğinden çekindiler. Bu sebeple, Berlin'in mevcut statüsünü korumaya çalıştılar. ABD ve Fransa da Berlin'in statüsünde bir değişiklik yapmayı planlamadığı için Birleşik Krallık müzakere sürecinde arka planda kalmayı tercih etti. Böylelikle, AET'ye 1971'de yeniden başvuru yapan Birleşik

⁴⁰⁰Şansölye için mevcut durumu bir anlaşmayla teminat altına almakla elde edilen haklar, yeni doğu politikasının dinamizmine gölge düşürür nitelikteydi. Brandt, Moskova'yla yakınlaşması nedeniyle Berlin konusunda yeni bir kriz yaşanmamasını sağlayabileceğini düşünüyordu. Batılı büyük güçler ise Federal Cumhuriyet'e Berlin üzerindeki haklarını hatırlatmak istemişti. Ancak Pompidou, Demokratik Cumhuriyet'in Berlin ulaşımında sorun çıkarmamasını garanti altına almanın büyük bir kazanım olduğu konusunda Brandt'ı ikna edebildi ve bu konu kapandı.

⁴⁰¹Marie-Pierre Rey, "France and the German Question in the Context of *Ostpolitik* and the CSCE", **Helsinki 1975 and the Transformation of Europe**, s. 55-62.

⁴⁰²Potsdam koşulları dikkat alındığında, Oder-Niesse sınırının doğusu üzerinde hak iddia etmek, gerçekleşmesi oldukça zor bir hedefti. Polonya ile ilişkilerine önem veren Londra, böyle bir hedeften vazgeçilmesi sayesinde Bonn ilişkilerinde de Oder-Niesse konusunda sorun yaşamayacaktı. Bkz. Luca Ratti, **Britain, Ost- and Deutschlandpolitik, and the CSCE (1955-1975)**, Berlin, Peter Lang AG/Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2011, s. 112-13.

Krallık, Berlin üzerindeki olası bir anlaşmazlıkta Federal Cumhuriyeti karşısına almayacaktı ve yeni doğu politikasına verdiği destek karşılığında, AET'ye kabul sürecinde Bonn'un desteğini bekliyordu.⁴⁰³

2. Doğu Açılımının Ekonomik İlişkilere Etkisi

1969 sonrasında Federal Cumhuriyet'in Doğu'yla ticari ilişkileri, siyasi ilişkilerde sorunları azaltma yönünde atılan adımlar sonucunda farklı bir boyuta taşındı. Ayrıca sosyal demokratlar, doğuyla siyasi ilişkiler gibi ekonomik ilişkilerin de geliştirilmesi gerektiğini savunuyorlardı. SSCB ve Doğu Avrupa devletleri de Almanya sorunundaki son gelişmeleri göz önünde bulundurarak AFC ile ekonomik ilişkileri geliştirmekte oldukça istekliydi.

HDB/HSB hükümetlerinin güç politikasının bir parçası olarak yürüttüğü ekonomik ilişkiler, AFC sermayesini doğu ticareti konusunda oldukça kısıtlamıştı. Muhafazakarlar, ABD'nin Soğuk Savaş'ın başından itibaren Doğu Bloku'nu hedef alan ambargolarına⁴⁰⁴ olabildiğince sadık kalmaya çalışmışlardı. Ancak, AFC sermayesinin talepleri karşısında kayıtsız kalamadılar ve 1950-58 arasında doğu komşularıyla ticaret hacmi yaklaşık 5 katına, 1958-63 arasında da iki katına çıktı.⁴⁰⁵ Berlin Krizi'nin yarattığı olumsuz koşullarda bile ticaret hacminde bir azalma görülmedi ve 1963-69 arasında büyüme devam etti.⁴⁰⁶ Federal Cumhuriyet'in doğuyla ticari ilişkilerindeki en büyük ortağı SSCB idi. Ayrıca SSCB, Doğu Bloku'nun lider devleti olarak diğer

⁴⁰³ *Ibid.*, s. 121-124.

⁴⁰⁴ Gary K. Bertsch, "Introduction", Gary K. Bertsch(ed.), **Controlling East-West Trade and Technology Transfer: Power, Politics, and Policies**, Durham, Duke University Press, 1988, s. 6.

⁴⁰⁵ Gunnar Adler-Karlsson, **Western Economic Warfare 1947-1967**, Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1968, s. 174.

⁴⁰⁶ **EC-World Trade: A Statistical Analysis, 1963-1979**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 1981, s. 65.

devletlerin Bonn’la kuracağı ilişkilerde oldukça etkiliydi. Bu nedenle AFC ile SSCB arasındaki ticari ilişkilerin 1969 sonrasında geldiği nokta, yeni doğu politikasının ekonomik ilişkileri nasıl etkilediğini tespit etmek için önem taşıyordu.

1969 sonrası Bonn ile Moskova arasındaki ekonomik ilişkilere geçmeden önce SDP/HDP hükümetinin işbaşına gelmesiyle birlikte doğu ticaretinin önündeki hangi engellerin kalktığını ortaya koymak gerekir. Bundan önceki hükümetler, Doğu’ya uygulanan ambargoya sadık kalmak ve doğu ticaretinin siyasi hedeflere engel olmasını önlemek için AFC sermayesi üzerinde sıkı bir denetim kurmuştu. Federal Ticaret Bakanlığı, ihracat ve ithalat lisanslarını verirken doğuyla ticaret yapan firmalara nicelik ve nitelik açısından çeşitli sınırlandırmalar getirmişti.⁴⁰⁷ Muhafazakarlar, işadamlarının doğuya yönelik girişimlerini sert bir dille eleştirmiş ve engellemeye çalışmışlardı.⁴⁰⁸ SDP/HDP hükümeti, doğu ilişkileri konusundaki farklı yaklaşımı ile, ekonominin yaşadığı durgunluğu da göz önünde tutarak bu engelleri kaldırdı. AFC 1966-69 arasında ekonominin düştüğü darboğazdan çıkmak için mali reformlar başta olmak üzere birçok düzenleme yürürlüğe koymuştu⁴⁰⁹, fakat istenilen iyileşme sağlanamamıştı. Bu koşullar altında Doğu Avrupa devletlerinin artan ithalat talepleri göz önüne alındığında, AFC sermayesine doğu ticareti konusunda herhangi bir sınırlama getirmek mümkün değildi. Zaten yeni hükümetin böyle bir niyeti de yoktu.

Batı’nın SSCB ve Doğu Avrupa devletlerine uyguladığı ambargolar, özünde hiçbir zaman Doğu Bloku’nun altından kalkamayacağı bir soruna dönüşmemişti.⁴¹⁰ Doğu’nun teknolojinin yardımıyla üretim süreçlerini yeniden düzenlemek veya gündelik hayatı kolaylaştırmak için Batı’dan ithalat yapmaya yönelik talebi, iki blokun

⁴⁰⁷Jeremy Leaman, **The Political Economy of West German, 1945-1985: An Introduction**, Houndmills, Macmillan Press, 1988, s. 102.

⁴⁰⁸Stent, **op. cit.**, s. 43.

⁴⁰⁹Smith, **op. cit.**, s. 62-64,67.

⁴¹⁰Frank D. Weiss, **West Germany’s Trade with the East: Hypotheses and Perspectives**, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1983, s. 92.

refah düzeyleri arasında bir uçurum olduğu anlamına gelmiyordu. Bu nedenle, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine karşılık Doğu'nun sınırlar konusunda taviz vereceğini varsayanlar büyük bir yanılgı içindeydi. Üstelik herhangi bir sebeple Doğu ticaretinin kısıtlanması, Batı'nın liberal ekonomi anlayışının da kısıtlanması anlamına geliyordu.

AFC sermayesi, doğuyla ticaretini engelleyen mekanizmaları yalnızca bu ticaretten kazanacağı kar payını artırmak için talep etmiyordu. Batı'nın ambargosu ve hükümetin sınırlandırmaları, ihracatı yasak ürünleri imal eden firmaları ve sektörleri küçültüyordu.⁴¹¹ Örneğin, paslanmaz çelikten üretilen geniş çaplı borular ihraç edilemediğinde üreticiyi çok zor durumda bırakacak kadar maliyetli ve zahmetli ürünlerdi. 1960'ların başında engellenen boru ihracatı nedeniyle büyük firmalar ciddi anlamda zarara uğradı. Batı Almanya ekonomisi, 1960'ların ortasından itibaren salt doğu ticareti nedeniyle önemli sektörlerin küçülmesini tolere etmeye niyetli değildi. 1969'da kurulan Bonn hükümeti de bu ticareti engelleme niyetinde değildi.

Doğu açılımının ekonomik ilişkilere en dikkat çekici yansıması, Moskova-Bonn hattında gerçekleşti. Brejnev, SSCB'nin enerji ihracatına ve sıcak paraya ihtiyacı olduğunu düşünüyordu. Göreve geldiğinde iyi bir seyir izleyen Sovyet ekonomisi, 1970'e doğru durgunlaşmıştı.⁴¹² Brandt ve Brejnev, iki ülkenin de çıkarına hizmet edecek geniş ölçekli ekonomik ilişkilerin kurulması konusunda ortak irade gösterdiler.

Şubat 1970'de iki tarafın firmaları, hükümetlerin desteğiyle bir araya geldi. Ruhr AG(AFC) ve Soyuznefteksport(SSCB) arasında 52 milyar metre küp doğalgaz alımı için bir kontrat imzalandı. Kullandığı enerjinin %43'e yakın kısmını ithal etmek

⁴¹¹Idem..

⁴¹²Philip Hanson, **The Rise and Fall of the Soviet Economy: An Economic History of the USSR From 1945**, Abingdon, Routledge, s. 112.

zorunda⁴¹³ olan Federal Cumhuriyet, SSCB'den büyük ölçekte enerji ithalatına başlayacaktı. Bunun için gerekli altyapı, AFC sermayesi tarafından sağlayacaktı. Öyle ki başında Deutchebank'ın olduğu bir konsorsiyum, Moskova'ya altyapıyı kurması için 1.2 milyar DM kredi açtı. Benzer şekilde Mannesmann ve Thyssen firmaları, Sovyetlere iki yıl içerisinde 1.2 milyon ton geniş çaplı doğalgaz borusu teslim etmeyi taahhüt etti. Bunun karşılığında Moskova, doğalgazı uygun bir fiyatla satacaktı ve kredinin geri ödemesini on yılda tamamlayacaktı. Böylelikle 1973'de faal duruma geçecek doğalgaz hattının borcu da 1982'de tamamen bitecekti.⁴¹⁴

Henüz Moskova Antlaşması imzalanmadan Moskova-Bonn hattında ekonomik ilişkilerde büyük bir sıçrama yaşanmıştı. Bonn, açılım daha yeni başlamışken en güçlü Doğu Bloku devletine hem mal hem de sermaye ihracatı gerçekleştirmişti. Moskova ise altyapısını kurmak için dünyanın en iyi malzemelerini kullanabilecekti. İthal edeceği doğalgaz boruları sayesinde, piyasadaki diğer borulardan üçte bir oranında daha fazla gaz ihraç edebilecekti. Ayrıca Sibiry'a'nın sert iklimine dayanabilecek bir altyapı kurulmuş olacaktı.⁴¹⁵

Federal Cumhuriyet ile SSCB arasındaki ticari ilişkilerin geleceği, 1970'deki büyük sıçramadan iki yıl sonra Bonn hükümetinin teminatı altına alındı. Uluslararası ticareti artırmak ve desteklemek için kurulmuş olan Hermes Ticari Alacak Sigortası Şirketi⁴¹⁶, SSCB'ye ihracat yapan şirketlerin ve kredi açan bankaların alacaklarını %100

⁴¹³ “Energy imports, net (% of energy use)”, **The World Bank**, <<https://data.worldbank.org/indicator/EG.IMP.CON.S.ZS?end=2015&locations=DE&start=1960&view=chart&year=1990>>, (14.03.2017).

⁴¹⁴ Charles William Carter, **The Importance of Osthandel: West Germany-Soviet Trade and the End of the Cold War, 1969-1991**, (yayınlanmamış doktora tezi, The Ohio State University Graduate Program in History), 2012, s. 37.

⁴¹⁵ **Ibid.**, s. 38.

⁴¹⁶ Ticari alacak sigortası şirketlerinden 1917'de Alman İmparatorluğu'nda kurulan ve 1949 sonrasında Bonn hükümetine bağlı olarak faaliyet gösteren Alman şirketi. “100+ Years of Experience”, **Euler Hermes**, <<http://www.eulerhermes.com/group/who-we-are/Pages/a-hundred-years-history.aspx>>, (13.08.2016).

garanti altına aldı. 1949'dan itibaren SSCB'ye yapılan ihracatın ilk kez tam güvence altına alınması, AFC sermayesinin Doğu'yla ekonomik ilişkilerin gelişmesi için devlet tarafından desteklendiği anlamına geliyordu. AFC sermayesi, SSCB'ye petrol hattında kullanılabilecek malzemeler de satmaya başladı. Yine 1972'de ikinci büyük ölçekli enerji ithalatı-altyapı ihracatı anlaşmaları yapıldı. Bonn'un Sovyet gazına olan talebi ve bağımlılığı gittikçe artmaya başlamıştı. Buna karşılık Sovyetler de uyumlu bir ticari partner izlenimi veriyordu. 1970'lerin başlarında yaşanan gelişmeler iki devletin ekonomik ilişkilerinde dönüm noktası oldu ve sonraki dönemde bu ilişkiler daha da gelişti.⁴¹⁷

Büyük ölçekte ekonomik ilişkilerin kurulması için siyasi ilişkilerdeki düzelme bekleniyormuşçasına hızlanan gelişmeler, yalnızca Bonn-Moskova hattında değil, Bonn-Varşova hattında da yaşandı. Zor günler geçiren Polonya ekonomisi, bazı üretim girdilerinin yenilenmesine, bunu sağlayacak sermaye ve teknolojiye ihtiyaç duyuyordu. Büyük Koalisyon döneminde Polonya'ya yapılan ihracat hızla artsa da uygulanan kotalar ve Polonya'nın alım gücünün kırılgan olması nedeniyle sürdürülebilir değildi. Bununla birlikte Polonya'nın ciddi bir dış ticaret açığı vardı. Varşova hükümeti, ithal edilen mallarla aynı kalitede mallar üretebilmenin yollarını da arıyordu. Bu durum, AFC sermayesi için Polonya'yı çekici bir pazar haline getirmişti. SDP/HDP hükümeti göreve geldikten birkaç ay sonra, Ocak 1970'de iki devlet arasında ekonomik işbirliği müzakereleri başladı. Uzun süren müzakereler, Varşova Antlaşması'na son hali verilirken, 15 Ekim'de imzalanan anlaşma ile neticelendi. Buna göre, Polonya'ya ticarete bir takım ayrıcalıklar, teknolojik yardım ve yeterli miktarda kredi verilecekti. Ayrıca Federal Cumhuriyet, antlaşma gereği Polonya'ya en çok gözetilen ulus statüsü tanıyacaktı. Polonya'dan ithal edilecek mallara uygulanan kotalar kaldırıldı. Yeni doğu politikası, Bonn-Varşova hattındaki ekonomik ilişkilere olumlu yansıdı. 1970-74

⁴¹⁷Carter, *op. cit.*, s. 53-54,73.

arasında Federal Cumhuriyet'in Polonya'ya yaptığı ihracat yaklaşık altı kat arttı. Brandt döneminde iki devlet arasındaki ticaret hacmi, önceki dönemlerin toplamından daha fazla bir seviyeye ulaşmıştı ve böylelikle kısa süre zarfında AFC, Polonya'nın en büyük ticari partneri oldu.⁴¹⁸

Yeni doğu politikası, siyasi ilişkilerin düzelmesine vesile olduğu gibi ekonomik ilişkilerin de hızla gelişmesini sağlamıştı. Bonn perspektifinden bakıldığında, Almanya sorunu kapsamında en büyük sorunların yaşandığı iki devletle(Polonya ve SSCB) kısa sürede önemli bağlar kurulmuştu. Diğer taraftan Demokratik Cumhuriyet'le ilişkilerin bu kadar kısa zamanda iyileşmesi mümkün görünmüyordu. Buna rağmen, Doğu Almanya ile Batı Almanya ekonomileri arasındaki ticari ilişkiler olağan seyrinde devam etti.⁴¹⁹ Macaristan, Romanya, Bulgaristan ve ÇHC ile siyasi ve ekonomik temaslar, doğu açılımından sonra artarak devam etti. AFC kamuoyu da doğuyla ekonomik ilişkilerin ilerlemesini destekliyordu.⁴²⁰

Muhafazakarlar tarafından siyasi tezlerden ödün vermek kayıp olarak görülse de doğu açılımının ekonomik ilişkilere etkisi uzun vadede son derece olumlu oldu. Doğu Avrupa ekonomilerinin kapısı AFC sermayesine açılmıştı. Batı ekonomilerindeki durgunluk göz önünde bulundurulduğunda doğu ilişkilerinin gelişmesi Batı Almanya ekonomisi için bir kazanımdı. Yumuşama döneminde uluslararası para sistemini ve enerji piyasasını derinden etkileyecek olayların yaşanmasıyla birlikte bu kazanım, hayati bir öneme kavuştu.

⁴¹⁸Randall Newnham, "Economic Linkage and Willy Brandt's Ostpolitik: The Case of the Warsaw Treaty", **German Politics**, Cilt 16, Sayı 2, 2007, *passim*..

⁴¹⁹Lawrence L. Whetten, **Germany East and West: Conflict, Collaboration, and Confrontation**, New York, New York University Press, 1980, s. 178-179.

⁴²⁰Lippert, **op. cit.**, s. 19.

3. Helsinki Süreci ve Almanya Sorunu

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da kalıcı barışın ve güvenlik rejiminin nasıl inşa edileceği konusu, zaman zaman gündemden düşse de Avrupa siyasetinin başlıca konularından birisi olarak süregeldi. Almanya sorunu, Avrupa’da barışın tesis edilmesinin önündeki en önemli engeldi, çünkü bu sorun nedeniyle iki blok da Orta Avrupa’daki güç dengesi üzerinde nüfuz alanlarını artırma mücadelesi veriyordu. Doğu Avrupa devletleri, yeniden silahlanma konusunda hiçbir fırsatı kaçırmayan AFC’nin ve Batı’nın caydırıcılığı karşısında geri adım atmadı. Silahlanmanın aksine, silahsızlanmanın Avrupa’da kalıcı barışı sağlayacağını öne sürdü. Bu bağlamda Berlin Krizi öncesinde, NATO, SSCB’nin Avrupa üzerindeki etkisini olabildiğince azaltarak Avrupa güvenliğini sağlamayı hedeflerken, Varşova Paktı, Avrupa güvenliğinin ve barışınının, kıtayı dünyanın en büyük cephaneliğine çevirmeyerek kurulabileceğini savunuyordu. Soğuk Savaş Avrupası’nda her iki taraf da karşı tarafın gücünü yoklamak için Almanya sorunundan faydalanıyordu. Ancak, SSCB’nin nüfuzunun hiçbir şekilde kırılmayacağı anlaşıldığında silahlanmanın maliyeti Batı’nın gözüne batmaya başladı. Vaşington, azaltmaya çalıştığı askeri maliyetleri Batı Avrupa’ya devretmeye çok hevesliydi. Avrupa ise, 1960’dan sonra SSCB’ye karşı konvansiyonel biçimde silahlanmanın gereksiz bir masraf olduğu konusunda neredeyse hemfikirdi. Nükleer vuruş gücü artmadıkça konvansiyonel silahların niceliğinin artmasının bir anlamı yoktu. Nükleer silahlanma konusunda ise, iki süper gücün 1968’den itibaren NPT ve SALT gibi süreçleri başlatması, gündemin, 1958 öncesinde Varşova Paktı’nın Avrupa barışı ve güvenliği konusunda öne sürdüğü gündemle benzeşmesine neden oldu. 1950’lerde Almanya sorunuyla birlikte Avrupa güvenliğinin tesis edilmesinin önünde engel teşkil eden silahlanma, giderek kontrol altına alındı. Almanya sorunu ise yeni doğu politikasının etkisiyle yumuşamaya ayak uydurduğunda, Avrupa’da her cenahtan bir

Avrupa güvenliği konferansı sürecinin derhal başlatılması gerektiği dile getirilmeye başlandı.

Adenauer'den sonraki Dışişleri Bakanı Brentano, Bonn'un dış politikasına Almanya sorunu ile silahsızlanma tartışmalarını aynı potada eriten bir hedef eklemeye çalışmıştı. Buna göre, Almanya'nın yeniden birleşmesi için Bonn'un şartlarını güç politikasıyla karşı tarafa dayatmanın yanı sıra 1955 Cenevre Konferansı ve 1956 Londra BM Silahsızlanma Komisyonu toplantılarıyla gündeme gelen silahsızlanma tartışmaları çerçevesinde de bir birleşme stratejisi üretilmeliydi. Brentano, girişiminde muvaffak olamadı, çünkü başta Adenauer olmak üzere birçok aktörün 1963'e kadar süregelen politikaları buna engel oldu. Brentano dışında, yeniden birleşme ile silahsızlanma arasında bağlantı kuran bir strateji geliştirilmesini yüksek sesle dile getirenler arasında sosyal demokratlar da bulunuyordu.⁴²¹

1960'larla birlikte muhafazakar hükümetlerin silahsızlanma konusunda verdiği mesajlar, doğu politikasındaki katı tutumun çok az değişmesi nedeniyle konjonktüre uygun söylemler olmaktan öte geçmiyordu. Ancak SDP/HDP hükümetinin iş başına gelmesiyle birlikte Almanya sorunu ve silahsızlanma arasında kurulabilen bağlantı, Avrupa güvenliğinin tesis edilmesine yönelik girişimlere ciddi bir destek niteliğindedir. Yeniden birleşme söylemi dile getirilmeden uygulanan yeni doğu politikası, Almanya sorunu ve silahsızlanma konusunda Bonn'un ne kadar uzlaşmacı bir yaklaşım sergileyeceğini ortaya koymuştu.

Avrupa güvenliği konferansı sürecini konu edinen Çok-Taraflı Hazırlık Görüşmeleri(ÇTHG), 22 Kasım 1972 tarihinde Helsinki yakınlarındaki Dipoli Kongre Merkezi'nde başladı. Görüşmeleri neticesinde, Nihai Senet imzalanana kadar sürecin

⁴²¹Kleuters, **op. cit.**, s. 67-71.

nasıl işleyeceğini düzenleyen *Mavi Kitap* yayımlandı.⁴²² Sonraki tarihlerde düzenlenecek toplantılar için teferruatlı açıklamalar içeren metin, aynı zamanda egemen, bağımsız ve tamamen eşit devletlere, taraf oldukları askeri ittifakları konferans dışında bırakmayı öneriyordu.⁴²³ Konferans sürecinde NATO’da yaşanan bazı aksaklıklar, üye devletlerin bu öneriyi kısmen de olsa dikkate almasına neden olmuştu.

Varşova ve Moskova antlaşmalarını imzalayan ve Federal Meclis’in onaylamasını sağlayan Bonn hükümeti, ÇTHG başlamadan önce Demokratik Cumhuriyet’le sürdürdüğü müzakerelerin bir sonuca ulaşmasını istiyordu. 1970’in sonunda Avrupa güvenliği konferansının toplanması konusunda yayımlanan NATO bildirisine, konferansın başlaması için Almanlar-arası müzakerelerin sonuçlanmasını şart olarak koymak istedi. Vaşington ve Londra buna karşı çıkmazken, Paris’ten böyle bir şartın gereksiz olduğunu belirten bir tepki geldi. Pompidou, gerçekleştirdiği Moskova ziyaretleri sonrasında Berlin müzakereleriyle Almanlar-arası uzlaşının sağlanacağını iddia ediyordu. Ayrıca, Avrupa güvenliğini tesis edecek süreci başlatan girişimlerin Fransa’nın takvimine uygun olmasını istiyordu. Brandt hükümeti, konferansın toplanması konusunda Adenauer hükümetlerine benzeyen bir tutum sergileyerek müttefiklerin tepkisini çekmeyi planlamıyordu. Öyle ki, böylesine geniş çaplı bir uluslararası girişimin Almanya sorunu nedeniyle gecikmesi, yeni doğu politikasıyla tezat bir durum ortaya çıkmasına neden olacaktı. Ancak, Doğu Berlin hükümetinin ÇTHG’ye katıldığında uzlaşmaz bir tavır takınacağı varsayımı, Bonn’u baskı altına alıyordu. Avrupa güvenliği süreci, Brandt hükümeti için planlananın aksine çok sancılı şekilde başladı. Almanlar-arası müzakereleri neticelendirmek için AFC, adeta ÇTHG takvimi tarafından zorlandı. Dipoli’de görüşmeler başlamadan bir gün

⁴²²“Final Recommendations of The Helsinki Consultations”, **OSCE**, <www.osce.org/mc/40213?download=true>, (19.03.2015).

⁴²³Katılımcı devletlerin bir kısmı, iki kutuplu sistemin Avrupa güvenliğini olumsuz etkileyecek şekilde konferansa yansımaları istemediler.

önce imzalanan Temel Antlaşma, Bonn hükümetinin yutmakta çok zorlandığı bir lokma olmuştu.⁴²⁴

Federal Cumhuriyet'i müttefikleriyle karşı karşıya getiren diğer bir konu ise insan haklarının Avrupa güvenliği konferansında nasıl yer bulacaktı. Batı'nın insan hakları konusunda Doğu'ya yapacağı herhangi bir zorlama, bütün süreci tehlikeye düşürebilirdi. Varşova Paktı devletleri ve NATO üyeleri arasında doğrudan insan hakları üzerinden bir karşılaşmanın yerine kültürel ilişkilerin kurulmasıyla başlayacak aşamalı bir geçiş müzakere etmek daha uygundu. Bonn hükümeti, bunun insan hakları konusunu gündem dışına itmek anlamına gelmeyeceğini, sadece taktiksel bir manevra olacağını savunuyordu. Böyle bir manevrayı Vaşington ve Londra anlamsız olarak nitelendirirken, Paris ve Kopenhag tartışılabilir buldu.⁴²⁵

Düşünce özgürlüğü, insanların ve bilginin özgürce dolaşımı konularında Federal Cumhuriyet'in, Batı'nın kalanından farklı bir düşüncesi yoktu. Fakat Bonn'un Almanlar-arası ilişkilerde sürekli savunduğu ilkelerin, Avrupa güvenliği konferansında yüksek tonda dile getirilmemesi Doğu-Batı arasındaki diyalogun ve doğu açılımının selameti açısından önemliydi. Zira, 1970'te Alman devletleri arasındaki görüşmelerde insan hakları ve özgürlük konusunda aşamalı bir ilerleme üzerinde uzlaşıya varılmıştı.⁴²⁶ Bu nedenle müzakerelerde Batı değerlerinin dayatılması, aşamalı gerçekleşecek bir mutabakatın yerini anlamsız bir zıtlaşmanın almasına neden olabilirdi.⁴²⁷ Nixon yönetimi, henüz müzakereler başlamadan Brandt hükümetinin

⁴²⁴Petri Hakkarainen, "From Linkage to Freer Movement: the FRG and the nexus between Western CSCE preparations and *Deutschlandpolitik*, 1969-72", Andreas Wenger, Vojtech Mastny ve Christian Nuenlist(ed.), **Origins of the European Security System: Helsinki Process Revisited, 1965-75**, Abingdon, Routledge, 2008, s. 167-172.

⁴²⁵Petri Hakkarainen, **A State of Peace In Europe: West Germany and the CSCE, 1966-1975**, New York, Berghahn Books, 2001, s. 185-189.

⁴²⁶**Ibid.**, 183.

⁴²⁷**Idem.**

Varşova Paktı devletlerinden daha çok Doğu'nun çıkarlarını gözetir hale gelmesine tolerans göstermedi. Daha fazla tepki almamak için NATO istişare toplantılarında AFC, müttefiklerinin sabrını daha fazla zorlamadı. Ancak Batı, ÇTHG başladığında, insan hakları konusunun nasıl gündeme getirileceği konusunda bir uzlaşmaya varmamıştı.⁴²⁸

Bonn hükümeti, Brandt'ın talihsiz bir olay sonunda istifa etmesiyle Mayıs 1974'te değişti. Yeni hükümet, Schmidt liderliğinde SDP/HDP koalisyonuyla kuruldu. Schmidt, Brandt hükümetlerinde savunma ve ekonomi bakanlığı yapmış popüler bir siyaset adamıydı.⁴²⁹ Yeni doğu politikası ve Avrupa bütünleşmesi süreçlerinde Bonn'un politikalarını şekillendiren ekibin içinde yer almıştı. Buradan hareketle Brandt'ın çizgisine yakın bir dış politika benimsedi. Avrupa bütünleşmesi sürecini aynı çizgide sürdürmeyi, transatlantik ilişkilerde dengelerin ve çıkarların korunmasını ve doğu ilişkilerinde yakalanan dinamizmi devam ettirmeyi hedefledi.

Brandt'ın gidişi Moskova'yı az da olsa tedirgin etti. Bunun başlıca sebebi, Batı dünyasından ve özellikle Federal Cumhuriyet'ten hiçbir siyasetçinin Brandt kadar Doğu'yla ilişkilerin gelişmesini desteklememiş olmasıydı. Moskova'nın gözünde Brandt'ın istifası hem erken alınmış hem de ilişkilerin normalleşme sürecini olumsuz etkileyebilecek bir karardı.⁴³⁰ Nixon, Watergate skandalıyla birlikte yaklaşık iki yıl görevde kalabilmişti, fakat Brandt derhal istifa etmeyi tercih etti. Görevde kalsa bile doğu ilişkilerindeki yeni adımları, baştaki canlılığını koruyamazdı. Her ne kadar AFC iç

⁴²⁸Hakkarainen, **Origins of the European Security System: Helsinki Process Revisited, 1965-75**, s. 176.

⁴²⁹Palmer, Hartmut, ve Gerhard Spörl, "The Last of His Kind: What Helmut Schmidt Meant to Germany and the World", **Spiegel Online**, 12 Kasım 2015, <<http://www.spiegel.de/international/germany/helmut-schmidt-was-a-father-figure-for-germany-a-1062438.html>>, (19.05.2017).

⁴³⁰"Soviet Stresses Support of East Germany", **The New York Times**, 09 Mayıs 1974, <<https://www.nytimes.com/1974/05/09/archives/soviet-stresses-supportofeast-germany-special-to-the-new-york-times.html>>, (12.04.2017).

siyasetinde Brandt'ın ADC ve SSCB tarafından desteklendiğine dair genel bir kanı⁴³¹ olsa da Şansölye'nin görevde kalması sosyal demokratları ve yeni doğu politikasının kazanımlarını olumsuz etkileyebilirdi.

İstifaya neden olan hadiseye bir Stasi operasyonunun neden olması ise Moskova'nın konuya yaklaşımını ilgilendiren ilginç bir husustu. Bir taraftan Bonn yönetimini yakından takip eden bir ajanın varlığıyla Doğu Berlin ve Moskova yönetimi müzakerelerde stratejik bir avantaja sahipti, diğer taraftan bu ajanın yakalanmasıyla göreve gelen Schmidt'in selefine göre doğu ilişkilerine daha katı ve pragmatist bakmasından endişe edilmesi karmaşık bir durumdu. Ancak bu, Moskova'nın ilişkileri normalleştirme sürecine verdiği desteği etkilemedi.⁴³²

SDP/HDP koalisyonunun üçüncü hükümetini kuran yeni Şansölye, Brandt'la kıyaslandığında doğu ilişkilerini çok daha uygun koşullarda teslim almıştı. Yaklaşık bir yıl önce Brejnev Bonn'u ziyaret ettiğinde Federal Cumhuriyet'in doğu ilişkileri normalleşme dönemine girmiş sayılırdı. Bu noktada Bonn-Moskova hattı, Doğu Bloku'nun diğer devletleriyle ilişkilerin şekillenmesinde en önemli etkendi. İlk kez Schmidt döneminde Almanya sorununun Polonya'yı ilgilendiren boyutu çözümlenmişti. Artık sorun, Federal Cumhuriyet'in Demokratik Cumhuriyet ve SSCB ilişkilerinde herhangi bir krizi tetiklemeyecek bir konuydu. Yeni doğu politikasıyla birlikte Bonn'un bu iki devletle, özellikle de SSCB ile ilişkileri kısa sürede ve büyük bir hızla iyileşti. Batı Bloku'nda kopan fırtınalar dikkate alındığında, AFC'nin doğu komşularıyla ilişkilerinde, batı komşuları ve transatlantik ilişkilerinden daha uyumlu ve iyi bir hava

⁴³¹1972'deki yapıcı güvensizlik oyu yoklamasından Brandt'ın kıl payı kurtulmasında Stasi'nin muhafazakar milletvekillerine rüşvet verdiğine dair kuvvetli iddialar ortaya atıldı. Bkz. Jens Geiseke, **The History of The Stasi: East Germany's Secret Police, 1945-1990**, çev. David Burnett, New York, Berghahn, 2014, s. 164.

⁴³²“Soviet Stresses Support of East Germany”, **The New York Times**, 09 Mayıs 1974, <<https://www.nytimes.com/1974/05/09/archives/soviet-stresses-supportofeast-germany-special-to-the-new-york-times.html>>, (12.04.2017).

olduğu bile öne sürülebilirdi.⁴³³

Almanya sorununda Brandt'ın çabaları sayesinde bir dönüşüm yaşanmıştı ve Schmidt'in devraldığı bu dönüm noktasında ana gündem maddesi Helsinki süreciydi. Nihai senet imzalanana kadar geçen zaman diliminde Bonn, en çok Almanya'nın birleşmesini engelleyecek kalıcı bir mutabakatın sağlanmasını önlemeye çalıştı. Buna göre Avrupa güvenliği konferansı sonunda AFC ve ADC arasındaki sınırın değişmez olduğu yönünde bir uzlaşının gerçekleşmemesi ve böylelikle Almanya sorununun yeniden birleşme tartışmalarına açık şekilde sürdürülmesi gerekiyordu.⁴³⁴ Bonn'un Helsinki konusundaki tutumunun altında yatan asıl neden, yeni doğu politikasıyla başlayan sürecin, Almanya'nın yeniden birleşmesi konusunda Federal Cumhuriyet'in elini zayıflatacak bir noktaya gelmesine engel olmaktı. Zira Bonn, Brandt döneminde imzalanan antlaşmalarda bunun üzerinde titizlikle çalışmıştı.

Moskova Antlaşması'nda sınırlar için "ihlal edilemez" ifadesi yer almıştı ve Varşova Antlaşması'nda da Oder-Niesse sınırı için aynı ifade kullanılarak tarafların birbirine karşı herhangi bir toprak iddiasında bulunmayacağı taahhüt edilmişti. Temel Antlaşma'da ise Demokratik Cumhuriyet de facto olarak tanınmıştı. Bütün bu süreçte Bonn, Almanya'nın bölünmüşlüğüne pekiştirmekten kaçındı. Yeni doğu politikasının doğrudan birleşmeye yönelik olmadığı açıktı, ancak iki Alman devleti arasındaki sınırla Avrupa güvenliğinin resmi bir belgede doğrudan ilişkilendirilmesi Almanya sorununa başka bir boyut kazandırırdı. Öyle ki, sınırların Avrupa barışının önündeki en büyük engel olması durumu, tarafların konuya çatışmacı yaklaştığı dönemden uyum içerisinde müzakere yürüttüğü döneme miras gibi aktarılırsa, Almanya'nın bölünmüşlüğü değiştirilemez hale gelebilirdi. Bunun gerçekleşmesini istemeyen sosyal demokratlar, yeni doğu politikasıyla birlikte böyle bir sonuca yol açan süreci başlattıkları için iç

⁴³³Stent, **op. cit.**, s. 195.

⁴³⁴**Ibid.**, s. 196.

siyasette silinmesi çok zor bir lekenin üzerlerinde kalmasından çekiniyorlardı. Ayrıca iki Alman devleti arasındaki sınırın “değişmez” olarak kabul edilmesi durumunda, ABD, SSCB, Fransa ve Birleşik Krallık’ın, Almanya’nın tamamını ilgilendiren konularda hakları korunduğu için, yeniden birleşmeyi herhangi bir sebepten sürüncemede bırakmalarına yeni bir gerekçe eklenmiş olurdu. Bonn hükümeti, doğu açılımı sırasında özenle korumaya çalıştığı bu politikasını Helsinki sürecinde de sürdürmekte kararlıydı. İlişkilerin normalleşmesi ve geri dönüşü çok zor olan tavizler verilmesi arasındaki dengede Federal Cumhuriyet, SSCB’yi ikna etmek için müttefiklerinden destek bekledi.

Vaşington, Avrupa güvenliği konusunda sınırlar üzerine yapılan müzakerelerde dünya siyasetinde yeni vizyon arayışında olan AT ile SSCB’yi baş başa bırakmıştı. Konuyu Avrupa içinde çözmeye çalışmak, SSCB karşısında Batı Avrupa’nın ne kadar etkisiz olduğunun farkına varılmasını sağlayabilirdi. Bu durum, ABD’nin transatlantik ilişkilerinin yeniden tanımlanması konusunda hevesini kıran Avrupalılara bir ders niteliğinde olabilirdi, çünkü Vaşington’da Batı Bloku’nun birliğini sarstığı için AT’ye karşı bir tepki oluşmuştu. Ancak, Schmidt’ten birkaç ay sonra göreve gelen ABD Başkanı Gerald Ford yönetimi, 1973 sonunda ABD Dışişleri Bakanı olan Kissinger aracılığıyla Avrupa sınırları konusunu süper güçler arasındaki diplomasiye dahil etti.

Bonn-Moskova görüşmelerinden sonuç çıkmadı. Ekim 1974’te Moskova’ya giden Schmidt, sonuç alamayınca Kissinger’ın da Sovyet temsilcileriyle görüşmelerinde meselenin dile getirilmesini istedi. Halihazırda ABD’nin mutabakatın sağlanması için yaptığı mevcut önerisine(sınırların ancak barışçıl yollarla değişmesi) de SSCB sıcak bakmıyordu. Bonn yönetimi, Moskova’nın siyasi konularda anlayış göstermesi halinde kendisinin de diğer konularda anlayış göstereceğini birçok kez taahhüt etmişti. Bununla birlikte, Federal Cumhuriyet’in geçici temsilciliğini açmasının ardından sırasıyla ABD, Fransa ve Birleşik Krallık Demokratik Cumhuriyet’le diplomatik ilişkileri kurma

çalışmalarına başlamışlardı.⁴³⁵ Ayrıca bu konuda Fransızlar, gayretli ve etkili bir şekilde Bonn'u destekliyorlardı.⁴³⁶ SSCB nihayet ikna oldu fakat sorunu çözen teklifin ABD'den gelmesi rahatsız ediciydi. Buna rağmen Moskova kerhen de olsa sınırların barışçıl yollarla değişmesi önerisini kabul etti.⁴³⁷

Sınırların ancak barışçıl yollarla değişmesini Avrupa güvenliği düzeninde konumlandırmak, orta yol olmasının yanı sıra SSCB açısından da mantıklı bir çözümdü. 1945'te yarım bırakılan Avrupa barışı meselesinin bir şekilde tamamlanıyor olması, Moskova'nın uzun zamandır beklediği bir sonuçtu. Yumuşamanın ahengini bozarak Avrupa'da çatışmacı bir mücadelenin tekrar dirilmesine sebebiyet vermenin getireceği zarar, Moskova açısından, "değişmez" ve "barışçıl yollarla değişebilir" ifadeleri arasındaki farkın getireceği zarardan daha fazlaydı. Üstelik Almanya sorunu çerçevesinde Bonn'la ilişkilerin normalleştiği dönemde sınırlar konusunda da benzer bir uzlaşma sağlanmıştı. Ayrıca Sovyet yönetimi, Helsinki süreci devam ederken siyasi konularda gösterdiği direncin karşısında ekonomi ve insan hakları konularında ödün alabilirdi. Bütün bu nedenler, siyasi ilişkilerin düzenlenmesi konusunda temel bir anlaşmazlığın giderilmesine katkı sağladı.

ÇTHG'nin ardından Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın(AGİK) ilk aşaması yine Helsinki'de 3-7 Temmuz 1973'te yapılmıştı. İlk aşamanın ana teması işbirliği ve güvenlik konularıydı. Nihai Senet'e giden yolda en uzun aşama ise Cenevre'de 18 Eylül 1973- 21 Temmuz 1975 arasında yapılan ikinci aşamaydı. İkinci aşama görüşmelerine zaman zaman ara verilmişti, ancak 1945 sonrası ortaya çıkan sınırlar gibi yoğun tartışmalara sahne olsa da müzakereler sürdürülebildi. AGİK'in 30

⁴³⁵Robert Gerald Livingston, "The Context: America's Relationship with the GDR", Uwe Spiekermann(ed.), **The Stasi at Home and Abroad: Domestic and Foreign Intelligence**, Vaşington, German Historical Institute, 2014, s.38.

⁴³⁶Kieninger, **op. cit.**, s. 62-64.

⁴³⁷Rey, **loc. cit.**, s. 48-49.

Temmuz-1 Ağustos 1975 tarihleri arasında yapılan üçüncü aşama görüşmelerinin son gününde Helsinki Nihai Senedi imzalandı.⁴³⁸

Nihai Senet, üç ana başlık altında toplanıyordu. Bunlardan ilki, siyasi kuralların ve güvenlik tedbirlerinin düzenlendiği birinci sepetti. BM antlaşmasının temel ilkeleri yinelenerek, Nihai Senet öncesinde yapılan antlaşmaların yumuşamaya katkısı vurgulandı. Sınırlar, uluslararası hukuka uygun ve anlaşma yoluyla değişebilirdi. Kurulacak düzenle birlikte Avrupa'nın yavaş yavaş Soğuk Savaş'ın muharebe meydanı olması ihtimalini azaltan süreç başlamıştı. Ekonomik işbirliğinin düzenlendiği ikinci sepette, katılımcıların işbirliği ve uyum içinde olacağı belirtiliyordu. Üçüncü sepet, insan hakları konusunda uluslararası işbirliğini düzenledi. Düzenleniş biçimi ve içeriği itibarıyla daha çok Batı değerlerine yakın olan üçüncü sepet, 'uluslararası toplum' inşa edebilme gayretiyle hareket edebilecek sivil toplum kuruluşlarının önünü açmıştı. Uluslararası sivil toplum her ne kadar tartışmalı bir konu olsa da katılımcılar için başlangıç ilkeleri, başta temel hak ve özgürlükler vurgusuyla ve toplumlararası iletişimin olabildiğince artırılması düşüncesiyle şekillenmişti. Helsinki Nihai Senedi'nin son bölümü, bundan sonra yapılacak izleme toplantılarıyla sürecin nasıl takip edileceğini belirten dördüncü bölümdü.⁴³⁹

Helsinki'nin Bonn'un doğu politikası açısından en büyük önemi, yeni doğu politikasıyla birlikte dönüştüren doğu ilişkilerinin ve Almanya sorununun geniş katımlı bir uluslararası mutabakat sayesinde Avrupa güvenliği konseptinde yer alması oldu. Bunun dışında Nihai Senet'in birinci ve ikinci sepetinin Federal Cumhuriyet'in doğu ilişkilerine getirdiği bir yenilik yoktu. Batı Avrupa ve Bonn'un penceresinden AGİK'in kurulması Avrupa güvenliği ve barışı için tamamlayıcı nitelikte bir girişimdi.

⁴³⁸ Arie Bloed, **From Helsinki to Vienna: Basic Documents of Helsinki Process**, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1990, s. 1-12.

⁴³⁹ "Helsinki Final Act", **Organization for Security and Co-operation in Europe(OSCE)** <<http://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>>, (19.03.2015).

Vaşington ve Moskova ilginç bir tesadüfle AGİK yapılanmasından memnundu. Öyle ki, ABD açısından Helsinki uzlaşısı çatışma olmadan çevrelemenin sürdürölmesi anlamını taşıırken⁴⁴⁰, SSCB açısından 1945 sonrasında oluşan statükonun Batı tarafından kabullenilmesi anlamına geliyordu.⁴⁴¹ Helsinki, İkinci Dünya Savaşı'nın kapanmayan hesapları sebebiyle iki blok arasında Avrupa'da ortaya çıkan çatışmacı karşılaşmanın asgari seviyeye inmesini simgeliyordu. Güç dengesini değıştirmeyen, fakat ilişkilerin nasıl yürütölceğini belirleyen bir rejim niteliğı taşıyordu. Bu bağlamda Soğuk Savaş'ın çatışmacı etkisi Avrupa'dan uzaklaşmaya başladı. Süper güçlerin çatışmacı mücadelesinin topraklarından uzaklaşmaya başlaması, en çok AT üyesi devletleri memnun etti.

AGİK'in Avrupa siyasetine getirdiğı en büyük yenilik, insan hakları ve özgürlüklerin düzenlendiğı üçüncü sepetti. Bir yanıyla düşünce ve inanç özgürlüğü gibi temel insan haklarını koruma altına almayı hedefleyen, diğeri yanıyla sivil toplum yapısının gelişmesini destekleyen sepet, Batı'nın aşına olduğı ve Doğı'nun tecrübe etmediğı bir devlet-sivil toplum ilişkisini gündeme getirdi. Teoride ve pratikte onlarca tartışmaya neden olan insan hakları konusu, hiç tartışmasız bir şekilde SSCB'yi zor duruma sokacak bir düzenlemeydi. Moskova'da siyasi ve ekonomik kazanımları, insan hakları konusunda ödün vermeye değeri bulan yöneticiler sayesinde Helsinki süreci tamamlanmıştı. Ancak bunun SSCB çıkarları için yanlış bir çıkarım olduğunu, "...sınırlar, askeri güçle ihlal edilemeyecek, fakat iletişimin artması ve bilgi akışı gibi yönlerden geçirgen hale gelecekler"⁴⁴² ifadesi özetliyordu. Gerçekten ilk andan itibaren AGİK çatısı altında Batılılar, Doğı Bloku devletlerini insan hakları konusunda baskı

⁴⁴⁰David J. Galbreath, **The Organization for Security and Co-operation in Europe**, Abingdon, Routledge, 2007, s. 28.

⁴⁴¹David Gress, **Peace and Survival: West Germany, the Peace Movement, and European Security**, Stanford, Hoover Institution Press, 1985, s. 25.

⁴⁴²Svetlana Savranskaya, "Unintended Consequences: Soviet Interests, Expectations and Reactions to the Helsinki Final Act", **Helsinki 1975 and the Transformation of Europe**, s. 181.

altına almaya başladılar. Böylelikle Soğuk Savaş'ta, insan hakları ve özgürlükler konusundaki tartışmalar daha etkin bir şekilde gündeme gelmeye başladı.

B. YUMUŞAMA SONRASINDA VE ALMANYA'NIN YENİDEN BİRLEŞME SÜRECİNDE DOĞU POLİTİKASI

Yumuşama dönemi, transatlantik ilişkilerin güvenlik, ekonomi ve siyaset boyutunun yeniden gözden geçirilmesine neden oldu. Federal Cumhuriyet, konjonktürün sağladığı imkanlar ve sosyal demokratların politikalarıyla doğu açılımını yaptığı bir dönemde, Avrupa bütünleşmesi de bir sıçrama yaşadı. Hem doğudaki hem de Avrupa'daki ilişkileri önemli bir dönüşüm geçiren Bonn'un doğu politikasının belirlenmesinde, AT'nin dünya siyasetine yeni bir aktör olarak katılmasının da etkisi oldu.

Yeni doğu politikasını uyguladığı dönemde Batı Avrupa ile ABD'nin arasındaki sorunlar nedeniyle Bonn'un yeni yönelimler içine girmesi, Avrupa genelindeki etkisini artırmıştı. Doğu Avrupa ve SSCB ile ilişkiler normalleşirken, Batı Avrupa ile ilişkileri de yoğunlaşıyordu. Federal Cumhuriyet, özellikle siyasi ve ekonomik yönden Avrupa genelinde öncü bir rol olmaya başladı ve iki kutuplu sistem açısından dengeleyici bir aktör konumuna geldi. Böylelikle Federal Cumhuriyet, 1980'li yıllarda süper güçlerle ve Avrupa'nın geneliyle ilişkilerinde diğer devletlerle kıyaslandığında özel bir yer edinebilmişti. Bu, çok taraflı ve işbirliğine dayalı dış politikanın bir sonucuydu.

Almanya sorunu, önemini korusa da doğu ilişkilerindeki iyileşme sürecini gölgelemedi. Bonn, hedeflerini değil, araçlarını değiştirmişti. SSCB ve Doğu Avrupa devletleriyle normalleşen ilişkiler, Almanya sorunu da dahil olmak üzere yumuşama öncesinde ve sonrasında Avrupa siyasetinin diğer sorunlarından korundu. Böylelikle

Soğuk Savaş'ın sonuna kadar, başta SSCB olmak üzere diğer Doğu Bloku devletleriyle bir kriz yaşanmadı. Birleşmeye giden süreçte ise doğu ilişkilerini krizden uzak tutma çabası karşılık buldu ve Demokratik Cumhuriyet'le gerçekleştirilen temaslar sonucunda Avrupa barışı tehlikeye sokulmadan Almanya sorunu çözüldü. Bu süreçte Bonn, Batı Almanya'nın güvenliği başta olmak üzere Vaşington ilişkilerinde, Avrupa bütünleşmesinde, Doğu Avrupa ve dünyanın diğer bölgelerinde cereyan eden önemli olaylarda Moskova'yı karşısına almadı ve bu nedenle Doğu Berlin'le doğrudan temas kurarak Almanya sorununu büyük ölçüde iki Alman devletinin konusu haline getirebildi. Ayrıca Soğuk Savaş'ın başlarında SSCB dış politikasında büyük bir hasım olarak kabul edilen AFC, normalleşen ilişkiler ve Moskova yönetiminin gün geçtikçe işbirliğini destekler hale gelmesiyle önemli bir partner haline geldi. Bu durum Almanya sorununun çözülmesini de kolaylaştırdı. Brejnev'in hem ilişkileri geliştirmek hem de Vaşington'la önemli sorunlar yaşayan Bonn'un transatlantik ilişkiler yaklaşımını etkilemek için AFC ile ADC arasındaki diyalogu destekleyerek başlattığı girişim, Almanya sorununda yeni bir evreye girilmesine neden oldu. 1983'te iktidara yeniden gelen HDB/HSB/HDP koalisyonu da doğu ilişkilerindeki kazanımların kıymetini bildi ve Almanya'nın birleşmesini sağladı.

1. Almanya Federal Cumhuriyeti'nin Güvenlik Endişeleri

1975'te Almanya sorunu, iki Alman devleti arasındaki ilişkiler ve Berlin konusuyla sınırlıydı. Federal Cumhuriyet ve doğu komşularının ilişkilerinde normalleşme sürecinin hızla devam etmesi, 1945 sonrasında Almanya sorunundaki statükonun değişmeye başladığının işaretiydi. Öyle ki, Demokratik Cumhuriyet'in kabullenilmesi ve Oder-Niesse hattının teminat altına alınması gibi iki önemli konunun

taraflar arasında sorun olmaktan çıkmasıyla birlikte, Doğu Avrupa devletleri, Federal Cumhuriyet gibi bir ekonomik güçle önemli ilişkiler geliştirmeye başladılar. Soğuk Savaş'ın ilk otuz yılında Almanya sorunundaki statüko, yalnızca sınır konusundaki ihtilafla değil, ihtilaf sebebiyle mücadeleye giren taraflar arasındaki ilişkiler bütününe de oluşturduğu bir durumdu. 1960'tan sonra Federal Cumhuriyet'in karar alıcılarının ve Soğuk Savaş'ta konjonktürün değişmesi, Almanya sorununda ve Avrupa'da sınırların kabul edilmesine yol açarken, ilişkilerin değişmesine de vesile oldu. Diğer bir ifadeyle, yumuşama döneminde hayata geçirilen yeni doğu politikası, Bonn'un bir taraftan statükoyu kabul etmesini ve diğer taraftan da dönüştürmeye başlamasını sağladı.

Federal Cumhuriyet, doğu ilişkilerinin normalleşme sürecinde daha önce batı ilişkilerini normalleştirirken yaptığı gibi bir takım prensiplere uymak durumunda kaldı. Bunların başında, Doğu Avrupa devletlerini tedirgin eden 'Alman saldırganlığı' söylemini haklı çıkaracak hamleleri rafa kaldırmak vardı. 1949 sonrasında AFC'nin askeri yapılanması kurulurken, batı komşularının Alman saldırganlığını tehdit olarak algılaması imkansız kılınmıştı. Ancak, doğu komşuları için aynı durum söz konusu değildi. Bonn, 1969 sonrasında karşılıklı mutabakatla doğuya da güven vermeye başladı. Normalleşme sürecinin en kritik konusu, karşılıklı güvenin tehdit altına girmemesiydi, çünkü ekonomik ilişkiler mümkün olan en üst düzeyde uzun vadeli işbirliğine kaymaya başlamıştı. Ekonomik ilişkilere bağlı olarak ilerleyen siyasi ilişkiler de gün geçtikçe iyileşiyordu.

Federal Cumhuriyet, 1975 sonrasında siyasi meselelerde Demokratik Cumhuriyeti, güvenlik meselelerinde de SSCB'yi doğu politikasının odağına aldı. Ekonomik ilişkilerde ise en yakınındaki Polonya'dan en uzağındaki ÇHC'ye⁴⁴³ kadar

⁴⁴³Pekin, Bonn'un Doğu Avrupa ve SSCB ilişkilerini normalleştirilmesi ve Tayvan'ı hiçbir zaman tanımamış olması; Bonn ise Pekin'in Almanya sorununa yaklaşımını ılımlı hale getirmesi ve barışçıl yollarla yeniden birleşmeyi desteklemesi nedeniyle 1972'de iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulabildi ve olağan bir gelişim seyri izlemeye başladı. Bkz. Brick, **op. cit.**, s. 779-80.

önemli işbirliği süreçlerini başlattı. 1970'lerin sonuna doğru Doğu Avrupa⁴⁴⁴ ve SSCB'nin⁴⁴⁵ Batılı devletler içindeki en büyük ticaret ortağı olmuştı. Dünyadaki ekonomik dengelerin değişmeye başladığı bir dönemde Bonn'un Doğu'yla kurduğu ekonomik ilişkiler, 1949 sonrasında Batı'yla kurduğu ekonomik ilişkiler kadar köklü ve sistematik olmasa da uzun vadeli işbirliği her geçen gün artıyordu. Buradan hareketle, AFC sermayesinin Almanya sorunu sebebiyle doğu ticaretinde karşı karşıya kaldığı engeller aşıldı ve bundan sonra hükümetlerin doğuyla ekonomik işbirliğini siyasi nedenlerle tehlikeye düşürme yönünde bir politika benimseme olasılıkları azaldı.

AT'nin her açıdan bir güç haline gelmesinde ve transatlantik ilişkilerde bir önemli bir rolü olan Federal Cumhuriyet'in 1975 sonrası doğu politikasının, batı ilişkilerinden etkilenmemesi söz konusu olamazdı. Bu etki Berlin Krizi'nden itibaren giderek azalsa da yumuşama dönemiyle Batı Bloku'nda iyice belirgin hale gelen yapı değişimi, Bonn hükümetinin müttefikleri ile Doğu Bloku arasında uyumlu politikalar izlemesini gerektirdi. Soğuk Savaş'ın başında Batılı büyük güçlere bağımlı ve onay olarak politika belirleyen zayıf bir devletken, artık Batı için stratejik öneme sahip ve dünya siyasetini etkileyen güçlü bir devlet olan Federal Cumhuriyet'in dengeli bir dış politika benimseme eğilimi bu uyumu zorunlu kılıyordu. Bu bağlamda Şansölye Schmidt, 1976'nın başında Porto Riko'daki ikinci G-7 zirvesinde, Batı Avrupalı liderlere ve ABD Başkanı Ford'a doğu ilişkilerini, özellikle ilişkilerin ekonomik boyutunu daha da kuvvetlendireceğini bildirdi.⁴⁴⁶ ABD, enerji ilişkileri dahil olmak üzere Federal Cumhuriyet'in doğu ticaretini geliştirmesine karşı bir tutum

⁴⁴⁴Stephen Gross, "The German Economy and East Central Europe: The Development of Intra- Industry Trade From Ostpolitik To Present", **German Politics and Society**, Cilt 31, Sayı 3, 2013, s. 99-100.

⁴⁴⁵Stent, **op. cit.**, s. 203.

⁴⁴⁶Charles William Carter, "The Evolution of US Policy toward West German-Soviet Trade Relations 1969-89", **The International History Review**, Cilt 34, Sayı 2, 2012, s. 227.

sergilemedi.⁴⁴⁷ Aynı dönemde AT ise Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi(CMEA)⁴⁴⁸ ile ilişkileri uyumlu hale getirmeye çalışıyordu.⁴⁴⁹ Bu koşullarda Bonn, doğuyla ekonomik ilişkilerinde müttefiklerinden gerekli desteği almıştı.

Bonn'un doğu açılımına olanak tanıyan yumuşama süreci hassas bir denge üzerine kurulmuştu. Öyle ki süper güçlerin yönetim kadrosunda, yumuşama dönemini çatışmacı mücadeleye verilen bir mola gibi görenlerin düşüncelerini haklı çıkaracak krizler Avrupa dışında devam ediyordu. Özellikle Afrika'da, bloklar arası mücadele yumuşama döneminden hiç etkilenmemişti.⁴⁵⁰ Avrupa içinde ise komünizm karşıtlığı bizzat Schimdt tarafından dile getirilmişti. Şansölye'nin Porto Riko zirvesi sonrasında İtalya'nın ihtiyacı olan kredinin parlamentodaki İtalyan Komünist Partisi'ni de güçlendirebileceği gerekçesiyle hiçbir Batılı devlet tarafından verilmek istenmeyeceğini belirtmesi ve "[Komünistleri] barışın korunması için Batı Avrupa dışındaki partnerlerimiz olarak addetmeliyiz, fakat Avrupa içinde bağımsızlık ve özgürlüğü koruma uğruna onlarla savaşmalıyız" ifadesini kullanması, Batı Avrupa'da komünizmin etkinliğini artırmasına tolerans gösterilmeyeceği anlamına geliyordu.⁴⁵¹ Brandt'ın

⁴⁴⁷Idem..

⁴⁴⁸ADC, Arnavutluk Halk Cumhuriyeti, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Çekoslovakya Cumhuriyeti, Macaristan Halk Cumhuriyeti, Polonya Halk Cumhuriyeti, Romanya Halk Cumhuriyeti ve SSCB tarafından 1959'da imzalanan Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi Şartı'na göre konseyin amacı, üye devletlerin planlı kalkınmaya dayalı ulusal ekonomileri arasında işbirliği ve sosyalist ekonomi bütünleşmesine katkı sağlamaktır. Bkz. Giuseppe Schiavone, **The Institutions of Comecon**, Londra, The Macmillan Press Ltd., 1981, s. 174-175.

⁴⁴⁹Robert M. Cutler, "EEC-CMEA Relations: Never the Twain Shall Meet?", **International Affairs(Royal Institute of International Affairs)**, Cilt 63, Sayı 2, 1987, s. 263-264.

⁴⁵⁰Svetlana Savranskaya ve William Taubman, "Soviet Foreign Policy, 1962-1975", Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad(ed.), **The Cambridge History of the Cold War Volume 2 Crises and Détente**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 156.

⁴⁵¹Frank Vogl, "Western pact against Communist role in Cabinet angers Italy.", **The Times Digital Archive**, 19 Temmuz 1976, <<http://find.galegroup.com/ttda/infomark.do?&source=gale&prodId=TTDA&userGroupName=ankara&tabID=T003&docPage=article&searchType=BasicSearchForm&docId=CS69041907&type=multipage&contentSet=LTO&version=1.0>>, (16.10.2017).

büyük bir istekle başlattığı doğu açılımının sınırları, komünizmin tehlike olarak görüldüğü yerde bitiyordu. Benzer bir şekilde, Batı dünyasının 1970 sonrasında kurmaya çalıştığı ekonomik rejim, komünizme yer olmayan küresel bir sistemi öngörüyordu.⁴⁵² Bunların karşısında Doğu Bloku, bilhassa SSCB, Ortadoğu ve Üçüncü Dünya'daki çıkarlarını korumak için önlemler almaya başladı.⁴⁵³ Bu bağlamda yumuşama, bloklar arası mücadelenin yalnızca Avrupa'daki izdüşümünü çatışmacı politikalardan uzaklaştırmıştı. Blokların karşı tarafı zayıflatmak için yeniden hazırlanması ve süper güçlerin Avrupa dışındaki nüfuz mücadelesinin dünyayı tedirgin etmeye başlamasıyla birlikte, uzlaşmacı iklim doğal sınırlarına ulaşmış oldu.

Bonn'un doğu ilişkilerini olumsuz etkileyebilecek ilk gelişme Avrupa güvenliği konusunda ortaya çıktı. SSCB'nin 1976'da konuşlandırmaya başladığı, resmi adı *Raketa Sredney Dalnosti(RSD-10) Pianer* olan ve Batı(NATO) tarafından SS-20 "*Saber*" olarak adlandırılan 'orta' menzilli balistik füzeler(IRBM)⁴⁵⁴, başta AFC olmak üzere bütün Avrupa'yı tedirgin etti. RSD-10 füzelerinin en önemli özelliği SALT-1'de sağlanan dengeyi altüst etmesiydi. Öyle ki SSCB, hiçbir silahsızlanma antlaşmasını ihlal etmeden geliştirdiği bu füzeler sayesinde kendi topraklarından Avrupa'nın neredeyse tamamını daha etkili şekilde vurabilme olanağına kavuştu. RSD-10 füzeleri, tek başlık yerine ayrı hedeflere yönlendirilebilen üç savaş başlığı taşıırken, bunları mobil taşıyıcılardan fırlatabildiği için kolaylıkla hedefe uygun şekilde konuşlandırılabilirdi.⁴⁵⁵ 1970'lerin başında kurulan nükleer güç dengesine şüpheyile yaklaşan Avrupalılar, RSD-10'un Moskova'ya sağladığı üstünlük nedeniyle daha da tedirgin olmaya başladılar.

⁴⁵²Pijl, **op. cit.**, s. 233.

⁴⁵³Vladislav M. Zubok, "Soviet Foreign Policy From Détente to Gorbachev, 1975-1985", Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad(ed.), **The Cambridge History of the Cold War Volume 3 Endings**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 101.

⁴⁵⁴"SS-20 'Saber' (RSD-10)", **The Missile Threat/Center for Strategic and International Studies Missile Defense Project**, <<https://missilethreat.csis.org/missile/ss-20-saber-rsd-10/>>, (17.09.2017).

⁴⁵⁵**Idem..**

Avrupa'nın tehdit algısı, yalnızca SSCB'nin silah teknolojisini yenilemesinden ileri gelmiyordu. ABD de Avrupa'nın tatmin olacağı bir güvenlik sağlamakta tereddüt gösteriyordu. Vaşington yönetimi, 1970'lerin başlarında olduğu gibi sonlarında da Avrupa ile SSCB arasında güvensizliğin artmasına neden olacak gelişmeleri, Batı Avrupa'nın ABD'ye bağımlılığın sürmesi için fırsat olarak görüyordu. Fakat Batı Avrupa, özellikle de Federal Cumhuriyet, ABD'nin SSCB'nin yaptığı güç gösterilerini araçsallaştırarak transatlantik ilişkileri dilediği gibi yapılandırma planlarına müsaade etmedi. Moskova'ya normalleşen ilişkileri tehlikeye düşürmeden gerekli karşılık verilmeliydi.

Yumuşama döneminde, Batı-Doğu diyalogu her devlet tarafından farklı algılanmıştı. Süper güçlerin ikisi de yumuşamanın rakibi karşısında gücünün zayıflamasına yol açtığını düşünmeye başlamıştı. Batı Avrupa devletleri ise, Batı değerleri ve sisteminin üstün gelmesini desteklerken, Soğuk Savaş'ın krizlerinin ve çatışmayı tırmandırıcı etkisinin Avrupa'dan uzaklaşmasına destek veriyorlardı. Bu eğilim, hem SSCB hem de ABD ile ilişkileri makul bir seviyede tutmayı gerektiriyordu. Avrupa güvenliğinin tehlikeye düşmemesi ve Avrupa bütünleşmesi sürecinin akamete uğramaması, AT üyelerinin birinci önceliği haline gelmeye başladı. Son tahlilde, Batı Avrupa, yumuşamanın etkisini yitirmesi halinde süper güç mücadelesinin faturasını hiçbir şekilde ödemek istemiyordu.

NATO, Avrupa güvenliğini daha kapsamlı hale getirmek için silahsızlanma antlaşmalarından sonra bazı girişimlerde bulundu. NATO uzmanları, 1973'te esnek karşılık stratejisinin sürdürülebilmesi için örgütün Avrupa'daki gücünün modernize edilmesi yönünde bir sonuca vardılar. Ancak, bu yönde yapılan çalışmalar ABD Kongresi'ne takıldı. Kongre, ittifakın Avrupa'daki silahlarını modernize etmesinin gerekliliğine ikna olmadı ve bu plana kaynak ayırmayı reddetti. Avrupalılar, Doğu'yla

güç dengesini seyir füzeleriyle⁴⁵⁶ sağlamak için transatlantikte lobi oluşturmaya denediler. NATO çatısı altında bu konu da incelendi, fakat somut bir çözüm üretilmedi. IRBM ve MRBM'lerin silahsızlanma görüşmelerine dahil edilmesi yönünde bir başka öneri dile getirildi. Böylelikle SSCB'nin dengeyi bozan gücü bir nebze olsun kısıtlanabilirdi. Fakat ne NATO'da ne de ABD'de bu füzeleri silahsızlanma görüşmelerine dahil etmek yönünde bir çalışma veya istek vardı. Ayrıca, Sovyetler orta menzilli nükleer vuruş gücü karşılığında ABD'nin ileri savunma sisteminin önemli ölçüde azaltılmasını talep edeceği için yine askeri dengeyi sağlamak zora girecekti.⁴⁵⁷

AFC, Avrupa güvenliği konusunda ABD'yi en çok sorgulayan Avrupa devleti haline gelmişti. Öyle ki, yeni doğu politikası başladığı günden itibaren silahsızlanma konusunda bütün süreçleri destekleyen Bonn hükümeti, ABD'nin Batı Almanya'nın güvenliğini gözden çıkarmışçasına eylemsiz kalmasından memnun değildi. Diğer Batı Avrupa devletleriyle birlikte, ABD'nin silahsızlanma müzakerelerinde müttefiklerine danışmasını, SSCB ile kendi çıkarlarına uygun bir denge kurmak için Avrupa güç dengesini alt üst etmemesini ve uzun zamandır arka planda kalan Avrupa güvenliğine önem vermesini talep ediyordu. Şansölye, transatlantik ilişkilere önem veriyordu verse de öncelikli olan Batı Almanya'nın güvenliğini artırmaktı. Bu nedenle Bonn hükümeti, SDP/HDP iktidarı göreve geldiği günden itibaren desteklediği silahsızlanma müzakerelerine şerh koymaya başladı. SALT-1'le ilgili endişelerini yumuşama iklimini çok etkilememek için kısık sesle dile getirirken, SALT-2 sürecinin Batı Avrupa güvenliğini dikkate alması için sesini yükseltti. Vaşington yönetimi bu endişeleri görmezden geldi. SALT-2'de Avrupa ve SSCB arasındaki güç dengesini umursamayan

⁴⁵⁶Karadan, denizden ve havadan fırlatılabilen ve radara yakalanmadan hedefine ilerleyebilen bu füzeler, sahip oldukları navigasyon sayesinde atıldıktan sonra hedef değiştirebilirler. Bkz. "Cruise Missile", **Encyclopædia Britannica**, <<https://www.britannica.com/technology/cruise-missile>>, (29.03.2017).

⁴⁵⁷Thomas Risse-Kappen, **The Zero Option: INF, West Germany, and Arms Control**, Boulder, Westview Press, 1988, s. 9-14.

yaklaşımı yalnızca Ford değil, yerine gelen Jimmy Carter da benimsedi. 1977 biterken, NATO hala Avrupa güvenliği sorununa çözüm bulamamıştı.⁴⁵⁸

Federal Cumhuriyet'in güvenlik sorunu, SSCB'nin etkili silahları devreye sokması kadar ABD'nin konuyu önemsememesinden de kaynaklanıyordu. Bonn ve Vaşington arasındaki problemlere bir de Carter ve Schmidt arasındaki kriz eklenmişti. 1976, hem AFC hem de ABD'de seçim yılıydı. Schmidt, seçimler sonrasında görevine devam etti, fakat Ford yerini Carter'a bırakmak zorunda kaldı. Şansölye, seçim kampanyaları devam ederken kazanacağını düşünerek Ford'u öyle bir destekledi ki, Carter'ın göreve gelmesiyle birlikte Bonn ile Vaşington arasında soğuk rüzgarlar esmeye başladı. Schmidt bu hatasının⁴⁵⁹ sonuçlarına Carter'ın görev süresi boyunca katlanmak zorunda kaldı. 1977'de ABD ile Federal Cumhuriyet'in ilişkileri hem siyasi soğukluk hem de güvenlik konusunda anlaşmazlıklarla geçti. Amerikalılar açıkça SALT-2 görüşmelerinde küresel güç dengesini kurmakta bir katkısı olmadıkça Avrupa güvenliğine öncelik vermeyeceklerini dile getirmeye başladılar.⁴⁶⁰ Diğer bir deyişle Avrupa, dünya genelinde ABD'ye istediği desteği vermedikçe, bölgesel dengenin kurulması için destek görmeyecekti. Aynı yıl SSCB de ABD'nin silahsızlanma müzakerelerine küresel boyutta yaklaşmasını Avrupa üzerinde etkisini artırmak için fırsata çevirmeye çalıştı. Brejnev, Schmidt'e gönderdiği mektupta, ABD'nin Avrupa'ya nükleer yığınak yapmasına yönelik itirazlarını dile getirdi.⁴⁶¹

⁴⁵⁸**Ibid.**, s. 14-17.

⁴⁵⁹Şansölye, resmi temaslarında bile “önemsiz bir çiftçinin süper güçler arası ilişkilerde nasıl bir yeri olacağını” sorarak Carter'ın ABD başkanlığına layık olmadığını dile getirmişti. Bkz. Kristina Spohr, **The Global Chancellor**, Oxford, Oxford University Press, 2016, s. 12.

⁴⁶⁰Jonathan Haslam, “Moscow's Misjudgment in Deploying SS-20 Missiles”, Leopoldo Nuti vd.(ed.), **The Euromissile Crisis and The End of The Cold War**, Vaşington, Woodrow Wilson Center Press, 2015, s. 37-39.

⁴⁶¹**Idem.**

Şansölye, bu gelişmeler karşısında Bonn'un hem doğu hem de batı politikasını çok net şekilde ortaya koydu. 22 Ekim 1977'de üyesi olduğu Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü'nün kurucusu Alastair F. Buchan'ı anmak için kurumun Londra'daki merkezinde düzenlenen toplantıda, Avrupa'yı etkileyen kuvvet dengesindeki eşitsizlikler ortadan kaldırılmadıkça, SSCB ve ABD arasında silahsızlanma konusunda sağlanan/sağlanacak mutabakatların Avrupa güvenliğine zarar vereceğini ifade etti. Avrupa güvenliği dikkate alınmadığı sürece dengeyi korumak için tam anlamıyla caydırıcı stratejiler benimsenmesi gerektiğini vurguladı. SALT ve MBFR süreçlerinin başından itibaren Avrupalıların nükleer ve konvansiyonel dengenin sağlanmasını ısrarla dile getirdiğini belirten Şansölye, bu görüşmelerin başladığı andan itibaren SSCB'nin kuvvet eşitsizliğini daha da artırdığını ve bunun karşısında Atlantik ittifakının da mevcut stratejisini korumak için eşitsizliğin önüne geçmesi gerektiğini söyledi. Ayrıca, Federal Cumhuriyet için Almanya sorununun hala önemli olduğunu altını çizen Schmidt, yeniden birleşme konusunun barışın sürdürülmesi söz konusu olduğunda bir önceliğinin olmadığı ifade etti. Bu, Bonn'un barışa en önemli katkısıydı. Son olarak Batı güvenliği ve ekonomisinin ayrılmaz bir bütün olduğunu belirten Schmidt, liberal ekonominin inşa edilmesi ve korunmasının, ham madde ve enerjiye erişimin sağlanmasının ve Doğu'yla dengeli ekonomik işbirliğinin sürdürülmesinin Batı'nın önünde çözülmeyi bekleyen sorunlar olduğunu dile getirdi.⁴⁶²

Schmidt'in, Londra'daki konuşmasından sonra verdiği demeçlerde, Brejnev yönetiminde SSCB'nin barışın kıymetini bileceğini, fakat sonraki yöneticilerin bu gücü nasıl kullanacağını meçhul olduğunu söylemesi⁴⁶³, Bonn-Moskova hattının Avrupa güvenliği konusunda Bonn-Vaşington hattı kadar aktif olduğunu gözler önüne serdi. Şansölye'nin, yalnızca Batı Almanya güvenliği tehdit altında olsa ABD'nin güvenilir

⁴⁶²Helmut Schmidt, "The 1977 Alastair Buchan Memorial Lecture", *Survival*, Cilt 20, Sayı 1, 1978, *passim*..

⁴⁶³Haslam, *op. cit.*, 39.

bir müttefik olmayacağına dair şüpheleri de vardı.⁴⁶⁴ Buradan hareketle Bonn hükümeti, güvenliğini sağlama almak için yapacağı hamleleri Vaşington merkezli olmaktan çıkaracağını sinyallerini vermeye başladı. Neticede yumuşamanın zirve yaptığı yılların hemen ardından oluşan gündem, süper güçlerin mücadelesinden Avrupa'nın ciddi anlamda etkilenmeye devam edeceğini gösterdi. Bu mücadelenin etkilerinden kurtulmak, ABD'nin Batı Avrupa'nın kendisine bağımlılığını artırma ve SSCB'nin de Avrupa'ya her fırsatta etki etme yönündeki istekliliği devam ettiği müddetçe çok zordu.

2. Bonn'un Süper Güçler Arasında Dengeli Bir Politika Uygulama Çabaları

Bonn, Avrupa güvenliğinin süper güçler tarafından dikkate alınması konusunda ısrarcıydı. Ancak, bu ısrarından bir sonuç elde edemeyince Moskova ve Vaşington arasında dengeli bir siyaset izlemeye başladı, çünkü Federal Cumhuriyet ve diğer Avrupa devletleri, hem ABD hem de SSCB'nin dehşet dengesini sürdürmekten vazgeçmediklerine kanaat getirmişlerdi. Silahlanma yarışının savunma odaklı yapılması veya ciddi anlamda kontrol altına alınması yerine saldırı amaçlı devam etmesini tercih eden süper güçler, Avrupa güvenliğini teminat altına alacak bir düzenlemeyi gündemlerine almıyorlardı. Schmidt ve diğer Batı Avrupalı liderler, blokların birbirlerine gözdağı vermediği yumuşama konjonktürünün giderek ortadan kalktığı bir ortamda, NATO'nun Avrupa'daki saldırı gücünü artırmasında sakınca görmediler. Üstelik, doğu ilişkilerindeki iyileşmeyi tehlikeye düşürecek böyle bir hamlenin yapılmasına birkaç yıl önce sıcak bakmayan Batı Avrupa, yeni koşullarda dengenin sağlanması için konuşlandırılacak silahların niteliğini sorgulayacak kadar kararlı bir tavır takındı. Uzun zamandır sürüncemede bırakılan Avrupa güvenliği bir şekilde

⁴⁶⁴Idem..

sağlanmalıydı.

Federal Cumhuriyet, normalleşen doğu ilişkilerini tehlikeye düşürmeyecek bir politika benimsedi. Bunu, Moskova ve Vaşington arasında önceki dönemlere göre daha dengeli bir noktada durarak yapmayı planlayan Schmidt, süper güçlerin Avrupa'ya yönelik politikalarının tesirinde kalmaktan kaçındı. Vaşington açısından Avrupa, Moskova'ya karşı sürdürülen mücadelede önceki dönemlere göre gereken desteği vermekte imtina ediyordu. Moskova ise, Avrupa'yla kurmaya çalıştığı diyalogun Vaşington tarafından provoke edilmesine tepki gösteriyordu. Bu nedenle Avrupa'ya Doğu'nun gücünü hatırlatan hamleler yapmaya devam etti. Yumuşama döneminde transatlantikte oluşan anlaşmazlıkları, Avrupa'nın ABD ile bağlarını zayıflatmak için bir fırsata dönüştürmeyi düşünen SSCB, siyasi ve ekonomik ilişkilerde bu hedefe uygun hareket etse de ilişkilerin güvenlik boyutunda üstünlüğünü korumak istiyordu, çünkü kendi güvenliği konusunda tedbirli davranmazsa, başta ABD olmak üzere Batı'nın Doğu Avrupa'daki etkinliğini artırmasından endişe ediyordu. Helsinki Nihai Senedi sonrasında Batı, Doğu Avrupa'daki rejimleri sarsmaya yönelik araçlar edinmişti. Bu denklemde Federal Cumhuriyet, ABD ve SSCB arasında dengeli bir dış politika sürdürmek için çok dikkatli davranmak zorundaydı.

1970'lerin uluslararası koşullarında tansiyon yükselirken, sosyal demokratlar içinde Avrupa'nın güvenlik endişelerini gidermek için silah artırımına gidilmesine karşı olan önemli bir grup vardı. Yeni doğu politikasının mimarı Brandt, 1976 yılında Sosyalist Enternasyonal'in⁴⁶⁵ başkanı olmuştu ve partisi içinde hala etkili bir kişiydi. Brandt'a göre yumuşama, sahte ve aldatıcı bir yaklaşım sergilenmediği sürece sürdürülebilirdi. Silahlanma yarışına kaldığı yerden devam etmek, irrasyonel bir tercihti

⁴⁶⁵“Progressive Politics for A Fairer World”, **Socialist International**, <<http://www.socialistinternational.org/about.cfm>>, (21.12.2016).

ve Avrupa özelinde gereken irade gösterilse buna son verilebilirdi.⁴⁶⁶ Brandt'ın görüşleri, SDP Genel Sekreteri ve yeni doğu politikasının ikinci adamı Bahr tarafından da benimsendi. Bahr, silahsızlanmanın sürdürülmesi için yalnızca görüşlerini dile getirmekle kalmadı, ABD'nin Avrupa'ya yeni silahlar konuşlandırmasına karşı lobi faaliyetlerinde de bulundu.⁴⁶⁷ Şansölye'nin görüşleri ise farklıydı. Yumuşama koşullarına dayanarak Batı Almanya güvenliğini tesis etmenin artık mümkün olmadığını dile getiren Schmidt, Batı'nın bir parçası olarak silahlanma konusunda Doğu'ya karşı sert bir tavır alınmasının yerinde olduğunu; fakat böyle bir politikanın doğu ilişkilerindeki normalleşmeyi tehlikeye düşürmeyecek şekilde uygulanması gerektiğini düşünüyordu.⁴⁶⁸ Ancak, kamuoyuna, dış politikanın önemli meselelerinde sosyal demokratların bölündüğü izlenimi vermemek için parti içi anlaşmazlıkları kapalı kapılar ardında tutmaya özen gösterdi.

Bonn'un denge politikasının temelinde, süper güçlerin Avrupa siyasetini etkileme çabalarını boşa çıkarmak vardı. Bütünleşme politikalarıyla birlikte gelinen noktada AT ve uluslararası sistemin büyük güçlerinin tamamıyla iyi ilişkiler geliştiren Federal Cumhuriyet, süper güçlerin etkisiyle, kendilerinin belirlemediği politika seçenekleri üzerinden tercih yapmaya zorlanamazdı. Buradan hareketle Şansölye, Batı'nın bir parçası olarak ABD'nin yönlendirmesiyle SSCB'yle ilişkilerin bozulmasına müsaade etmeyecek ve SSCB'nin etkisiyle ABD'nin çıkarlarına zarar verecek bir tutum sergilemeyecekti. 1975 sonrasında Avrupa güvenliğinin yeniden gündeme gelmesiyle başlayan süreçte Moskova ve Bonn ilişkilerinde normalleşmenin sürdürüleceği, Mayıs 1978'de Brejnev'in Bonn ziyaretiyle net bir şekilde belli oldu.

⁴⁶⁶Bernd Rother, "Common Security as a Way to Overcome the(Second) Cold War? Willy Brandt's Strategy for Peace in the 1980s", Frédéric Bozo vd.(ed.), **Visions of the End of the Cold War in Europe, 1945-1990**, New York, Berghahn Books, 2012, s. 239.

⁴⁶⁷Kristina Spohr, "NATO's Nuclear Politics and the Schmidt-Carter Rift", **The Euromissile Crisis and The End of The Cold War**, s. 143-144.

⁴⁶⁸Idem..

Kurulduğu günden itibaren Federal Cumhuriyet'in ABD'yle en çok sorun yaşadığı dönemde gerçekleşen ziyaret, hem AFC iç siyasetinde hem de Batı Bloku'nda Doğu'yla ilişkiler üzerine ciddi tartışmaların olduğu bir anda, Bonn'un denge politikası benimsediğini göstermekteydi. Brejnev, önemli sağlık sorunlarına rağmen 4 Mayıs'ta ilişkilerin geliştirilmesi için başladığı ziyaretinde, Batı Almanya'da dolu dolu üç gün geçirdi. Daha önce 1973'te gerçekleşen ziyaret, kamuoyunda daha geniş yankı bulmuştu, ancak bu ziyaretin uluslararası dengeler açısından en az ilki kadar önemi vardı. Brejnev yalnızca SDP/HDP liderleriyle değil, muhafazakar siyasetçilerle de temaslarda bulundu. Bu, SSCB'nin de normalleşen ilişkileri sürdürmekte ne kadar istekli olduğunu gösteriyordu. 6 Mayıs'ta iki devlet arasında 25 yılı kapsayan ekonomik işbirliği anlaşması imzalandı. Silahlanma yarışı konusunda görüşmeler yapılsa da sonuç alınamadı, ancak her iki taraf da bu durumun ziyaretin olumlu havasını gölgelemesine izin vermedi.⁴⁶⁹

Vaşington'la ilişkilerinde anlaşmazlıkların en yoğun yaşandığı dönemde, Moskova'yla işbirliğinin zirve yapması Bonn hükümetleri açısından tarihi bir andı. Almanya sorunu, tam da bu andan sonra Federal Cumhuriyet'in istediği noktaya gelmeye başladı. Brejnev'in ziyaretinden sonra SSCB'nin Bonn Büyükelçiliği'ne Alman devletlerinin birleşmesini savunan bir diplomat olan Vladimir Semyenov atandı.⁴⁷⁰ Moskova'nın, Alman devletleri arasındaki temasların artmasını desteklediğini gösteren bu hamle, Almanya sorununda yeni bir evrenin başlamasına da öncülük etti. 1975'te iki devletin liderlerinin Helsinki'de ilk kez bir araya gelmesiyle başlayan üst düzey diyalog süreci, Mayıs 1978'den sonra Moskova'nın teşvikiyle Alman devletleri arasında işbirliğine yönelik girişimlerin hız kazanması⁴⁷¹, sosyal demokratların Almanya sorununa dair politikalarının sonuçlarıydı. Öyle ki Federal Cumhuriyet,

⁴⁶⁹Stent, *op. cit.*, 202-206.

⁴⁷⁰*Ibid.*, s. 207.

⁴⁷¹Pittman, *op. cit.*, s. 75-77.

1970'ten itibaren doğu komşularıyla gerçekleştirdiği ilişkileri normalleşme sürecine, Demokratik Cumhuriyet'i de dahil etmeyi başardı. Yeni doğu politikasına büyük bir şüpheyle yaklaşan Doğu Berlin hükümeti ise, Moskova'nın telkinleriyle işbirliğine daha sıcak bakmaya başladı. Bu noktada Bonn hükümeti, özellikle Almanya sorunu çerçevesinde oluşan ılımlı havayı bozabilecek 'yeniden birleşme' konusunu gündeme almaktan kaçındı.

Federal Cumhuriyet, 1949'dan itibaren doğu ilişkilerinde karşı karşıya geldiği    akt rle de kurulan iyi ilişkilerin konjonktür nedeniyle bozulmasına izin vermedi. Denge politikası sayesinde Bonn'un, Moskova, Varşova ve Doğu Berlin'le kurduğu ilişkilerin olumlu gidişatı, yumuşama döneminin sona ermesinden ve Soğuk Savaş'ta tansiyonun yükselmesinden etkilenmedi. SDP/HDP koalisyonu, aynı zamanda batı ilişkilerinde de dengeyi korudu. 1978, Avrupa bütünleşmesi açısından da önemli bir yıldı; Avrupa Para Sistemi'nin kurulmasına ilişkin 6 Aralık'ta yaptığı konuşmada Schmidt, Avrupa Birliği'ne giden yolda büyük bir adım atıldığını vurguladı.⁴⁷² şansölye, Batı Almanya'nın güvenliğini artırmak için büyük çaba harcıyordu. NATO'nun Avrupa'da caydırıcılığını artırması konusunda bir taraftan Vaşington'la, diğer taraftan SDP içindeki muhalefetle baş etmek zorundaydı ve Federal Cumhuriyet'in güvenliğini sağlamak için oyunu kurallarına göre oynamakta ısrarcıydı.

ABD ve SSCB, 18 Haziran 1979'da Viyana'da SALT 2 Antlaşması'nı imzaladı. Carter, Avrupa'nın bütün taleplerine rağmen sürece RSD-10 füzelerinin konuşlandırılmasını sınırlayan bir pazarlık sürdürmedi.⁴⁷³ İmzalanan metinde,

⁴⁷²“The European Monetary System (December 6, 1978)”, **GHDI**, <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter15Doc8eng%20_2_.pdf>, (17.07.2016).

⁴⁷³Spohr, **op. cit.**, 145-46.

silahsızlanma konusunda kapsamlı bir düzenleme⁴⁷⁴ yapılmış olsa da, Avrupa'nın endişeleri giderilmedi. Başta Federal Cumhuriyet olmak üzere Avrupalılar, silahsızlanma görüşmeleri aracılığıyla taleplerinin yerine gelmesi için, SALT 2'nin onaylanmasından sonra başlayacak SALT 3 müzakerelerini beklemeye başladılar.⁴⁷⁵ Ancak, buna güvenerek yeni silahların konuşlandırılması konusunda tavırlarını değiştirmediler ve transatlantik ilişkilerin güvenlik boyutunda yaşanan anlaşmazlıkların giderilmesi için Vaşington ile müzakerelere devam ettiler.⁴⁷⁶ Bu müzakereler sonucunda, 14 Kasım'da NATO Nükleer Planlama Grubu, 1983'e kadar başta Batı Almanya olmak üzere Avrupa'ya yaklaşık 600 seyir füzesi ve kısa-orta menzilli balistik füze(MRBM) konuşlandırılması uygun buldu. Bununla birlikte, Avrupa'nın silahlanma yarışının kontrol altına alınması hakkındaki taleplerinin de dikkate alınması gerektiği vurgulandı.⁴⁷⁷ Böylelikle SSCB ile Avrupa arasındaki 'füze açığı'nı kapatmak için yol haritası belli oldu.

Süper güçlerin ikili ilişkileri, 1979'da hala yumuşamanın devam ettiği izlenimi verse de dolaylı olarak mücadele sürdürülüyordu. 1975'te başlayan Angola İç Savaşı'nda çatışan taraflar, süper güçlerce doğrudan ve dolaylı olarak destekleniyordu.⁴⁷⁸ Afrika'da yaşanan nüfuz mücadelesine Şubat 1979'da Ortadoğu

⁴⁷⁴“Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Strategic Offensive Arms (SALT II)”, **U.S. Department of State**, <<https://www.state.gov/t/isn/5195.htm>>, (18.06.2017).

⁴⁷⁵Spohr, **op. cit.**, s. 154.

⁴⁷⁶Henry Stanhope, “Nato Faces Crucial Missile Decision”, 13 Kasım 1979, **The Times Digital Archive**, <<http://find.galegroup.com/ttda/infomark.do?&source=gale&prodId=TTDA&userGroupName=ankara&abID=T003&docPage=article&searchType=BasicSearchForm&docId=CS117933421&type=multipage&contentSet=LTO&version=1.0>>, (16.10.2017).

⁴⁷⁷Julian Lindley-French, **The North Atlantic Treaty Organization: The Enduring Alliance**, 2. Baskı, Abingdon, Routledge, 2015, s. 59.

⁴⁷⁸Fernando Andresen Guimarães, **The Origins of the Angolan Civil War: Foreign Intervention and Domestic Political Conflict**, Houndmills, Macmillan Press Ltd., 2001, s. 60-61.

dengelerini önemli şekilde değiştiren İran İşlam Devrimi⁴⁷⁹ ve Carter'ın ulusal güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski'nin 1998'de verdiği bir mülakatta⁴⁸⁰ belirttiği gibi, ABD Merkezî Haberalma Teşkilatı'nın Temmuz 1979'da Carter'ın emriyle Afganistan'daki Sovyet yanlısı rejime muhalif gruplara yardım etmeye başlaması eklenince, yumuşamanın daha fazla sürmemesi şaşırtıcı bir gelişme olmadı. 1979 sonunda ise bloklar arası mücadelede sert önlemler alınmaya başladı. Önce 12 Aralık'ta Brüksel'de yapılan, Fransa dışında NATO'ya üye devletlerin Dışışleri ve Savunma Bakanları Özel Toplantısı'nda alınan kararlar⁴⁸¹ doğrultusunda nükleer güç dengesinin sağlanması için 'çift yönlü' bir rota belirlendi; SSCB'nin nükleer kapasitesini artırması silahsızlanma müzakereleri ile önlenemezse, Avrupa'da NATO Nükleer Planlama Grubu'nun tavsiye ettiği yeni füze konuşlandırılması yapılacaktı. Diğer bir ifadeyle NATO, dengeyi kurmak için bir yönüyle silahlanma yarışını sınırlandırma, diğer yönüyle Moskova'yla uzlaşma sağlanamadığı takdirde silah artırımına gitme yönünde bir karar aldı. Bundan iki hafta sonra da Sovyet ordusu, Moskova'nın Kabil hükümetiyle 1978'de yaptığı anlaşmaya dayanarak, Afgan yönetiminin davetiyle, komünizm karşıtı muhalif gruplarla mücadeleye destek olmak için Afganistan'a girdi.⁴⁸² Batı dünyasının büyük tepkisini çeken bu gelişme, Doğu ve Batı arasındaki yakınlaşmanın sürdürölmesine yönelik girişimleri de kesintiye uğrattı.

Carter, hem Afganistan müdahalesine sert tepki gösterdi hem de bu gelişme karşısında SALT 2 Antlaşması'nı Senato'nun kabul etme ihtimali kalmadığını düşünerek onaylama sürecini erteledi. Ancak, iç siyasette güvenilirliği kalmadığı için

⁴⁷⁹William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev. Mehmet Harmanacı, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008, s. 482.

⁴⁸⁰“The CIA's Intervention in Afghanistan”, **Center for Research on Globalisation**, <<https://www.globalresearch.ca/articles/BRZ110A.html>>, (18.09.2017).

⁴⁸¹“Special Meeting of Foreign and Defence Ministers Brussels”, **NATO**, <<https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c791212a.htm#FN1>>, (18.09.2017).

⁴⁸²Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, s. 482-87.

1980 seçimlerini kaybetti.⁴⁸³ Yerine gelen Ronald Reagan, ABD dış politikasının merkezine SSCB ile mücadeleyi aldı. Yeni Başkan'a göre barış, dünyadaki en büyük devlet olmayı hak eden ABD'nin gücünü korumasıyla sürdürülebilirdi.⁴⁸⁴ Benzer şekilde Moskova da Vaşington ile ilişkilerde yumuşamanın bittiğinin farkındaydı.⁴⁸⁵ 1980'e gelindiğinde, iki süper güç arasındaki ilişkide siyaset, ekonomi ve güvenlik konularında yumuşama adına tatmin edici bir uzlaşma kalmamıştı.

3. Soğuk Savaş'ta Tansiyonun Yükseldiği Dönemde Doğu Politikası

Yumuşamanın ve dengenin Avrupa'da olabildiğince sürdürülmesi gerektiğini düşünen Schmidt, SSCB'nin diğer bölgelerdeki nüfuzunun kırılmasıyla ilgilenmiyordu. ABD'nin uygulamaya çalıştığı yaptırımların, örneğin tahıl ambargosunun⁴⁸⁶, SSCB'ye büyük bir etkisinin olmayacağını varsayan Şansölye, Doğu'yla ekonomik ilişkilere zarar verecek bir hamle yapmaktan kaçındı. Tahıl Sovyetler için ikame edilebilir bir üründü, ancak ileri teknoloji ihtiva eden mallar için aynı durum söz konusu değildi. Afganistan müdahalesine karşılık, Federal Cumhuriyet'in SSCB'ye yaptığı ihracatı kesmesi ciddi sorunlara yol açabilirdi. Bonn böyle bir hamle yaparsa, hem Moskova'nın Afganistan'daki etkinliğinin kırılmasını sağlayamayacak hem de doğu ilişkilerine ciddi

⁴⁸³Richard W. Stevenson, **The Rise and Fall Of Détente**, Houndmills, The Macmillan Press Ltd., 1985, s. 204-205.

⁴⁸⁴James Bilslan, **The President, The State and the Cold War: Comparing Foreign Policy of Truman and Reagan**, Abingdon, Routledge, 2015, s. 102.

⁴⁸⁵Zubok, **op. cit.**, s. 102.

⁴⁸⁶Ward Sinclair, "Carter's Embargo on Grain to Soviet Is Reagan's Now", **The Washington Post**, 28 Şubat 1981, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1981/02/28/carters-embargo-on-grain-to-soviet-is-reagans-now/20ccf357-b641-40a4-a6fd-ecf757ba2f4e/?utm_term=.6e531f7849bf>, (21.07.2017).

zarar verecekti.⁴⁸⁷ Öyle ki Federal Cumhuriyet, SSCB'nin en önemli yüksek teknoloji ürün tedarikçisi olmanın yanı sıra Batılı en büyük ticaret ortağıydı.⁴⁸⁸

Schmidt'in denge politikası, 1980'den sonra daha belirgin hale geldi. Şansölye, kendisine süper güçlere dengeli yaklaşımı nedeniyle 'arabulucu' gibi sıfatların yakıştırılmasını istemedi.⁴⁸⁹ Ancak, 1980'in ilk yarısında verdiği birçok demeçte 'Sovyetlerin meşru çıkarlarına' saygı duyulması gerektiğini ifade ederken, Brejnev'le yaptığı görüşmelerde Afganistan krizi sona ermesi gerektiğini dile getirdi.⁴⁹⁰ Şansölye, arabulucu olmak gibi bir niyeti olmasa da Soğuk Savaş'ta tansiyonun yükselmesiyle denge politikasını terk etmeyeceğini belli etti. Moskova da Bonn'un dengeli yaklaşımı karşısında ilişkilerin kötüye gitmesine neden olacak bir hamle yapmaktan kaçındı. Aslında Moskova'nın yaklaşımı da bir ilkti; süper güçler arasındaki ilişkilerinin kötüye gittiği bir dönemde Bonn'la ilişkilerin geliştirilmesi, Sovyet dış politikası için bir yenilikti. Bu açıdan bakıldığında, Almanya sorunu artık Moskova açısından da Soğuk Savaş'ın temel konuları arasında yer almıyordu.

Yumuşama sonrasında AFC'nin iç siyaseti, ciddi bir değişim geçirdi. Hükümetin koalisyon ortakları arasında, dış politika, Avrupa güvenliği ve ekonomi yönetimi konularında önemli anlaşmazlıklar çıkmaya başladı. Hür demokratlar, ABD'yle ilişkilerin haddinden fazla bir süredir iyi olmamasından yakınıyorlardı. Bunun sonucunda Avrupa'nın ve Batı Almanya'nın güvenliği zarar görebilirdi. Ekonomi yönetiminde ise liberal politikaların yeterince benimsenmemesi, vergi düzenlemeleri ve

⁴⁸⁷Pitmann, **op. cit.**, s. 100.

⁴⁸⁸Richard F. Staar, **USSR Foreign Policies After Detente**, Revised Edition, Stanford, Hoover Institution, 1987, s. 137,139.

⁴⁸⁹Pittman, **op. cit.**, s. 101-102.

⁴⁹⁰Kevin Klose, "Schmidt Calls an Brezhnev for Afghan Pullout, Arms Talks", **The Washington Post**, 1 Temmuz 1980, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1980/07/01/schmidt-calls-on-brezhnev-for-afghan-pullout-arms-talks/032d292b-27b3-404e-a35cdc41d48ee61d/?utm_term=.55b3c54cc5ea>, (15.12.2017).

bütçe başlıca tartışma konuları arasındaydı. 1970'lerin sonunda devletin görece iyi olan ekonomik performansında 1980'lerin başında düşüş yaşanması nedeniyle SDP ve HDP arasındaki anlaşmazlıklar daha da belirgin hale geldi. Özellikle 2 milyona yaklaşan işsiz nüfus ve kamu harcamalarının vergilere yansımaları konusunda oluşan memnuniyetsizlik, 1980 seçimlerinde SDP/HDP koalisyonunun oy oranını düşürmüştü. Seçimlerden sonra, alınan oylara rağmen koalisyon devam etti. Ancak HDP, sosyal demokratlarla birlikte yola devam ettiği takdirde ciddi bir oy kaybına uğrayacağını düşündü ve yeniden muhafazakarlarla birlikte hareket etmek için görüşmelere başladı. Hükümet, ekonomi yönetiminde sosyal demokratların vazgeçemediği refah devleti anlayışı ve liberallerin ısrarla talep ettiği neoliberal politikalar arasında sıkışıp kalmıştı. İki tarafı da memnun edemeyen Schmidt, sosyal demokratların sol kanadı tarafından 'en iyi muhafazakar Şansölye' olarak adlandırılırken, HDP'nin kamu harcamaları ve vergilerin azaltılması yönündeki talepleri günden güne artıyordu.⁴⁹¹

Koalisyon içinde ciddi anlaşmazlıklar ortaya çıkmasına rağmen Bonn'un dış politikasında bir değişiklik olmadı. SDP/HDP, doğu ilişkilerine zarar verecek bir ikiliğin içine düşmemişti. 1969'dan itibaren AFC Dışişleri Bakanlığı, kabine paylaşımında HDP'ye verilmişti ve dış politika konusunda SDP/HDP koalisyonu tam uyum içinde çalışmıştı. 1980 seçimleri sonrasında yaşanan anlaşmazlıklar, bu uyumun bozulmasına müsait bir ortam yaratmış olsa da, koalisyonun son anına kadar dış politikada böyle bir sorun yaşanmadı. Örneğin, 1981'de Polonya'da 'Dayanışma Hareketi',⁴⁹² ve Varşova hükümeti arasında ciddi boyutlara ulaşan sorunlar sebebiyle ABD ve SSCB'nin karşı karşıya gelmesi, denge politikasını etkileyecek nitelikte bir

⁴⁹¹Ian Derbyshire, **Politics in West Germany: From Schmidt to Kohl**, 2. Baskı, Edinburgh, W&R Chambers, 1987, s. 35-38.

⁴⁹²1980'de ilk defa Komünist Parti kontrolü dışında kurulan ve hızla büyüyen bir sendikanın, ekonomik ve sosyal reformların yapılması için rejimle karşı karşıya gelmesiyle başlayan bir muhalif hareket. Bkz. Arista Maria Cirtautas, **The Polish Solidarity Movement: Revolution, Democracy and Natural Rights**, Londra, Routledge, 1997, s. 257.

olaydı. ABD, Polonya'daki muhalefeti desteklerken, SSCB rejimin arkasındaydı. HDP'nin lideri ve AFC Dışişleri Bakanı Hans-Dietrich Genscher, Vaşington-Bonn ilişkilerinin düzeltilmesi yönündeki düşüncesini uygulamaya geçirmek için bir fırsat yakalamış olsa da Schmidt'in Moskova ilişkilerini bozmamak yönündeki politikasına zarar vermedi. Bonn hükümeti, Polonya'daki muhalefetin resmi görüşme taleplerinin hiçbirine cevap vermedi ve desteklemedi. Hatta Polonya'da rejim güçleri tarafından sıkıyönetim ilan edildiği günlerde⁴⁹³, Schmidt Doğu Berlin'e gerçekleştirdiği ziyaretini sürdürerek ADC yöneticileriyle sıcak temaslarda bulunmaya devam etti. Bunun temel nedeni, Moskova ve Varşova hükümetlerinin tepkisini çekmemektir.⁴⁹⁴ 1981'de ilk kez bir AFC Şansölyesi'nin Demokratik Cumhuriyet'i ziyaret ediyor olması, Alman devletleri arasındaki ilişkinin gelişmesi kadar Bonn'un yumuşama sonrası dönemde Doğu Bloku ilişkilerine yaklaşımını gösteriyordu.⁴⁹⁵ Bu, bir taraftan ADC'yle mevcut ekonomik ilişkileri artırmaya, diğer taraftan Soğuk Savaş'ta tansiyonun yükseldiği dönemde doğu ilişkilerinin normalleşmesini sürdürmeye yönelik bir hamleydi. Benzer bir durum, AGİK İzleme Toplantıları'nda yaşandı. Federal Cumhuriyet, 1977'de Belgrad'da yapılan ve katılımcı devletler arasında ciddi bir tartışmaya sahne olmayan İzleme Toplantısı'nda⁴⁹⁶ olduğu gibi, Madrid'de 1980'de başlayıp 1983'te biten yoğun tartışmaların yapıldığı toplantıda da doğu ilişkilerine olumsuz yansıtacak bir tutum

⁴⁹³ Andrzej Paczkowski ve Malcolm Byrne, **From Solidarity to Martial Law: The Polish Crisis of 1980-1981: A Documentary History**, Budapest, Central European University Press, 2007, s. 461.

⁴⁹⁴ Zaborowski, **op. cit.**, s. 72.

⁴⁹⁵ John Vinocur, "Schmidt Opens Parley In East Germany", **The New York Times**, 12 Aralık 1981, <<http://www.nytimes.com/1981/12/12/world/schmidt-opens-parley-in-east-germany.html>>, (31.01.2017).

⁴⁹⁶ Wolfgang Eichwede, "The FGR and The GDR and the Belgrade CSCE Conference (1977-78)", Vladimir Bilandžić, Dittmar Dahlmann ve Milan Kosanovic(ed.), **From Helsinki to Belgrade: The First CSCE Follow-up Meeting and the Crisis of Détente**, Bonn, V&R Unipress, 2012, s. 253-256.

sergilemedi.⁴⁹⁷ Doğu Bloku devletlerinin üçüncü sepet çerçevesinde başta ABD olmak üzere Batı tarafından sıkıştırılması konusunda daha ılımlı bir politika izledi. AFC, Moskova ilişkilerini, 1981’de Brejnev’in tek yurtdışı ziyaretini Bonn’a yapmasını sağlayacak kadar iyi tutabiliyordu.⁴⁹⁸ Bu ziyaret esnasında SDP’nin silahlanma yarışı konusunda ortaya attığı, nükleer füzelerin Avrupa güvenliğini tehdit edecek şekilde konuşlandırılmasını sınırlandıran ‘sıfır opsiyon’ önerisi⁴⁹⁹ Brejnev’e yeniden hatırlatıldı. Schmidt, SSCB’nin batısında konuşlanan silahların kaldırılmaması durumunda, ne olursa olsun NATO’nun yeni silahlarının Batı Almanya’ya konuşlandırılacağını belirtti.⁵⁰⁰ Moskova’nın anlaşmaya yanaşmayan tavrı karşısında Bonn’un tutumu, ilişkilere olumsuz yansımada. Ancak bu dengeli yaklaşımla Bonn, Batı Almanya güvenliği konusunda Moskova’yı uyarmayı da ihmal etmemiş oldu.

Schmidt, dış politikanın iç siyasete yansımaları nedeniyle giderek zorlanmaya başladı. Muhalefet ve koalisyon ortağı HDP, doğu ilişkilerini bozmamak için NATO çizgisinden çıkıldığını ileri sürerken, SDP içinde bir grup ve barış yanlısı hareketler de 1979 sonunda yeni silahların konuşlandırılmasıyla ilgili kararı protesto ediyordu.⁵⁰¹ Öyle ki muhafazakarlar ve liberaller, ABD’nin güncel politikalarına destek vermeyi dış politikanın önceliği olarak gördükleri için doğu ilişkilerini, her zaman batı politikasının

⁴⁹⁷Anja Hanisch, “From Helsinki to Afghanistan”, Christoph Becker-Schaum vd.(ed), **The Nuclear Crisis: The Arms Race, Cold War Anxiety, and the German Peace Movement of the 1980s**, New York, Berghahn, 2016, s. 46-49.

⁴⁹⁸Pitmann, **op. cit.**, s. 128.

⁴⁹⁹Bu öneri, süper güçler arasında SALT 2’den sonra yapılan silahsızlanma görüşmelerinden ayrı olarak orta menzilli nükleer silahlar(INF) üzerine yapılması planlanan görüşmeler için hazırlanmıştı. Avrupa’yı tehdit eden bu silahları kaldırmaktan başka bir yol olmadığını vurgulayan öneriye Bonn hükümetinin koalisyon ortakları olumlu yaklaşıyordu. SDP, INF’ye yalnızca Avrupa güvenliğini ilgilendiren bir sınırlama getirilmesini uygun bulurken HDP, NATO’nun Avrupa gücünü artırmamasına karşılık SSCB’nin bütün INF envanterini sıfırlaması gerektiğini savunuyordu. Fakat bu fikir ayrılığı, koalisyon içinde kaldı ve doğu ilişkilerini olumsuz etkilemedi. Bkz. Risse-Kappen, **op. cit.**, s. 80.

⁵⁰⁰Geiger, **op. cit.**, s. 64.

⁵⁰¹Tim Geiger, “The NATO Double-Track Decision”, Becker-Schaum, **op. cit.**, s.64.

bir parçası olarak konumlandırma eğilimindeydiler. SDP'nin içindeki muhalif grup ise, SSCB'nin kırmızı çizgilerini ihlal etmemek konusunda oldukça hassastı ve ABD'yle mesafeli bir ilişki kurulması gerektiğini savunuyordu. Parti içi muhalefet, ABD ilişkilerinin en kötü olduğu dönemde SSCB'nin üstünlüğünü dengelemek için alınan kararların Batı Almanya güvenliğini artırmaya yaramayacağını, aksine barışın sürmesine zarar vereceğini düşünüyordu. AFC topraklarına konuşlandırılacak nükleer silahlara karşı ciddi bir kamuoyunun oluşmasıyla⁵⁰² birlikte Schmidt'e muhalif olan gruplar giderek güçlenmeye başladı.

SDP/HDP koalisyonu, HDB/HSB lideri Helmut Kohl'ün girişimleriyle⁵⁰³ Eylül 1982'de dağıldı. Ekim'de şansölyelik makamına gelen Kohl, 1983 seçimlerine kadar HDP ile geçici bir hükümet kurdu. Seçimlerden sonra ise HDB/HSB/HDP koalisyonu iktidara gelerek Bonn hükümetini oluşturdu. 1987 seçimlerinden sonra da aynı koalisyon görevde kaldı ve Almanya'nın birleşmesine ve Soğuk Savaş'ın bitmesine bu koalisyon tanık oldu. 13 yıl aradan sonra yeniden muhafazakar iktidarın göreve gelmesiyle birlikte dış politika yeniden şekillendi. Kohl'ün derhal yaptığı icraatların başında denge politikasını terk etmek geliyordu. Mümkün olan en uygun şekilde ABD ilişkileri düzeltilmeli ve bu uluslararası kamuoyuna gösterilmeliydi. Doğu politikasında ise sosyal demokratlardan alınan miras devam ettirilecekti. Bu nedenle de Kohl döneminde doğu ilişkileri, hem Almanya sorunu açısından hem de genel anlamda istisnai bir döneme girdi.

⁵⁰² Hanisch, **op. cit.**, s. 55.

⁵⁰³ Debyshire, **op. cit.**, s. 39. Anayasanın 67'nci maddesinde belirtilen “yapıcı güvensizlik oyu” usulüyle, mevcut hükümetin yerine yeni bir hükümet getirilebilir. Buna göre yapılacak bir güvenoyu yoklaması sonunda Şansölye'nin görevine son verilebilmesi için oy çokluğuyla yeni bir Şansölye'nin de seçilmiş olması gerekir. Bu bağlamda Kohl, HDP'yi ikna ederek önce koalisyondan ayrılmasını ve daha sonra Schmidt aleyhinde yapıcı güvensizlik oylaması yapılmasını sağladı. Yapıcı güvensizlik oyu için Bkz. Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa, Ekin, 2000, s. 432.

4. Koalisyon Ortaklarının Değişmesi ve Doğu İlişkilerine Etkileri

Kohl hükümeti, ABD'yle ilişkileri düzeltmeye ve doğu ilişkilerini mevcut şekliyle sürdürmeye çalıştı.⁵⁰⁴ Başta ekonomi alanında olmak üzere Bonn ile Moskova arasında ilişkilerin gelişmesine önem verdiğini belirten Kohl, silahlanma yarışı ve Afganistan işgali konusunda memnuniyetsizliğini de dile getirdi.⁵⁰⁵ Bu, ilişkilerin normalleşme sürecine muhafazakarların getirdiği yeni bir yorumdu. Demokratik Cumhuriyet ve Doğu Avrupa konusunda ise sosyal demokratlardan farklı bir tutumları yoktu. Kohl'un iyi ilişkileri bozmamak için yaptığı ihtiyatlı açıklamalar, parti içinde yeterince sert bulunmayarak eleştirildi.⁵⁰⁶ Muhafazakarların bir kanadı hala Demokratik Cumhuriyet'le sürdürülen ilişkilere ve Hallstein Doktrini'nin tarihte kalmış olmasına alışamamıştı.

Yeni hükümet, doğu ilişkilerinde yakalanan dinamizmin sürmesi için önemli bir hamle yaptı. Muhafazakar-liberal⁵⁰⁷ koalisyonda ilk kez dışişleri bakanlığı HDP'ye verildi. Bunun başlıca nedeni, muhafazakarların, Dışişleri Bakanlığı'nı doğu ilişkilerinin normalleşme sürecinde yine aynı görevde olan HDP lideri Genscher'e bırakarak⁵⁰⁸ Almanya sorununun en az önceki hükümet kadar ilerleme kaydetme

⁵⁰⁴Angela E. Stent, "Soviet-West German Relations Under Helmut Kohl: Continuity or Change?", Angela E. Stent(ed.), **Economic Relations with the Soviet Union: American and West German Perspectives**, Boulder, Westview Press, 1985, s. 32.

⁵⁰⁵Ramesh Jaura, "Foreign Policy Perspectives of the Centre-Right Coalition", **Economic and Political Weekly**, Sayı 17, Cilt 45, 1982, s. 1813.

⁵⁰⁶**Idem..**

⁵⁰⁷HDP'nin doğu politikasındaki rolü, Kohl hükümetine kadar, koalisyon ortaklarının gölgesinde kalmıştı. Ancak, 1969'dan itibaren, Schmidt'in iktidardan düşürüldüğü dönemdeki birkaç ay dışında, Dışişleri Bakanlığı görevini 30 yılı yakın bir süre kesintisiz üstlenen liberaller, 1982'den Soğuk Savaş'ın sonuna kadar doğu politikasında kritik bir rol oynadılar. Bu nedenle doğu politikasından veya Almanya politikasından bahsedildiğinde, muhafazakarların yanında liberallerin de anılması gerekir. Bkz. Kaiser, **op. cit.**, s. 80.

⁵⁰⁸Reynolds, **op. cit.**, s. 562.

arzusunda olduklarını göstermek istemeleri idi. 1949-69 arasında Almanya sorunu statükoyu sürekli reddeden, ancak bu nedenle statükonun daha da kuvvetlenmesine katkı sağlayan muhafazakarlar, 1970-80 arasında sosyal demokratların doğu ilişkilerini normalleştirilmesi sayesinde statükoyu büyük oranda değiştirmek için istedikleri hareket alanını ve etki kapasitesini elde etmişlerdi. Bu nedenle Almanya politikası titiz bir şekilde uygulanmalıydı. Aksi takdirde, hem Almanya sorunu elde edilen üstünlük kaybedilebilir hem de doğu ilişkileri bozulabilirdi.

Muhafazakarlar, Adenauer döneminde olduğu gibi birleşme konusunu doğu ilişkilerinin merkezinde konumlandırıdılar. Ancak, bu politika önceki muhafazakar hükümetler gibi açıkça dile getirilmedi. Kohl, öncelikle mevcut ilişkilerin sürdürülmesini ve ADC ile temasların artırılmasını uygun buldu. HDB/HSB için bu yaklaşım da bir ilkti. Ayrıca Şansölye, yumuşama dönemi ve sonrasında ciddi anlaşmazlıkların çıktığı transatlantik ilişkilerde de bir an önce düzelmenin sağlanmasını istiyordu. Bu, yalnızca Kohl'ün değil, Reagan'ın da hedefleri arasındaydı. ABD Başkanı bunun için 1982'de Federal Cumhuriyet'e bir ziyaret gerçekleştirmişti, ancak protestoların gölgesinde gerçekleşen bu görüşmede Reagan, Schmidt'ten aradığı desteği bulamamıştı. Üstelik Reagan, başta Federal Cumhuriyet olmak üzere Avrupa'nın talepleri doğrultusunda SSCB'ye karşı uygulamak istediği ambargoyu⁵⁰⁹ da kaldırmak zorunda kaldı.⁵¹⁰ Öyle ki, SSCB ile Batı Avrupa arasında enerji ticaretinin azalmasını talep ederken⁵¹¹, başta AFC olmak üzere Avrupa'nın dilediği gibi ihracat yapmasına rıza göstermek durumunda kaldı. Zira teknoloji konusunda tümüyle Avrupa'ya bağımlı

⁵⁰⁹Steven R. Weisman, "Reagan Curtails Soviet Trade and Halts Technology Sales; Walesa Said Agree to Talks", 30 Aralık 1981, **The New York Times**, <<http://www.nytimes.com/1981/12/30/world/reagan-curtails-soviet-trade-halts-technology-sales-walesa-said-agree-talks.html>>, (31.01.2017).

⁵¹⁰Bernard Gwertzman, "Reagan Lifts Sanctions On Sales For Soviet Pipeline; Reports Accord With Allies", 14 Kasım 1982, **The New York Times**, <<http://www.nytimes.com/1982/11/14/world/reagan-lifts-sanctions-on-sales-for-soviet-pipeline-reports-accord-with-allies.html>>, (31.01.2017).

⁵¹¹Sağlam, **op. cit.**, s. 226.

olmayan SSCB'nin, 1980 sonrasında Japonya'dan da büyük miktarlarda ithalat yapmaya başlaması⁵¹², Avrupalıları tedirgin ediyordu. Vaşington, Avrupalı müttefiklerini zarara uğratmak pahasına Moskova'yı sıkıştırmakta ısrar etseydi, bu tedirginlik, transatlantik ticaretine olumsuz yansiyabilirdi. Reagan, SSCB'ye karşı sert önlemler almak istediği bir dönemde ABD Kongresi'ni Avrupa ticareti konusunda karşısına almak istemezdi.⁵¹³

Vaşington ile ilişkilerini geliştirme isteyen Bonn, Reagan'ın çok istekli olduğu silahlanma yarışına⁵¹⁴ destek olarak ilk adımı attı. Bütün itirazlara rağmen Federal Meclis, 1983 sonunda orta menzilli nükleer füzelerin AFC'ye konuşlandırılmasını onayladı.⁵¹⁵ Kohl, Reagan'la yakın ilişkisini kamuoyuna göstermekte de istekliydi.⁵¹⁶ Muhafazakarlar için Avrupa'nın özgür uluslarının kaderi ABD ile yakın askeri ve siyasi işbirliğiyle sağlanabilirdi.⁵¹⁷ Bu nedenle Reagan'ın başlattığı 'Stratejik Savunma Girişimi'⁵¹⁸ genel anlamda desteklendi.⁵¹⁹ Batı Almanya'nın güvenliği için silahlanma yarışının kontrol altına alınması kadar kapsamlı savunma sistemleri ve caydırıcılığın da önemli olduğunu düşünen hükümet, Reagan'ın göreve geldikten sonra sürekli dile

⁵¹²Heinrich Machowski, **Economic Relations with the Soviet Union: American and West German Perspectives**, s. 53.

⁵¹³Ellen L. Frost ve Angela E. Stent, "NATO's Troubles with East-West Trade", **International Security**, Cilt 8, Sayı 1, 1983, s. 199.

⁵¹⁴Gerhard Peters ve John T. Woolley, "Ronald Reagan: Address to the Nation on Defense and National Security, March 23, 1983", **The American Presidency Project**, <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=41093>>, (31.01.2017).

⁵¹⁵Debyshire, **op. cit.**, s. 43.

⁵¹⁶Margarita Mathiopoulos, "The American President Seen Through German Eyes: Continuity and Change From The Adenauer to Kohl Era", **Presidential Studies Quarterly**, Cilt 15, Sayı 4, 1985, s. 674.

⁵¹⁷Doris G. Wolfgramm, **The Kohl Government and German Reunification: Crisis and Foreign Policy**, Lewiston, The Edwin Mellen Press, 1997, s. 93.

⁵¹⁸İlhan Uğzel, Yıldız Savaşları(SDI; Stratejik Savunma Girişimi), Baskın Oran(ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 2, 12. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 36.

⁵¹⁹Robert M. Soofer, **Missile Defenses and Western European Security: NATO Strategy, Arms Control, and Deterrence**, New York, Greenwood Press, 1988, s. 81-83.

getirdiği ‘güç aracılığıyla barış’ stratejisini⁵²⁰ dikkate aldı. Kohl, Avrupa bütünleşmesi konusunda da başta Fransa olmak üzere Avrupa devletleriyle yakın işbirliği içinde olacağının sinyallerini verdi.⁵²¹

Bonn, yumuşama döneminin etkisiyle benimsediği süper güçler arasında denge politikasında ağırlığı Vaşington’a vermeye başlamıştı. Ancak, iki kutuplu sistemin başladığı dönemde olduğu gibi Batı merkezli dış politika, doğu ilişkilerini olumsuz etkilemedi. Bunun başlıca iki sebebi, Federal Cumhuriyet’in Avrupa’nın tamamında ilişkilerini normalleştirmiş güçlü bir aktör haline gelmesi ve SSCB’nin dış politikada köklü bir değişim geçirmesiydi. 1980’den sonra ekonomik durgunluk nedeniyle kapitalist devletlerle mücadelede oldukça zorlanan SSCB⁵²², dış politikada ekonomiye yük getirecek bir yaklaşım benimsemekten uzaklaştı. 1983’te Brejnev ve ardından göreve gelen Yuri Andropov ve daha sonra da Konstantin Çernenko’nun kısa bir süre içinde ölmesinden sonra ekonomide yeniden yapılanma, şeffaflık ve demokratikleşme projeleriyle göreve gelen Mihayl Garbaçov⁵²³, Doğu Avrupa devletleriyle SSCB arasındaki ilişkilerin eşitlik esasına dayanması gerektiğini dile getirmişti ve 1988’de bu devletlerin diledikleri rejimi seçmekte özgür olduklarını ifade etti.⁵²⁴ Bu yeni yaklaşımla, Brejnev Doktrini⁵²⁵ sona erdi ve Doğu Avrupa devletlerinin kendi kaderini

⁵²⁰Bilsland, **op. cit.**, s. 104.

⁵²¹Antonio Varsori, “The Relaunching of Europe in the Mids-1980s”, Kiran Klaus Patel ve Kenneth Wiesbrode, **European Integration and the Atlantic Community in the 1980s**, New York, Cambridge University Press, 2013, s. 234.

⁵²²Erel Tellal, SSCB’nin Çöküşü Kutusu, Baskın Oran(ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 2, 12. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 158.

⁵²³Erel Tellal, “SSCB’nin Dağılma Sürecine İlişkin Bazı Saptamalar”, Duygu Türk ve Zafer Yılmaz (der.), **Prof. Dr. Ömür Sezgin’e Armağan**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği, 2014, s. 416.

⁵²⁴Archie Brown, “The Gorbachev Revolution and The End of The Cold War”, **The Cambridge History of the Cold War Volume 3 Endings**, s. 253.

⁵²⁵Komünist ülkelerin uluslararası sosyalizmi tehlikeye düşürecek bir harekette bulunmaya hakkı olmadığını öne süren Brejnev Doktrini, SSCB’nin böyle bir durumda, sosyalist kampın çıkarlarını korumaya mecbur olduğunu ve tehlikeye müdahale etmesi gerektiğini savunur. Dolayısıyla komünist

tain etme(self-determinasyon) haklarının Moskova tarafından vurgulanmasıyla birlikte, Demokratik Cumhuriyet'te rejim değişikliğinin kapısı açıldı. ABD ilişkileri konusunda ise çatışmacı mücadeleye son vermek isteyen Garbaçov, iyi ilişkiler tesis etmeyi ve silahlanma yarışına bir son vermeyi düşünüyordu.⁵²⁶ Ayrıca dış politikada 'Yeni Düşünce' fikrinin benimsenmesiyle Moskova, kapitalizme eklenilebilmek ve Batı Avrupa ilişkilerini geliştirmek için Avrupa'nın tamamında siyaset, ekonomi ve güvenlik konularında istikrarın sağlanması ngren 'Ortak Avrupa Evi' tasarısını ortaya attı.⁵²⁷ Böylelikle Garbaçov yönetimi, Batı Avrupa'yla yakınlılaşarak ABD ilişkilerini yumuşatmaya çalışırken hem Avrupa'nın SSCB merkezli güvenlik kaygılarını gidermeyi hem de yumuşama iklimini yeniden canlandırmayı hedefliyordu.⁵²⁸ Moskova ilk kez Avrupa siyaseti etkilemeye çalışırken g unsurlarını koz olarak kullanmamayı tercih etmişti. ABD'nin SSCB zerine sert bir şekilde gittięi⁵²⁹ bu dönemde, Garbaçov'un uzlaşmacı yaklaşımı Avrupa'da yeni bir kriz çıkmasını nledi ve iki kutuplu sistem, 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla sona erdi. Kohl hükümeti böyle bir ortamda normalleşen doğu ilişkilerini bozmadan sürdürdü ve doğu komşularıyla kapsamlı siyasi ve ekonomik işbirliği içinde kalmayı başardı. Bu geniş ölçekli işbirliği, 1969'dan itibaren uygulanan doğu politikasının sonucuydu ve Federal Cumhuriyet,

lkeler, sosyalizm tehdit altındayken yalnızca sınırlı bir egemenlik hağkına sahiptir. Bkz. Edward H. Judge ve John W. Langdon(ed.), **The Cold War Through Documents: A Global History**, 3. Baskı, Lanham, Rowman&Littlefield, 2017, s. 220-221; Erel Tellal, Brejnev Doktrini Kutusu, Baskın Oran(ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 770.

⁵²⁶Tellal, "SSCB'nin Dağılma Sürecine İlişkin Bazı Saptamalar", s. 423.

⁵²⁷Erel Tellal, *Novoye Mişleniye*(Yeni Düşünce) Kutusu, Baskın Oran(ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 2, 12. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 161.

⁵²⁸Neil Malcolm, "The 'Common European Home' and Soviet European Policy", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs)**, Cilt 65, Sayı 4, 1989, s. 663-66.

⁵²⁹History.com Staff, "Reagan Refers to U.S.S.R. as 'Evil Empire' Again", **History.com**, <<http://www.history.com/this-day-in-history/reagan-refers-to-u-s-s-r-as-evil-empire-again>>, (31.01.2017).

1990’da Doğu Avrupa’nın toplam ticaret hacminde üçte bir oranında pay sahibiydi.⁵³⁰

1985 sonrasında Soğuk Savaş’ın süper güçleri, silahlanma yarışını dizginleyecek görüşmeler yapmaya devam etmişti. Bu süreçte, Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması⁵³¹ gibi Avrupa güvenliğine katkı sağlayacak sonuçlar elde edildi. Avrupa’ya silahlanma yarışının kontrolü konusunda önemli ilerlemelerin kaydedildiği bir atmosferin hakim olması, Almanya sorununu bölge güvenliğini tehlikeye düşürmeyecek şekilde çözmek için bir fırsat yarattı. Ancak bu fırsat, Almanya’nın birleşmesinden çekinene devletlerin değil, Alman devletlerinin kullanabileceği bir fırsattı.

Almanya konusunda HDB/HSB/HDP koalisyonu politikasını en başta açıkça ortaya koydu. Kohl, Almanya sorununun bir özgürlük sorunu olduğunu vurgularken, Batı değerlerini benimseyen bütün Alman ulusunun özgürlük ve kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olduğunun altını çizdi. Federal Cumhuriyet’in Avrupa barışını korumak için ADC’nin varlığını kabullenmesi gerektiğini belirtti; ancak yeni hükümet, Avrupa’yı ve Almanya’yı birleştirebilmek için çaba sarf edecekti.⁵³² Bununla birlikte hükümet hızlı davranmaktan kaçındı. Yönetim içinde bir grup, hem ADC hem de diğer devletlerle mevcut ilişkilerin olduğu gibi sürdürülmesini ve böylelikle birleşmeye adım adım gidilmesini savunurken, çoğunluğunu muhafazakarların teşkil ettiği diğer bir grup da ADC’nin muhatap alınmasının bölünmeyi daha da kalıcı hale getireceğini iddia ediyordu.⁵³³ Almanya’nın geleceği konusundaki bu fikir ayrılıkları, hükümetin yaklaşımını etkiledi. Kohl öncelikle devletin mevcut doğu politikasını değiştirmeden Almanya sorunundaki etkinliğini arttırsa da doğu ilişkilerini bu nedenle bozmamaya

⁵³⁰Gross, *op. cit.*, s. 105.

⁵³¹“Treaty Between The United States Of America And The Union Of Soviet Socialist Republics On The Elimination Of Their Intermediate-Range And Shorter-Range Missiles (INF Treaty)”, **U.S. Department of State**, <<https://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm>>, (18.06.2017).

⁵³²“Freedom as the Core of the German Question (March 15,1984)”, **GHDI**, <<http://german.historydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter13Doc6Intro.pdf>>, (14.08.2017).

⁵³³Wolfgramm, *op. cit.*, s. 105.

yönelik bir yaklaşım benimsedi; ihtiyatlı bir strateji uygulamaya koydu. Bir taraftan sorunun taraflarını endişeye sürüklememek için güç gösterisi yapmaktan kaçındı, diğer taraftan Doğu Almanya'ya ekonomik açıdan nüfuz etmeye başladı. Kohl, Doğu Almanya üzerinde nüfuzunu artırarak birleşmenin kendi kaderini tayin etme hakkı çerçevesinde gerçekleştirmesini planlıyordu. Yeni dönemde AFC'nin gücü, soruna taraf olan bütün aktörlerin kabul ettiği bir gerçeklikti. Kabul edilmiş bir etki kapasitesini, zorlayıcı diplomasi veya benzeri güç politikalarıyla diğer aktörlere dayatmak anlamsız krizlere neden olabilirdi. Bu bağlamda Federal Cumhuriyet, Demokratik Cumhuriyet'in bütün Almanlara seyahat ve çalışma özgürlüğü konusunda izin vermesi karşılığında bir milyar DM üzerinde kredi vereceğini açıkladı.⁵³⁴ 1984'te yapılan bu açıklama sonrasında Bonn, Doğu Almanya üzerinde öyle büyük bir nüfuz elde etmişti ki burada yaşayan Almanları kazanmak için başka hiçbir hamle yapmasına gerek kalmadı. Üstelik bu etki, Alman devletleri arasında işbirliğini geliştirmek için varılan bir uzlaşının neticesinde elde edildi. Almanya konusunda çatışmanın ve yok saymanın ortaya çıkardığı sorunlar yerine işbirliği ve uzlaşının getirdiği avantajın farkına varan muhafazakarlar, aslında büyük bir güç gösterisi yapıyorlardı. Ancak bu sefer söylemler, araçlar ve yaklaşım tarzı çok farklıydı.

Demokratik Cumhuriyet ve Doğu Almanya halkı da Almanya sorununda değişen koşullardan etkilenmişti. Öncelikle Doğu Berlin hükümeti, siyasi ve ekonomik açıdan çok güçlü bir devletle muhatap olduğunun farkındaydı. Yumuşama döneminden itibaren Federal Cumhuriyet'in uzlaşmacı yaklaşımına olumlu cevap veren Demokratik Cumhuriyet, tanınma konusunda başarılı olmuştu. Ancak ADC'nin batı ilişkilerinin neredeyse tamamı AFC üzerinden kurulmuştu.⁵³⁵ Yeni doğu politikasını, AFC'nin sinsi bir stratejisi olarak tanımlamaktan vazgeçen ADC, diğer Doğu Bloku devletleri gibi

⁵³⁴“Billion Mark Loans and Humanitarian Concessions (July 25, 1984)”, **GHDI**, <<http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter13Doc7.pdf>>, (14.08.2017).

⁵³⁵Otto Pick, “Divergence of Conflicting Interests”, **The World Today**, Cilt 41, Sayı 8/9, 1985, s. 142.

Bonn’la işbirliği yapmanın faydalarından yararlanmak istedi. SSCB’nin de en önemli ticari partnerlerinden birisi⁵³⁶ olan Demokratik Cumhuriyet, Doğu Avrupa’daki en gelişmiş sanayiye sahip olmasına rağmen ekonomi konusunda Federal Cumhuriyet’le kıyaslanamayacak durumdaydı.⁵³⁷

Bonn, bir taraftan Doğu Almanya ekonomisine kredi verirken, diğer taraftan Doğu Almanya halkına Federal Cumhuriyet’in sunduğu yaşam standardını gösteriyordu. Batı Almanya parasına ulaşabilmek bir ayrıcalık halini almıştı. ADC rejiminin sunduğu hayat standardı birçok ihtiyacı karşılasa da, özellikle ülkenin nitelikli iş gücünde Batı’ya olan yönelim giderek artıyordu.⁵³⁸ 1980’lerin sonlarına doğru, Almanya sorunu nedeniyle oluşan statükoda sınırlar dışında değişmeyen bir şey kalmamıştı; aktörlerin konumları, yaklaşımları ve politikaları büyük oranda değişmişti.

Federal Cumhuriyet, doğu ilişkilerinde yakaladığı istikrarın bozulmaması için çaba sarf ederken ABD, SSCB’nin Avrupa ile bağlarını koparmak istiyordu. 1985 sonunda Doğu Avrupa’ya bir dizi ziyaret gerçekleştiren ABD Dışişleri Bakanı George Shultz, Moskova’nın etki alanında kalan hiçbir Doğu Avrupa devletiyle işbirliği yapılmayacağını açıkladı.⁵³⁹ Bonn açısından, böyle bir yaklaşımla Doğu’nun tepkisini çekmenin hiçbir anlamı yoktu. Süper güçler arasındaki mücadelenin Avrupa’yla ilgili konularda son ana kadar sürmesi, bunun çatışmacı bir üslupla dışavurumunu gerektirmiyordu. Zira SSCB’nin başında şu ana kadarki en ılımlı lider vardı ve Batı’nın rejim değişikliği sert tonda dile getirmesinin tepki çekme ihtimali yüksekti. Bonn, Doğu Avrupa konusunda Moskova’yla kriz yaşanmasına neden olacak açık bir tutum sergilemedi. SSCB, bütün sıkıntılara rağmen Doğu Avrupa’da hala en güçlü aktördü

⁵³⁶Machowski, **op. cit.**, s. 55.

⁵³⁷Mary Fulbrook, **Almanya’nın Kısa Tarihi**, 3. Baskı, çev. Sabri Gürses, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2017, s. 224-26.

⁵³⁸**Idem..**

⁵³⁹Karen Dawisha, “Gorbachev and Eastern Europe: A New Challenge for the West?”, **World Policy Journal**, Cilt 3, Sayı 2, 1986, s. 277.

ve bu göz ardı edilemezdi; Bonn'un, Doğu Avrupa konusunda Moskova'yla uyum içinde hareket etmesi gerekiyordu.⁵⁴⁰ Böylelikle, Almanya konusunda dört büyük gücün de Federal Cumhuriyet'e rağmen bir sorun çıkarmasının önüne geçilmiş oldu. Vaşington, Moskova, Paris ve Londra, işbirliğini ve uyumu bozacak bir hamle yapmaktan ısrarla kaçınan Bonn'u, en hassas olduğu konuda karşısına alamazdı.

Reagan, 1987'deki ünlü Berlin konuşmasında, Berlin Duvarı'nın yıkılması çağrısını yapacak kadar birleşmenin arkasındaydı.⁵⁴¹ Moskova, 1987 seçimleri sonrasında sosyal demokratların yeniden iktidarda gelmesini tercih etmesine rağmen muhafazakarlarla da iyi ilişkileri sürdürmekten memnundu.⁵⁴² Fransa, Bonn'un Almanya sorununu çok dikkatli ele almasını doğru buluyor ve Avrupa bütünleşmesinin arka planda kalmaması için Doğu'yla aktif işbirliğini destekliyordu.⁵⁴³ Birleşik Krallık ise Almanya konusunda Berlin Sözleşmesi'nden itibaren en pasif kalan aktör olmasına rağmen gelişmeleri yakından takip ediyordu ve Avrupa'da ne olduğundan daha çok, güç dengesinin bundan nasıl etkileneceğini hesaplıyordu.⁵⁴⁴ Ancak, Bonn barışı tehlikeye atacak bir politikadan uzak durarak Londra'ya Almanya sorununu etkileyecek bir fırsat vermedi.

⁵⁴⁰**Ibid.**, s. 290-91.

⁵⁴¹Bu konuşma hem şehrin hem de Berlin Duvarı'nın sembolik değeri olması nedeniyle önemlidir. ABD Başkanı'nın birleşmeye destek vermesine rağmen konuya yaklaşımı, Bonn ve doğu komşuları arasındaki ilişkiyi tehlikeye düşürecek nitelikteydi. Reagan, konuşmasında birleşme konusunu dünya siyasetinde ABD'nin üstünlüğünü vurgulamak için araçsallaştırmıştı.

⁵⁴²Gerhard Wettig, "The Soviet View", Edwina Moreton(ed.), **Germany Between East and West**, Cambridge, Cambridge University Press, 1987, s. 46.

⁵⁴³Frédéric Bozo, **Mitterrand, the End of the Cold War, and German Unification**, çev. Susan Emanuel, New York, Berghahn Books, 2009, s. 6.

⁵⁴⁴Michael Binyon, "Whispering Behind the Wall: the Thatcher Plot Against Germany", **The Times Digital Archive**, 14 Eylül 2009, < <http://find.galegroup.com/ttda/infomark.do?&source=gale&prodId=TTDA&userGroupName=ankara&tabID=T003&docPage=article&searchType=BasicSearchForm&docId=IF503914192&type=multipage&contentSet=LTO&version=1.0>>, (28.10.2017).

5. Almanya'nın Birleşme Süreci

1987'de ADC Devlet Başkanı'nın(Erich Honecker), Bonn'a gerçekleştirmeyi planladığı ziyaret nedeniyle Kohl ve Honecker, ülkeleri arasında işbirliği ve uyumun daha da geliştirilmesi gerektiğini vurgulayan bir bildiri yayınladılar.⁵⁴⁵ Sonrasında muhafazakarlar, Kohl hükümetinin ADC'nin egemenliğini kabul etmekle birlikte birleşmeyi rafa kaldırmadığını belirttiler.⁵⁴⁶ Böylelikle hem bir an önce birleşmenin gerçekleşmesini isteyenlere hem de mevcut durumun riske atılmamasını tercih edenlere eşit mesafede bir tavır takınılmış oldular. Almanya'nın birleşerek yeniden güç siyaseti izleyeceğinden şüphelenen uluslararası kamuoyu, birleşmeye karşı kampanya başlatmak için Bonn'un hareketlerini dikkatle izliyordu. Kohl hükümeti ise bu konuda rahattı: ADC ilişkilerini geliştirmekle Almanya sorununa yeterince hakimdi ve birleşmeyi, diğer devletlerin müdahalesinden uzaklaştırarak büyük oranda Alman devletlerinin konusu haline getirdiği için Almanya sorununu dilediği gibi yönlendirebilirdi. Ayrıca iç siyasetinde birleşme, hükümeti büyük bir baskı altına alacak bir noktada değildi. "AFC ile ADC arasındaki bölünmenin yakın gelecekte ortadan kalkmasını ve birleşmiş bir Almanya'nın ortaya çıkmasını bekliyor musunuz?" sorusuna Batı Almanya halkının 1983'te %7'si, 1989'da %23'ü, 'Evet, kesinlikle' ve 'Evet, muhtemelen' cevabını vermişti.⁵⁴⁷ Kohl iç siyasetteki beklentiyi, dış ilişkilerdeki dengeyi korumak için bir noktaya kadar kontrol altında tutabilme şansına sahipti. Bu nedenle, barışı tehlikeye

⁵⁴⁵"Joint Communiqué by Erich Honecker and Helmut Kohl (September 8, 1987)", **GHDI**, <<http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter13Doc9Intro.pdf>>, (19.11.2015).

⁵⁴⁶"A Difficult Balancing Act: Honecker's Visit to West Germany (September 11, 1987)" **GHDI**, <<http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter13Doc10.pdf>>, (19.11.2015).

⁵⁴⁷"Survey Results on German Reunification (1951-89)", **GHDI**, <<http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter13Doc15Intro.pdf>>, (19.11.2015).

atmayacak bir şekilde birleşme gerçekleşebilir ve Federal Cumhuriyet'in en büyük sorunu, Avrupa için sorunsuzca çözülebilirdi.

Alman devletleri arasındaki ilişkinin istikrar yakaladığı bir dönemde, Doğu Avrupa devletleri de ciddi bir rejim krizi içindeydi. Demokratik Cumhuriyet özelinde, 1989 yılında rejim karşıtı gösteriler ciddi anlamda arttı. Artık doğuda yaşayan Almanların yasal ve yasal olmayan kanallardan batıya kaçışı yüz binleri bulmuştu. Üstelik diğer Doğu Avrupa devletlerindeki Bonn temsilcilikleri, sığınmacılarla dolup taşıyordu. Garbačov, Haziran'da AFC'ye gerçekleştirdiği ziyarette Almanların kendi kaderini tayin etme hakkının olduğunu yinelemişti.⁵⁴⁸ Ekim 1989'daki ADC ziyaretinde ise reform yapılması gerektiğini söyledi ve böylelikle Honecker dönemi bitti. Yerine gelen Egon Krenz'in kendini Doğu Almanya'nın Garbačov'u olarak tanıtmaması, Tiananmen Meydanı'nda aynı yıl cereyan eden ayaklanmaları bastıran Pekin yönetimini destekleyen bir siyasetçi olduğu gerçeğini değiştirmiyordu.⁵⁴⁹ Doğu Berlin hükümeti, muhalifleri kontrol altına almanın bir formülünü arıyordu.⁵⁵⁰ Oldukça zor bir dönemde hükümetin başına gelen Krenz, SBP'nin hızla üye kaybetmesi dikkate alındığında, parti içindeki reform yanlısı grupla da baş etmek zorundaydı.⁵⁵¹ Protestolar günden güne arttı ve 9 Kasım'da hükümet batı sınırından Federal Cumhuriyet'e geçişi serbest bıraktı.

⁵⁴⁸Ziyaretin sonunda imzalanan ortak bildiri, iyi ilişkilerin sürdürüldüğü tasdik eden sembolik bir metindi. Bkz. Serge Schmemmann, "Bonn Declaration: 'Heal the Wounds'", **The New York Times**, 14 Haziran 1989, <<http://www.nytimes.com/1989/06/14/world/bonn-declaration-heal-the-wounds.html>>, (26.08.2017). Muhafazakarlar, Garbačov'un gelişini, yeni ABD Başkanı George H. W. Bush'un Mayıs 1989'da gerçekleştirdiği Bonn ziyaretiyle birlikte AFC'nin dünya siyasetinde artan rolünü ve sorumluluklarını vurgulayan, iç siyasete dönük bir propaganda malzemesi yapmayı da ihmal etmedi. Ayrıca bildiride, Ortak Avrupa Evi'ne ABD ve Kanada'nın da dahil edildiği belirtildi. Bkz. "Gemeinsame Erklärung von Helmut Kohl und Michail Gorbatschow (Bonn, 13. Juni 1989)", **CVCE**, <https://www.cvce.eu/en/obj/gemeinsame_erklarung_von_helmut_kohl_und_michail_gorbatschow_bonn_13_juni_1989-de-a9d70aaa-b730-455a-8ce4-a0a0525b7de2.html>, (26.08.2017).

⁵⁴⁹Thomaneck ve Niven, **op. cit.**, s. 61.

⁵⁵⁰Bozo, **loc. cit.**, s. 91.

⁵⁵¹Thomaneck ve Niven, **op. cit.**, s. 61-62.

Aynı gün Berlin Duvarı, yüz binlerin katılımıyla yıkıldı ve bu büyük olay, birleşmeye giden süreci başlattı.

28 Kasım'da Kohl, on maddelik bir birleşme planı açıkladı. Buna göre, iki Alman devleti arasındaki işbirliği artarak sürdürülecek ve Avrupa bütünleşmesi süreciyle birlikte düşünüldüğünde Almanya, insan haklarına saygılı ve kendi kaderini tayin etme hakkı olan demokratik bir devlet olarak birleşebilecekti vurgulandı. AGİK süreci ve Avrupa barışı, birleşme sürecinin ayrılmaz bir parçası olacaktı. Plan, birleşme konusundaki soru işaretlerini gidermek iddiasıyla değil, 'Bonn'un birleşme amacının, en çok barışçı ve özgür Avrupa'ya katkı sağlamayı' hedeflediğini belirtmek için açıklanmıştı.⁵⁵²

Batılı güçlerin birleşme konusuna yaklaşımı farklıydı. Paris, Almanya'nın birleşme isteğini haklı buluyor, ancak süreç konusunda çekincelerini belirtiyordu.⁵⁵³ Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand'a göre, Almanya sorununa taraf bütün devletler sürece dahil edilmeliydi. Birleşik Krallık, Federal Cumhuriyet'e birleşmenin gündeme gelmesi konusunda çekincelerini belirtirken, SSCB ile bunun önlenmesi için gizlice görüşmeye başladı.⁵⁵⁴ Garbaçov'un Bonn ziyaretinde kendi kaderini tayin etme konusundaki tavrı nedeniyle Batı Avrupa, Almanya'nın birleşmeyle birlikte güç politikası izlemeye yeniden başlamasından ve AT üzerinde hegemonya kurmaya çalışmasından çekiniyordu. Bu nedenle birleşme konusunda Bonn'a tam destek vermekte tereddüt etti, hatta birleşmeye karşı çıktı. Birleşik Krallık Başbakanı Margaret

⁵⁵²"Helmut Kohl's Ten-Point Plan for German Unity (November 28, 1989)", **GHDI**, <http://german-historydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter1_Doc10English.pdf>, (19.11.2015).

⁵⁵³"François Mitterrand on the Issue of German Reunification (July 27, 1989)", **GHDI**, <<http://german-historydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter13Doc14Intro.pdf>>, (19.11.2015).

⁵⁵⁴Michael Binyon, "Whispering Behind the Wall: the Thatcher Plot Against Germany", **The Times Digital Archive**, 14 Eylül 2009, < <http://find.galegroup.com/ttda/infomark.do?&source=gale&prodId=TTDA&userGroupName=ankara&tabID=T003&docPage=article&searchType=BasicSearchForm&docId=IF503914192&type=multipage&contentSet=LTO&version=1.0>>, (28.10.2017).

Thatcher, 8 Aralık 1989'da bir zirve toplantısında birleşmenin karşısında olduğunu açıkça beyan etmişti.⁵⁵⁵ Ancak ne Paris'in ne de Londra'nın karşısında yeniden egemenliğini kazanmak için koşturan Adenauer yoktu. Batı Bloku dengeleri içinde değerlendirildiğinde Vaşington'un, Bonn'u desteklemesi Kohl için yeterliydi.⁵⁵⁶ ABD, SSCB'nin birleşmeye razı olmasına karşılık olarak Batı'nın Doğu Avrupa'da etkisini azaltmak isteyeceğini düşünerek, bu süreçte bütün müttefiklerin Federal Cumhuriyet'e destek olması gerektiğini savunuyordu.⁵⁵⁷ Birleşme sürecini asıl etkileyecek aktör SSCB'yd.

Garbaçov, Almanların kendi kaderlerini tayin hakkı konusunda tavrını değiştirmede. Ancak birleşmiş bir Almanya'nın NATO'ya bağlı kalıp kalmayacağı konusunda Moskova'da ciddi tartışmalar oldu. Bunun başlıca nedeni Demokratik Cumhuriyet'te Mart 1990'da yapılan seçimlerdi. SBP, seçimlerde büyük bir yenilgi aldı ve Doğu Berlin Hükümeti, tamamen değişti. ADC'de kurulan Hristiyan Demokrat Parti lideri Lothar de Maiziëre, başbakan olmuştu.⁵⁵⁸ Birleşme, Federal Cumhuriyet'in başından itibaren savunduğu şekilde gerçekleşti; özgür seçimlerin sonunda müzakere edilmeye başladı. Demokratik Cumhuriyet'te Bonn'un tezlerine itiraz edecek siyasi bir aktör kalmamıştı. Garbaçov, Temmuz 1990'da SSCB'ye davet ettiği Kohl'a, birleşme konusunda en büyük problemin NATO üyeliği olduğu belirtti. Ancak Moskova, uzun tartışmalar sonunda NATO üyeliğine karşı çıkmamaya karar verdi. Bu, Batı'nın Polonya'nın Batı sınırını yeniden tartışmaya açmayacağını ve Orta Avrupa güvenliğini

⁵⁵⁵Carsten Volkery, "The Iron Lady's Views on German Reunification 'The Germans Are Back!'", **Spiegel Online**, 11 Eylül 2009, <<http://www.spiegel.de/international/europe/the-iron-lady-s-views-on-german-reunification-the-germans-are-back-a-648364.html>>, (28.10.2017).

⁵⁵⁶Bozo, **loc. cit.**, s. 95.

⁵⁵⁷Henry A. Kissinger, "A Plan for Europe", Harold James ve Marla Stone(ed.), **When the Wall Came Down: Reactions to German Unification**, New York, Routledge, 1992, s. 198.

⁵⁵⁸Serge Schmemmann, "Upheaval in the East; East Germans Form 'Grand Coalition'", **The New York Times**, 10 Nisan 1990, <<http://www.nytimes.com/1990/04/10/world/upheaval-in-the-east-east-germans-form-grand-coalition.html>>, (26.08.2017).

tehlikeye düşürecek askeri hamleler yapmayacağını garanti etmesiyle mümkün oldu. Garbaçov, bu süreci hem Kohl hem de Bush ile müzakere etmişti. SSCB, NATO'ya bağlı olmayan bir Almanya'nın silahlanma konusundaki sınırlamalardan kurtularak nükleer güç haline gelme ihtimalini de göz ardı etmedi.⁵⁵⁹

Yeni ADC hükümeti ve Bonn arasındaki müzakereler sonunda, 31 Ağustos 1990'da Birleşme Antlaşması imzalandı.⁵⁶⁰ Buna göre Doğu Almanya'da, 3 Ekim'den sonra Federal Cumhuriyet'in anayasası geçerli olacaktı. Birleşmiş Almanya'nın başkenti Berlin olarak belirlendi. Daha sonra da Almanya'nın tamamını ilgilendiren konularda hukuken hak sahibi olan dört devlet, 12 Eylül 1990'da İki-Artı-Dört Antlaşması'yla bu haklarından vazgeçtiler.⁵⁶¹ Bu antlaşmaya göre, birleşmiş Almanya, Polonya ile sınır antlaşması⁵⁶² imzalayacak, silahlanma konusundaki mevcut taahhütlere uyacak ve Avrupa özelinde sürdürülen silahsızlanma müzakereleriyle de uyum içinde olacaktı. Ayrıca Doğu Almanya'daki SSCB askerlerinin çekilmesi ve burada konuşlandırılacak yeni askerler ve silahlar da yalnızca Alman ordusuna ait olacaktı.

İmzalanan bu antlaşmalar sonunda iki devlet birleşti. Birleşmenin kısa bir sürede⁵⁶³ gerçekleşmesi, Birleşik Krallık, Fransa ve SSCB'nin onayladığı bir durum

⁵⁵⁹Hannes Adomeit, "Gorbachev's Consent to United Germany's Membership of NATO", Frédéric Bozo vd.(ed.), **Europe and the End of the Cold War: A Reappraisal**, Londra, Routledge, 2008, *passim*..

⁵⁶⁰"The Unification Treaty (August 31, 1990)", **GHDI**, <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Unification_Treaty.pdf>, (19.11.2015).

⁵⁶¹"Two-Plus-Four Treaty on Germany (September 12, 1990)", **GHDI**, <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Two_Plus_Four_Treaty.pdf>, (19.11.2015).

⁵⁶²Bu antlaşma 14 Kasım 1990'da imzalandı. Federal Cumhuriyet, Polonya ve Demokratik Cumhuriyet arasında 1950'de imzalanmış sınır antlaşmasını onayladı. Bkz. *infra.*, s. 60; "Treaty Between the Federal Republic of Germany and the Republic of Poland on the Confirmation of the Frontier Between Them, 14 November 1990", **United Nations**, <<https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/DEU-POL1990CF.PDF>>, (19.11.2015).

⁵⁶³Kohl'un birleşmeye yönelik bir plan ortaya atması, sadece müttefikleri değil, AFC iç siyasetindeki bazı önemli aktörleri de çok şaşırttı. Dışişleri Bakanı Genscher'in bile bundan haberi yoktu. Ancak birleşmeye itiraz edecek somut bir gerekçe sahibi olmayan aktörlerin, sanki birleşme konusu bölünmeden itibaren ilk kez gündeme geliyormuşçasına tepki vermeleri de şaşırtıcı bir durumdu. Kriz ve uzlaşma süreçleriyle

değildi. Ancak bu üç devlet de dış politikalarında Avrupa'da işbirliği ve uyumu takip etmeleri nedeniyle Bonn'la kriz yaşamak istemedi. Londra ve Paris'in birleşme konusundaki argümanları, varsayımlar ve geleneksel endişeler üzerine kuruluydu. Ancak Moskova, bir NATO üyesinin doğuya doğru toprak genişletmesi gibi bir durumla karşı karşıya kalmıştı. Üstelik Doğu Almanya'daki askerlerini geri çekmeyi kabul etmesi gerekiyordu. Geleneksel Sovyet dış politikası açısından bu kabul edilemez bir durum olsa da Garbaçov'un yeni düşünce anlayışı sürece uyumu sağladı. AGİK'in kurumsallaşması ve Ortak Avrupa Evi gibi projeler ile Avrupa'da silahlanma yarışını kontrol altına almayı hedefleyen müzakereler sayesinde Almanya'nın birleşmesi, Moskova'nın hayati çıkarlarına bir tehdit oluşturmayacaktı.⁵⁶⁴ En önemlisi, SSCB ve AFC arasında kırk yılı aşkın süredir devam eden bir sorun çözülüyordu. Moskova'nın hem iç hem de dış politikasını Batı sistemine yakınlaştıran şekilde yeniden yapılandırdığı bir dönemde, her ne kadar Almanya sorununa geleneksel yaklaşımla çelişse de birleşmenin gerçekleşmesine razı gelmek, en az karşı çıkmak kadar Moskova'nın çıkarlarına hizmet edebilirdi. Garbaçov, genel olarak bu motivasyonların etkisiyle birleşmeyi, Bonn'un Avrupalı müttefiklerinden daha çok teşvik etti ve destekledi. 1989-90 arasında SSCB'nin Almanya sorununa yönelik bu politikasında, elbette Federal Cumhuriyet'le ilişkilerin normalleşmesinin ve ciddi bir işbirliği safhasına geçmesinin de payı büyüktü.

birlikte geçen 40 yıllık bir sorunda, iki Alman devletinin işbirliğiyle birleşmeye gidiyor olması, sürecin hızlı veya yavaş ilerlemesinden ziyade Almanların sorunu çözecek etki kapasitesine ulaşmasıyla ilgiliydi.

⁵⁶⁴Jacques Lévesque, "In the Name of Europe's future: Soviet, French and British Qualms About Kohl's Rush to German Unification", Frédéric Bozo vd.(ed.), **Europe and the End of the Cold War: A Reappraisal**, Londra, Routledge, 2008, s. 95-97.

SONUÇ

Almanya sorunu, Soğuk Savaş boyunca AFC'nin doğu politikasının en önemli konusu oldu. AFC'nin doğu politikası ise batı ilişkileriyle kesintisiz bir etkileşim içerisindeydi. AFC'nin Batı Avrupa ve ABD ile ilişkileri, Batı Bloku içindeki dengeler açısından oldukça önemliydi. Ayrıca bloklar arası ilişkilerin de Avrupa güç dengesine büyük bir etkisi vardı. İki kutuplu sistem içinde oluşan Avrupa güç dengesinin de önemli bir parçası olan Almanya sorunu hem bölge dinamikleri hem de dünya siyaseti açısından kritik bir ilişki ağının merkezindeydi. Bu nedenle Bonn'un doğu politikası hem Avrupa siyasetinin hem de iki kutuplu sistemin yarattığı koşullar içerisine doğdu.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden Berlin Krizi'nin çıkışına kadar doğu politikası, batı politikasının bir parçası olmak zorundaydı, çünkü Batı Bloku'nun üç büyük devletinin işgal ettiği topraklarda kurulan Federal Cumhuriyet'in egemenliğini kazanması ve yeniden silahlanabilmesi batı ilişkilerine bağlıydı. ABD, işgal devletleri arasında hem en güçlü hem de dünya sahnesinde SSCB'nin etki alanını azaltmak için en sert önlemleri almaya çalışan devlettir. Birleşik Krallık, ABD'nin Avrupa'daki varlığını sürdürmesini, SSCB'nin gücünü dengeleyebilmek için destekliyordu. Fransa ise eski gücüne kavuşmak için ABD ve İngiltere'nin Avrupa siyaseti üzerindeki etkisini kırmak istiyordu. Federal Cumhuriyet, bu üç devleti de karşısına alamayacak bir durumda olması nedeniyle 1955'e kadar Vaşington'un, Londra'nın ve Paris'in Avrupa'daki beklentilerini karşılayacak bir aktör oldu. ABD, Batı ekonomik rejiminin ve SSCB'yi çevreleme politikasının Avrupa'da işler duruma gelmesinden; Birleşik Krallık, hiçbir devletin aşırı güçlenip bölge siyasetine hakim olamayacağı bir dengenin kurulmasından; Fransa ise AFC'nin kazanımlarının kontrol altında tutulmasından memnundu. Federal Cumhuriyet ise bu süreçte, Soğuk Savaş konjonktürünü fırsata dönüştürerek

Potsdam’da öngörülenden çok daha iyi bir ekonomiye sahip olmuştı. Ayrıca, Batı Almanya’nın güvenliği için yeniden silahlanma hakkını da elde ederek 1945 sonrası Avrupa güç dengesinde önemli bir aktör haline geldi.

Bonn hükümeti ve işgal devletleri arasındaki müzakereler esnasında SSCB, çeşitli diplomatik kanallar aracılığıyla ısrarla Potsdam’da alınan kararları hatırlatmıştı. Adenauer, Batılı işgal devletlerinin SSCB’yle anlaşarak Potsdam koşullarını yeniden Federal Cumhuriyet’e dayatmasından büyük endişe duydu. Soğuk Savaş konjonktürü sayesinde Potsdam kararlarından kurtulmak ve Almanya sorununda etkin bir aktör olabilmek için SSCB’nin nüfuz alanını korumak amacıyla sergilediği tutumun bir tehdit olarak algılanması için elinden geleni yaptı. Bu, Potsdam’dan kurtulmak için işgal devletleri arasında yapılan bir tercihti: Bonn hükümeti, Almanya’nın tamamını temsil ettiği iddiasıyla kurulmasına rağmen SSCB’yle müzakere etmek yerine diğer üç devletle işbirliği içine girdi ve Moskova’nın nüfuzunu görmezden geldi.

AFC, batı ilişkilerinde arkasına aldığı rüzgarla birlikte Almanya sorununda etkin hale gelmeye çalıştı. Ancak hükümet, sürdürmeye çalıştığı güç politikasında müttefiklerinden destek göremedi. Adenauer döneminde sürdürülen doğu politikasının en büyük kazanımı, dünya genelinde Almanya’nın temsili konusunda Demokratik Cumhuriyet’i büyük ölçüde Doğu Bloku’na hapsedmek oldu. Doğu politikasında yapılan bu ilk hamle, her ne kadar konjonktürel dinamiklerden etkilenmiş olsa da benimsenen strateji ve yöntem açısından Federal Cumhuriyet’in Almanya konusuna nasıl yaklaştığını gözler önüne serdi. Sınırlar hiçbir şekilde kabul edilmedi ve Almanya sorunu, İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda olduğu gibi Soğuk Savaş’ta da Avrupa’nın en önemli sorunu olmaya devam etti.

SSCB, Batı tarafından sınırlar konusunda yalnız bırakılan AFC’ye karşı çok sert bir tavır takındı. Moskova açısından bakıldığında, kısa sürede güçlenen Almanlar, ABD’nin desteğiyle Doğu Avrupa’yı tehdit etmeye başlamıştı. SSCB’nin 1945’te en

hassas olduğu sorunlardan biri, yeni dönemde daha da büyüyerek yeniden önüne gelmişti. Üstelik AFC, SSCB'nin Almanya sorununa konusunda hiçbir şekilde kabul edemeyeceği bir yaklaşım sergiliyordu. İkinci Dünya Savaşı bittiği andan itibaren önce işgal devletleri, daha sonra da AFC, SSCB'nin Almanya'daki haklarını ve etkisini kırmaya çalışıyordu. 1955'te AFC ile SSCB arasında kurulan diplomatik ilişkiler vesilesiyle Bonn hükümeti, aslında, diğer işgal devletleriyle birçok sorunu giderdiği gibi Moskova'yla da mevcut sorunları müzakere etmek için önemli bir fırsat yakalamıştı. Ancak, Adenauer'in Batı merkezli dış politikası nedeniyle böyle bir girişimi olmadı. Bunun ötesinde AFC, SSCB tarafından tanındıktan sonra ADC'nin tanınmaması için elinden geleni yaptı. Hiç şüphesiz, Batı Bloku'nun bir parçası olarak AFC'nin Doğu Bloku'nun lider devletiyle mesafesini koruması gerekiyordu. Ancak bu gereklilik, Moskova ile bir takım müzakereler sürdürmenin önünde engel değildi. Muhafazakar hükümetler, mevcut sorunlar konusunda bu müzakereleri sürdürmek bir yana, Hallstein Doktrini'yle meydan okumayı tercih etti. Buna ek olarak ekonomik ilişkileri, siyasi tavizler elde etmek için kullanmaya çalıştı. Bu yaklaşım, Doğu Bloku'nun tepkisini çekmekten başka bir sonuç vermedi.

1958'de Moskova, Bonn'un doğu politikasına en sert şekilde karşılık verdi. Berlin Krizi'yle bütün Batı Bloku, SSCB'nin Almanya sorununda, Avrupa güç dengesinde ve iki kutuplu sistemdeki rolünü hatırladı. Bu hatırlatma, aslında, Almanya sorununu çevreleyen ilişkiler ağında AFC'nin doğu politikasının ilk yansımasıydı. Öyle ki, Moskova, Berlin Ültimatomu'yla birlikte Bonn'un sınırları kabul etmemesine ve batı merkezli dış politikasına, Doğu Berlin hükümetinin tanınmamasına, Almanya'yı işgal eden diğer güçlerin Batı Almanya'yı Potsdam'dan çok farklı şekillendirmesine ve Avrupa'daki silahlanmaya tepki göstermişti. Bu krizin oluşmasında, Soğuk Savaş konjonktürü kadar doğu politikasının da etkisi vardı. Adenauer'in yürüttüğü dış politika hemen hemen Berlin Krizi'nin oluşmasına neden olan bütün unsurları etkilemişti.

Berlin Krizi'yle başlayan krizler döneminde, Fransa ve Federal Cumhuriyet'in yakınlaşmasıyla birlikte Avrupa bütünleşme süreci daha yoğun bir şekilde devam etti. Ayrıca iki kutuplu sistemin Avrupa üzerindeki etkisi de 1950-60 arasına göre daha farklıydı. ABD, Avrupa güvenliği konusunda daha fazla maliyete katlanmak istemiyordu. Batı Avrupa ise Doğu Bloku ile daha uzlaşmacı bir ilişki tesis etme eğilimindeydi, çünkü iki kutuplu mücadelede Vaşington'un etkisiyle Moskova'dan uzak duran Avrupalı devletler, güvenlikleri için sıfır toplamı bir oyunu sürdürmektense her iki süper güce eşit mesafede durabileceklerine kanaat getirmeye başladılar. Krizler dönemi, iki süper gücün de birbirine denk olduğunu gözler önüne sermişti. Federal Cumhuriyet, merkezine Almanya sorununu koyduğu için Avrupa'da Doğu'yla ilişkileri en kötü olan devletti. Berlin Duvarı'nın inşasıyla birlikte Bonn hükümeti hem müttefiklerinin soruna yaklaşımını hem de güç politikasıyla elde edebileceği azami kazanımı görmüş oldu. Bu noktadan sonra doğu politikası, uluslararası ve bölgesel konjonktürün etkisiyle değişmeye başladı.

Bonn ve Paris arasında kurulan işbirliği eksenini, Batı Bloku'nun dengelerini etkiliyordu. Batılı devletlerin Moskova'yla ilişkilerde belli bir mesafeyi koruması gerektiğini savunan Vaşington'a karşı Batı Avrupa'nın Doğu'yla hiçbir etki altında kalmadan işbirliğini artırmasını öne süren Paris'in, Bonn üzerinde etkili olmaya başlaması, AFC'nin doğu ilişkilerini yönlendirdi. Bonn hükümeti, nasıl ki Batı Bloku içinde ABD'yle işbirliğine ihtiyaç duyuyorsa, Avrupa bütünleşmesi konusunda da Fransa'yla işbirliğine muhtaçtı. Bonn-Paris arasında kurulan işbirliği eksenini, özünde hem Batı hem de doğu ilişkilerinde önemli bir değişkendi.

AFC dış politikası konusunda muhafazakarların aksine Doğu'yla işbirliği yapılmasını düşünen sosyal demokratların önce koalisyon ortağı, sonra da iktidarın başat unsuru olmasıyla birlikte yeni bir döneme girildi. Bu dönem, siyasi anlaşmazlıklar yüzünden doğu ticareti konusunda türlü zorluk yaşayan AFC sermayesinin de

desteklediği yakınlaşma dönemi idi. Yeni doğu politikasıyla birlikte Bonn, doğu ilişkilerini normalleştirdi. Böylelikle Almanya sorununa taraf olan bütün büyük devletlerle uzlaş kurulumuş oldu. AFC, bunun karşılığında Avrupa'daki sınırların Batı tarafından kabul edilmesine razı olmak durumunda kaldı. Bu dönemde yeni doğu politikasının Avrupa güç dengesine en büyük etkisi, Batı ve Doğu Avrupa arasında işbirliğinin gelişmesinin önündeki en büyük engeli, Almanya sorununu, ilişkilerin bozulmasına sebep olmaktan çıkarmasıydı. İki kutuplu sistem penceresinden bakıldığında, Soğuk Savaş'ın Avrupa'daki en büyük çatışma konularından birisi ortadan kalkmıştı. Berlin Krizi ile birlikte uluslararası sistemde Almanya sorunu ve silahsızlanma konusu birlikte gündeme geliyordu ve yeni doğu politikasıyla aynı dönemde süper güçler arasındaki silahsızlanma müzakerelerinde de somut adımlar atılması, Avrupa'da Doğu ve Batı Blokları arasında çatışmacı mücadelenin yeniden hakim olma ihtimalini asgari seviyeye indirdi.

Bonn hükümetleri, yeni doğu politikasıyla 1949 sonrası yürütülen batı politikasına benzer bir süreci Doğu Bloku'yla yürüttü. SSCB, AFC'nin doğu ilişkilerinin odağındaki devletti. Demokratik Cumhuriyet de facto olarak tanınmış, Oder-Niesse sınırının ihlal edilemezliği kabul edilerek Polonya ile diplomatik ilişkiler kurulmuştu. Bonn, dış politikasında doğu komşularının ve SSCB'nin rahatsız olacağı girişimlerden kaçınmaya başlamıştı. Bu noktada, Brandt ve Schmidt dönemlerinde doğu ilişkilerinin normalleştirme süreci, Adecuer döneminde uygulanan batı ilişkilerine benziyordu. Ayrıca Batı'yla olduğu gibi köklü bir şekilde olmasa da Doğu'yla da uzun erimli ekonomik işbirliği tesis edilmişti. Doğu ilişkilerinin normalleşmesi, Batı Bloku'nun dengelerindeki değişimle birlikte Federal Cumhuriyet'in gücünü artırdığı gibi Avrupa güç dengesini ve iki kutuplu sistemi de etkiledi. Böylelikle Almanya sorunu doğu politikasının gizli gündem maddesi olarak kalırken Bonn, Almanya konusunda söz sahibi olan dört devlet açısından da önemli bir partner olmaya başladı.

1960'tan sonra Fransa'nın ABD'yle yaşadığı sorunlar ve Birleşik Krallık'ın Avrupa siyasetine etki kapasitesinin zayıflamasıyla birlikte AFC, Batı Bloku'nun dengeleri açısından daha önemli bir aktör haline geldi. Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından çekilmesiyle birlikte, Avrupa'daki çıkarları açısından Bonn, Vaşington'un vazgeçemeyeceği bir müttefikti. Benzer şekilde Avrupa bütünleşmesinin bir parçası olmaya çalışan Birleşik Krallık da Fransa'nın muhalefeti ancak Bonn'un desteğiyle aşılabildi. Dış politikasını Avrupa bütünleşmesine iyiden iyiye odaklamış olan Fransa açısından AFC, belki de diğer bütün devletlerden daha önemli bir partner olmuştu. Paris-Bonn hattı, Batı Bloku'ndaki dengeler içinde AT ile yükselen bir güç halini almıştı. Birleşik Krallık'ın da katılımıyla AT, transatlantik ilişkilerin güvenlik, ekonomi ve siyasi boyutlarını dönüştürmeye başladı. Bu girişimlerde, ABD'nin Batı Avrupa'yla yaşanan sorunlara yaklaşımının da büyük payı vardı.

1970'ten sonra transatlantikte ortaya çıkan sorunlar ve doğu açılımı birlikte düşünüldüğünde Federal Cumhuriyet, AT ile birlikte iki kutuplu sistemin dengelerini etkiledi. Moskova ve Vaşington'un Avrupa üzerindeki nüfuz mücadelesinde AT, süper güçler tarafından çizilen çerçevenin dışına çıkmaya çabalayarak özgün politikalar üretmeye çalıştı. Yumuşama sonrasında Federal Cumhuriyet, hem Avrupa bütünleşmesini hem de doğu politikasının iki kutuplu sistemin etkilerinden uzak tutmaya gayret gösterdi. Yeni doğu politikasından sonra Bonn, 'Avrupa' konusunda Paris kadar sert çizgileri benimsemiyordu ama Batı Avrupa ve ABD arasındaki dengeyi de bozmuyordu. Avrupa bütünleşmesine öncelik vererek doğu ilişkilerinde Vaşington'un memnun olmadığı konularda başta Fransa olmak üzere AT'nin desteğini arkasına alan AFC, doğu politikasını ABD'nin müdahalesinden korumaya çalıştı.

Moskova, Bonn ilişkilerinin normalleşmesini fırsata çevirmek için Almanya sorunundaki katı tutumunu değiştirdi. Böylelikle Federal Cumhuriyet, ABD'nin etkisiyle Almanya sorunda yeniden bir kriz yaşamak yerine SSCB'yle işbirliğini

sürdürmeyi tercih edebilirdi. Bonn, Almanya sorunda yeniden başa dönmek için Moskova'nın ılımlı tutumunu suistimal etmekten kaçındı. Böylelikle doğu politikası, yalnızca Almanya sorunu konusunda AFC'ye avantaj sağlamıyor, aynı zamanda iki kutuplu sistemin dengelerini de etkiliyordu. Bonn, Moskova ve Vaşington arasında daha dengeli noktada konumlanarak güçlkle tesis edilen Avrupa barışını sürdürmeye çalıştı ve iki kutuplu mücadelenin Avrupa güvenliğini tehdit etmesini engelledi. Bu durum, doğal olarak Avrupa güç dengesini de etkiledi. Vaşington ve Moskova'nın nüfuz mücadelesinde rol almak yerine, Avrupalı devletler, bölgedeki siyasi ve ekonomik işbirliğini azami seviyeye çıkarmaya çalıştılar.

Moskova'nın yaklaşımı, 1970 sonrasında Almanya nedeniyle yeni bir kriz yaşanmamasına yol açtı. Brejnev, seleflerinin aksine AFC'ye çok daha uzlaşmacı bir yaklaşım sergilemişti. Bu, aynı zamanda yeni doğu politikasına verilen bir cevap niteliği taşıyordu. Nasıl ki Soğuk Savaş'ın başında muhafazakarlar, Batılı işgal devletlerinin beklentilerini büyük ölçüde karşıladığı için Batı Bloku ile kapsamlı bir işbirliği ve müttefiklik ilişkisi kurabildiyse, sosyal demokratlar da SSCB'nin Orta Avrupa ve Almanya konusundaki hassasiyetlerini dikkate alarak Doğu Bloku'yla önemli işbirliği süreçleri başlatabildi. SSCB, Batı'ya rağmen Almanya ve Orta Avrupa üzerindeki nüfuzunu koruyabilecek güçteydi ve Federal Cumhuriyet, doğu ilişkilerini normalleştirmek için bu güçle uzlaşma yolunu seçti. Buna karşılık SSCB yönetimi de AFC'nin Potsdam'da belirlenen dar kalıba sokulamayacağını kabullendi.

Yeni doğu politikası sürecinde sağlanan uzlaş ve ilişkilerin normalleşme süreci, Almanya sorununun tarafları arasındaki önemli anlaşmazlıklara rağmen işbirliği yapılabileceğini gözler önüne sermişti. AFC ve Doğu Bloku devletleri, Almanya sorunu nedeniyle kriz yaşamak yerine uzlaşmanın her iki tarafın çıkarına olduğunu büyük ölçüde benimsemişti. Bu durumun oluşmasında Avrupa siyasetindeki dönüşüm kadar Soğuk Savaş'ın yumuşama dönemine girmesinin etkisi de vardı. Yumuşama döneminde

her iki blok da diyalog kurmayı ve yakınlaşmayı destekleyerek Soğuk Savaş'ın ilk yıllarındaki çatışmacı iklimin dağılmasını sağladı. Bu bağlamda yeni doğu politikası, siyasi amaçları kadar ekonomik yönü de ağır basan bir açılım niteliği taşıyordu. Doğu Avrupa devletlerinin ve SSCB'nin ithalat ihtiyacı, Batı'nın ve AFC'nin yaşadığı ekonomik durgunluk ve AFC sermayesinin doğu ticaretini artırma talebi karşısında Bonn, ekonomik ilişkileri olumsuz etkileyen doğu politikasını sürdüremezdi. Buradan hareketle, yumuşama öncesinde benimsenen doğu politikasının hem siyasi hem de ekonomik açıdan AFC'ye zarar vermeye başlaması, doğu açılımını ortaya çıkaran nedenleri de belirginleştirmiştir. Böylelikle Bonn, Batı Almanya'nın güvenliği konusunda siyasi ve ekonomik ilişkileri geliştirmeye başladığı bir devletler grubuyla müzakere edebilme fırsatını yakalamıştır. Son tahlilde yeni doğu politikası, siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesiyle birlikte güvenlik konusunda da önemli bir adım niteliği taşımaktadır.

Federal Cumhuriyet'in doğu politikası, yumuşama öncesinde ve sonrasında iki kutuplu sistemde farklı bir şekilde konumlandığı için Almanya sorununun da Soğuk Savaş'la etkileşimini iki ayrı döneme ayırmak mümkündür. 1970'e kadar Almanya sorunu, bloklar arası çatışmacı mücadelenin bir parçasıyken, sonrasında soruna birinci derecede taraf olan devletler arasında işbirliğinin artmasıyla birlikte Avrupa barışını ve güvenliğini tehlikeye düşürmeyecek bir konu haline almıştır. Bu noktada Bonn, Almanya politikasını doğu ilişkilerini olumsuz etkilemeyecek şekilde sürdürmüştür. Ayrıca yumuşamanın bitmesiyle Soğuk Savaş'ta yükselen tansiyonun doğu ilişkilerine zarar vermesini de engellemiştir. Süper güçlere karşı benimsediği dengeli dış politika ve Avrupa'nın tamamında işbirliğini artırmaya dönük tutumuyla Soğuk Savaş'ın sonuna kadar Almanya sorunu veya başka bir Soğuk Savaş konusunun doğu ilişkilerine zarar vermesini engellemiştir. Bunun karşısında başta SSCB olmak üzere Doğu Bloku

devletleri de Almanya sorunu konusunda iki Alman devletinin yakınlaşmasını destekleyerek Almanya'nın birleşmesine giden sürece engel olmamışlardır.

Soğuk Savaş'ın son yılları, Almanya sorununun daha fazla düğümlendiği bir dönem değil, aksine çözülmeye başladığı bir evre olmuştur. Bu, AFC'nin doğu politikasının ve Almanya sorununa yaklaşımının bir sonucudur. Öyle ki, Soğuk Savaş'ın başlarında iki kutuplu sistemin, Avrupa güç dengesinin ve iç siyasetinin etkilediği doğu politikasında, Bonn hükümetlerinin Almanya sorununa yaklaşımı zaman içinde değişmiş ve Soğuk Savaş'ın sonunda her üç belirleyici unsuru da etkilemiş ve dönüştürmüştür. Federal Cumhuriyet'in kurulduğu günden itibaren Almanya sorunu konusunda belirlediği hedeflere Soğuk Savaş sonunda büyük oranda ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AÇIKMEŞE, Sinem Akgül ve DİZDAROĞLU, Cihan, **NATO-AB İlişkileri İşbirliği ve Çatışma Dinamikleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

ADLER-KARLSSON, Gunnar, **Western Economic Warfare 1947-1967**, Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1968.

ALLEN, Debra J., **Oder-Niesse Line: The United States, Poland, and Germany in the Cold War**, Westport, Praeger, 2003.

ANDRIANOPOULOS, Argyris G., **Western Europe In Kissinger's Global Strategy**, Houndmills, Macmillan Press, 1988.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.

BALFOUR, Michael ve MAIR, John, **Four-Power Control in Germany and Austria 1945-1946**, Londra, Oxford University Press, 1956.

BANCHOFF, Thomas, **The German Problem Transformed Institutions, Politics, and Foreign Policy, 1945-1995**, United States of America, The University of Michigan Press, 1999.

BANGE, Oliver ve NIEDHART, Gottfried, **Helsinki 1975 and the Transformation of Europe**, New York, Berhanh Books, 2008.

BARK, Denis L. ve GRESS, David R., **A History of West Germany Volume 1: From Shadow to Substance 1945-1963**, Oxford, Basil Blackwell, 1989.

BECKER-SCHAUM, Christoph, vd.(ed), **The Nuclear Crisis: The Arms Race, Cold War Anxiety, and the German Peace Movement of the 1980s**, New York, Berghahn, 2016.

BEREND, Ivan T., **20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi**, çev. Serpil Çağlayan, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

BERTSCH, Gary K.(ed.), **Controlling East-West Trade and Technology Transfer: Power, Politics, and Policies**, Durham, Duke University Press, 1988.

BEST, Anthony, vd., **Uluslararası Siyasi Tarih 20. Yüzyıl**, çev. Taciser Ulaş Belge/ Emel Kurt, İstanbul, Yayın Odası, 2008.

BILANDŽIĆ Vladimir, DAHLMANN, Dittmar ve KOSANOVIC, Milan(ed.), **From Helsinki to Belgrade: The First CSCE Follow-up Meeting and the Crisis of Détente**, Bonn, V&R Unipress, 2012.

BISCHOF, Günter, KARNER, Stefan and STELZL-MARX, Barbara **The Vienna Summit and Its Importance in International History**, Maryland, Lexington Books, 2014.

BILSLAND, James, **The President, The State and the Cold War: Comparing Foreign Policy of Truman and Reagan**, Abingdon, Routledge, 2015.

BLOED, Arie, **From Helsinki to Vienna: Basic Documents of Helsinki Process**, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1990.

BOZO, Frédéric vd.(ed.), **Europe and the End of the Cold War: A Reappraisal**, Londra, Routledge, 2008.

BOZO, Frédéric vd.(ed.), **Visions of the End of the Cold War in Europe, 1945-1990**, New York, Berghahn Books, 2012.

BOZO, Frédéric, **Mitterrand, the End of the Cold War, and German Unification**, çev. Susan Emanuel, New York, Berghahn Books, 2009.

BRANDT, Willy, **A Peace Policy for Europe**, İngilizceye çev. Joel Carmichael, Londra, Weidenfeld and Nicolson, 1969.

BRANDT, Willy, **My Life In Politics**, Londra, Hamish Hamilton, 1992.

BRAUNTHAL, Gerard, **The German Social Democrats Since 1969, A Party in Power and Opposition**, Colorado, Westview Press, 1994.

CARR, Edward Hallet, **Tarih Nedir?**, 2. Baskı, çev. Misket Gizem Gürtürk, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

China and U.S. Far East Policy, 1945-1967, Vaşington, Publication of Congressional Quarterly Service, 1976.

CHOPRA, H.S., **De Gaulle and European Unity**, New Delhi, Abhinav Publications, 1974.

CIRTAUTAS, Arista Maria, **The Polish Solidarity Movement: Revolution, Democracy and Natural Rights**, Londra, Routledge, 1997.

CLEARWATER, John M., **Johnson, McNamara, and the Birth of SALT and the ABM Treaty 1963-1969**, New Jersey, Academic Research Group, 1996.

CLEVELAND, William L., **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.

COLVIN, Sarah, **The Routledge Handbook of German Politics & Culture**, Abingdon, Routledge, 2015.

CORUM, James S.(ed.), **Rearming Germany**, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2011.

CROMWELL, William C. **The United States and the European Pillar: The Strained Alliance**, New York, Palgrave Macmillan, 1992.

DANNENBERG, Julia Von, **Foundations of Ostpolitik : The Making of the Moscow Treaty Between West Germany and the USSR**, New York, Oxford University Press, 2008.

DEDEOĞLU, Beril, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, İstanbul, Boyut Yayın Grubu, 2011.

- DERBYSHIRE, Ian, **Politics in West Germany: From Schmidt to Kohl**, 2. Baskı, Edinburgh, W&R Chambers, 1987.
- DEUTCH, Karl W., vd., **France, Germany and the Western Alliance**, New York, Charles Scribner's Sons, 1967.
- DOCKRILL, Saki, **Britain's Policy for West German Rearmament 1950-1955**, Cambridge, Cambridge University Press, 1991.
- DOENITZ, Karl, **Memoirs Ten Years and Twenty Year**, Çev. R. H. Stevents, Londra, Wellington House, 2002.
- DOMMEL, Armand Van, **Bretton Woods: Birth of a Monetary System**, Londra, The Macmillan Press, 1979.
- DULLES, John Foster, **War and Peace**, Londra, George G. Harrap & Co. Ltd., 1950.
- EC-World Trade: A Statistical Analysis, 1963-1979**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 1981.
- EDINGER, Lewis J., "Patterns of German Elite Opinion" **France, Germany and the Western Alliance**, New York, Charles Scribner's Sons, 1967.
- ELMAN, Colin ve ELMAN, Miriam Fendius(ed.), **Bridges and Bondaries: Historians, Political Scientists, and the Study of International Relations**, Cambridge, The MIT Press, 2001.
- EMBREE, George D., **The Soviet Union and The German Question September 1958- June 1961**, The Hague, Martinus Nijhoff, 1963.
- ERB, Scott, **German Role Foreign Policy Navigating a New Era**, Boulder, Lynn Rienner, 2003.
- EVANS, Graham ve NEWNHAM, Jeffrey, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, çev. H. Ahsen Utku, İstanbul, Gökkuşbu, 2007.

FEIS, Herbert, **Between War and Peace: The Potsdam Conference**, New Jersey, Princeton University Press, 1960.

FEIS, Herbert, **Churchill, Roosevelt, Stalin**, New Jersey, Princeton University Press, 1957.

FINK, Carole ve SCHAEFER, Bernd, **Ostpolitik, 1969-1974**, New York, Cambridge University Press, 2009.

FOWKES, Ben, **The Rise and Fall of Communism in Eastern Europe**, Houndmills, St. Martin's Press, 1993.

FRANK, Matthew James, **Expelling the Germans: British Opinion and Post-1945 Population Transfer in Context**, New York, Oxford University Press, 2007.

FREEDMAN, Lawrence, **Kennedy's Wars: Berlin, Cuba, Laos, and Vietnam**, New York, Oxford University Press, 2000.

FRIEDRICH, Klaus, **A Quantitative Framework for the Euro-Dollar System**, New Jersey, Princeton University Press, 1970.

FULBROOK, Mary, **Almanya'nın Kısa Tarihi**, 3. Baskı, çev. Sabri Gürses, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2017.

GADDIS, John Lewis, **Strategies of Containment; A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War**, Revised and Expanded Edition, Oxford, Oxford University Press, 2005.

GALBREATH, David J., **The Organization for Security and Co-operation in Europe**, Abingdon, Routledge, 2007.

GEARSON, John P. S., **Harold Macmillan and the Berlin Wall Crisis, 1958-1962 The Limits of Interests and Force**, Londra, Macmillan Press Ltd., 1998.

GEARSON, John P.S. ve SCHAKE, Kori, **The Berlin Wall Crisis: Perspectives on Cold War Alliances**, New York, Palgrave Macmillan, 2002.

GEISEKE, Jens, **The History of The Stasi: East Germany's Secret Police, 1945-1990**, çev. David Burnett, New York, Berghahn, 2014.

GEYER, David C. ve SCHAEFER, Bernd(ed.), **American Détente and West German Ostpolitik, 1969-1971**, Vaşington, German Historical Institute, 2004.

GFELLER, Aurélie Éliş, **Building A European Identity: France, the United States, and the Oil Shock, 1973-1974**, New York, Berghahn Books, 2012.

GILBERT, Mark, **Cold War Europe The Politics of a Contested Continent**, Maryland, The Rowman & Littlefield Publishing Group, 2015.

GILBERT, Mark, **European Integration: A Concise History**, Lanham, Rowman&Littlefield Publishers, Inc., 2012.

GIMBEL, John, **The Origins of the Marshall Plan**, California, Stanford University Press, 1976.

GLAESSNER, Gert-Joachim, **German Democracy From Post-World War II to the Present Day**, King's Lynn, Berg, 2005.

GLESS, Anthony, **Reinventing German Political Development Since 1945**, Vaşington, Berg, 1996.

GLOSSNER, Christian L., **The Making of the German Post-War Economy**, Londra, I.B. Tauris Publishers, 2010.

G., M., "Economic Implications of German Rearmament", **The World Today**, Cilt 11, Sayı 3, 1955, ss. 117-129.

GORDON, Philip H., **France, Germany, and the Western Alliance**, Boulder, Westview Press, 1995.

GOYOTTE, Charles, **The Dollar Meltdown: Surviving the Impeding Currency Crisis with Gold, Oil, and Other Unconventional Investments**, New York, Portfolio, 2014.

GÖNLÜBOL, Mehmet, **Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2000.

GÖZLER, Kemal, **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa, Ekin, 2000.

GRANIERI, Ronald J., **The Ambivalent Alliance: Konrad Adenauer, The CDU/CSU, and the West**, 1949-1966, New York, Berghahn Books, 2015.

GRAY, Glenn William, **Germany's Cold War The Global Campaign to Isolate East Germany**, North Carolina, The University of North Carolina Press, 2003.

GRENZEBACH, William S., **Germany's Informal Empire in East-Central Europe**, Stuttgart, Franz Steiner Verlag Wiesbaden GMBH, 1988.

GRESS, David, **Peace and Survival: West Germany, the Peace Movement, and European Security**, Stanford, Hoover Institution Press, 1985.

GRIFFITH, William E., **The Ostpolitik of the Federal Republic of Germany**, Massachusetts, the MIT Press, 1978.

GROMIKO, A.A., vd., **Uluslararası İlişkiler Tarihi**, Cilt 5, çev. Ali Rıza Dırık, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2013.

GRÜNBACHER, Armin, **The Making of German Democracy West Germany During the Adenauer Era, 1945-65**, Manchester, Manchester University Press, 2010.

GUIMARÃES, Fernando Andresen, **The Origins of the Angolan Civil War: Foreign Intervention and Domestic Political Conflict**, Houndmills, Macmillan Press Ltd., 2001.

HAFTENDORN, Helga, **Coming of Age: German Foreign Policy Since 1945**, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, 2006.

HAFTENDORN, Helga, vd., **The Strategic Triangle**, Vaşington, Woodrow Wilson Center Press, 2006.

HAKKARAINEN, Petri, **A State of Peace In Europe: West Germany and the CSCE, 1966-1975**, New York, Berghahn Books, 2001.

HALLET, Graham, **The Social Economy of West Germany**, Londra, The Macmillam Press Ltd, 1973.

HALLIDAY, Fred, **The Making of The Second Cold War**, Londra, Verso, 1986.

HANRIEDER, Wolfram F., **Germany, America, Europe Forty Years of German Foreign Policy**, New Haven and Londra, Yale University Press, 1989.

HANSON, Philip, **The Rise and Fall of the Soviet Economy: An Economic History of the USSR From 1945**, Abingdon, Routledge, 2003.

HARPER, John Lamberton, **American Visions of Europe**, New York, Cambirdge University Press, 1996.

HASGÜLER, Mehmet ve Uludağ, Mehmet B. **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe-Organlar-Belgeler-Politikalar**, 3. Baskı, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2007.

HILSSMAN, Roger, **The Cuban Missile Crisis: The Struggle over Policy**, Westport, Praeger, 1996.

HUGHES, R. Gerald, **Britain, Germany and the Cold War**, New York, Routledge, 2007.

JAMES, Harold ve STONE, Marla(ed.), **When the Wall Came Down: Reactions to German Unification**, New York, Routledge, 1992.

JAMES, Harold, **International Monetary Cooperation Since Bretton Woods**, New York, Oxford University Press, 1996.

JUDT, Tony, **A History of Europe Since 1945**, New York, The Penguin Press, 2005.

JUNKER, Detlef(ed.), **The United States and Germany In The Era of The Cold War, 1945-1968 A Handbook Volume 1**, Cambirdge, Cambridge University Press, 2004.

KAISER, Bianca, **Fırtınanın Ortasındaki Ülke: Almanya'nın Avrupa Politikası**, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2011.

KENNEDY-PIPE, Caroline, **Stalin's Cold War: Soviet Strategies in Europe, 1943 to 1956**, Manchester, Manchester University Press, 1995.

KIRSHNER, Orin(ed.), **The Bretton Woods-GATT System: Retrospect and Prospect After Fifty Years**, New York, M. E. Sharpe, 1996.

KISSINGER, Henry, **Diplomasi**, 7. Baskı, çev. İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

KISSINGER, Henry A., **Nuclear Weapons and Foreign Policy**, New York, Harper&Brothers, 1957.

KISSINGER, Henry, **World Order**, New York, Penguin Press, 2014.

KLEUTERS, Joost, **Reunification in West German Party Politics From Westbindung to Ostpolitik**, New York, Palgrave Macmillan, 2012.

KRAMER, Alan, **The West German Economy, 1945-1955**, New York, St. Martin's, 1991.

KUNZ, Diane B., **Butter and Guns America's Cold War Economic Diplomacy**, New York, The Free Press, 1997.

KUNZ, Diane B., **The Diplomacy of the Crucial Decade: American Foreign Relations during the 1960s**, New York, Colombia University Press, 1994.

LEAMAN, Jeremy, **The Political Economy of West German, 1945-1985: An Introduction**, Houndmills, Macmillan Press, 1988.

LEFFLER, Melvyn P. ve WESTAD , Odd Arne (ed.), **The Cambridge History of the Cold War Volume 1 Origins**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.

LEFFLER, Melvyn P. ve WESTAD , Odd Arne (ed.), **The Cambridge History of the Cold War Volume 2 Crises and Détente**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.

LEFFLER, Melvyn P. ve WESTAD , Odd Arne (ed.), **The Cambridge History of the Cold War Volume 3 Endings**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.

LINDLEY-FRENCH, Julian **The North Atlantic Treaty Organization: The Enduring Alliance**, 2. Baskı, Abingdon, Routledge, 2015.

LIPPERT, Werner D., **The Economic Diplomacy of Ostpolitik**, New York, Berghahn Books, 2011.

LOTH, Wilfried ve Soutou, Georges-Henri, **The Making of Detente, Eastern and Western Europe in the Cold War, 1965-75**, Abingdon, Routledge, 2008.

LOWRY, Montecue J., **The Forge Of West German Rearmament**, New York, Peter Lang Publishing, 1990.

MAIER, Charles S. ve Bischof, Günter, **The Marshall Plan and Germany: West German Development within the Framework of the Recovery Program**, Oxford, Berg Publisher Limited, 1991.

MARSH, David, **The New Germany: At The Crossroads**, Londra, Century, 1990.

MAWBY, Spencer, **Containing Germany Britain and the Arming of the Federal Republic**, Londra, Macmillan Press, 1999.

MAYER, Frank A., **Adenauer and Kennedy A Study In German-American Relations, 1961-1963**, New York, St. Martin's Press, 1996.

MCNEILL, William, **America, Britain and Russia: Their Cooperation and Conflict 1941-1946**, Londra, Oxford University Press, 1953.

MEGAS, Achilleas, **Soviet Foreign Policy Toward East Germany**, Londra, Springer International Publishing, 2015.

MERKL, Peter H., **German Foreign Policies, West&East**, Santa Barbara, ABC Clio Inc., 1974.

MERKL, Peter H., **The Federal Republic of Germany at Fifty**, New York, New York University Press, 1999.

MIERZEJEWSKI, Alfred C., **Ludwig Erhard A Biography**, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2004.

MILWARD, Alan S., **The Reconstruction of Western Europe 1945-51**, Londra, Taylor & Francis e-Library, 2004.

MISCAMBLE, Wilson D., **From Roosevelt to Truman: Potsdam, Hiroshima, and the Cold War**, New York, Cambridge University Press, 2008.

MORETON, Edwina(ed.), **Germany Between East and West**, Cambridge, Cambridge University Press, 1987.

MORGAN, Curtis F. Jr, **James F. Byrnes, Lucius Clay, and American Policy in Germany, 1945-1947**, New York, The Edwin Mellen Press, 2002.

MÖCKLI, Daniel, **European Foreign Policy During The Cold War: Heath, Brandt, Pompidou and the Dream of Political Unity**, Londra, I.B. Tauris, 2009.

NEWMAN, Kitty, **Macmillan, Khrushchev and the Berlin Crisis**, Abingdon, Routledge, 2007.

NUTI, Leopoldo, vd.(ed.), **The Euromissile Crisis and The End of The Cold War**, Vaşington, Woodrow Wilson Center Press, 2015.

O'DOCHARTAIGH, Pol, **Germany Since 1945**, New York, Palgrave MacMillan, 2004.

ORAN, Baskın(ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

ORAN, Baskın(ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 2, 12. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

ÖRS, Birsen(der.), **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojileri**, 3. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.

PACZKOWSKI, Andrzej ve Byrne, Malcolm, **From Solidarity to Martial Law: The Polish Crisis of 1980-1981: A Documentary History**, Budapest, Central European University Press, 2007.

PADGETT, Stephen ve BURKETT, Tony, **Political Parties and Election in West Germany: The Research for a New Stability**, Londra, C. Hurst & Co. Ltd., 1986.

PAKER, Evren Balta ve Akça, İsmet(Der.), **Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, , İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

PARASIZ, İlker, **Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar**, 2. Baskı, Ezgi Yayınevi, 2009.

PARKER, Randall E. ve Whaples, Robert, **Routledge Handbook of Major Events In Economic History**, Abingdon, Routledge, 2013.

PATEL, Kiran Klaus ve Wiesbrode, Kenneth, **European Integration and the Atlantic Community in the 1980s**, New York, Cambridge University Press, 2013.

PFETSCH, Frank R., **West Germany; Internal Structures and External Relations**, New York, Praeger Publishers, 1988.

PIJL, Kees Van Der, **Küresel Rekabetler**, çev. Kamil Kurtul, Ankara, İmge Kitabevi, 2014.

PULZER, Peter, **German Politics, 1945-1995**, Oxford, Oxford University Press, 1995.

RATTI, Luca, **Britain, Ost- and Deutschlandpolitik, and the CSCE (1955-1975)**, Berlin, Peter Lang AG/Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2011.

RAUCH, George Von, **A History of Soviet Russia**, 4th ed., New York, Praeger Publishers, 1970.

REED, John A., **Germany and Nato**, Vaşington, National Defence University Press, 1987.

REINALDA, Bob, **Routledge History of International Organizations: From 1815 to The Present Day**, Abingdon, Routledge, 2009.

REYNOLDS, David, **One World Divisible A Global History Since 1945**, New York, W.W. Norton & Company, 2000.

RISSE-KAPPEN, Thomas, **The Zero Option: INF, West Germany, and Arms Control**, Boulder, Westview Press, 1988.

ROSOLOWSKY, Diane, **West Germany's Foreign Policy: The Impact of the Social Democrats and the Greens**, New York, Greenwood Press, 1987.

RYDER, A.J., **Twentieth-Century German From Bismarck to Brandt**, Londra, The Macmillan Press, 1973.

SAĞLAM, Mühdan, **Gazprom'un Rusyası: Rusya'da Devletin Dönüşümü**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2014.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 16. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2007.

SANDER, Oral, **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**, Ankara, İmge Kitabevi, 2016.

SANDER, Oral, **XX. XXI. ve XXII. Kongreler ve Sovyet Dış Politikası**, Ankara, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1967.

SCAMMEL, William McConnell, **International Monetary Policy: Bretton Woods and After**, Londra, The Macmillan Press, 1975.

SCHIAVONE, Giuseppe, **The Institutions of Comecon**, Londra, The Macmillan Press Ltd., 1981.

SCHICK, Jack M., **The Berlin Crisis 1958-1962**, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1971.

SCHLESINGER, Arthur M., **The Dynamics Of World Power; A Documentary History of United States Foreign Policy, 1945-1973**, New York, Chelsea House Publishers, 1973.

SCHMIDT, Gustav, **A History of NATO – The First Fifty Years Volume 1**, Wiltshire, Palgrave Publishers Ltd., 2001.

Schulz, Matthias ve Schwartz, Thomas A. (ed.), **The Strained Alliance: U.S.-European Relations From Nixon to Carter**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.

SCHWARZ, Hans-Peter, **Konrad Adenauer: A German Politician and Statesman in a Period of War, Revolution, and Reconstruction - Vol 1**, Providence, Berghahn Books, 1995.

SCHWARZ, Hans-Peter, **Konrad Adenauer: A German Politician and Statesman in a Period of War, Revolution, and Reconstruction - Vol 2**, Providence, Berghahn Books, 1995.

SCRIBNER, Charles, **Germany and Eastern Europe Since 1945; From the Postdam Agreement to Chancellor Brandt's "Ostpolitik"**, USA, Keesing's Publications, 1973.

SETTEL, Arthur, **A Year of Potsdam: The German Economy Since The Surrender**, Office of Military Government For Germany(OMGUS), 1946

SIRACUSA, Joseph, **Nuclear Weapons: A Very Short Introduction**, Oxford, Oxford University Press, 2008.

SMITH, Eric Owen, **The German Economy**, Londra, Routledge, 1994.

SODARO, Michael J., **Moskow, Germany, and the West From Khrushchev to Gorbachev**, Londra, I.B. Tauris & Co. Ltd., 1991.

SOOFER, Robert M., **Missile Defenses and Western European Security: NATO Strategy, Arms Control, and Deterrence**, New York, Greenwood Press, 1988.

SOWDEN, J. K., **The German Question 1945-1973: Continuity in Change**, New York, St. Martin's Press, 1975.

SÖNMEZOĞLU, Faruk(der.), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 4. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2010.

STAAR, Richard F., **USSR Foreign Policies After Detente**, Revised Edition, Stanford, Hoover Institution, 1987.

STEINER, Andre, **The Plans That Failed: An Economic History of GDR**, New York, Berghahn Books, 2010.

STENT, Angela E. (ed.), **Economic Relations with the Soviet Union: American and West German Perspectives**, Boulder, Westview Press, 1985.

STENT, Angela E., **Russia and Germany Reborn, Unification, The Soviet Collapse, and the New Europe**, Princeton, Princeton University Press, 1998.

STENT, Angela, **From Embargo to Ostpolitik, The Political Economy of West German-Soviet Relations 1955-1980**, Cambridge, Cambridge University Press, 1981.

STEVENSON, Richard W. **The Rise and Fall Of Détente**, Houndmills, The Macmillan Press Ltd., 1985.

SMYSER, W. R. **From Yalta to Berlin: The Cold War Struggle Over Germany**, New York, St. Martin's Griffin Press, 1999.

TAL, David, **US Strategic Arms Policy in the Cold War: Negotiations and Confrontation Over SALT, 1969-1979**, Abingdon, Routledge, 2017.

The Department of State, **Germany 1947-1949 The Story in Documents**, Vashington, U.S. Government Printing Office, 1950.

The Tehran, Yalta and Potsdam Conferences: Documents, Moskova, Progress Publishers, 1969.

THOMANECK, J.K.A. ve NIVEN, Bill, **Dividing and Uniting Germany**, Londra, Routledge, 2001.

TÜRK, Duygu ve YILMAZ, Zafer(der.), **Prof. Dr. Ömür Sezgin'e Armağan**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği, 2014.

UNGERER, Horst, **A Concise History of European Monetary Integration: From EPU to EMU**, Westport/Connecticut, Quorum Books, 1997.

WEISS, Frank D., **West Germany's Trade with the East: Hypotheses and Perspectives**, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1983.

WENGER, Andreas, Mastny, Vojtech ve Nuenlist, Christian(der.), **Origins of the Euroepan Security System: Helsinki Process Revisited, 1965-75**, Abingdon, Routledge, 2008.

WHETTEN, Lawrence L., **Germany East and West: Conflict, Collaboration, and Confrontation**, New York, New York University Press, 1980.

WHITE, Brian, **Britain, Detente and Changing East-West Relations**, Londra, Routledge, 1992.

WINKLER, Heinrich August, **Germany Long Road West Volume 2: 1933-1990**, Oxford, Oxford University Press, 2007.

WOLFGRAMM, Doris G. **The Kohl Government and German Reunification: Crisis and Foreign Policy**, Lewiston, The Edwin Mellen Press, 1997.

ZABOROWSKI, Marcin, **Germany, Poland and Europe Conflict, Cooperation and Europeanisation**, Manchester, Manchester University Press, 2004.

ZURCHER, Arnold J., **The Struggle to Unite Europe 1940-1958**, Vaşington, New York University Press, 1958.

MAKALELER

“France-United Kingdom-United States: Occupation Statue for Germany”, **The American Journal of International Law**, Cilt 43, Sayı 4, 1949, ss. 172-174.

“Notes of the Month”, **The World Today**, Cilt 10, Sayı 11, 1954, ss. 459-462.

“Notes of the Month”, **The World Today**, Cilt 11, Sayı 9, 1955, ss. 360.

“Notes of the Month”, **The World Today**, Cilt 9, Sayı 5, 1953, ss. 189.

“Potsdam Declaration: TEXT OF BIG THREE COMMUNIQUE”, **Vital Speeches of the Day**, Cilt 11, Sayı 21, 1945, ss. 667-672.

“The Nixon Doctrine”, **The Adelphi Papers**, Cilt 15, Sayı 110, 1975, ss. 16-18.

AKGÜL-AÇIKMEŞE, Sinem, “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 8, Sayı 30, ss. 43-73.

ALBERT, E. H., “The Brandt Doctrine of Two States in Germany”, **International Affairs**, Cilt 46, Sayı 2, 1970, ss. 293-303.

ANTHON, Carl G., “ADENAUER'S OSTPOLITIK, 1955-1963.” **World Affairs**, 1976, Cilt 139, Sayı 2, ss.112-124.

ARMAOĞLU, Fahir H., “Barış İçinde Birarada Yaşama’nın Sovyet Yorumu, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Doç. Dr. Cem Sar’a Armağan, Cilt 27, Sayı 3, 1972, ss. 283-314.

BLANG, Eugenie M., “A Reappraisal of Germany’s Vietnam Policy, 1963-1966: Ludwig Erhard’s Response to America’s War in Vietnam, **German Studies Review**, Cilt 27, Sayı 2, 2004, ss. 341-360.

BRANDT, Willy “German Policy Towards the East”, **Foreign Affairs**, Cilt 46, Sayı 3, 1968, ss. 476-486.

CABLE, James, “Independence: A Drug Addiction?” **International**

Affairs(Royal Institute of International Affairs), Cilt 59, Sayı 3, 1983, ss. 365-379.

CARTER, Charles William, "The Evolution of US Policy toward West German-Soviet Trade Relations 1969-89", **The International History Review**, Cilt 34, Sayı 2, 2012, ss. 221-244.

CHASE, John L., "The Development of the Morgenthau Plan Through the Quebec Conference", **The Journal of Politics**, Cilt 16, Cilt 2, 1954, pp. 324-359.

CONQUEST, Robert, "Limits of Detente", **Foreign Affairs**, Cilt 46, Sayı 4, 1968, ss. 733-742.

CUTLER, Robert M., "EEC-CMEA Relations: Never the Twain Shall Meet?", **International Affairs(Royal Institute of International Affairs)**, Cilt 63, Sayı 2, 1987, ss. 259-270.

DAWISHA, Karen, "Gorbachev and Eastern Europe: A New Challenge for the West?", **World Policy Journal**, Cilt 3, Sayı 2, 1986, ss. 277-299.

DEFFERRE, Gaston, "De Gaulle and After", **Foreign Affairs**, Cilt 44, Sayı 3, 1966, ss. 436-445.

EMBEL, Ersin, "Avrupa İçin Ortak Dış Politika Oluşturma Sürecindeki İlk Adımlar: 1973 Arap-İsrail Savaşı ve Avrupa Birliği", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 2014, ss. 75-90.

FROST, Ellen L. ve STENT, Angela E. "NATO's Troubles with East-West Trade", **International Security**, Cilt 8, Sayı 1, 1983, ss. 179-200.

GOLDSBOROUGH, James O., "France, the European Crisis and the Alliance", **Foreign Affairs**, Cilt 52, Sayı 3, 1974, ss. 538-555.

GRANT, Matthew, "Home Defence and the Sandys Defence White Paper, 1957", **The Journal of Strategic Studies**, Cilt 31, Sayı 6, 2008, ss. 925-944.

GROSS, Stephen, "The German Economy and East Central Europe: The Development of Intra-Industry Trade From Ostpolitik To Present", **German Politics**

and Society, Cilt 31, Sayı 3, 2013, ss. 83–105.

GROSS, Stephen, "The German Economy and East Central Europe: The Development of Intra-Industry Trade From Ostpolitik To Present", **German Politics and Society**, Cilt 31, Sayı 3, 2013, ss. 78-103.

H., R. G., "The Future of the European Payments Union", **The World Today**, Cilt 10, Sayı 6(1954), s. 255–258.

HAMILTON, Keith, "Britain, France, and America's Year of Europe, 1973", **Diplomacy & Statecraft**, Cilt 17, Sayı 4, 2006, ss. 871-895.

HATZIVASSILIOU, Evanthis, "The Crisis of NATO Political Consultation, 1973-1974", **Journal of Cold War Studies**, Cilt 19, Sayı 3, 2017, ss. 104–133

HENDUS, H., "Association of African States with the EEC", **Intereconomics**, Cilt 3, Sayı 12, 1968, ss. 359-362.

HILL, Alexander, "British Lend Lease Aid and The Soviet War Effort, June 1941-1942", **The Journal of Military History**, 2007, Cilt 71, Sayı 3, ss. 773-808.

JOFFE, Joseph, "All Quiet On The Eastern Front", **Foreign Policy Magazine**, Sayı 37, 1979-80, ss. 161-175.

KENNAN, George F., "Europe's Problems, Europe's Choice", **Foreign Policy**, Sayı 14, 1974, ss. 3-16.

KOHL, Wilfrid L., "The Nixon-Kissinger Foreign Policy System and U.S.-European Relations: Patterns of Policy Making", **World Politics**, Cilt 28, Sayı 1, 1975, ss. 1-43.

KUKLICK, Bruce, "The Genesis of the European Advisory Commission", **Journal of Contemporary History**, Cilt 4, Sayı 4(The Great Depression), 1969, ss. 189-201.

KURUÇ, Bilsay, "Cumhuriyet Dönemi İktisat Politikaları Üzerine Gözlemler", **Bilanço 1923-1998: "Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış" Uluslararası**

Kongresi II. Cilt: Ekonomi-Toplum-Çevre, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, ss. 21-31.

LOVETT, A.W., “The United States and the Schuman Plan. A Study in French Diplomacy 1950-1952”, **The Historical Journal**, Cilt 39, Sayı 2, 1996, ss. 425-455.

LUARD, Evan, “A European Foreign Policy”, **International Affairs(Royal Institute of International Affairs)**, Cilt 62, Sayı 4, 1986, ss. 573-582.

LUKES, Igor, “The 1948 Coup d'État in Prague Through the Eyes of the American Embassy”, **Diplomacy and Statecraft**, 2011, Cilt 22, Sayı 3, ss. 431-449.

MALCOLM, Neil, “The ‘Common European Home’ and Soviet European Policy”, **International Affairs(Royal Institute of International Affairs)**, Cilt 65, Sayı 4, 1989, ss. 659-676.

MEARSHEIMER, John J., “Manuever, Mobile Defence, and NATO Central Front”, **International Security**, Cilt 6, Sayı 3, 1981/1982, s. 106-110

NEWNHAM, Randall, “Economic Linkage and Willy Brandt’s Ostpolitik: The Case of the Warsaw Treaty”, **German Politics**, Cilt 16, Sayı 2, 2007, ss. 247-263.

P., E., “The German Approach to Convertibility”, **The World Today**, Cilt 10, Sayı 10, 1954, s. 430–439.

PICK, Otto, “Eastern Europe: Divergence of Conflicting Interests”, **The World Today**, Cilt 41, Sayı 8/9, 1985, ss. 141-44.

SCHMIDT, Helmut, “The 1977 Alastair Buchan Memorial Lecture”, **Survival**, Cilt 20, Sayı 1, 1978, ss. 2-10.

SHLAIM, Avi, “ Britain, The Berlin Blockade and the Cold War”, **International Affairs**, Cilt 60, Sayı 1, 1983-1984, ss. 1-14.

TELLAL, Erel, “Sovyet Dış Politikası ve Gromıko”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 62, Sayı 3, 2007, ss. 349-377.

W., E., “The Future of the Saar”, **The World Today**, Cilt 9, Sayı 5, 1953, s. 193–201.

W., E., “The Saar as an International Problem”, **The World Today**, Cilt 8, Sayı 7, 1952, s. 299–307.

WALLACE, William, “Issue Linkage among Atlantic Governments”, **International Affairs (Royal Institute of International Affairs)**, Cilt 52, Sayı 2, 1976, ss. 163-179.

WILLRICH, Mason ve RHINELANDER, John B., “Overview of SALT 1”, **The American Journal of International**, Cilt 67, Sayı 5, 1973, ss. 28-35.

YOST, David S., “Ballistic Missile and the Atlantic Alliance”, **International Security**, Cilt 7, Sayı 2, 1982, ss. 143-174.

Z., X.Y., “The Allies Zones of Occupation in Germany: Their Economic Features Compared”, **The World Today**, Cilt 1, Sayı 1, 1945, ss. 13-23.

TEZLER

CARTER, Charles William, **The Importance of Osthandel: West Germany-Soviet Trade and the End of the Cold War, 1969-1991**, (yayınlanmamış doktora tezi, The Ohio State University Graduate Program in History), 2012.

DAYANGAÇ, Taşkın, **II. Dünya Savaşı Sonrasında Alman Dış Politikası**, (yayınlanmamış doktora tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Strateji Bilimi Anabilim Dalı), 2006.

DELLERMANN, Frank John, **A Comparison of Soviet And East German Views of West Germany's Ostpolitik, October 1969- December 1971**,

(yayınlanmamış yüksekisans tezi, University of Southern California Faculty of The Graduate School), 1973.

HEKİMLER, Oktay, **Avrupa Entegrasyonu Bağlamında Almanya'nın Yeni Doğu Politikası**, (yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2015.

KARADAĞ, Cafer Tayyar, **Almanya'nın Yeni Doğu Politikası: "Ostpolitik" (1969-1974)**, (yayınlanmamış yüksekisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2015.

RUEGER, Fabian, **Kennedy, Adenauer and the Making of Berlin Wall**, (yayınlanmamış doktora tezi, Stanford University Department of History), 2011.

DİĞER KAYNAKLAR

"100+ Years of Experience", **Euler Hermes**, <<http://www.eulerhermes.com/group/who-we-are/Pages/a-hundred-years-history.aspx>>, (13.08.2016).

"1973: The end of Bretton Woods When exchange rates learned to float", **Deutsche Bundesbank**, <https://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Topics/2013/2013_10_14_end_of_bretton_woods.html>, (11.09.2017).

"A Difficult Balancing Act: Honecker's Visit to West Germany (September 11, 1987)" **GHDI**, <<http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter13Doc10.pdf>>, (19.11.2015).

"ABOUT THE TRILATERAL COMMISSION" THE TRILATERAL COMMISSION <<http://trilateral.org/page/3/about-trilateral>>, (10.02.2017).

"Address given by Willy Brandt to the United Nations General Assembly (New York, 26 September 1973)", **CVCE**, <<https://www.cvce.eu/en/obj/>>

address_given_by_willy_brandt_to_the_united_nations_general_assembly_new_york_26_september_1973-en-d92f3d64-42ee-4e2e-a999-ee665d3f8444.html>, (23.09.2016).

“Agreement Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Prevention of Nuclear War”, **U. S. Department of State**, <<https://www.state.gov/t/isn/5186.htm#treaty>>, (18.06.2017).

“Agreement for an International Authority for the Ruhr” ,**CVCE**, http://www.cvce.eu/obj/agreement_for_an_international_authority_for_the_ruhr_Londra_28_april_1949-en-39099742-20be-484c-b7b2-95a7c03c972f.html, (18.10.2016).

“Ballistic Missile”, **Encyclopædia Britannica**, <<https://www.britannica.com/technology/ballistic-missile>>, (29.03.2017).

“Billion Mark Loans and Humanitarian Concessions (July 25, 1984)”, **GHDI**, <<http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter13Doc7.pdf>>, (14.08.2017).

“Brief History”, **The Organization of the Petroleum Exporting Countries** <http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm>, (12.09.2017).

“Brief History”, **The Organization of the Petroleum Exporting Countries** <http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm>, (12.09.2017).

“Convention on Relations Between the Three Powers and the Federal Republic of Germany”, <https://www.cvce.eu/content/publication/2003/10/1/b1885d93-c91a-4fa7-80bd-e1d3b3171b87/publishable_en.pdf> , (11.09.2015).

“CPI inflation 1974 by country/region”, **Triami Media BV**, <<http://www.inflation.eu/inflation-rates/cpi-inflation-1974.aspx>>, (28.06.2017).

“CPI inflation 1974 by country/region”, **Triami Media BV**, <<http://www.inflation.eu/inflation-rates/cpi-inflation-1974.aspx>>, (28.06.2017).

“Cruise Missile”, **Encyclopædia Britannica**, <<https://www.britannica.com/technology/cruise-missile>>, (29.03.2017).

“Declaration on European Identity (Copenhagen, 14 December 1973)”, **CVCE**, <https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32/publishable_en.pdf>, (14.01.2017).

“Election to the 4th German Bundestag on 17 September 1961”, **The Federal Returning Officer**, <<https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/1961.html>>, (14.5.2017).

“Final Recommendations of The Helsinki Consultations”, **OSCE**, <www.osce.org/mc/40213?download=true>, (19.03.2015).

“François Mitterrand on the Issue of German Reunification (July 27, 1989)”, **GHDI**, <<http://german-historydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter13Doc14Intro.pdf>>, (19.11.2015).

“FROM RAMBOUILLET TO BRUSSELS; The History of the G7”, **The Federal Government**, <https://www.g7germany.de/Content/EN/StatistischeSeiten/G7_elmau_en/texte_en/2014-11-05-geschichte-g8.html>, (10.02.2017).

“Gemeinsame Erklärung von Helmut Kohl und Michail Gorbatschow (Bonn, 13. Juni 1989)”, **CVCE**, <https://www.cvce.eu/en/obj/gemeinsame_erklärung_von_helmut_kohl_und_michail_gorbatschow_bonn_13_juni_1989-de-a9d70aaa-b730-455a-8ce4-a0a0525b7de2.html>, (26.08.2017).

“Helmut Kohl's Ten-Point Plan for German Unity (November 28, 1989)”, **GHDI**, <http://german-historydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter1_Doc10English.pdf>, (19.11.2015).

“Helsinki Final Act”, **Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)**, <<http://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>>, (19.03.2015).

“Historical Data – Annual Time Series on World Official Gold Reserves Since 1845”, **World Gold Council**, <<http://www.gold.org/research/historical-data-annual-time-series-world-official-gold-reserves-1845>>, (17.03.2016).

“History of Russia’s Anti-ballistic Missile(ABM) System”, **Union of Concerned Scientists**, <<http://www.ucsusa.org/nuclear-weapons/missile-defense/history-of-russian-missiledefense.htm#.Wdh3f2h-rIW>>, (22.06.2017).

“Inaugural Address of President John F. Kennedy”, **JFK Presidential Library and Museum**, <<https://www.jfklibrary.org/Research/Research-Aids/Ready-Reference/JFK-Quotations/Inaugural-Address.aspx>>, (6.06.2017).

“Interim Agreement Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on Certain Measures With Respect to the Limitation of Strategic Offensive Arms” **U.S. Department of State**, <<https://www.state.gov/t/isn/4795.htm>>, (18.06.2017).

“Joint Communiqué by Erich Honecker and Helmut Kohl (September 8, 1987)”, **GHDI**, <<http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter13Doc9Intro.pdf>>, (19.11.2015).

“Joint statement by the Governments of the EEC (6 November 1973)”, **CVCE**, <https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/a08b36bc-6d29-475c-aadb-0f71c59dbc3e/publishable_en.pdf>, (14.01.2017).

“Memorial Remarks for Egon Bahr”, **Henry A. Kissinger** <<http://www.henryakissinger.com/eulogies/091715.html>>, (14.09.2016).

“Memorial Remarks for Egon Bahr”, **Henry A. Kissinger** <<http://www.henryakissinger.com/eulogies/091715.html>>, (14.09.2016).

“Modified Brussels Treaty(Paris, 23 October 1954)”, **CVCE**, <https://www.cvce.eu/content/publication/2003/11/26/7d182408-0ff6432eb7930d1065ebe695/publishable_en.pdf>, (11.12.2016).

“Oil Embargo,1973-1974” **Office of The Historian** <<https://history.state.gov/milestones/1969-1976/oil-embargo>> , (12.09.2017).

“Oil Embargo,1973-1974” **Office of The Historian**, <<https://history.state.gov/milestones/1969-1976/oil-embargo>> , (12.09.2017).

“Progressive Politics for A Fairer World”, **Socialist International**, <<http://www.socialistinternational.org/about.cfm>>, (21.12.2016).

“Resolution adopted by the Conference”, **CVCE**, <https://www.cvce.eu/en/obj/resolution_adopted_by_the_conference_1952-en-87879034-18bf-4ffd-8a8c-860a5aea3779.html>,(11.09.2015).

“Soviet Stresses Support of East Germany”, **The New York Times**, 09 May 1974, <<https://www.nytimes.com/1974/05/09/archives/soviet-stresses-supportofeast-germany-special-to-the-new-york-times.html>>, (12.04.2017).

“Special Meeting of Foreign and Defence Ministers Brussels”, **NATO**, <<https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c791212a.htm#FN1>>, (18.09.2017).

“Sputnik 1”, <https://www.nasa.gov/multimedia/imagegallery/image_feature_924.html>, (9.03.2017).

“SS-20 ‘Saber’ (RSD-10)”, **The Missile Threat/Center for Strategic and International Studies Missile Defense Project**, <<https://missilethreat.csis.org/missile/ss-20-saber-rsd-10/>>, (17.09.2017).

“Survey Results on German Reunification (1951-89)”, **GHDI**, <<http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter13Doc15Intro.pdf>>, (19.11.2015).

“Targets and Countermeasures”, **U.S. Department of Defense, Missile Defense Agency**, <<https://www.mda.mil/global/documents/pdf/targets.pdf>>, (17.09.2017).

“Text of Kissinger’s Speech at A.P. Meeting Here on U.S. Relations With Europe”, **The New York Times**, 24 Nisan 1973, <<http://www.nytimes.com/1973/04/24/archives/text-of-kissingers-speech-at-ap-meeting-here-on-u-s-relations-with.html>>, (01.05.2016).

“The CIA’s Intervention in Afghanistan”, **Center for Research on Globalisation**, <<https://www.globalresearch.ca/articles/BRZ110A.html>>, (18.09.2017).

“The collapse of BW system”, **CVCE**, <https://www.cvce.eu/en/obj/the_collapse_of_the_bretton_woods_system-en-b2884806-9754-44d9-850a-9f1e7d5bf723.html>, (15.03.2015).

“The European Monetary System (December 6, 1978)”, **GHDI**, <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Chapter15Doc8eng%20_2_.pdf>, (17.07.2016).

“The Moskov Treaty(12 August 1970)”, **CVCE**, <https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/d5341cb5-1a49-4603-aec9-0d2304c25080/publishable_en.pdf>, (14.02.2017).

“The Triffin Dilemma Revisited”, **European Central Bank**, <<https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2011/html/sp111003.en.html>>, (11.05.2015).

“The Unification Treaty (August 31, 1990)”, **GHDI**, <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Unification_Treaty.pdf>, (19.11.2015).

“The Werner Report”, **CVCE**, <https://www.cvce.eu/content/publication/2012/4/3/baa6e5b2-7db4-4c43-8412-3cb2eb6315e2/publishable_en.pdf>, (11.11.2016).

“The Werner Report”, **CVCE**, <https://www.cvce.eu/content/publication/2012/4/3/baa6e5b2-7db4-4c43-8412-3cb2eb6315e2/publishable_en.pdf>, (11.11.2016).

“Theatre Missile Defense”, **Encyclopædia Britannica**, <<https://www.britannica.com/topic/theatre-missile-defense>>, (29.02.2017).

“Treaty Between the Federal Republic of Germany and the Republic of Poland on the Confirmation of the Frontier Between Them, 14 November 1990”, **United Nations**, <<https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/DEU-POL1990CF.PDF>>, (19.11.2015).

“Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on The Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems (ABM Treaty)”
U.S. Department of State <<https://www.state.gov/t/avc/trty/101888.htm>>, (18.06.2017).

“Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Strategic Offensive Arms (SALT II)”, **U.S. Department of State**, <<https://www.state.gov/t/isn/5195.htm>>, (18.06.2017).

“Treaty Between The United States Of America And The Union Of Soviet Socialist Republics On The Elimination Of Their Intermediate-Range And Shorter-Range Missiles (INF Treaty)”, **U.S. Department of State**, <<https://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm>>, (18.06.2017).

“Two-Plus-Four Treaty on Germany (September 12, 1990)”, **GHDI**, <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Two_Plus_Four_Treaty.pdf>, (19.11.2015).

BINYON, Michael, “Whispering Behind the Wall: the Thatcher Plot Against Germany”, **The Times Digital Archive**, 14 Eylül 2009, <http://find.galegroup.com/ttda/infomark.do?&source=gale&prodId=TTDA&userGroupName=ankara&tabID=T003&docPage=article&searchType=BasicSearchForm&docId=IF503914192&type=multipage&contentSet=LTO&version=1.0>>, (28.10.2017).

GILPIN, Kenneth L., “The Dollar’s Wild Ride”, **The New York Times**, 19 Ocak 1988, <<http://www.nytimes.com/1988/06/19/business/the-dollar-s-wild-ride.html?pagewanted=all>>, (19.12.2015).

GUNKEL, Christoph, “Sealed With A Kiss: Treaty Heralded New Era in Franco-German Ties”, *Almancadan İngilizceye Çeviren: Jan Liebeit* **Spiegel Online**, 22

Ocak 2013, <<http://www.spiegel.de/international/europe/the-elysee-treaty-has-been-a-cornerstone-of-european-stability-a-879002.html>>, (29.12.2015).

GWERTZMAN, Bernard, “Reagan Lifts Sanctions On Sales For Soviet Pipeline; Reports Accord With Allies”, 14 Kasım 1982, **The New York Times**, <<http://www.nytimes.com/1982/11/14/world/reagan-lifts-sanctions-on-sales-for-soviet-pipeline-reports-accord-with-allies.html>>, (31.01.2017).

History.com Staff, “Massacre begins at Munich Olympics”, **History.com**, <<http://www.history.com/this-day-in-history/massacre-begins-at-munich-olympics>>, (18.09.2017).

History.com Staff, “Watergate Scandal”, **History.com**, 2009, <<http://www.history.com/topics/watergate>>, (16.07.2016).

History.com Staff, “D-Day”, **History.com**, <http://www.history.com/topics/world-war-ii/d-day#section_3>, (11.06.2015).

PALMER, Hartmut, ve SPÖRL, Gerhard “The Last of His Kind: What Helmut Schmidt Meant to Germany and the World”, **Spiegel Online**, 12 Kasım 2015, <<http://www.spiegel.de/international/germany/helmut-schmidt-was-a-father-figure-for-germany-a-1062438.html>>, (19.05.2017).

PETERS, Gerhard ve WOOLLEY, John T., “Richard Nixon: "Informal Remarks in Guam With Newsmen," July 25, 1969”, **The American Presidency Project**, <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=2140>>, (14.05.2017).

PETERS, Gerhard ve WOOLLEY, John T., “Richard Nixon: "Joint Statement Following Meetings in the Azores With President Pompidou of France" December 14, 1971”, **The American Presidency Project**, <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=3261>>, (15.03.2015).

PETERS, Gerhard ve WOOLLEY, John T., “Richard Nixon: "Joint Statement Following Meetings in the Azores With President Pompidou of France" December 14,

1971”, **The American Presidency Project**, <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=3261>>, (15.03.2015).

PETERS, Gerhard ve WOOLLEY, John T., “Ronald Reagan: Address to the Nation on Defense and National Security, March 23, 1983”, **The American Presidency Project**, <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=41093>>, (31.01.2017).

SCHMEMANN, Serge, “Bonn Declaration: ‘Heal the Wounds’”, **The New York Times**, 14 Haziran 1989, <<http://www.nytimes.com/1989/06/14/world/bonn-declaration-heal-the-wounds.html>>, (26.08.2017).

SCHMEMANN, Serge, “Upheaval in the East; East Germans Form ‘Grand Coalition’”, **The New York Times**, 10 Nisan 1990, <<http://www.nytimes.com/1990/04/10/world/upheaval-in-the-east-east-germans-form-grand-coalition.html>>, (26.08.2017).

SINCLAIR, Ward, “Carter’s Embargo on Grain to Soviet Is Reagan’s Now”, **The Washington Post**, 28 Şubat 1981, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1981/02/28/carters-embargo-on-grain-to-soviet-is-reagans-now/20ccf357-b641-40a4-a6fd-ecf757ba2f4e/?utm_term=.6e531f7849bf>, (21.07.2017).

STANHOPE, Henry, “Nato Faces Crucial Missile Decision”, 13 Kasım 1979, **The Times Digital Archive**, <<http://find.galegroup.com/ttda/infomark.do?&source=gale&prodId=TTDA&userGroupName=ankara&tabID=T003&docPage=article&searchType=BasicSearchForm&docId=CS117933421&type=multipage&contentSet=LTO&version=1.0>>, (16.10.2017).

VINOCUR, John, “Schmidt Opens Parley In East Germany”, **The New York Times**, 12 Aralık 1981, <<http://www.nytimes.com/1981/12/12/world/schmidt-opens-parley-in-east-germany.html>>, (31.01.2017).

VOLKERY, Carsten “The Iron Lady's Views on German Reunification 'The Germans Are Back!'", **Spiegel Online**, 11 Eylül 2009, <<http://www.spiegel.de/>

international/europe/the-iron-lady-s-views-on-german-reunification-the-germans-are-back-a-648364.html>, (28.10.2017).

WEISMAN, Steven R., “Reagan Curtails Soviet Trade and Halts Technology Sales; Walesa Said Agree to Talks”, 30 Aralık 1981, **The New York Times**, <<http://www.nytimes.com/1981/12/30/world/reagan-curtailed-soviet-trade-halts-technology-sales-walesa-said-agree-talks.html>>, (31.01.2017).

ÖZET

Bu tezde, 1945'te başlayan ve Almanya'nın bölünmesiyle sonuçlanan işgalden, Almanya'nın yeniden birleşmesine kadar geçen dönemde Almanya Federal Cumhuriyeti'nin doğu politikası incelenmiştir. Araştırmanın temel varsayımı, Almanya Federal Cumhuriyeti'nin, yumuşama dönemine kadar Batı'yla kurduğu iyi ilişkilerin benzerini yumuşama döneminden sonra Doğu'yla kurduğudur. Tez kapsamında doğu politikası, belirli bir dönemin konusu olarak değil, Almanya sorununun ve Soğuk Savaş'ın başından sonuna kadar bir bütün halinde ele alınmıştır. Bu bağlamda, Federal Cumhuriyet'in ile Doğu Bloku ilişkilerinde en önemli konu olan Almanya sorununun gelişim seyri içinde Bonn'un Doğu'ya yaklaşımı, tezin ana çerçevesini oluşturmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan Berlin Krizi'ne kadar Federal Cumhuriyet'in uluslararası sistemdeki yeri ve Almanya sorununa yaklaşımı tespit edilmiştir. Berlin Krizi'nin değerlendirilmesiyle başlayıp, yeni doğu politikasının mimarı Willy Brandt'ın görevden ayrılmasıyla biten ikinci bölümde, Federal Cumhuriyet ile Doğu Bloku'nun ilişkilerinde krizden uzlaşıya yaşanan dönüşüm incelenmiştir. Son bölümde ise, Bonn'un doğu ilişkilerinin, yumuşama döneminde ve sonrasında ortaya çıkan uluslararası konjonktürde nasıl konumlandığı irdelenmiştir. Almanya'nın birleşme sürecinde Federal Cumhuriyet'in doğu politikası değerlendirilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Almanya Federal Cumhuriyeti, Almanya Sorunu, Doğu Politikası, Yeni Doğu Politikası.

ABSTRACT

In this thesis, the eastern policy of the Federal Republic of Germany is examined from the occupation which started in 1945 and resulted in the division of Germany to the reunification of Germany. The main assumption of the study is that the Federal Republic of Germany built good relations with the Eastern Bloc after the détente period as well as with the Western Bloc before the détente. In the thesis, the eastern policy is taken as a whole from the beginning to the end of the Germany problem and the Cold War, not as a matter of a certain period. In this context, within the progress of the Germany problem which is the most important issue in the relations between the Federal Republic and the Eastern Bloc, Bonn's approach to the East formed the main framework of this thesis. In the first chapter of the study, the position of the Federal Republic in the international system from the end of World War II until the Berlin Crisis and its approach to the problem of Germany has been identified. The second chapter, starting with the assessment of the Berlin Crisis and ending with the resignation of Willy Brandt who was the architect of the new eastern policy, the transformation of the Federal Republic and the Eastern Bloc relations has been examined from the crisis to rapprochement. In the last part, Bonn's eastern relations are scrutinized with the international conjuncture during and after the détente period. At the end of the study, the eastern policy is evaluated in the process of reunification.

Key Words: Eastern Policy(Ostpolitik), New Eastern Policy, the Federal Republic of Germany, the Germany Problem.